

BIBLIOTHECA STRAHOVIENSIS

•3•

1997

BIBLIOTHECA
STRAHOVIENSIS

•3•

KRÁLOVSKÁ KANONIE PREMONSTRÁTŮ
NA STRAHOVĚ
1997

NA VYDÁNÍ TÉTO PUBLIKACE
A NA OPRAVU HISTORICKÝCH SÁLŮ
STRAHOVSKÉ KNIHOVNY
PŘISPĚLA

ČESKOSLOVENSKÁ
OBCHODNÍ
BANKA, A.S.

BIBLIOTHECA STRAHOVIENSIS 3

Redakce:
Jan Pařez

Autorský kolektiv:
Jan Adámek, Luboš Antonín, Václav Bok, Jiří Fröhlich,
Milan Hlinomaz, Pavel Kalina, Herman Kólln, Hedvika
Kuchařová, Reginald O. Mokrý, Jan Pařez, Pavel R.
Pokorný, Jan Royt, Marie Ryantová, Marcela Sýkorová,
Soňa Tomková
*Překlad německého resumé (vyjma článku H. Kóllna,
H. Kuchařové a V. Boka):*
Johanna von Herzogenberg (*J. v. H.*)

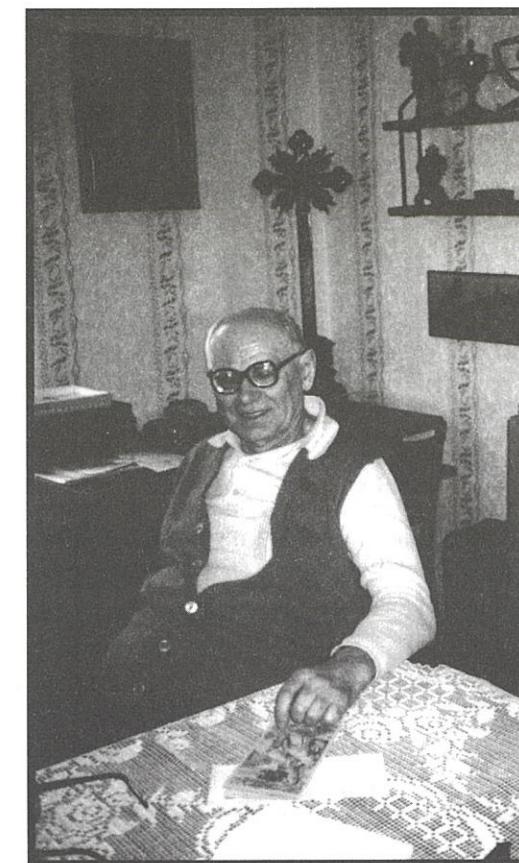
Vydala:
Strahovská knihovna, Královská kanonie premonstrátů
na Strahově, Strahovské nádvoří 1, 118 00 Praha 1

Příspěvky neprošly jazykovou úpravou

Obálka:
Dle rkp. Strahovské knihovny DA II 19 navrhl
a upravil Václav Rytina. Na zadní straně obálky
razítko Strahovské knihovny z 2. pol. 18. stol.

Vydání: první
Náklad: 500 ks
Tisk: Durabo, Čelákovice, Na Stráni 1301

© Strahovská knihovna
Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Praha 1997

In memoriam
Thaddaei Sidonii Řehák, O. Praem.
(6. 6. 1923 - 4. 8. 1997),
subprioris, historiographi
et bibliothecarii minoris Strahoviensis

Obsah

I. MONASTERIALIA

Pavel R. Pokorný: Česká premonstrátská památka v Salcburku	9
Hedvika Kuchařová: Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze (1637-1785)	15
Jan Royt: Korunovace Panny Marie Svatokopecké	59
Marcela Sýkorová: František Lichtenreiter a jeho tvorba pro strahovské premonstráty	75
Reginald O. Mokrý: Strahovský opat Václav Mayer (1734-1779-1800)	89

II. EX BIBLIOTHECA

Herman Kölle: Ke vzniku Kyjevských listů a Modlitby proti d'ábloví	119
Václav Bok: Poznámky a doplňky k produkci pražské tiskárny Michaela Peterla staršího a Michaela Peterla mladšího (1562-1593)	125
Soňa Tomková: Nejstarší dochované diáře jezuitské koleje u sv. Klimenta na Starém Městě Pražském (1560-1610) (Příspěvek k diplomatici jezuitských kolejních písemností)	137
Luboš Antonín: „Stará piaristická knihovna“ v knižním fondu zámecké knihovny Mikulov	197
Jan Pařez: Cyril Antonín Straka (1868-1927). Strahovský bibliotékář	213

III. MISCELLANEA

Drobnosti:

Milan Hlinomaz: K stému výročí blahořečení Hroznaty	247
Jan Adámek - Jiří Fröhlich: Torzo náhrobnku milevského opata Františka (+ 1405)	249
Milan Hlinomaz: Chotěšovský probošt Zachariáš Mauricius Bandhauer	252

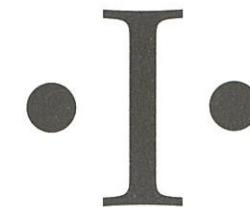
Zprávy:

Jezuité v Čechách (Seminář ke 440. výročí příchodu jezuitů do Čech (M. Ryantová)	-- 255
--	--------

Recenze:

P. Vlček - P. Sommer: Encyklopédie českých klášterů (P. R. Pokorný)	258
Premonstrátsky klášter v Louce (J. Pařez - H. Kuchařová)	259
Šindelář, V. (ed.): Weyrauch, E. A.: Dějiny kláštera, města a panství Milevska sepsané léta 1841 (J. Pařez)	262
800 Jahre Allerheiligen. Kloster und Kultur im Schwarzwald (H. Kuchařová)	263
Prémontré des Ostens. Das Kloster Unser Lieben Frauen Magdeburg vom 11. bis 17. Jahrhundert (M. Hlinomaz)	265
Herbers, Klaus - Plötz, Robert: Nach Santiago zogen sie (H. Kuchařová)	266
Maria - Ecclesia - Anima. Ke vztahu obrazu a slova ve středověké kultuře (P. Kalina)	267
Jiří Roháček: Nápis města Kutné Hory (M. Hlinomaz)	274
Zdenko C. Alexy. Ehrenzeichen der Kapitel in vormalis Habsburgischen Ländern (P. R. Pokorný)	275

Seznam zkratek -----	276
Adresy autorů -----	277

MONASTERIALIA

Česká premonstrátská památka v Salcburku

Pavel R. Pokorný

Valcburském muzeu baroka se dochoval po někud neobvyklý artefakt, zjevně bohemického původu¹⁾. Je jím dřevěný postříbřený soudek o průměru 21 a výšce 25 cm. Na dně i víku jsou v kartuších vymalovány znaky. Přední strana nese úplný rodový erb převyšený kloboukem o třech střapcích po každé straně. Jeho protějškem je dvojice štítů pod společnou listovou korunou a polopostavou sv. Norberta. Typickou kompozici klášterního znaku tento světec bezpečně zařazuje do okruhu premonstrátského řádu. Sv. Norbert se po své translaci do Prahy v roce 1627 stal postupně součástí heraldického projevu domácích kanonií a posléze i zemským patronem. Nejprve se objevuje na pečeti konventu kláštera v Teplé, a to již roku 1632, později v letech čtyřicátých na typáři řádové koleje Norbertinum a od roku 1664 se stal trvalou součástí znaku strahovského²⁾. Pravý ze štítů je dělený a v horní polovině polcený. V 1. poli korunovaná majuskulní litera L, ve 2. poli lev a v dolní polovině tři (2 + 1) růže. Jde tu o častou variantu znaku kláštera premonstrátek v Doksanech, kterou můžeme sice sledovat již od 1. poloviny 17. století, ale trvale převládla až v době probošta Benedikta Bayera (1734 - 1753)³⁾. Levý štít je čtvrcený s korunovaným středním štítkem. V něm je břevno, za kterým vyrůstají tři listy. V 1. a 4. poli půl orla, ve 2. a 3. dovnitř obrácený lev držící v tlápách hlavu Turka. Za pravým štítem ven obrácená berla, nad levým mitra. Byť není k dispozici přesná barevnost, lze i tento erb jednoznačně určit. Spojení obou štítů najdeme anonymně na oltáři sv. Josefa po epištolní straně doksanského chrámu, ale především jako frontispis knihy Kajetána Haffeneckera: *Manipulus iuridico-canonicus regularium juris* z roku 1754, de dikované Josefu Františku Winkelburgovi, poslednímu opatu kláštera premonstrátek v Doksanech⁴⁾. Mědiryt (166 x 130 mm) je signován *Franc. Goldschmidt del. et sc.* a byl prý užíván i jako exlibris klášterní knihovny⁵⁾.

- 1) Barock Museum Salzburg, inv. č. 2605.
- 2) Pokorný, P. R.: *Znak strahovské kanonie*, BS 1, 1996, s. 16.
- 3) Poprvé jsem jej zjistil na pečeti probošta Kryšpína Fucka roku 1633 (SOA Litoměřice: *Sbírka pečetí*, č. 733 (A 238), později je střídána štítem čtvrceným opakujícím obě figury a růže kladeny do středního štítku. Teprve Benedikt Bayer v používání ustálil formu původní (SK, sign. DU I 6, fol. 384v - barevné provedení znaku; SK, sign. BM XI 8 - zlacnené supralibros z roku 1734; SÚA, ČDK IV B 100 Teplá, kart. 392 - pečeť z 22. srpna 1741).
- 4) Usnesením generální kapituly z roku 1738 dostali probošti ženských klášterů v Doksanech a Chotěšově opatskou pravomoc.
- 5) Straka, C.: *O exlibris klášterů českomoravských*, Sborník pro exlibris a jinou užitkovou grafiku I, 1923, s. 40. Dolenský, A.: *Sbírka knižních známk*, Praha, 1923, č. 32 (oba reprodukuji). Podle Straky uvádí exlibris i Konařík-Bečvan, B.: *Naše náboženská exlibris*, Křenýš - Tuchlov, 1929, s. 8; Hauner, E.: *Vlastnické knižní znacky premonstrátské*, Praha, 1940, s. 17 a s. 29; Lifka, B.: *Exlibris a supralibros v českých korunních zemích v letech 1000 - 1900*, Praha, 1980, s. 153. Sám jsem se s rytinou jako knižní značkou nesetkal a pro její rozměr mám o jejím užití v tomto smyslu důvodné pochybnosti.

František Fridrich rytíř Winkelburg se narodil v Chrudimi 10. ledna 1715. Dne 15. září 1732 vstoupil na Strahově do premonstrátského řádu a 9. října téhož roku přijal bílé roucho a s ním řeholní jméno Josef. Řádové sliby složil 21. listopadu 1733. V letech 1737 - 1739 studoval teologii na arcibiskupském semináři v Praze a v září 1739 byl vysvěcen na kněze. V dalších létech (1740 - 1742) pokračoval studiem práv. Na Strahově dosáhl úřadu podpřevora a od roku 1746 do 1750 působil v kolejí Norbertinum a vyučoval filozofii na arcibiskupském semináři. Z dochovaných rukopisů ve Strahovské knihovně je zřejmý i jeho zájem o orientální jazyky. V roce 1753 se stal v semináři profesorem kánonů, ale již 23. května 1754 byl zvolen opatem kláštera v Doksanech a 16. června téhož roku dosáhl opatské benedikce. Po zrušení Doksan v roce 1782 se vrátil na Strahov, kde také zemřel 19. února 1796.

Erb na přední straně soudku nese ve štítě kosmé břevno provázené dvěma rybami. Nad štítem turnajský helm s pokryvadly, klenotem dolů obrácená ryba mezi otevřenými křídly. Po stranách vpravo mitra a vlevo ven obrácená berla. Vše převýšeno kloboukem o třech střapcích na každé straně. Erb byl udělen 16. 7. 1603 Jiřímu Vokounovi a Janu Petráčkovi, měšťanům Starého Města pražského, s predikátem z Vokounstojna; totiž ve zlatém poli modré kosmé břevno provázené okouny přirozené barvy. Nad štítem kolčí helm s pokryvadly modro-zlatými a v klenotu dvě orlí křídla. Pravé zlaté s modrým kosmým břevnem, levé modro-zlatě dělené. Mezi nimi dolů obrácený okoun přirozené barvy⁶⁾.

Vycházíme-li ze zjištění, že znak na protější straně soudku náleží opatu Winkelburgovi a je možný od roku 1754, je třeba hledat i nositele tohoto erbu ve stejné době. Jména známá z učelení se nevyskytují mezi představenými řeholních domů nejen u premonstrátů, ale ani u dalších klášterů v Čechách a na Moravě. V úvahu tedy přichází vyšší světský klérus změ. Pontifikálie mohou představovat kromě biskupů i příslušnost k některé z kapitul a klobouk o třech střapcích vyjadřuje nejpravděpodobněji hodnost apoštolského protonotáře. Takovým je Jan František Vokoun z Vokounstojna, narozený roku 1730. Kanovníkem kapituly u sv. Ducha v Hradci Králové se stal roku 1755 a 16. října 1771 byl zvolen jejím infuovaným děkanem⁷⁾. V této hodnosti zemřel 26. ledna 1796.

V Praze se stal kanovníkem Antonín Jan Václav Vokoun. Pocházel z Bezna u Mladé Boleslaví a po studiích na pražské univerzitě dosáhl roku 1714 doktorátu teologie. V letech 1716 - 1719 působil jako český kazatel u sv. Václava ve Vídni a od poloviny tohoto roku se stal děkanem v jihočeských Vodňanech. Posléze působil jako kancléř pražské arcibiskupské konsistoře, dosáhl hodnosti apoštolského protonotáře a kanonikátu ve Staré Boleslaví. Dne 25. května 1738 byl zvolen kanovníkem Metropolitní kapituly u sv. Víta, kde byl 15. června instalován. Od roku 1746 byl generálním vikářem ar-

- 6) SÚA Praha, ČDK IV D 1, kart. č. 506.
- 7) Schwenda, F.: *Čtvrtý hliněný obraz ... města Králové Hradce nad Labem. Rozdíl II. a IV.*, Hradec Králové 1814 - 1817.

cibiskupa Manderscheida a 16. října 1748 se stal světicím biskupem s titulem biskupa callinicejského. Mezi současníky byl znám jako dobrý hudebník a sběratel. Nechával si opisovat i staré historické texty. Zemřel v Praze jako arcijáhen kapituly 7. února 1757⁸⁾. Antonín Vokoun užíval shodného znaku, jak dokládá např. jemu věnovaná univerzitní teze Josefa Lose z roku 1746⁹⁾, ale vzhledem k biskupství Vokounově lze předpokládat užití biskupského klobouku se šesti střapci na každé straně. Ty tvoří v našich zemích součást biskupských znaků trvale od poloviny 17. století, a to v podobě zcela ustálené.

Nález vlastnické knižní značky, jenž se dochovala především v knihovně benediktinů v Broumově, označujíc knihu z majetku děkana hradecke kapituly Jana Františka Vokouna, otázku, kterýže ze dvou hodnostářů se skrývá za znakem na soudku, rozrešíl.¹⁰⁾ Mědirytové exlibris (75 x 55 mm) bez textu či signatury tvůrce nese totiž zcela shodný erb včetně odznaků duchovní hodnosti. Čistě heraldicky by tedy vznik soudku spadal do let 1771-1782, mezi rok prelatury Vokounovy a zrušení dokanského kláštera.¹¹⁾

Tento závěr se však ukázal jako chybný, neboť vycházel z izolované heraldické interpretace a nepřihlídl k určení předmětu jako takového. V liturgické praxi se totiž podobných soudků užívalo při obrádu biskupského svěcení nebo opatské benedikce. Po obětování přinášel svěcenec svému světiteli dvě planoucí svíce, dva bochníky chleba a dva soudky vína, tedy předměty, které měl rozdávat při své další hierarchické službě. Pozlacený soudek obsahoval červené a postříbřený bílé víno. Stejně byly ozdobeny i chleby a vše neslo znaky světitele a svěceného. Tato praxe se udržela až do reformy obřadu svěcení po II. Vatikánském koncilu.¹²⁾ Její původ nebyl dosud zkoumán. Literatura uvádí, že přinášení těchto darů je známo v římských pontifikálech od 13. století a při svěcení kardinálů – kněží či jáhnu dokonce o století dříve¹³⁾. V našich poměrech jsem nejstarší zmínku nalezl zatím v Pontifikálu Alberta ze Sternberka datovaném rokem 1376. Zde při svěcení opata jsou odevzdávány dvě voskovice, dva chleby a „duas ampillas vino plenas“, tedy dvě baňaté nádobky nebo konvičky.¹⁴⁾ Římská vydání Pontifikálu z let 1485 a 1497 mi zůstala nedostupná.¹⁵⁾ Další a z pohledu tématu zásadní údaje nacházíme v benátských edicích z let 1520 a 1543. Při biskupské konsekraci jsou jako dary přinášené světiteli uváděny dvě čtyřlibrové hořící svíce, dva velké chleby a dva sudy plné vína. Chleby a sudy měly být ozdobeny, pozlacený a postříbřeny a měly nést znaky světitele a svěceného. Stejně i při opatské benedikci.¹⁶⁾ Text se nad to výslovně

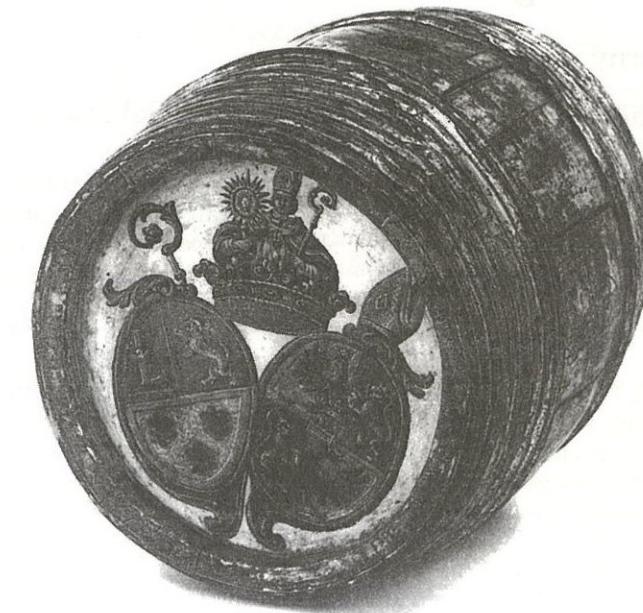
- 8) Stich, A.: *Antonín Vokoun. Pokus o rekonstrukci zapomenuté barokní osobnosti*, in: Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách, Praha 1992, s. 192 - 198. Podlahá, A.: *Series praepositorum ... I*, Pragae 1912, s. 206.
- 9) Reprodukuje Podlahá, A.: *Series ... supplementum tertium*, Pragae 1928. Tab. II. Zde je klobouk vyjadřením hodnosti apoštolského protonotáře.
- 10) Líafka sice toto ex libris neuvedl, ale připomíná jej Vlčková, L.: *Benediktinská klášterní knihovna v Broumově*, Hradec Králové 1969, s. 23, kde uvádí počet svazků získaných pro Broumov číslem 996. Originál se dochoval i v knihovně strahovské. (sign. JB VI 71).
- 11) K témtu závěrům jsem došel již před léty v článku „Pozoruhodné bohemikum“, Heraldická ročenka 1975, s. 89 - 94.
- 12) Schválení nového obřadu svěcení jáhnu, kněží a biskupů bylo publikováno apoštolskou konstitucí *Pontificalis Romani* z 18. 6. 1968.
- 13) Jungmann, J. A.: *Missarum solemnia*, Bd. 2, Wien 1948, s. 16.
- 14) SK, sign. DG I 19, f. 147v.
- 15) Liber Pontificalis, Roma, Stephanus Plannck 20. XII. 1485 (Hain 13285) a Liber Pontificalis, Roma, Stephanus Plannck 16. VIII. 1497 (Hain 13286 - 13287).
- 16) Pontificale secundum Ritum Romane ecclesiae, Venetiis, Luca Antonio de Giunta 1520, ff. 26, 34v, 62 a 71. Podobně Pontificale Romanum, Venetiis 1543, ff. 26, 32v, 63v a 72v. Obě vydání jsou dílem téhož tiskáře a textově i grafikou jsou si velmi blízká.

odvolává na ustanovení papeže Melchiada a dodává tak i této části obřadu zdání dávné starobylosti¹⁷⁾. S ohledem na konvičky zmiňované výše uvedeným textem středověkým, můžeme konstatovat, že zvyk zdobit soudky znaky lze sledovat prokazatelně od počátku 16. století. Ten beze změn přetrval zásadní reformu pontifikálu provedenou papežem Klementem VIII. roku 1598 a převzalo jej i kodifikované znění Pontificale Romanum. Nic na věci nezměnily ani úpravy učiněné Urbanem VIII. (1623-1644). Popisy v pozdějších vydáních Pontifikálu se věcně neliší, pouze jsou více či méně podrobné. O znacích se výslově zmiňuje např. pařížský tisk z roku 1683¹⁸⁾. Proměny doznala pouze velikost sudů, soudě alespoň podle ilustrací. Zatímco ve vydáních z let 1520 a 1543 představuje týž dřevořez stojícího muže, který drží na levém rameni oběma rukama mohutný sud, drží ve vydání z roku 1595 stojící postavy soudky nepoměrně menší¹⁹⁾, a reálně dochované kusy je možné měřit již jen na centimetry.

Ve světle těchto zjištění se určení salcburského soudku jeví zcela jinak. Jde o soudek původně obsahující bílé víno určený k benedikci dokšanského opata Josefa Františka Winkelburga, ke které došlo 16. června 1754. Provedl ji pražský světící biskup Antonín Jan Václav Vokoun²⁰⁾. Ten i jako biskup užíval původního typáře kanovníka, který byl i předlohou tvůrce soudku, a proto se na malbě znaku objevil klobouk pouze se třemi střapci²¹⁾. Salcburský exemplář je pozoruhodný nejen pro svůj dokšanský původ, ale je zároveň nejstarším artefaktem svého druhu, neboť kusy dochované na pražském a olomouckém arcibiskupství pocházejí až z posledního století.

© Pavel R. Pokorný

- 17) Melchiades - přesněji Meltiades, římský papež v letech 311 - 314, kterému tradice připisovala dekret *Consecrate Oblationes*.
- 18) *Pontificale Romanum*, Parisii 1683, s. 115.
- 19) *Pontificale Romanum*, Romae 1595, s. 108.
- 20) SK, sign. DT V 8, f. 11.
- 21) Kanovnická pečeť z 12. 1. 1743. Praha, Archiv Metropolitní kapituly CXCVIII/4. Táž pečeť z 3. 6. 1748 stvrzuje autentiku v jednom ze strahovských reliktviářů.

Soudek k benedikci dokšanského opata Josefa Františka Winkelburga, ke které došlo 16. 6. 1754.
(Barock Museum Salzburg, č. inv. 2605)

Zusammenfassung:

Pavel R. Pokorný

Ein Zeugnis böhmischer Prämonstratenser in Salzburg.

Im Salzburger Barockmuseum hat sich ein kleines versilbertes Holzfässchen mit zwei gemalten Wappen erhielten. Die Vorderseite trägt ein Familienwappen mit Mitra, Stab und Hut. Auf der Rückseite sind zwei Wappenschilder, über denen die Halbfigur des hl. Norbert zu sehen ist. Diese bringt das Fässchen in den Umkreis der böhmischen Prämonstratenser-Klöster. Das Wappen kann man als das des Jan František (Johann Franz) Winkelburg, Abt des Prämonstratenserinnen-Klosters Doksany (1754-1782) identifizieren. Das Familienwappen auf der Vordeseite wurde 1603 Jiří Vokoun und Jan Petráček mit dem Prädikat „von Vokounštějn“ verliehen. Diese Namen finden sich unter den Vorgesetzten in böhmischen Klöstern aus der 2. Hälfte des 18. Jh. nicht. Mitra und Stab können die Zugehörigkeit des Trägers zu einem Kapitel und der Hut den Titel eines apostolischen Protopenotars bezeichnen. Das Wappen auf dem Fässchen findet sich auch im Exlibris des infulierten Dekans des

Kapitels von Hradec Králové (Königgrätz), Jan František (Johann Franz) Vokoun (+1796). Aus heraldischer Sicht bietet sich die Datierung zwischen 1771 an, als J. F. Vokoun infilierter Dekan von Hradec Králové wurde, und 1782, als das Kloster in Doksany aufgehoben wurde. Für die genaue Datierung freilich ist es nötig zu wissen, dass solche Fässchen mit Wappen bei der Bischofs- und Abtweihe benutzt wurden. J.F. Winkelburg wurde am 16.6.1754 zum Abt geweiht. Es weihte ihn der Prager Weihbischof Antonín Jan Václav (Anton Johann Wenzel) Vokoun (+1757). Das Fässchen gehört zu einem Paar, es war mit Weisswein gefüllt und für den Weihetag angefertigt. Es ist ein interessantes Erinnerungstück an den Prämonstratenser-Orden und gehört zu den ältesten seiner Art. Andere in Prag und Olomouc (Olmütz) erhaltenen erinnern an Bischofsweihe bis in die zweite Hälfte des 19. Jh.

Deutsch von J. v. H.

Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze (1637 - 1785)

*Nullum tamen immortale est diarium,
quod oblivio non arrodat,
aut non absummat temporum calamitas.
Sv. Augustin: De civitate Dei*

vodní slova církevního otce platí pro instituci, o níž následující příspěvek pojednává, beze zbytku. Jen asi zcela výjimečně si některý ze základníků obchodního domu Kotva nebo z návštěvníků sousedního stejnojmenného paláce uvědomí, že se pohybuje v místech, kde kdysi stával kostel se hřbitovem a poměrně rozlehlá řádová kolej. Skutečnou budovou kolejí však ani v myslích zakladatelů nebyl pouze konkrétní hmotný dům, ale především dílo, jež umožňoval a rozvíjel: vzdělávání řeholníků i světských studentů *in virtute et scientia*. Právě stopy této činnosti přetrvaly dodneška.

I. Prameny a literatura

Základním pramenem k dějinám kolejí jsou dvousvazkové analýzy zahrnující téma období její existence (jedinou mezerou jsou chybějící záznamy k rokům 1712-1714), s úvodní částí, která shrnuje předchozí snahy strahovských opatů na poli vzdělávání dorostu¹. Podklad k zápisům prvních dvaceti let trvání Norbertina, tedy do r. 1657, zřejmě tvořila kniha nadepsaná *Historia Collegij S. Norberti vetero-Pragae, ad Ecclesiam S. Benedicti siti*.² Tyto záznamy byly do análů přejaity téma doslovně, nicméně při přepisu došlo k drobnějším, i když nikoli bezvýznamným výpustkám a doplněním³. Zpřesnění a přídavky k témtoto zdrojům poskytuji samotné klášterní analýzy⁴. Posledním významnějším narrativním pramenem, který úzce souvisí s dějinami kolejí, jsou paměti *Congregationis pro felici morte sub titulo Beatissimae Virginis Mariae Nascentis*⁵, mariánského bratrstva působícího při kostele sv. Benedikta

1) SK, sign. DJ IV 1 - 2, *Annales Seminarii Sancti Norberti* (dále AN). Ryba, B.: *Soupis rukopisů Strahovské knihovny*, IV, Praha 1970, č. 2140 a 2141. V případě dalších odkazů na tento soupis používám příslušné čísla záznamu.

2) SÚA, ŘP Strahov, kniha č. 4216. Pap., 50.-60. léta 17. st., 160 pp. (stará paginace), 31,5 x 20,5 cm, poloperg. vazba. Dále uvádím jako *Historia*. Vzhledem k tomu, že kniha byla patrně sepisána najednou a během kratší doby, vztahuje se poznámka ze strahovských analů z r. 1661 o pověření Františka Waldausera sestavením dějin semináře (DJ III 2 p. 524, uvádí Ryba u č. 2140, pravděpodobně na základě poznámky na titul. listu AN) spíše než k vlastnímu analům kolejí právě k ní. Tomu nasvědčuje i poznámka Dominika Čermáka v AN I, f. 166, na konci r. 1676: „Hucusque scripsit Annales hos Adrianus Zorn, Prof. Strahov.“ a pochopitelně odlišná ruka obou písářů.

3) V *Historii* sestavovatel ještě vynechal místo pro dokumenty, které se mu nepodařilo najít. Analýzy jsou rozšířeny o stanovy kolejí, naopak zde chybí některé pasáže sporu mezi kardinálem Harrachem a profesory z řádu irských františkánů z r. 1652.

4) Dále jen AS s odkazem na příslušnou signaturu. Viz Ryba IV, č. 2132-2138, 2143, 2144.

5) SK, sign. DG I 23, Ryba III, č. 1523. O dalších materiálech k dějinám kongregace viz níže.

Hedvika Kuchařová

(později sv. Norberta a sv. Benedikta), jež ovšem zvláště v úvodní části dublují již zmínované anály Norbertina.

Materiál diplomatické povahy se nachází především v archivním fondu strahovského kláštera, dosud uloženém ve Státním ústředním archivu v Praze, zlomkovitě též ve fondech Archivu pražského arcibiskupství (záležitosti týkající se arcibiskupského semináře). V klášterném archivu se také dochoval obsažný celek smluv a účtu z období výstavby kolej a dále množství dokumentů mapujících hmotné zájemí a průběžnou hospodářskou situaci instituce⁶.

Zakladatel kolejí opat Questenberk se postaral o zveřejnění některých údajů o kolejí již v době jejího vzniku, především v dílku *Ex annotationibus abbatis Strahoviensis*⁷, kde rozebírá podrobně uložení kapitálu. Vzhledem k těsnému sepětí Norbertina a arcibiskupského semináře je především z hlediska personálních údajů dosti zajímavý *Catalogus promotorum alumnorum ... Ex Collegio Archi-Episcopali Pragensi*⁸, který obsahuje i oddíl *Nomina ... abbatum, praelatorum ... ac professorum ... et religiosorum ... Ordinis Praemonstratensis* ... a další seznamy profesorů ze všech řádů, působících v arcibiskupském semináři. Význačné zásluhy strahovských opatů, rektorů Norbertina a některých profesorů o vznik a věhlas kolejí neopomenuly zdůraznit ani oslavné spisy zaměřené vcelku na strahovskou kanonii a pocházející z dílny jejich členů⁹, totiž profesora filosofie a literárně dosti plodného Amanda Fridenfelse a strahovského opata Mariána Hermanna. Adjektivum „historický“ si zaslouží až nástin dějin Norbertina ve vzorovém díle premonstrátské historiografie, Hugo-vých *Annales*¹⁰, jehož autor patrně čerpal také z Fridenfelse. V *Annales* je připojen soupis rektorů a v příloze znění konfirmační buly Urbana VIII.

Bylo by tedy s podivem, kdyby písemné prameny, které vzbuzují rozpaky spíše svou rozsáhlostí než torzovitostí, unikaly po dobu více než dvou set let pozornosti a interpretaci. Monograficky zaměřené práce ovšem zůstaly v rukopise. Poprvé se o sepsání dějin Norbertina pokusil strahovský premonstrát B. J. Dlabač – zažil ostatně ve víru Josefových reforem teologického vzdělávání zánik instituce – a zachovala se jak jeho příprava k pojednání o začátcích kolejí, tak úvodní část chystaného textu¹¹; obojí však opustil nedokončené. Rukopis Dominika K. Čermáka, rovněž premonstráta strahovské kanonie, obsahuje v podstatě podrobný, mnohdy téměř doslovnně pojatý český výtah obou svazků análů bez nároků na kri-

- 6) V prvním případě se jedná o fáse od konce 50. do zač. 80. let 18. století, v druhém případě o domácí účty z poloviny 60. let 17. st. a z 60.-80. let 18. st. Na okraj lze poznamenat, že inventář archiválií týkajících se kolejí byl asi ve 40. letech 18. století sestaven strahovským premonstrátem Aloisem Fiedlerem a zanesen do druhého dílu análů na pp. 432-449. Viz *Ryba IV*, č. 2141.
- 7) *Questenberk, K.: Ex annotationibus abbatis Strahoviensis, post initium ad annum 1637*, Pragae 1638.
- 8) *Catalogus promotorum alumnorum ... Ex Collegio Archi-Episcopali Pragensi ...*, Pragae 1697. Patrně vydán u příležitosti vysvěcení nového seminářního kostela sv. Vojtěcha.
- 9) *Fridenfels, A.: Sion, mons inclitus, mons sanctus, Veteropragae 1702.* Práce nijak nezastírá svůj charakter, když hned na titulním listě o sobě prohlašuje „acta gloriosa, stylo encomiastico condecorata...“. *Hermann, M.: Saeculum Sionis in illuminatione vultus Norbertini ...*, Praha 1727 (vyšlo ke stoletému výročí přenesení ostatků sv. Norberta z Magdeburku do Prahy) je již střízlivější. Ze zdrojů vzniklých mimo rád je asi nejzajímavější poměrně rozsáhlá zpráva v *Hammer-schmidově Prodromus gloriae Pragenae*, s. 143-148. Autor, dlouholetý rektor arcibiskupského semináře, se zde mimo jiné odvolává na vlastní historickou práci o Norbertinu, která má být vydána; k tomu však nedošlo.
- 10) *Hugo, C. L.: Sacri et canonici ordinis Praemonstratensis annales ... pars prima*, Nanceii 1734, sl. 533-538.
- 11) *SK, sign. DG II 42; Ryba III, č. 1594. Historische Abhandlung vom ehemaligen Kollegium ... se nachází v SK, sign. DK II 24/d, Ryba IV, č. 2292.*

tické zpracování¹². Jím vlastně tento stručný seznam končí.

Alespoň zčásti však zveřejnil výsledky své práce ve svém díle pojednávajícím o premonstrátských kláštere v Čechách a na Moravě¹³. Ve starší literatuře, která se netýká přímo rádu, lze nalézt ucelené pasáže o Norbertinu především v souvislosti s arcibiskupským seminářem, a Soldátovo pojednání na toto téma zůstává v podstatě jedinou studií, na niž je zájemce odkázán¹⁴. Novější publikace představují pražskou kolej pouze v širokých souvislostech dějin celého rádu¹⁵.

Tuto zběžnou inventuru ať zakončí upozornění na jeden z aspektů – dokonce by snad bylo třeba říci na jeden ze základních aspektů-dějin každé vzdělávací instituce, a sice na zhodnocení obsahu a způsobu výuky, na místo takové linie v dobových myšlenkových proudech a na její dosah a vliv. Překročit hranici prostých personálních údajů je však výletem na velmi tenký led už pro nedostatek srovnávacích studií; a tak nezbývá než do této oblasti, ať už v rámci jedné instituce anebo v její relaci k celku, sotva opatrně nahlédnout. Přinejmenším se tak otvírá pole, na něž lze v budoucnosti zaměřit pozornost.

Na tomto místě je mou milou povinností poděkovat prof. Sousedíkovi za poskytnuté údaje o úrovni filozofických studií v arcibiskupském semináři a dále pak P. Tadeáši Řehákovi O.Praem. a dr. Pavlovi R. Pokornému za přehlédnutí práce.

II. Rady organizace vzdělávání řeholního dorostu v rádu premonstrátů¹⁶

Jeden z nezbytných předpokladů trvání komunity, jímž bylo zajištění takového teologického vzdělávání pro nastupující generaci, aby se mohla zodpovědně ujmout úkolů v klášteře i v duchovní správě, zajišťovalo v největším měřítku domácí studium. Podle obnovených rádových statut z r. 1630 se měla výuka konat dvakrát denně, poprvé okolo půl deváté ráno a podruhé před nešporami nebo po nich, což podle tehdejších zvyklostí znamenalo během časného odpoledne¹⁷. V druhém vydání z roku 1725 statuta toto nařízení opakují, odkazují však na generální kapitulu konanou v Laonu r. 1543, kde se požadovalo zřizování studii publici v každém domě, také na podporu proti rozšiřování luteránského učení¹⁸. Generální kapitula konaná r. 1579 opět v Laonu zavazovala k zavedení teologických studií a předpisovala tresty

12) SK, sign. DG II 21. *Ryba III*, č. 1573 uvádí tento rukopis jako pohřešovaný, ale nyní je opět na místě.

13) Čermák, D. K.: *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, Praha 1877, s. 481-487.

14) Soldát, A.: *Z dějin knížecího arcibiskupského semináře v Praze*, SHK 5, 1896, s. 85-91. K počátkům Norbertina rovněž Krásl, F.: *Arnošt hrabě Harrach, kardinál Svaté říše římské a kníže arcibiskup pražský*, Praha 1886. K arcibiskupskému semináři nejnověji Vichra, J.: *Pražský arcibiskupský seminář a jeho studenti v 17.-18. století*, DP 11, 1993, s. 123-134.

15) Backmund, N.: *Monasticon Praemonstratense ... tomus primus*, Straubing 1949, s. 307; Říha, T.: *Svatý Norbert a jeho dílo*, Rím 1971, s. 219-221; naposledy Ardura, B.: *Prémontré. Histoire et Spiritualité*, Université de Saint-Etienne 1995, s. 197.

16) Přehled obecných ustanovení v letech 1630-1776 podává Leinsle, U. G.: *Die Studienbestimmungen der Prämonstratenserstatuten 1630-1776*, Schlägl Intern 13, 1987, s. 73-81.

17) *Statuta candidi et canonici Ordinis Praemonstratensis renovata*, Paris 1632, Dist. I c. 8, §9 a §13.

18) *Statuta candidi et canonici Ordinis Praemonstratensis renovata*, ed. sec., Etival 1725, Dist. I c. 8, §9 a §26.

za opomíjení návštěvy přednášek; zároveň osvobozovala profesory od chórových povinností.

Působení reformních katolických proudů, které nacházely svůj výraz na jednáních tridentského koncilu, se však projelo již před vydáním statut. Když se na zasedání generální kapituly v Prémontré r. 1605 počítá se zřízením kolejí v každé cirkárii, je možné se jedním dechem pochlubit již dosaženými úspěchy. Rádové instituce, které vznikly v druhé polovině 16. století ve význačných evropských střediscích vzdělanosti, mířily výše než pouze k cíli opatřit kvalifikované profesory pro domácí výuku. Náboženské pozadí mocenských konfliktů, v nichž se tehdejší evropská společnost zmítala, i určité konkurenční pnutí v samotné katolické církvi kladlo vysoké nároky v prvé řadě na vlastní hlasatele duchovní obnovy.

Premonstrátská kolej sv. Anny v Paříži, založená v polovině 13. století v 15. století zpustla, ale v 2. pol. 16. století byla opět obnovena. V roce 1568 vznikla v Salamance kolej pro španělské premonstrátské kláštery. Opati klášterů Parc, Averbode, Ninove a Grimbergen v brabantské cirkárii začali na přelomu let 1571 a 1572 budovat vzdělávací ústav v Lovani. Kolej byla otevřena o vánocích 1573, studenti chodili na přednášky na univerzitu. Zpočátku pobývali v kolejích také řeholníci z cirkárie Floreffe, ale v roce 1628 si zřídili v Lovani vlastní dům.

Impuls daný generální kapitolou v roce 1605 nezůstal bez odezvy. V roce 1615 založil steinfeldský opat Christoph Pilckmann podle vzoru lovaňského ústavu kolej v Kolíně n. R., určenou studentům vestfálské cirkárie. Flanderská cirkárie měla od r. 1623 kolej sv. Josefa v Douai. Z iniciativy opata v Tongerlo v Belgii Adriana Stalpaertse vznikla koncem 20. let 17. století kolej v Římě; takové zařízení bylo pro každý řád do jisté míry prestižní záležitostí. Kláštery kongregace prvotní kázně prezentovaly svou vnitřní svébytnost rovněž založením kolejí Nejsvětější Svátosti v Paříži v roce 1660¹⁹⁾.

Středoevropský prostor z pochopitelných politicko-kulturálních důvodů zůstával zpočátku stranou tohoto vývoje. Pražská kolej patří mezi rádovými vzdělávacími ústavy k nejmladším. Byla využívána rovněž řeholníky z klášterů okolních cirkárií, které ovšem řešily otázku vyššího vzdělávání svých členů také studiem na blízkých katolických univerzitách²⁰⁾ nebo tím, že vysílali své řeholníky společně do určeného kláštera²¹⁾.

Souhrnně lze říci, že vznik kolejí v druhé polovině 16. a v první polovině 17. století je spjat s obdobím reformy řádu. Třebaže tvořily kvalitativně vyšší nadstavbu a doplněk k domácímu studiu, nikdy nebylo jejich úkolem zcela nahradit. Jsou zpravidla charakterizovány těsným či volnějším sepětím s renomovanými univerzitami nebo alespoň většími vzdělávacími instituty, povýtce vlastní zajišťování výuky se nevyškytovalo tak často. Vlastnická práva ke kolejí, spojená napří-

19) Podrobnější informace o všech těchto ústavech viz *Ardua*, s. 186-198.

20) Např. řeholníci kláštera bavorské cirkárie Wilten navštěvovali univerzitu založenou r. 1669 v blízkém Innsbrucku, zmiňováno bývá také Dillingen, svr. *Valvekens, J. B.: Formatio theologica in Abbatia Wiltinensi, APraem 36, 1960, s. 146-156.*

21) Provinciální kapitula bavorské cirkárie v r. 1659 doporučovala již zmíněný wiltenský klášter jako vzdělávací centrum dorostu pro celou cirkárii, viz *Valvekens s. 150.* Společná studia pro švábskou cirkárii probíhala patrně občas v Marchtalu. Viz *Leinsle, U. G.: Weissenau im Rahmen der Prämonstratenserkultur, in: 850 Jahre Prämonstraterabtei Weissenau, hrsg. von Helmut Binder, Sigmaringen 1995, s. 22.*

klad s výběrem a potvrzením rektora nebo s přijímáním studentů (alumnů), vykonával fundátor²²⁾.

S výjimkou kolejí v Douai, která zanikla již v roce 1662, a domu floreffské cirkárie v Lovani, jenž byl v provozu do roku 1718, podlehly ostatní sekularizačním trendům konce 18. a začátku 19. století, ať již ke zrušení došlo čistě byrokratickou cestou nebo kvůli revolučním a válečným zvratům. Naprosto odlišné podmínky vývoje v 19. století pak způsobily, že se jejich existence stala projednou uzavřenou minulostí.

III. Kolej u sv. Mikuláše v Praze

I zběžnou prohlídku výpisů z listáře opata Questenberka ze 30. let 17. století²³⁾ doprovázejí jako červená nit, vedle obligátních stížností na špatnou hospodářskou situaci kláštera, zhoršovanou každoročně vojenskými rekvizicemi a exekucemi na klášterních statcích, nářky na nedostatek a nízkou kvalitu řeholního dorostu. Jednou z příčin byla – podle mínění představitelů tzv. starých rádů, tedy těch, které byly v Čechách potvrzeny více než dvěstě let – silná konkurence jezuitů; nadání a schopní mladíci navštěvující jejich školy dávali pochopitelně přednost, pokud si zvolili duchovní povolání, Tovaryšstvu před jinými rády. Jestliže Questenberk usiloval o zřízení vlastních škol, šlo mu stejnou měrou jak o lepší vzdělání řeholníků, tak o alumnát pro světské studenty, který by se v budoucnu stal základnou premonstrátského dorostu.

Jeho záměr však nebyl zcela nový. Za Questenberkovou předchůdkce Lohela byla situace ještě tíživější a už tehdy byly podniknutý kroky alespoň k hmotnému zajištění případného alumnátu. Po smrti zábrdovického opata Kašpara Schönauera, který byl titulárně také želivským opatem²⁴⁾, udělil císař Rudolf II 24. dubna 1589 Lohelovi želivské statky, aby z jejich výtěžku zřídil vlastní seminář²⁵⁾. Listinou ze 4. března 1591 byl na žádost strahovského opata a konventu klášter Želiv připojen a inkorporován Strahovu²⁶⁾. Ve skutečnosti se jednalo o jihlavskou faru s několika vesnicemi, protože další statky kláštera se nacházely ve světských rukou, a tak musela být i myšlenka na seminář odložena na příznivější dobu. Prozatím vysílal opat alespoň některé své svěřence k jezuitům, kde také on sám kdysi studoval²⁷⁾.

Po bělohorském obratu se mohl Lohelův nástupce Kašpar Questenberk chopit energičtěji díla – nakolik to ovšem válečná ekonomika dovolovala. Tak jako v jiných podnicích měl i v tomto oporu ve svých bratrech. Přinejmenším nescházel záměr, neboť ve strahovském archivu se zachoval nedatovaný koncept fundace

22) Zpravidla to bývala cirkárie, ale v Praze, jak ještě ukážeme, se situace vyvíjela zcela jinak. Možné varianty ukazuje vývoj postavení kolejí v Kolíně n. R. Provinciální kapitula v roce 1628 určila, aby praeses kolejí byl volen visitátorem a preláty cirkárie, kterým se také odpovídalo ze své činnosti. Když v roce 1643 připojil steinfeldský opat statky téměř vymřelé ženského kláštera Dünnewald, který *pleno iure* Steinfeldu podléhal, k majetku kolejí, žádal zároveň, aby její správa a řízení bylo svěřeno výhradně jemu a jeho nástupcům, Paas, Th.: *Das Seminarium Norbertinum in Cöln*, APraem 1, 1925, s. 124 a s. 129.

23) SK, sign. DJ VI 2 a DJ VI 3, *Ryba IV*, č. 2167 a 2168. Údaje z níže citovaných dopisů jsou převzaty od tu.

24) *Backmund I*, s. 322.

25) SOA Třeboň, ŘP Želiv, inv. č. 79.

26) ŘP Strahov, inv. č. 271.

27) Čermák, s. 59. Podle AN, f. 2v, musel Lohel při ročních důchodech kláštera 400 zl. věnovat na studia jednoho alumna 80 zl.

Kašpara, Gerarda, Heřmana a Jana Questenberků²⁸⁾, kteří pro strahovský klášter skládají 26.000 tolarů. Ročního úroku 1.570 tolarů strahovský opat použije na výživu osmi alumnů a praeceptoru nebo pedagoga, případný přebytek může vynaložit na potřeby kláštera. Alumny by vybíral opat, jenom pokud by žádal o přijetí někdo z Kolína n. R. – tedy z rodiště Questenberků – nebo vůbec z kolínské arcidiecéze, má mu být dána přednost. Také nejstarší z rodiny měl právo doporučovat jednoho vhodného a nadaného mladíka²⁹⁾. Scházejí však další stopy po uskutečnění tohoto plánu a je možné, že peníze byly nakonec použity na jiné účely nebo později přidány ke kapitálu kolejí u sv. Mikuláše či Norbertina již bez tohoto speciálního určení.

Později byl v Praze nalezen vhodný objekt. Strahovský klášter uplatňoval práva na farní kostel sv. Mikuláše, a třebaže tvrzení, že mu tento v 16. století kašnický chrám náležel „odedávna“, bylo poněkud nejasné³⁰⁾, dosáhl po menším sporu s radou Starého Města pražského v létě 1628 rozsudku ve svůj prospěch³¹⁾. Fara byla nadále obsazována premonstráty³²⁾. Neméně důležité je, že Questenberk v prosinci 1628 žádal českou komoru o darování domu „U zelené věže“ po bývalém deklamátoru Ondřejovi Štangovi z Labětína, aby zde zřídil kolej pro studující řádové bratry³³⁾. Podle dobrozdání komory náležel dům vdově Estherě Štangové, která s dětmi odešla do emigrace a od jejíž plnomocníků ho opat v květnu 1629 koupil³⁴⁾. Již v březnu však uzavřel s tepelským koadjutorem Janem Pecherem smlouvu, podle níž se mělo pět tepelských studentů, buď přímo členů řádu anebo podle opatova uvážení vhodných mladíků, vzdělávat v pražském alumnátu. Roční náklady 500 zl. hradil z větší části tepelský opat, částka 200 zl. pak byla rozdělena mezi fary patřící klášteru. Ve smlouvě opat Questenberk zároveň vyzýval ostatní české, moravské a rakouské preláty, aby se připojili k tepelskému; byť by se jednalo pouze o slovní obrat, svědčí o tom, že Questenberk zamýšlel zřídit ústav sloužící celé církvi.³⁵⁾

První vyučující, P. Norbert Swertius a P. Franciscus Lammeter byli povoláni z belgického kláštera ve Veurne (ecclesia Furnensis) a v Praze učili rétoriku a poetiku, tedy nikoli látku z oblasti filozofie nebo dokonce teologie, ale předměty spadající pod tzv. humanioru a rovnající se v podstatě nejvyšším třídám gymnázia. Lze však předpokládat, že řeholníkům se zde dostávalo i filozofického či teologického vzdělání.

Provoz semináře byl přerušen na sklonku roku 1631 po obsazení Prahy saskými vojsky, kdy se prakticky celý strahovský konvent rozprchl do klášterů v Hradisku

- 28) Z toho vyplývá, že záležitost byla připravována před červencem 1624, kdy nejmladší Jan zemřel, *Straka, C. A.: Albrecht z Valdštejna a jeho doba*, Praha 1911, s. 214. V soupisu archivní v AN II je však datována k r. 1630
- 29) ŘP Strahov, č. kart. 30.
- 30) Ekert, F.: *Posvátná místa královského města Prahy II.*, Praha 1884, s. 353.
- 31) V červnu podával císařský rada a rychtář, purkmistr a rada Starého Města pražského žádost k místodržícímu, aby nebylo strahovskému opatu přiznáno právo kolatury ke kostelu sv. Mikuláše. Jako důvod se uvádí, že mniší (!) jsou buď cizinci nebo Poláci, neznalí českého jazyka, takže lidé k nim nemají náklonnost a chodí málo do kostela. Konečné rozhodnutí bylo dánou listinou kardinála Harracha z 6. srpna 1628. ŘP Strahov, inv. č. 347.
- 32) Byli to: Bartoloměj Capreolus z kláštera Hradiště u Olomouce, Jakub Rinda, František Velický, Anselm Kramsi (všichni ze Strahova) a Jan Wewrovský z Teplé.
- 33) Straka, C.: *Výpisy z archivu strahovského*, rkp., SK, sign. DJ VI 2, s. 332.
- 34) Straka, C.: *Výpisy*, s. 636; Líva, V.: *Studie o Praze pobělohorské III. Změny v domovním majetku a konfiskace*, SPDMHP 9, 1935, s. 103. Dům tedy nekoupili až benediktini, jak uvádí v Posvátných městech Ekert.
- 35) ŘP Strahov, č. kart. 30, datováno 9. 3. 1629. Opisy jak v AN, tak v Historii. Jednotlivé fary platily od 40 zl. do 10 zl. ročně.

u Olomouce, v Louce a v rakouském Schläglu. Questenberk ve svém vídeňském exilu neskládal ruce do klína a již koncem ledna 1632 zjišťoval u opata na Hradisku Maximiliána Prachera možnosti studia u jezuitů v Olomouci. O měsíc později byla záležitost dojednána a do Olomouce se vydali řeholníci Paulus Scrabo, Joannes Bövink, Laurentius Weigl, Hugo Teiser, Martin Stricerius a Alexius Perelcius, jehož opat pověřil dohledem nad spolubratry; na podzim k nim přibyli bratři Henricus Vogl a Norbert Neumann, určení ke studiu rétoriky³⁶⁾. Kromě strahovských studiovali v Olomouci premonstráti z klášterů Louka a Geras, v listopadu 1633 jich bylo všech dohromady dvanáct. Obnovení výuky u sv. Mikuláše se zřejmě rozbíhalo ztuhá, protože když se tepelský opat v prosinci 1632 dotazoval, zdali má vyslat své řeholníky opět na studie, navrhoval mu Questenberk, aby je poslal k jezuitům. Koncem roku 1633 zařizoval Questenberk alumnát, přesněji řečeno jakési gymnázium v Jihlavě, kde by se připravovalo 24 mladíků, kteří by po skončení rétoriky mohli podle své úvahy vstupovat do řádu, a z dopisu bratru Heřmanovi z března následujícího roku vyplývá, že jich na faře skutečně několik vydržoval³⁷⁾.

Na podzim roku 1633 se strahovští premonstráti přestěhovali z olomoucké koleje do soukromého domu Ondřeje Heiliga. Důvodem bylo údajné špatné zacházení, zvláště strava, jehož se strahovským v koleji dostávalo, ale zřejmě také vyostření sporu mezi Questenberkem a jihlavskými jezuity³⁸⁾. Následujícího roku v srpnu svá studia ukončili: Perelcius, Scrabo, Weigl a Bövink obhájili za předsednictví Theodora Moreta téze z filozofie³⁹⁾. I přes dočasné uklidnění poměrů však byly dny kolejí u sv. Mikuláše sečteny, protože roku 1635 byl kostel s přilehlou farou předán benediktinům.

IV. Založení a první léta Norbertina

Španělští benediktini z Montserratu vděčí podle tradice za své uvedení do Čech vítězství Ferdinanda III. v bitvě u Nördlingen a splnění zbožného slibu, který v boji učinil. Jako vhodné sídlo komunity byl nakonec vybrán klášter Na Slovanech v Praze, avšak nejprve bylo nutné najít odpovídající odškodnění pro tamější benediktiny⁴⁰⁾. Posléze byl určen kostel sv. Mikuláše na Starém Městě, přičemž majitelé kostela, premonstráti, se měli jako poslední článek v řetězu těchto směn spojit s podstatně ubožejším objektem kostelíku sv. Benedikta, filiálkou týnského chrámu. Přestože se jednalo o záměr a příkaz nejvyššího místa, nemohl kardi-

36) SK, sign. DJ VI 3, dopisy z 21. 1. 1632 a z 24. a 25. 2. 1632.

37) SK, sign. DJ VI 3, dopis Joannu Davidovi, opatu v Ni-nove z 6. 11. 1633 a dopis bratru z 11. 3. 1634. Klášterní anály jich k roku 1635 uvádějí dvanáct a stejně tolik v Želivě.

38) Viz předchozí, korespondence mezi Questenberkem a představenými olomoucké koleje, popř. Ryba III, č. 1815, s. 551. Není bez zajímavosti, že opat několikrát napomíná své svěřence k obzřelosti v chování, aby snad nevzniklo podezření, že chtějí nějaké mladíky studující u jezuitů přemluvit ke vstupu do premonstrátského řádu.

39) SK, sign. CZ IV 40 (konvolut).

40) Podrobněji Krásl, s. 162.

nál Harrach opata Questenberka, který si byl vědom nevýhodnosti takové výměny, přimět k souhlasu.

Na druhou stranu však Questenberk nepokládal ani budovy u kostela sv. Mikuláše za optimální. V zápisích k roku 1635⁴¹⁾ uvádí několik důvodů své nespokojenosti, například těsnou blízkost židovského města nebo nebezpečí morové nárazy, přetrvávající v budově snad ještě od doby saského vpádu, ale hlavní příčinou byla nevýhodná poloha vzhledem k arcibiskupskému semináři u sv. Vojtěcha nedaleko Prašné brány. Seminář byl v roce 1631 připraven k zahájení výuky, ale válečné události a pobyt nepřátelského a později Valdštejnova vojska v jeho zdech jakoukoli činnost dokonale znemožnily⁴²⁾. V souvislosti s obnovou zdevastovaných prostor a chystaným otevřením jednal Questenberk během května s Harrachem o spolupráci při řízení škol⁴³⁾ a kardinál jistě směřoval k výměně sv. Mikuláše za kostelík sv. Benedikta. Questenberkovi se místo, které si prohlédl společně se svým koadjutorem Kryšpínem Fuckem a zástupci konventu sice líbilo, ale další postup výměny podmiňoval splněním určitých požadavků – Strahov měl na kostelík sv. Benedikta získat všechna práva a na přilehlém hřbitově se mělo zastavit poříbívání, opat vyžadoval rovněž podporu krále, jestliže do stane za výstavnou a dotovanou faru kostel sestávající z holých zdí, k němuž nejsou žádné důchody a platy. Z formálního hlediska by záležitost vlastně vyžadovala schválení papeže⁴⁴⁾. Questenberkovi průtahy ukončil jeho odjezd na Hradisko u Olomouce k volbě nového opata po zemřelém Maximiliánu Pracherovi; Ferdinand III., v té době přítomný v Praze, naléhal na provedení svého záměru. Kardinál Harrach s pomocí Valeriána Magniho posléze přesvědčili konjunktura Fucka, že to, co Questenberk pokládal za předběžnou dohodu, je v podstatě hotová smlouva, jejíž konfirmací se neděje nic proti vůli strahovského preláta. Listina sjednávající výměnu, již se dostalo premonstrátům kostelíku sv. Benedikta se hřbitovem a práva, jako hubené útěchy, skoupit okolní domy k výstavbě koleje, byla vystavena 8. června 1635 a podepsali ji Jan Benno jako vizitátor benediktinského rádu, Kryšpín Fuck za strahovské premonstráty a Benedikt Peñalosa jako zástupce španělských benediktinů⁴⁵⁾. Ferdinand III. ji potvrdil v Heilbronně 21. července téhož roku⁴⁶⁾.

Přes značné a pochopitelné rozhořčení, které u Questenberka provedená výměna po návratu vzbudila – a zřejmě pouze vzhledem k panovníkově zájmu na celé záležitosti se nepokoušel zpochybnit její právní platnost – nepatřil k lidem, jenž kvůli nezdaru v provádění osobnějšího záměru zanevřou na veřejnou věc, v tomto případě tedy na arcibiskupský seminář. Z hlediska bližší i vzdálenější budoucnosti se tam přece premonstráti mohli uplatnit. Na začátku školního roku 1635–1636 studovalo v semináři osm strahovských řeholníků a pět světských studentů vyživovaných na útraty kláštera; za

- 41) Citováno v AN I, f. 10v nn.; *Historie*, p. 19 nn.
- 42) Soldát, s. 74. Na novém uvedení do provozu se finančně podíleli i premonstráti, cisterciáci a benediktini, když se ve prospěch semináře zřekli svého ročního podílu ze solní pokladny.
- 43) SK, DJ VI 3, např. dopis steinfeldskému prelátovi z 9. 5. 1635.
- 44) AN I, f. 11r; *Historia*, p. 19-20.
- 45) Znění např. AN I, ff. 7-9.
- 46) Originál ŘP Strahov, č. 361.
- 47) Kardinál Harrach nebyl, jak vyplývá z korespondence, v Praze, a záležitosti kolem zahájení výuky zařizoval Questenberk. Situace asi nebyla příliš růžová, protože ještě 1. 11. 1635 – tedy na samém začátku školního roku – přesvědčuje strahovský opat v dopisu zbraslavského preláta Jana Greifenfelse, aby posílal své řeholníky do arcibiskupského semináře, přestože jsou tam náklady vyšší než u jezuitů. Viz DJ VI 3.
- 48) Ekert, F.: *Posvátná místa II*, s. 416-417. Ke stavebnímu vývoji těchto středověkých objektů viz *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov*, Praha 1996, s. 441-442.
- 49) Nebo také Šneyderových, Líva, s. 22. Smlouva z 12. 2. 1637, ŘP Strahov, č. kart. 30.
- 50) Smlouva z 11. 5. 1637, ŘP Strahov, č. kart. 30.
- 51) Koupil 18. 10. 1640 dva domy od již zmíněné Anny Košatecké za 400 zl., 12. 2. 1642 dům od Lidmily, vdovy po Matěji Šolcovi za 75 zl. a konečně 3. 1. 1645 dům od Lucie, vdovy po Tomáši Malvazím za 950 zl. Líva, s. 22.
- 52) Smlouva byla uzavřena 4. 3. 1637 a všechny Meerovy pohledávky srovnány 4. 9. 1640. ŘP Strahov, č. kart. 30. Zachoval se i podrobný účetní výkaz (č. kart. 355). V roce 1637 se prostavělo 15.158 zl. 12 kr., v roce 1638 to už bylo dohromady 36.814 zl. 15 kr.
- 53) Třicet šest tisíc bylo uloženo u knížete Lobkovice, pět tisíc u hraběte Slavaty, šest tisíc u svobodného pána Vchynského a tři tisíce u rady Starého Města, Questenberk, K.: *Ex annotationibus*, f. E3.
- 54) Krásl, F.: Arnošť hrabě Harrach, s. 499 nn. a Gindely, A.: O vzniku tak zvané „Cassa salis“, Výroční zpráva Královské české společnosti nauk, Praha 1883.
- 55) S vyplácením se ovšem nijak nespěchal. V dopise z 27. 12. 1633 si Questenberk stěžuje tepelskému opatu Pecherovi, že se o již před několika lety odsouhlasenou záležitost nikdo ani slovem nestará. Částka by měla posloužit založení kolejí a dědičným prelátům mělo být přiznáno právo posílat tam tři řeholníky nebo chovance ročně. SK, DJ VI 3.

částí: pro Strahov, Doksany, Teplou, Chotěšov, Milevsko a Želiv. Vzhledem k tomu, že Doksany a Chotěšov byly ženské kláštery podřízené Strahovu a Teplé a Milevsko i Želiv v té době jako samostatné kláštery neexistovaly (Milevsko už zůstalo majetkem Strahova), potřeboval Questenberk k tomu, aby mohl vynaložit celé dva tisíce na seminář, pouze souhlas tepelského opata, který byl soudě podle korespondence s návrhem od začátku srozuměn⁵⁶. Kromě těchto peněz se celá fundace uskutečnila ze strahovských zdrojů, a tak pokládal Questenberk právem kolej za strahovské vlastnictví.

Vpád Banérových vojsk do Čech na jaře 1639 přinesl nepříznivý obrat. Kvůli oprávněným obavám, že nepřítel zaútočí na Prahu, byli studenti arcibiskupského semináře rozpuštěni do svých domovů a po velikonočních odešli také tepelskí a schlägelští premonstráti⁵⁷. Strahovští zůstali v Praze, avšak mimo klášter, protože konvent se opět rozešel do bezpečnějších premonstrátských klášterů a Questenberk se dočasně uchýlil do Vídne. Pravděpodobně na podzim se ještě ne zcela dokončená kolej spolu s cisterciáckým ústavem a arcibiskupským seminářem změnila v lazaret císařských vojsk. Vyklizena byla teprve po sedmi měsících, zřejmě i díky opatovým vytrvalým žádostem⁵⁸.

Ještě předtím, v dubnu 1639, se jednalo o přesné znění buly, kterou by papež premonstrátskou kolej potvrdil⁵⁹. V rámci řádových kolejí daného typu šlo o dosti výjimečný postup, ale nelze zapomínat, že Čechy byly v té době stále ještě téměř misijním územím, a že – nikoli v poslední řadě – byl Questenberk ochoten nést finanční náklad spojený s vystavením listiny, nadto když Harrach získal pro svůj seminář bulu na sklonku předchozího roku⁶⁰. Bulu vystavil Urban VI. II. dne 30. července 1639. Podle jejího znění věnoval Questenberk dosud na stavbu 42.570 zl. a na dokončení počítal s dalšími šesti tisíci, dále se uvádějí údaje o kapitálu instituce, jak jsou zde zmíněny výše, přičemž dalších šestnáct tisíc zlatých bylo určeno ke koupi nějakého statku poblíž Prahy⁶¹. V koleji mělo studovat nejméně dvacet alumnů, a sice deset řeholníků buď ze Strahova anebo z jiných premonstrátských klášterů v Čechách a deset vhodných a nadaných světských studentů⁶². Všichni by se zúčastňovali výuky v arcibiskupském semináři, která bude probíhat pod vedením profesorů z tzv. starých řádů. V bule se počítalo s tím, že po dokončení Norbertina se sem přestěhují z arcibiskupského semináře nižší školy (humaniora), kde vyučovali v té době výhradně premonstráti, za předpokladu, že to nijak nezmění

56) Smlouva byla uzavřena v roce 1638, ale ve strahovských materiálech se mi ji bohužel nepodařilo najít, lze ji tedy předpokládat alespoň v tepelském archivu. Později, jak ještě uvidíme, protestovali někteří prelati, že se jim za toto spolupodílnictví nedostává odpovídajících příležitostí ve správě kolejí a při prezentování profesorů.

- 57) Z tepelských to byli P. Friedrich Füssel, P. Adalbert Pelletz, P. Raymund Wilfert, F. Henricus a F. Bartolomej a ještě tři světští studenti. Většina z nich zde studovala již předešlého roku. Ze Schläglu v Rakousku to byli P. Matthias (JII?), F. Jeremias Helderle a F. Martin Spindler.
- 58) Údajně zde bylo ubytováno 800 vojáků, v arcibiskupském semináři 300. Jen v Norbertinu jich prý 500 zemřelo.
- 59) Dopisy Questenberka kardinálu Harrachovi, ŘP Strahov, č. kart. 30.
- 60) U jiných kolejí se dokument tohoto druhu nevykrytuje. Pouze kolejí v Kolíně n. R. vystavil papež Alexandr VII. v roce 1655 bulu týkající se jejího spojení s bývalým klášterem v Dünnewaldu.
- 61) Tento obnos vycházel z části z odkazu sv. pána Petra Heinricha Strahlendorfa strahovskému klášteru, jak vyplývá z ujednání o strahlendorfské nadaci z 20. října 1638. ŘP Strahov, č. kart. 30.
- 62) Podle *Annotationibus* mínil Questenberk přijímat chlapce starší patnácti let, kteří by měli dokončenou syntax.

právní status škol⁶³. Strahovským opatům zajišťovala papežská autorita plnou pravomoc nad kolejí, jejíž rektor, profesori, řeholníci, alumnové a ostatní obyvatelé požívají týchž výsad, svobod a milostí, které byly uděleny papežem arcibiskupskému semináři⁶⁴.

Ve smyslu výuky bylo Norbertinum po vydání této buly pokládáno za instituci inkorporovanou arcibiskupskému semináři a při různých příležitostech na to bylo ze strahovské strany poukazováno⁶⁵. Je ovšem ještě třeba vysvětlit, co se rozumí pod pojmem „výsady, svobody a milosti udělené arcibiskupskému semináři“, co tato privilegia znamenala ve srovnání s pražskou univerzitou a jaké to mělo následky.

Arcibiskupský seminář založil kardinál Harrach zcela v souladu s usnesením Tridentského koncilu⁶⁶. Tři roky po zahájení výuky, na sklonku roku 1638 (22. 12.), vystavil Urban VIII. pro tento ústav bulu zakládající velmi široké pravomoci; semináři se mělo dostat týchž výsad jako římskému generálnímu studiu a výslově bylo dovoleno udělovat interním studentům všechny akademické hodnosti – bakalaureát, licenciát, tituly doktora a magistra. To byl velmi zásadní průlom do práv tehdy rozdělené univerzity⁶⁷, předznačující de facto vznik třetího vysokého učení v Praze. Podrážděná reakce Ferdinanda III. přišla krátce poté, co byly nižší školy přeneseny veřejně a slavnostním způsobem do Norbertina⁶⁸. Listem z 4. října 1640 kardinála napadl, že za jeho zády zřídil veřejné školy stojící nadto pod ochranou zahraniční instituce – kongregace De propaganda fide. Kardinál odpověděl rozsáhlou obhajobou, ovšem s předesláním, že se jedná o čistě církevní záležitost, z níž není povinen se zodpovídat; projevil pouze ochotu do vyřešení záležitosti nevyužívat některých výsad vyplývajících z textu buly, ovšem nikoli těch, které jsou už průběžně zaváděny⁶⁹. Bylo by tedy poněkud naivní podezírat ho ze skromného a poníženého chování. V době, kdy v Praze existovaly tři instituce, přisvojující si tak či onak právem statu vysokého učení, totiž obě univerzity – jezuitská s teologickou a filozofickou fakultou a lékařsko-právnická Karlova – a arcibiskupský seminář, bylo otázkou budoucnosti vytvoření jednoho úplného čtyřfakultního vysokého učení. Až do vydání unijního dekretu v roce 1654, který spojil jezuitské fakulty se světskými fakultami Karolina jako univerzitu Karlovo-Ferdinandovu proklamoval kardinál inkorporaci arcibiskupského semináře univerzitě a ani poté tato myšlenka zcela nezapadla. Nepohybovala se však o nic méně ve sférách pouhých možností než předtím úvaha o spojení semináře

63) Tedy tvrzení, že k přenesení škol došlo kvůli stísněným prostorovým podmínkám v arcibiskupském semináři, které např. Soldát nekriticky přejímá z análu, se nezakládá na pravdě. Gymnázium a jeho umístění bylo jedním z bodů jednání o konečný text buly mezi Questenberkem a Harrachem.

64) ŘP Strahov, i. č. 366.

65) Např. v obcas se vyskytnuvších slovních šarvátkách s cisterciáky o přednostní místo při slavnostních disputacích nebo při veřejných akcích se práva Norbertina hájila argumentem, že jeho inkorporace je staršího data než přistoupení cisterciáků do svazku arcibiskupských škol.

66) *Sess. XXIII De reformatione.*

67) V letech 1638-1654 vlastně existovaly univerzity dvě: právnicko-lékařská Karlova univerzita a jezuitská univerzita u sv. Klimenta. Spor o správu vysokého učení, v němž proti sobě stáli jezuité disponující filozofickou a teologickou fakultou a kardinál Harrach jako nejvyšší kancléř, se vlekl prakticky od roku 1622, viz Čornejová, I.: *Kapitoly z dějin pražské univerzity 1622-1754*, Praha 1992, s. 9-61 a s. 97-109; Krásl, s. 364-412; *Dějiny Univerzity Karlovy II. 1622-1802*, Praha, Karolinum 1995.

68) Stalo se tak 24. 9. 1640. Již předtím jsou jako profesori z řad strahovských jmenováni Hugo Teiser pro rétoriku, Erasmus Kölbel pro poetiku, Bruno Lindtner pro syntax, Bernard Sutor (později Václav Želivský) pro gramatiku a Kašpar Falco pro principia a parvu. ŘP Strahov, č. i. 368.

69) Podrobně viz Čornejová; Krásl; též Tadra, F.: *Pocátkové semináře arcibiskupského v Praze*, SH 2, 1884, s. 270-279 a 339-348 má podrobný výtah z Harrachovy obhajoby.

a světských fakult, jelikož teologická fakulta jako doména jezuitů se rozhodně nemohla stát hostitelskou půdou pro konkurenční směry.

Během roku 1641 vzplál boj o charakter Norbertina na domácí premonstrátské půdě. V červnu roku 1640 zemřel Kašpar Questenberk a na jeho místo nastoupil Kryšpín Fuck. Celkové náklady na stavbu, kterou Fuck dokončil, činily asi 50.000 zlatých, roční příjmy koleje plynoucí z úroků měly být 4.553 zl., vyjma důchody ze zboží Popovice, zakoupeného za 16.000 zl.⁷⁰⁾. Na jednání provinciální kapituly, jež zasedala začátkem července 1641 na Strahově, přišla na pořad i nedávno dostavěná kolej. Kardinál Harrach totiž písemně předložil shromážděným prelátům návrh, jehož přibližné znění lze snadno rekonstruovat z odpovědi zúčastněných. Žádal je, aby posílali své řeholníky a světské alumny na náklad svých klášterů do Norbertina (ergo na studia do arcibiskupského semináře), aby přispívali na platy profesorů z řad hybernů a františkánů, případně, až to bude možné, opatřili profesory vlastní, a aby živili několik alumnů arcibiskupského semináře na své náklady; téměř by se dostalo titulu „alumni Norbertini“. Je jasné, že strahovský opat a arcibiskup zde sjednotili oboustranné zájmy: nebude snad příliš daleko od pravdy domněnka, že Fuck mohl v duchu Questenberkových velkorysých projektů udělat první krok k tomu, aby se Norbertinum stalo vzdělávacím centrem cirkárie, a kardinál na druhé straně upevnit postavení svého semináře, nad nímž se stahovaly mraky císařovy nevole.

Plénum se však rozštěpilo na dvě části. U většiny, vedené louckým opatem Benediktem Lacheniem (Lachenem)⁷¹⁾, převážil nesouhlas, který odsoudil kardinálovu propozice k zamítnutí. Lachenovi přičítá kronikář na základě jeho zpravidla nepříznivého postoje k strahovským záležitostem vůbec na odmítnutí značný podíl, ale není možné přehlédnout oprávněné pochyby a nedostatek finančních zdrojů k takovým podnikům. Jediný bod, v němž byli preláti ochotni vyhovět, byla morální podpora řeholníků ke studiu a k získání profesorských míst, tedy slova, která je nic nestála. Všechny finanční nároky odbývali odkazem na špatnou ekonomickou situaci, studia řeholníků ze vzdálených klášterů v Praze vedle toho také upozorněním na nevýhodnost takového opatrení, mají-li domácí profesory nebo možnost poslat bratry s menším nákladem do škol nacházejících se v blízkosti kláštera.

Menšina, podle kronikáře preláti, kteří už měli v Norbertinu své studenty anebo se je tam chystali poslat (vedle strahovského Fucka zcela jistě v těchto záležitostech již vyzkoušený tepelský Pecher), aby učinila alespoň nějaký protitah, se stavila stanovy koleje. V análech Norbertina je uveden až opis z roku 1652 schválený a podepsaný tepelským opatem Friedrichem Füsslem a schlägelským proboštěm Martinem

70) „... exceptis proventibus e Popowitz ... a Domino Crispino ... 16.000 fl. pretio emptum, in cerevisia alba potissimum seminarii commoditati et commodis deservit..“

71) Stal se posléze generálním vikářem.

Greysingem jako komisaři generálního opata⁷²⁾. Se zněním stanov již předtím v roce 1644 souhlasila provinciální kapitula ve Schläglu a žádala generálního vikáře Lachenia o potvrzení a přehlédnutí⁷³⁾.

Daleko větší nebezpečí v sobě skrýval spor kardinála s císařem o arcibiskupský seminář. V odpovědi na Harrachovu obhajobu vyjádřil panovník jednoznačné stanovisko: třetí vysočá škola je v Praze zbytečná a kardinálový důvody nedostatečné, o jeho příkram vystupování ani nemluvě. List byl napsán téměř rok po Harrachově obhajobě, 8. listopadu 1641. Události nabraly ještě dramatičtější spád, když 25. listopadu 1641 obsadilo arcibiskupský seminář i Norbertinum vojsko a zabránilo násilím výuce. Následujícího dne bylo Fuckovi místodržitelským dekretem přikázáno zastavit v Norbertinu jakékoli veřejné vyučování. Okamžitá vídeňská intervence arcibiskupa a strahovského opata věci příliš nepomohla nebo přinejmenším nezabránila místodržitelskému patentu, který byl vydán na základě panovnického přípisu z 20. prosince 1641⁷⁴⁾. Pod trestem se zakazovalo všem obyvatelům království posílat své děti do škol zřízených arcibiskupem a strahovským opatem místo do škol povolených a schválených státní mocí⁷⁵⁾.

V obtížné situaci se Fuck, jak je patrné z korespondence, obracel na příznivce strahovského kláštera, bratry Questenberky, ačkoli i oni viděli situaci černě.⁷⁶⁾ Již v roce 1642 však zaslal strahovský opat stížný spis přímo kongregaci De propaganda fide, v němž prohlašuje, že za současného stavu se cítí zproštěn všech povinností vyplývajících z fundace Norbertina jak k papežskému stolci, tak k arcibiskupskému semináři, a nezjedná-li se náprava, použije budovu kolejí svobodně a podle libosti k jinému účelu. Zdá se, že bylo po psáno mnoho papíru, ale vcelku nadarmo: císařský reskript ke kardinálu Harrachovi z 14. prosince 1646 zapověděl jakékoli další odvolání ohledně veřejných škol v Norbertinu, povolena však byla škola soukromá, taková, jako kdysi u sv. Mikuláše.⁷⁷⁾ Výuka v arcibiskupském semináři i v Norbertinu nadále trvala jako neverejná; vyšší školy navštěvovali arcibiskupští alumnii a řeholníci, humanitní třídy v premonstrátské koleji zůstaly široké veřejnosti uzavřeny. Třebaže v pozdějším období přišla léta, kdy byly obsazeny světskými studenty dosti početně, nepřesáhla jejich působnost nikdy mez, kterou kladly formy soukromé výuky v církevních institucích, záležitost ostatně dosti obvyklá.

V. Norbertinum a arcibiskupský seminář: profesori, studenti, výuka⁷⁸⁾

Jak z předchozích rádek vyplývá, měl arcibiskupský seminář četné předpoklady stát se soupeřem univerzity ve filozofickém a teologickém vzdělání na poli duchovním, když to-

72) AN I, ff. 43-49.

73) Valvekens, J. B. (ed.): *Capitula Provincialis Provinciae Bohemiae, Moraviae, Austriae ac Silesiae*, APraem 37, 1961, s. 39. Zajímavé je, že zápis o jednání nad Harra-chovou propozicí z provinciální kapituly 1641 na Strahově v této edici chybí a nebyl ani ve strahovských materiálech, jejichž opis mi laskavě způsobil dr. Dolista.

74) Patent byl vydán 8. ledna 1642.

75) Tadra, s. 345-348, též Čornejová.

76) Tak Gerard Questenberk rád ještě 2. 7. 1643, aby seminář zůstal veřejnosti zavřený, protože nyní se jen obtížně v dvoře zjedná náprava. Znění dopisu jak v AN I, tak v Histori.

77) Opisy těchto materiálů v inventáři archivu koleje v AN II.

78) K organizaci teologických studií obecně např. Leinsle, U. G.: *Einführung in die scholastische Theologie*, Paderborn 1995, s. 265-283.

mu bylo zabráněno na poli institucionálním. Zvláště do 90. let 17. století, v období výuky vedené různými větvemi františkánů, zde vyučovali muži nemalého rozhledu, ale až na výjimku nedosahovali velikosti srovnatelné například s Arriagou, působícím na univerzitě. Když jezuitský monopol vytláčoval z půdy vysokého učení příslušníky všech ostatních řádů, odkázané tedy na své domácí koleje, skýtal arcibiskupský seminář možnost rozvinout různé řádové teologické školy před širší veřejností. Podle papežské buly byla profesorská místa vyhrazena příslušníkům starých řádů, ovšem v případě nutnosti mohl arcibiskup se souhlasem jejich prelatů povolat i jiné řeholníky⁷⁹. Ve skutečnosti postrádaly v té době dotyčné řády jak kvalifikované profesory, tak patrně i ucelenou koncepci⁸⁰. Nedostatek vhodných adeptů provázel již otevření školy a tak se kardinál obrátil k řádu, jehož členové dostali povolení usadit se v Praze teprve v roce 1629 – což nepostrádá jistý paradoxní půvab – k irským františkánům, zvaným hybernové. Z premonstrátů působil v prvních letech v semináři jako vyučující pouze Alexius Perelcius. Nejednalo se v žádném případě o pouhou náhradu, než budou staré řády schopny zajistit si vlastní síly; hybernové měli klášter nedaleko Lovaně a dostávali se do styku s tamní univerzitou, nevýznamná nebyla ani jejich kolej sv. Isidora v Římě, takže jejich veřejné působení v semináři znamenalo pro Prahu přínos. Generální kapitula minoritů, k níž hybernové náleželi, vydala v roce 1635 pokyn, aby se řádoví lektori drželi ve svých výkladech učení Jana Dunse Scota, a to nadlouho určilo základní myšlenkový směr výuky v semináři.⁸¹ Vedle hybernov zde působili příslušníci dalších františkánských větví: minorité od sv. Jakuba, kde byla roku 1622 založena kolej Ferdinandum a v menším počtu františkáni od Panny Marie Sněžné⁸²; první zde vyučovali filozofii a teologii asi od školního roku 1650-1651⁸³, s druhými se setkáváme poprvé v roce 1655.⁸⁴ Výrazným představitelem minoritů byl dlouholetý profesor arcibiskupského semináře Blasius Antonius de Comitibus, který napsal komentář k první a druhé knize Sentencí Petra Lombardského. Co do významu ho však dalece předčí františkán Bernard Sannig, autor význačných scotistických teologických děl⁸⁵.

- 79) Kapitola X. ve statutech arcibiskupského semináře, *Soldát*, s. 80.
- 80) Zde bude snad na místě zmínit se alespoň okrajově o postoji premonstrátského řádu k jansenismu, výraznému duchovnímu hnutí, které se objevuje v 2. čtvrtině 17. století a později bylo církví odsouzeno. Jeho zakladatelem byl pozdější biskup v Ypern Cornelius Jansen. Zjednodušeně řečeno šlo o sporné pojedání o milosti, jehož představitelé se vázali na nauku sv. Augustina, duchovní autoritu premonstrátského řádu. Taková ideová spojitosť měla pochopitelně své následky. Někteří premonstráti brabantské cirkařie, zvláště ti, kteří měli co do činnosti s lovařskou univerzitou, byli podezíráni ze svých sympatií k jansenismu a k jeho zakladateli (*Valvekens, J.B.: De „Jansenismo“ in Ordine Praemonstratensi*, APraem 36, 1960, s. 132-140), na druhou stranu ovšem steinfeldský opat Horrichem byl v přátelském vztahu ke kolínskému nunciovi Fabiovi Chigi, který v této záležitosti hrál úlohu protivníka podobných tendencí. Později došlo ke tříbení postojů na generální kapitule r. 1717, kde se jednalo v podstatě o vyjádření k papežské bulě „Unigenitus“, jejíž přijetí nebo ne-přijetí rozhodovalo o postoji k jansenismu. Rozdílné názory francouzských a německých prelatů způsobily, že nebylo vydáno jednoznačné souhlasné stanovisko, ale také žádné rozhodnutí, které by ji, byť skrytě, podvraceло. Na tuto generální kapitulu se vypravil s panovníkovým dovolením i strahovský opat Marián Hermann, ale cestou mu byl doručen rozkaz, aby se vrátil zpátky. V roce 1718 se usnesla brabantská provinciální kapitula podídit se a zachovávat všechny papežské dekrety vydané v učení o milosti, ovšem jinak následovat sv. Augustina, a toto rozhodnutí generální opat s určitým rozladěním potvrdil, *Valvekens, J. B.: Capitulum Generale anni 1717 et „Jansenismus“*, AP 35, 1959, s. 153-163. Kláštery congregace prvotní kázně se od přejímání Janesiiových názorů distancovaly již na své kapitule r. 1651. *Statuta 1725*, Dist. I, c. 8, §9, pozn. e.
- 81) *Sousedík, S.: Jan Duns Scot doctor subtilis a jeho čestí žáci*, Praha 1989, s. 157-191. Řada přednášek františkánských profesorů znamenaných jejich žáky se zachovala právě ve strahovské knihovně.
- 82) Generální komisař minoritů Jeroným Lappi usiloval začlenit kolej do pražské univerzity, ale samozřejmě neuspěl. *Sousedík*, s. 161.
- 83) Byli to Bonaventura de Leodio, Laurentius Fabri a Martius Coriolanus.
- 84) Profesor filozofie Donulus Palea. Výraz „profesor“ neužívám ve smyslu akademické hodnosti, ale jako prosté označení vyučujícího.
- 85) Viz *Sousedík*, s. 172-173.
- 86) Strahovští: F. Vavřinec Molitor, F. Klement Kneussel, F. Melchior Mitis; tepelští: F. Hroznata Mainl, Fr. Hugo Caesar, F. Bartoloměj Zeidler; z Hradiska P. Prokop a F. Jiří.
- 87) V letech 1643-1646 studoval na arcibiskupském semináři teologii.
- 88) Vít Rössler je v seznamu z r. 1697 uváděn jako „*SS. Theologiae in Universitate Lovaniensi Doctor*“, ale s údajem o tom, že by studoval ještě někde jinde vyjma Ingolstadtu, jsem se nesetkal.
- 89) O jisté myšlenkové svéráznosti Hilgera Burghofa svědčí událost, k níž došlo během disputací r. 1653. Burghof totiž hájil tezi, že rostliny mají vedle života vegetativního ještě život smyslový, a odvolával se přitom na sv. Augustina. Tím proti sobě neobyčejně popudil přítomného Caramuela z Lobkovic, který v důsledku toho nařídil, aby se teze nikdy nedávaly tisknout bez předchozí aprobatce.

s čímž pravděpodobně nepočítali lektori Bernardin Clanchy a Bonaventura Bruodin, kteří nyní měli odejít ze svých kateder. Požádali tedy arcibiskupa, aby mohli zůstat na svých místech. Tím si znepřátelili své spolubratry natolik, že museli raději dočasně opustit klášter a nejprve se pod záštitou Caramuela z Lobkovic zdržovali u benediktinů Na Slovanech, potom, protože v zimním období byla docházka do semináře obtížná, u františkánů u Panny Marie Sněžné.

Tyto nepříjemnosti vedly kardinála v roce 1652 k sepsání propozic, které předložil cisterciáckým opatům a které se ovšem stejnou měrou vztahovaly i na premonstráty a benediktiny. Zpřesněním podmínek, za nichž budou řády zajišťovat výuku v semináři, měla být neúnosná situace alespoň zčásti vyřešena. Ze šesti profesorů měl tři opatřovat arcibiskup, tři měly vybírat řády ze svého grémia, v případě nedostatu spočívala jejich volba rovněž na arcibiskupovi, ovšem s tím, že za jednoho bude dostávat od řeholníků sjednanou částku 233 zl. Prelati se zavazovali posílat do semináře alespoň 24 studentů, žádný řád nesmí mít méně než pět až šest studentů ročně, stejný počet přislíbil arcibiskup. Všichni řeholníci si budou bez ohledu na řád rovní. Cisterciáci kromě toho slibovali, že do tří let rozšíří a upraví svou vlastní kolej Bernardinum. K dalším bodům patřila dohoda o úsilí, aby byl seminář inkorporován univerzitě a mohl udílet akademické hodnosti, a pevné zajištění příjmů ze solní pokladny. Cisterciáčtí opati návrh odsouhlasili a 8. října 1652 se k němu připojili smlouvou, v níž se zavazovali opatřovat pro seminář jednoho náležitého vzdělaného profesora a z Bernardina učinit jediný řádový učební ústav⁹⁰. Dvacátého šestého října propozice schválil také Kryšpín Fuck se souhlasem prelátů, kteří měli nárok na podíl ze solní pokladny; v té době mezi ně patřil již také želivský prelát, protože Želiv byl od r. 1643 opět samostatným opatstvím. Od školního roku 1652-1653 tedy začal přednášet filozofii premonstrát Vít Rössler, a jak vyplývá ze zápisů jeho přednášek, v scotistickém duchu⁹¹; roku následujícího se k němu přidal benediktin Jan Manner, pozdější opat u sv. Mikuláše na Starém Městě.

Převahu nicméně měli stále františkáni. Zdá se, že když se v roce 1654 stal Rössler želivským opatem, nebyl v semináři nahrazen nikým ze Strahova. V roce 1660 požádal strahovský opat Vincent Makarius Franck premonstráta Amanda Fabia z belgického Ninove⁹², aby mu po dohodě s tamějším opatem poslal řeholníky vhodné a schopné k výuce. Spolu s Fabiem přišli v září do Prahy z Ninove bakalář teologie Adrian Clerck⁹³ a Jan Mehauden. První začal spolu se strahovským Josefem Schwartzem přednášet v semináři filozofii, druhý předsedal domácím disputacím v Norbertinu a zúčastňoval se disputací v semináři. Jejich mise však skončila již v roce 1662; v lednu totiž zemřel v Praze Fabius a oba se na žádost svého prelata vrátili domů. Od té doby obsazovali premon-

90) Smlouvou podepsali Jakub Martini, opat zbraslavský, vizitátor a generální vikář provincie, opat v Plasích Kryštof Tengler a vyšebrodský opat Georg Wendschuh. Tato smlouva se po kláštera za určitou inkorporaci Bernardina semináři, podobného druhu, jakou v případě Norbertina zajišťovala paapežská bula. K do stavbě nové budovy Bernardina došlo až v r. 1662.

91) SK, sign. DG VI 20, Ryba 1797.

92) Amandus Fabius působil v letech 1619-1622 jako praeses koleje v Kolíně n. R. Viz Paas, s. 264.

93) V Goovaertsových „Ecrivains, artistes et savants de l'ordre de Prémontré“, Bruxelles 1899, s. 124 je tento Clerck chyběně ztotožněn s Josse de Clerckem, rovněž profesorem z Ninove. K zámeně pravděpodobně došlo kvůli tomu, že ve strahovském nekrologiu je uvedeno úmrtní Josse de Clercka (17. 9. 1660); tehdy ovšem Adrian Clerck teprve do Prahy přišel.

stráti kurs filozofie víceméně pravidelně⁹⁴). Rovněž v řadě cisterciáckých profesorů nastala po Burghofově odchodu deseti letá mezera, teprve v letech 1667-1668 vyučoval filozofii Edmund Pertzmann. Poté přicházeli cisterciáčtí lektori vyučovat do semináře přibližně každý druhý nebo třetí rok až do konečné úpravy poměru v roce 1692.⁹⁵ V červenci roku 1670 uzavřeli s arcibiskupem smlouvou benediktini, ve které formálně potvrzovali svůj závazek prezentovat vhodného vyučujícího nebo vyplatit ustanovenou částku. Zároveň však z personálních důvodů žádali, aby jim bylo povoleno prezentovat profesora tehdy, až by se premonstráti a cisterciáci dvakrát vystřídali.⁹⁶

Pochopitelné bylo úsilí, aby profesori získali na univerzitě akademické hodnosti a vůbec si zvýšili svou kvalifikaci: Josef Schwartz navštěvoval v roce 1657 přednášky z kanonického práva u Kyblina z Waffenburgu a o deset let později byl spolu s Hieronymem Hirnheimem a Sigismundem Dřímalem promován na doktora teologie. Spory s františkány ovšem nevymizely. V době sedisvakance po smrti kardinála Harracha a jeho zamýšleného, ale nevysvěceného nástupce Jana Viléma Libštejnského z Kolovrat, svěřila kapitula výuku filozofie opět františkánům od Panny Marie Sněžné, což opat Franck chápal jako útok na ujednání se starými řády, a teprve po nástupu nového arcibiskupa se nechal přesvědčit, aby tento stav strpěl. Premonstráti samozřejmě doufali, že časem dosáhnou také profesorských míst v teologii, ale zde byla hybernská fronta dlouho neproniknutelná. Příležitost se naskytla v srpnu 1673, kdy byl Bernardinus Clanchy ustanoven kvardiánem a musel se svého místa v semináři vzdát. Určil za sebe jako náhradu Jana Clanchyho z téhož řádu, ale takový náhlý vzestup rozmrzel stávající profesory filozofie z premonstrátského řádu, strahovského Amanda Fridenfelse a Hermanna Bankeho z Hradiska, kteří se cítili oprávněni činit si na suplentské místo nárok. Strahovský opat Hieronymus Hirnheim se však možná již v té době zabýval myšlenkou zřídit v arcibiskupském semináři další profesuru.

Od padesátých let studovali premonstráti kanonické právo u univerzitních profesorů dosti pravidelně, pochopitelně nikoli všichni, ale vždy alespoň jeden nebo dva nadaní studenti. Katedra kanonického práva příslušela na pražské univerzitě seniorovi právnické fakulty a z vysokého úřadu propouštěla zpravidla až smrt. Není se tedy čemu divit, že když začal na Hirnheimův pokyn přednášet na začátku školního roku 1674 strahovský premonstrát Hyacint Hohmann v arcibiskupském semináři kanonické právo, vzniklo v univerzitních kruzích značné pobouření⁹⁷. Postup událostí vzbuzuje dojem, že ze strany arcibiskupského semináře šlo o předem připravenou a dohodnutou akci. Hohmann začal s přednáškami pro premonstráty v Norbertinu na sv. Martina⁹⁸, ale vzhledem k zájmu ostatních řádů byly jeho hodiny přibližně o čtr-

94) Jeden z mála profesorů, kteří nebyli ze Strahova, Siard Adámek z kláštera v Louče, tu působil právě v letech 1662-1665.

95) Bredl, S.: *Cistercienser-Professoren im erzbischöflichen Seminar zu Prag, Studien und Mittheilungen aus dem Benedictiner- und Cistercienser-Orden* 15, 1894, s. 297-298.

96) Bylo to 18. 7. 1670. Smlouvou podepsali břevnovský opat Tomáš Sartorius, opat od sv. Mikuláše na Starém Městě Jan Manner a Daniel Ildephons Nygrín, opat sázavský. Potvrdil ji arcibiskup Sobek z Bilenberka 28. 7. Soldát, s. 94.

97) Nicméně se domnívám, že v literatuře je celá záležitost poněkud nadsazována - viz Klitzner, J.: *Hieronymus Hirnheim*, Prag 1943.

98) Čistě privátní předávání vědomostí v rámci řádu bylo pochopitelně nenapadnutelné. Na konci roku 1658 odešel Josef Schwartz dočasně z Norbertina na Strahov, aby v klášteře vyučoval kánonům, jichž byl v té době bezmála ještě studentem.

náct dní později s arcibiskupovým svolením přesunuty do semináře. Když se děkan právnické fakulty Kyblin z Waffenburgu přesvědčil o zavedení této novoty, stěžoval si u rektora univerzity Matyáše Tanneru, který se neprodleně obrátil na strahovského opata s tím, že nebude-li učiněn konec poškozování práv univerzity, přednese záležitost panovníkovi. Hirnheim ovšem dovedně vyvrací všechny Tannerovy námitky a stížnosti. Tedy za prvé – že jmenovaný kněz veřejně přednáší kanonické právo? Nelze přece hovořit o veřejných přednáškách, poslouchají je pouze alumni semináře a řeholníci, nikdo zvenku na ně není vpuštěn. Že se nemůže prokázat dostatečným vysvědčením o svém právnickém vzdělání? Vždyť studoval na fakultě pražské univerzity. A že si zcela soukromě osvojil povolení vyučovat? Spíše by se tomu mělo říkat zásluha, protože ho profesorem určil arcibiskup, který je zároveň kanclérem univerzity. Když se látna z kánonů probírá v klášteřích, není na tom nic závadného; kromě toho se na univerzitě protáhne výuka kánonů na několik let, což není výhodné ani nutné⁹⁹⁾.

Alma mater splnila svou výhružku a obrátila se ke dvoru. Reskriptem měla být studia zakázána, ale místopředsedou, jímž bylo dán rozkaz splnit, se vzhledem k arcibiskupovu vážnému onemocnění rozhodli jednat zatím s Hirnheimem. Doporučili mu, aby poslal Hohmannu na tři nebo čtyři týdny mimo Prahu, než bude císař lépe informován; panovník totiž přípisem z 10. dubna požadoval, aby místopředsedství učinilo ve věci přednášek dobrozdání. *Sub rosa* však bylo opatovi z týchž míst sděleno, že si císař nebude připadat oklamán, když Hohmann bude nadále přednášet kanonické právo z titulu profesora teologie a pod názvem „záležitosti práva a spravedlnosti“¹⁰⁰⁾. Jeho profesuru potvrdil Sobek z Bilenberka dva dny před svou smrtí, 27. dubna 1675. Cíle bylo dosaženo: premonstráti získali jednu profesuru teologie a seminář výsadu v podobě kanonických přednášek, v nichž se později premonstráti střídali z cisterciáky¹⁰¹⁾.

Nespokojenosť s irskými františkány trvala i nadále. Právě v roce 1675 si premonstráti stěžují, že františkánští profesori vykládají nejasně a nepřehledně a jejich přednášky mají pro studenty malou cenu, ledaže se s nesmírným úsilím učí sami. Je to jistě zvláštní konstatování, když, viděno s odstupem, znamenají díla františkánů a minoritů pro poznání filozofického a teologického myšlení v Čechách v druhé polovině 17. a v 18. století mnohem více než pozdější školské příručky z premonstrátské a cisterciácké dílny. Svou roli bohužel jistě sehrála i řevnívost mezi profesory, oprávněný požadavek řeholníků ze starých řádů, aby byli připuštěni k výuce teologie, střídání dosavadních profesorů dané pouze vůlí řádových představených a snad také vnitřní spory v řádu františkánů¹⁰²⁾. Arcibiskup Jan Bedřich z Valdštejna se rozhodl vyřešit vleklé a čas od času znova oživované rozmíšky jednou pro-

99) Tannerova stížnost Hirnheimovi je z 12. 1. 1675, opatova odpověď z 16. 1., stížnost univerzity k císaři z 30. 3. 1675.

100) AS II, f. 286, f. 323 nn; SK, sign. DJ III 3; Ryba IV, č. 2133. Viz též Klitzner, Hieronymus Hirnheim.

101) K témtoto události Soldát, A.: *Přednášky z práva církevního na vysokých školách Pražských*, ČKD 34, 1893, s. 513-529.

102) Srv. např. Sousedík, s. 170 nn.

vždy a počínaje školním rokem 1692-1693 svěřil výuku plně premonstrátům, cisterciákům a benediktinům, kteří již měli koho nabídnout. Ustanovil přesný rozpis pořadí, v němž se řeholníci při obsazování střídali: filozofii vyučovali premonstráti a cisterciáci a každý sedmý rok benediktini, obě profesury teologie a profesura kanonického práva byly obsazovány na šest let střídavě premonstráty a cisterciáky s právem nástupnictví mezi prvním a druhým profesořem teologie a povinností neopustit katedru před vypršením lhůty vyjma těžké choroby, povyšení nebo smrti. Profesoři musí mít akademickou hodnost nebo jim má být alespoň během roku udělena, za svou práci pobírají plat 120 zl. ročně. Aby nebyly spory o precedenci při disputacích, první vždy disputují alumni semináře, bude-li disputaci předsedat cisterciák, mají přednost premonstráti a naopak. Vyučující pro obě katedry teologie byli vybráni ze tří premonstrátských a stejněho počtu cisterciáckých kandidátů. Smlouva byla podepsána 10. listopadu 1692, o necelé čtyři roky později ji potvrdil Innocenc XII.¹⁰³⁾

Ačkoli se františkáni zřejmě pokusili získat nazpět své pozice¹⁰⁴⁾, vytratil se scotismus z arcibiskupského semináře. Svědčí o tom i fakt, že studenti třetího ročníku teologie byli v roce 1693 zproštěni disputací, protože předchozí dva roky byli vyučováni ve smyslu scotistických sentencí a nebylo tedy proveditelné, aby obhajovali ve smyslu učení sv. Tomáše Akvinského, jak je přednášel cisterciácký profesor Leopold Miškovský, odchovanec jezuitů. Premonstráti ze Schussenriedu, Friedrich Jeggle a Isfridus Miller, kteří přišli na podzim 1692 do Norbertina studovat, píší domů „... quod studia attinet, non docebimus sententiam scotisticam, sed neutristicam ...“¹⁰⁵⁾. S výrazem *filosofia neutristica* se lze setkat v prostředí semináře od konce 17. století velmi často. V přednáškách strahovského premonstráta Adama Walkera z roku 1741, profesora filozofie na arcibiskupském semináři, najdeme vysvětlení pojmu: „... scilicet classis neutralium sive Neutristarum (roz. philosophorum), qui nullum certum Authorem sequntur sed pure rationi insistendo ... selligunt ...“¹⁰⁶⁾. Nazval-li sám Walker své přednášky *Universa philosophia neutristica*, pak se s tímto postupem ztotožňoval. Na semináři se tedy po odchodu scotistů nepřiklonili k žádné odlišné škole, ani neměli pochopitelně odborníky, aby nějakou originálně rozvinuli, a zřejmě převládla snaha nehnat se do krajností spekulace a držet se jakési prostřední „rozumové“ cesty. Nakolik je možné zatím odhadnout, byl seminář v tomto ohledu průměrnou institucí, která poskytovala svým studentům solidní vzdělání, méně již nové a palčivé podněty. Přistupují k tomu další dva aspekty, které je třeba zvážit: premonstráti ani cisterciáci nestavěli vzhledem ke svým řádům svou výuku na nějaké víceméně ucelené škole jako františkánské větve, ani se nemohli opřít o soustavu

103) Jako představitelé rádů ji podepsali: za cisterciáky Andreas Trojer, opat v Plasech a generální vikář, sedlecíký opat Jindřich Snopk, osecký opat Benedikt Littweig, zbraslavský opat Wolfgang Lechner, opat ve Zlaté Koruně Matyáš Unger a vyšebrodský opat Bernard Hartinger; za premonstráty strahovský opat Vít Seipl, tepelský opat Raymund Wilfert a želivský opat Milo Strobl. Innocencova bulha byla vydána 6. 7. 1696.

104) Proti jejich úsilí protestovali u arcibiskupa v roce 1698 Vít Seipl a Andreas Trojer.

105) Wissenberger, P. P.: *Kulturelle Beziehungen zwischen dem Prämonstratenserstift Schussenried und Prag im 17./18. Jahrhundert*, AP 15, 1939, s. 181-197. Kromě Miškovského vyučoval tehdy teologii strahovský premonstrát Petr Guttlaw, který v roce 1700 vydal v Brně drobnou knihu *Curiosa dissertatione philosophica* (SK, sign. EL XIII 5), představující určitou recepci atomismu u nás.

Autor zcela jistě přišel do styku s díly Roberta Boylea (některé z exemplářů jeho knih ve Strahovské knihovně mu patřily), odvolává se na Gassendiho a další. Za toto sdělení děkuji prof. Sousedíkovi. Během korektury vyšla jeho práce *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*, Praha 1997, kde o Guttlawovi na s. 250 an.

106) SK, sign. DF VI 15; Ryba 1481.

z hlediska své spirituality a zaměření propracovaných a řešených teologických a filozofických problémů jako jezuité; zároveň seminář nesloužil především k výchově a tříbení spekulativního ducha a precizování akademických sporů, ale k formování řeholníků a budoucích diecézních kněží. Je tedy pravděpodobné, že teoretický vzlet i těch nejlepších nesahal dále než k profesuře v ústa-vu, jehož byli odchovanci.¹⁰⁷⁾

Ve dvacátých letech 18. století vydali profesori arcibiskupského semináře soubor sedmi učebních filozofických příruček, které vyšly, jak to bylo běžné, u příležitosti disputací a s přispěním jejich žáků. Seznam vytiskněný v poslední z nich prozrazuje jejich názvy: *Mundus Philosophicus*, *Coelum Philosophicum*, *Homo Philosophus et Philosophicus*, *Mare Philosophicum*, *Philosophia Rationalis*, *Zodiacus Philosophicus* a *Spiritus Philosophicus*. Struktura těchto mnohdy obsažných a rytinami vyzdobených děl je dosti neměnná – pasáže vlastní látky z filozofie, pojaté ve formě vysvětlení otázek nebo tezí se někdy střídají s pasážemi věnovanými speciálnímu předmětu. V *Coelum Philosophicum* premonstráta B. Bayera¹⁰⁸⁾ to byla vybraná pojednání z oboru astronomie střídající se s krátkými úvahami k průpovídám („symbola“) charakterizujícím různé vládce, císaře a vojevůdce, *Mare Philosophicum* plaského cisterciáka Honoria Čechury¹⁰⁹⁾ předkládá statě z hydrologie, geografie, geologie a mořeplavby spolu s úseky, věnovanými rozmanitým záležitostem, pro něž snad s trochu nadászkou lze použít výrazu „praktická morálka“. *Spiritus Philosophicus* strahovského premonstráta a pozdějšího opata Gabriela Caspara pak vedle sebe obsahuje jak obvyklou látku z filozofie, tak z oblasti teologie (De angelis) a státovědy¹¹⁰⁾. Bartisova *Philosophia Rationalis* a Schwaigerův *Zodiacus Philosophicus*¹¹¹⁾ mají skutečně učebnicový charakter; v *Zodiacu* se Schwaiger v souladu se zásadou, podle níž se na semináři vyučovalo, nedrží jedné školy, ale odvolává se jak na scotismus, tak na známé jezuitské autory.¹¹²⁾

Obdobné práce vydávali u příležitosti disputací také profesoři kanonického práva a teologie. V historických klášterních knihovnách jsou takových *Selectae quaestiones* nebo *Theses theologicae* zpravidla celé záplavy, především z 18. století. Již vzhledem k množství je následující výběr

107) „Střední cesta,“ musela později vzbudit příznivou odezvu mezi začátky osvícenství – zřejmě i díky spíše protijezuitskému zaměření semináře. Podle názoru prof. Sousedíka je však přehnané Winterovo tvrzení, že strahovští premonstráti Adam Walker a Alois Fiedler přednášeli kolem r. 1740 Wolffovu filozofii, které Winter zřejmě učinil na základě výše zmínovaného rukopisu přednášek, viz pozn. 105. Nic v jejich textu tomu však nenasvědčuje. Viz Winter, E.: *Josefinismus a jeho dějiny*, Praha 1945, s. 39.

108) Bayer, B.: *Caelum philosophicum ... in ... Archi-Episcopali Collegio ... Vetero-Pragae ... solemnis disputationi proposita ab ... Ernesto Wilhelmo Schaffgotsch, S.R.I. Comite ... Pragae 1721*, SK, sign. HE I 27.

109) Čechura, H.: *Mare philosophicum ... seu universa philosophia Aristotelico-neutristica, universi anatomia maris ... propugnante ... Josepho Wilhelmo Schaffgotsch, S.R.I. Comite Schaffgotsch ... Pragae 1724*, SK, sign. AF II 9.

110) Caspar, G.: *Spiritus philosophicus ... et totidem erotematicis politicis ... disputationi proposuit ... Joannes Antonius Schaffgotsch ... , Pragae 1728*. Rozsáhlé svazky mohly vyjít zřejmě díky velkorysosti šlechtickejších studentů.

111) Schwaiger, T.F.: *Zodiacus philosophicus ... propugnatus a R.D. Josepho Nepomuceno Dominico Richter ... Pragae 1725*. Schwaiger byl strahovský premonstrát. Bartis, M.: *Philosophia rationalis sive: Logica Aristotelico-neutristica ... disputationi exposuit ... Joannes Otto Frisch ... , Pragae 1724*. Bartis byl cisterciák z kláštera na Velehradě.

112) Možná někoho zarazí, že věnuji pozornost málo významným autorům a úplně opomíjím Hieronyma Hirnheimu, jehož spis De typho humani generis se bezesporu řadí na samou špičku premonstrátské tvorby v barokních Čechách. Kritériem mi ovšem byla souvislost díla s pedagogickou činností v arcibiskupském semináři, kde Hirnheim přednášel pravděpodobně v letech 1666-1670 (v roce 1667 získal na univerzitě spolu se spolubratry Schwartzem a Dřímalem doktorát teologie) a z toho jeden rok pouze pro řeholníky v Norbertinu. Později však v semináři řádný kurs filozofie;

omezen pouze na profesory z řad premonstrátů a spokojuje se s celkovou charakteristikou.

Na přelomu 17. a 18. se z kanonického práva zprvu objevují pouze obecné a k disputacím se stavěné a vydané příručky jako *Quaestiones theologicae de legibus in genere et specie strahovského Godfrieda Stehra* (profesorem kánorů v letech 1682-1692)¹¹³⁾, *Selectae quaestiones canonico-theologicae* Mariána Hermanna (profesorem 1703-1709)¹¹⁴⁾ nebo *Manuductio juridico-moralis sive matteriarum canonico-theologicarum prima elementa* Blasie Stephana (1716-1721, strahovský profes stejně jako Hermann).¹¹⁵⁾ Tadeáš Schwaiger¹¹⁶⁾, který se osvědčil už jako tvůrce učebnic filozofie, vydal během své profesury kanonického práva (1727-1733) celou řadu traktátů nazvaných shodně *Selectae quaestiones*, v nichž se probírají různé části a otázky pěti knih Řehořových dekretálek, vztahující se např. k právům kláru a farářů, manželskému právu apod. Norma vivendi clericis Ludvíka Tittlera (1739-1746) je rovněž komentářem ke třetí knize dekretálek. Značný posun v tématu proti tomu znamená polemická třídní práce Ambrože Schmidta (1764-1770)¹¹⁷⁾ *Apodeiksis neglecti Dei per jus naturae heterodoxorum*, *Apodeiksis neglecti hominis ... a Apodeiksis neglecti proximi et rei publicae ...* (Důkaz zanedbávání Boha v přirozeném právu jinověrců, Důkaz zanedbávání člověka ..., Důkaz zanedbávání bližního a státu ...).

V teologických traktátech se přesouvá váha od dogmaticko-morálních pojednání typu *Quaestiones theologicae de homine prout elevatus est ad beatitudinem* a *Quaestiones theologicae de homine prout lapsus est ... Hieronyma Kichlera*¹¹⁸⁾, *Theses theologicae de sacramentis in genere* Rafaela Tobla z roku 1719 nebo *Quaestiones theologicae de Deo Trino Prokopa Frischmanna* (1720-1728) přes spisy dlouholetého profesora teologie Adama Walkera (1744-1755) k pracem zaměřeným spíše morálně – prakticky jako *Sacramentum poenitentiae, dogmaticae, methodice et practice expensum* Filipa Neri Straky z roku 1758 nebo *Ethica christiana sive theologicae morum institutiones* Ambrože Schmidta z roku 1772. Z přelomu sedmdesátých a sedmdesátých let pocházejí povšimnutí hodné spisy pozdějšího strahovského opata Bohuslava Herwiga zabývající se „novodobým libertinismem“, v nichž polemizuje s představiteli anglického (John Toland, Anthony Collins, Matthew Tindal) a francouzského (Julien de Lamettrie)

když ho začínal podruhé, byl zvolen opatem. Je to výrazná a ojedinělá postava. Nejnověji o něm Leinsle, U. G.: *Abt Hieronymus Hirnheim. Zur Wissenschaftskritik des 17. Jahrhunderts*, APraem 55, 1979, s. 171-195 a Sousedík, *Filosofie v českých zemích*, s. 235-242.

113) Vydání z roku 1683 viz SK, sign. EL XIII 2, jiné, pod stejným názvem, ale pozměněného obsahu z r. 1692, sign. FD VI 59. Asi nejstarší tištěnou prací z církevního práva v arcibiskupském semináři jsou „*Theses theologicae de sponsalibus et matrimonio*“ Hyacinta Hohmanna z roku 1678, SK, sign. FE VI 1/2.

114) SK, sign. BL X 37-38. Pozdější opat Hermann věnoval pozornost právním problémům i nadále; viz Urfus, V.: *Český právní patriotismus v prvé polovině 18. století a jeho nacionální rysy: merkantilista J. K. Borék a strahovský opat Marian Hermann*, in: Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách. Sborník z konference Památníku národního písemnictví, Praha 1992 s. 70-78.

115) Vyšlo v Praze 1719, SK, sign. JM VII 19.

116) V roce 1743, krátce před smrtí, se stal doktorem teologie pražské univerzity a římským doktorem (doctor bullatus) obojího práva.

117) V roce 1764 získal doktorát teologie.

118) Kichler byl profesorem teologie v letech 1706-1709, práce byla vydána 1708 a 1709. Kichler byl v únoru 1694 promován na doktora teologie.

deismu, ale také se Spinozovými názory; otázkou ovšem zůstává, nakolik je znal autor z autopsie a nakolik z druhé ruky. To by mohlo ukázat až podrobnější průzkum¹¹⁹⁾.

Jak vypadala organizační stránka studia? V nejstarších statutech semináře z r. 1641 je to spíše okrajová otázka. Vyžaduje se, aby profesoři měli své přednášky řádně zpracované. Jeden den v týdnu kromě neděle byl rekreační (zpravidla se ustanovil ten, kdy měli rádoví profesoři nějaký svátek), školní rok začínal na Všechny svaté a končil 21. září, později 8. září. V jarních a letních měsících probíhaly závěrečné slavnostní disputace, posléze se konaly výhradně v červnu až v srpnu. Společná výuka probíhala dopoledne od sedmi do deseti hodin, odpoledne od dvou do pěti hodin. Studenti z Norbertina přicházeli do školy až kolem osmé hodiny ráno; od sedmi, zatímco se pro seminaristy vyučovala morálka, měli bohoslužbu. Po večeři bývaly v Norbertinu domácí disputace. Případné pochybnosti o přednášené látce mohli sdělovat pouze rektorovi koleje. V červenci roku 1661 vydal kardinál Harrach zpřesňující nařízení, která měla zřejmě zamezit přílišnému udělování studijního volna a podrobněji se zabývala disputacemi. Skutečný studijní řád sestavil a 4. 11. 1689 zveřejnil arcibiskup Jan Bedřich z Valdštejna. Tento dokument platil víceméně v nezměněné podobě až do tereziánských reform školství v 50. letech 18. století, které postihly i uspořádání semináře.¹²⁰⁾

V sedmi paragrafech jsou stanoveny základní pokyny pro vyučující a žáky. První oddíl je věnován profesorům. Klade se důraz na přednášení z vlastních příprav, dodržování rozvrhu, jasný a učený výklad podstatné látky a účast na disputacích. Zvláště profesoři teologie měli usilovat o shodu v pojetí podávané látky; vzhledem k tomu, že tyto předpisy pocházejí z „období scotismu“, doporučuje se rovněž, aby profesoři filozofie přednášeli sentence ve shodě s naukou Dunse Scota. Pro jednu katedru teologie měli být prezentováni dva až tři řeholníci, pro katedru filozofie nejméně tři až čtyři. Profesoři, kteří z nich byli vybráni, trávili červenec a srpen před začátkem školního roku v semináři a zúčastňovali se disputací z teologie a filozofie, aby prokázali své vědomosti. V druhém paragrafu jsou studenti nabádáni k svornému a dobrému chování a účasti na přednáškách, zároveň se zakazuje vysílat alumnů před ukončením pětiletého studia k veřejnému působení mimo seminář. Kázeňské přestupky jako záškoláctví, lenivost, úmyslná nepozornost a nedbalost jsou tématem třetího a čtvrtého oddílu. Pátý paragraf ustanovuje pořádek a počet disputací v semináři¹²¹⁾, šestý se věnuje rekrecím a odpovídáním – kromě neděle býval volným dnem čtvrtek, pokud v týdnu nepřipadl na jiný den nějaký rádový svátek profesorů a z toho důvodu muselo být volno. Závěrečný krátký oddíl pojednává o seminárních hodinách, podle jejichž časových údajů se řídil život obyvatel této instituce. Co se dispu-

119) Jde o *Antidotum libertinismi moderni*, Pragae 1768 a *Meditatio cephalica fatuis libertinorum mentibus salubriter accommodata*, Pragae 1770, viz *Sousedík, Filosofie v českých zemích*, s. 283-5. Zřejmě se nejednalo o osamocený pokus, augustinián Jordan Simon vydal v Praze r. 1774 dílo *De religione contra libertinos*, viz Winter, s. 49.

120) SÚA, ŘP Strahov, karton 15. Opis též ve strahovských análech, SK, sign. DJ III 5, ff. 48-54.

121) Podrobněj o disputacích a grafických listech tezí Kuchařová, H.: *Slavnostní disputace a grafické listy tezí v arcibiskupském semináři v Praze*, BS 2, 1996, s. 137-143.

tací týče, dostali se představení semináře v devadesátych letech znova do sporu s univerzitou, jejíž hodnostáři zakazovali označovat teze hájené v semináři jako „veřejné“, protože seminář není žádná veřejná vysoká škola.¹²²⁾

Zastavíme-li se nyní u početné skupiny premonstrátských řeholníků, kteří do semináře docházeli, dozvime se zároveň něco o postavení Norbertina jako vzdělávacího ústavu, tedy jak dalece ho využívali premonstráti z cirkárie a z jiných, vzdálenějších klášterů. Během celé existence koleje zde studovali bratři z Hebdowa z polské cirkárie, z Osterhofen, Steingadenu, Speinshartu, Schäftlarnu a Windbergu z bavorské cirkárie¹²³⁾ a ze Schussenriedu ze švábské cirkárie¹²⁴⁾. Z klášterů tehdejší české a moravské cirkárie, které dnes leží za hranicemi, lze jmenovat Schlägl, Geras a Pernegg. Celkový počet posluchačů stále mírně stoupal, zatímco v 60. letech 17. století zde přebývalo 5-6 studentů ze Strahova, 4-6 z Teplé, nepravidelně ze Želiva, Zábrdovic, Louky nebo Hradiska, na začátku 18. století jsou strahovští zastoupeni jednou početněji. Příliš však nevzrostl počet tepelských, zřejmě daný i finančními možnostmi a výši podílu v solní pokladně, ani číslo studentů z jiných klášterů. Od sedmdesátých let 17. století se v análech objevují každoroční jmenné seznamy studentů. Zásadní zlom v rozvoji znamenaly války o dědictví rakouské a reformní linie vlády Marie Terezie, která se nevyhnula ani školství. Ostatně na soupisu zahraničních studentů (viz příloha č. 3) je možné pozorovat, jak instituce s dosahem po středoevropských premonstrátských klášterech klesla na ústav pouze provinčního významu. Cizí preláti za studia svých řeholníků platili, někdy také v naturáliích; premonstráti zde studovali jak teologii, tak filozofii, někdy pouze právo: buď na semináři nebo na univerzitě. Pokud bylo kanonické právo součástí posluchačova theologického vzdělávání, disputoval z něj po ukončení druhého roku teologie.

Strahovští byli posíláni do Norbertina zpravidla jeden až dva roky po složení slibů. Studium nemuselo být kontinuální, naopak v roce 1673 vydal opat Hirnheim pro strahovské řeholníky žijící v Norbertinu nařízení, aby po ukončení filozofie strávili jeden rok v klášteře, teprve potom směli být vysláni k theologickým studiím. Svěcení se nezřídka udílelo ještě před ukončením teologie, ve druhém nebo třetím ročníku. Rozhodně nelze říci, že by kolej představovala výběrové místo pro mimořádně nadané jedince. S výjimkou konvřů zde téměř každý pobyl alespoň krátký čas, třebaže ne každý z nařízení opata prošel celým pětiletým studijním programem. Od 20. let 18. století nebyli řeholníci ze Strahova téměř vůbec posíláni ke studiu filozofie, Norbertinum a arcibiskupský seminář jim zajišťovaly pouze theologické vzdělání. Základy zřejmě dostávali přímo v klášteře, neboť tam bez ohledu na kolej probíhaly občasné domácí kurzy filozofie, morálky a kanonického práva. Některí z bratří – jenalo se spíše o výjim-

122) Jeviště těchto nešod bylo ještě širší. V roce 1694 došlo ke sporu mezi jezuity a dominikány o zveřejňování tezí dominikánských svěřenců - nameštěstí pro jezuity byl ústřední osobou „dramatu“ syn hraběte Trautmannsdorfa. Dominikáni si stěžovali svému generálnímu prokurátorovi v Římě. Proti reskriptu z 14. 1. 1694, který zakazoval veřejné disputace a slavnostní akty mimo univerzitní půdu se však zvedl nejen generální prokurátor dominikánů, ale i prokurátoři dalších rádů: františkánů, bosých i obutých karmelitánů, premonstrátů, theatinů, augustiniánů. AN I, ff. 258-260.

123) Wiltenští premonstráti Marianus von Spaur a Matthias Perkhofer přijeli do Prahy r. 1722. Zdrželi se pouze krátce, neboť „conditiones in quibus Collegium istud tunc dirigebatur minus laudandae videbantur“, Valvekens, *Formatio*, s. 149.

124) Viz Wissenberger. Za jednoho studenta žádal opat Hohmann 100 imperiálů.

ky – absolvovali před vstupem do řádu filozofii na univerzitě. Hlavou studujících řeholníků v kolejí byl jeden z nich, vždy z vyššího ročníku, takzvaný *praeses reli-giosorum*, kterého určoval strahovský opat.

Jako výjimečná událost se v Norbertinu uskutečnily na základě papežského bre-ve doktorské promoce. Promotorem byl Tadeáš Schwaiger. V dubnu 1737 byli pro-mováni na doktory teologie František Rafael Koliander, děkan v Kostelci nad Čer-nými Lesy a Václav Nepomuk Czipa, kaplan v Uhříněvsi, v březnu 1738 Jakub Woský, kanovník budějínské kapituly.

Na závěr této části je vhodné zmínit se o světských studentech. Ačkoli Norbertinum o veřejné gymnázium příšlo, neznamenala tato skutečnost, že by se zcela muselo uzavřít neřeholníkům. Menší chlapci se pod vedením premonstrátů – jeden z řeholníků býval vybírány jako *praeses studiosorum* – vzdělávali v humanitních vědách na úrovni gymnaziálních tříd, starší studovali filozofii nebo méně často teologii v arcibiskupském semináři. Většího lesku dodávali jak kolejí, tak semináři no-ničí šlechtických jmen. Přímo v Norbertinu nalezneme celou řadu synů z rodin nižší šlechty. Jak už bylo poznamenáno shora, ve dvacátých letech 18. století obha-jovalo v arcibiskupském semináři teze z filozofie také několik příslušníků rodiny Schaffgotschů. Náklady si studenti bud' hradili sami, nebo s pomocí nějakého do-brodince – mohl jím být strahovský opat, arcibiskup nebo zámožný šlechtic – ale ur-čitý počet jich býval umístěn v kolejí *ex gratia*, s čímž byla někdy spojena služba rektorovi nebo jednomu z profesorů, a zpravidla pět nebo šest jako *fundatistae musici*. Byli to zpěváci i hudebníci, kteří účinkovali při figurálně provozovaných boho-sluzbách; poměrně často se hudba asi pěstovala také v refektáři, neboť v roce 1683 žádal opat o omezení těchto produkcí. V průměru se počet světských alumnů po-hyboval mezi 10-15 studenty, jen výjimečně jich bylo více než dvacet. Mnoho z nich později našlo cestu do řádu.

VI. Norbertinum: vztah k premonstrátským klášterům. Vývoj a rozvoj kolejí do konce 40. let 18. století

Postavení Norbertina v rámci cirkárie bylo poněkud dvojí. Na jednu stranu lze vytušit náběhy k tomu vnímat ho jako centrální kolej cirkárie, ale na druhou stranu byl nejvyšším a jediným představeným kolejí pouze strahovský opat. Ten u-stanovoval a odvolával rektora, rozhodoval o prezentaci premonstrátských profesorů, o přijetí a vyloučení studentů. Záleželo na osobě, zdali byly vztahy prelata ke kolejí těsné nebo volnější. Ustálila se zvyklost, aby alespoň jednou do roka přijížděl opat do Norbertina a bud' vyjádřil svou spokojenosť (mlčení pramenů) nebo přiká-zal nápravu, týkající se zpravidla drobných domácích záležitostí.

Sporným bodem mezi klášterem a kolejí bylo postavení rektora kolejí v rámci strahovského konventu, nevymezené žádným předpisem. Nejprve se pokusil zjed-nat ve věci jasno František Waldhauser, který se stal rektorem v dubnu 1670 a před-tím působil na Strahově ve funkci podpřevora. V červnu byla poprvé přednesena otázka, má-li přednost před strahovským podpřevorem nebo ne. Její řešení bylo po-necháno provinciální kapitule na Hradisku, která rozhodla, aby se postavení rek-to-ra řešilo stejným způsobem jako v premonstrátské kolejí v Kolíně n. R. Dopis stein-feldského převora z října 1670 zněl dosti jasně v tom smyslu, že rektor (*praeses*) ne-požívá mezi bratry žádného přednostního práva. Podle řádových statutů jsou převor a podpřevor *principiales* konventu a nikdo z ostatních, ať si říká jakoli, před nimi nemá precedenci; protože žádná dřívější generální kapitula nic v tomto směru neu-

stanovila, mohlo by se jednat nanejvýš o místní zvyklost.¹²⁵⁾ Spor znovu oživil na zasedání provinciální kapituly na Strahově na podzim 1681. Rektorem kolejí byl tehdy Hugo Faber, strahovským podpřevorem pozdější opat Vít Seipl. Záležitost byla rozhodnuta tak, že podpřevoru příslušela přednost v prostorách konventu, mimo konvent a při veřej-ných akcích (vyjma provinciální kapitulu) měl před podpře-vorem přednost rektor. V roce 1719 na provinciální kapitule v Louce bylo toto opatření obohaceno ještě o další detaily.¹²⁶⁾

Ve vztahu k ostatním klášterům cirkárie bylo v podstatě předmětem obou větších sporů, které kolej vedla, využití částky připadající jednotlivým klášterům ze solní pokladny a věnované na rozvoj Norbertina. Po celá léta se s přerušováním táhly pře s tepelskými, protože rektori kolejí se položka určená na výživu tepelských bratří zdála příliš nízká, te-pelskému opatovi naopak příliš vysoká. V roce 1646 žádal te-pelský opat od rektora Teisera vysvětlení, proč má na své stu-denty ještě doplácet. Na sklonku roku 1664 propukla rozmíš-ka nanovo, v jejím pozadí byl pravděpodobně úmysl stra-hovského prelata snížit vzhledem k nákladům počet tepel-ských studentů na čtyři, zatímco do té doby jich v Norbertinu přebývalo, pokud to bylo možné, šest. Tepelský opat Raymund I. Wilfert zpochybňoval souhlas svého předchůdce Pechera, který částku ze solní pokladny určenou pro Teplou a Chotěšov věnoval Questenberkovi na seminář; když už se tak stalo, má právo posílat studenty do semináře. Pokud je je-jich počet omezený číslem šest, ať jsou mu zaslány zbylé pe-níze anebo ať se „směrné číslo“ zvýší. Podle mírnější strahov-ských představených ovšem nebylo možné pohodlně vydržovat v kolejí více než čtyři tepelské premonstráty: bula Urbana VIII., na kterou se protivníci odvolávají, sice přesný počet nestanoví, ale vyplývá z ní, že strahovský opat má jako jediný moc o tomto čísle rozhodovat. Co se týká peněžní stránky, je výše příspěvku tepelského a chotěšovského v pře-počtu asi 777 zl., což při minimální výši 150 zl. na jednoho ře-holníka ročně – je to ostatně taxa, kterou platí i bratři z Bavorska – a dalších platbách nutných pro rektora a služeb-níky a jiných vydáních, stačí s bídou opravdu pouze pro čty-ři studenty. Náklady na výživu sedmi řeholníků po dobu 46 týdnů vyčíslili strahovští na 1.229 zl. 40 kr.¹²⁷⁾ Ačkoli se v po-zdější době vásně zřejmě uklidnily, protože už se nesetkáme s tak drastickým omezováním stavu a nadále zde působilo průměrně 5-6 tepelských řeholníků, vzbudilo malé pozdvíže-ní, když Wilfert poslal roku 1668 o jednoho studenta více. Opat Hirnheim se sice na provinciální kapitule v roce 1677 vyjádřil, že je ochoten za peníze ze solní pokladny vydržovat v Norbertinu pět tepelských studentů, avšak už jeho nástup-ci to připadalo mnoho. Od začátku 18. století jich přesto bý-valo šest i sedm.

125) AS II, f. 74; SK, sign. D III 3; Ryba 2133.

126) Počítalo se opravdu s každým případem. V nepřítomno-sti strahovského opata a převora měl mít podpřevor přednost pouze tehdy, když ho opat výslově označil „*praeses conventus*“. Leinsle, U. G.: *Stu-dienbestimmungen der Provinzialkapitel der Böhmisches Zirkárie 1641-1719*, Schlägl Intern 16, 1990, s. 391-396.

127) AN II, ff. 449-482.

K druhému sporu dala podnět želivská kanonie roku 1740 na provinciální kapitule na Hradisku. Nesouhlasila s téměř výhradním strahovským právem na obsazování profesorských míst. Pravdou bylo, že želivský klášter přispíval svým malým dílem na podporu semináře, a že jeho opat podepsal smlouvu o profesorech z roku 1692, stejně jako bylo pravdou, že Strahov obsazování profesur dosti žárlivě střežil: z řeholníků mimo tento klášter v arcibiskupském semináři působili do roku 1740 pouze Adrian Clerck z Ninove v letech 1660-1662, Siard Adámek z Louky v letech 1662-1665, Hermann Banke z Hradiska počátkem 70. let a Dominik Peterka z Teplé v letech 1699-1704; v případě Dominika Peterky žádal strahovský prelát Vít Seipl záruku, že se tak děje výjimečně a tepeští si nebudou po vypršení lhůty dělat na profesuru žádný další nárok. Strahovský opat Marián Hermann slíbil vyhledat potřebné listiny a na požadavek odpovědět. Generální opat ustanovil ve své konfirmaci usnesení provinciální kapituly z 25. 6. 1740 komisi, která by tuto a další spornou záležitost mezi Strahovem a Želivem posoudila. Jejími členy měli být loucký, vratislavský a czarnowaský prelát.

Jednání však nadlouho přerušila válka, a tak se v nich počalo až na provinciální kapitule v Louce v červenci 1747. Zatímco za želivskou stranu zůstal Daniel Schindler, na Strahově nastoupil po zemřelém Hermannovi Gabriel Kaspar. Kapitula zjistila, že kontroverze nemůže být rychle vyřešena k plné shodě a zvolila tři soudce, totož prelata chotěšovského, probošta z Csorny a titulárního garábského probošta. Ještě během zasedání kapituly byl Schindlerův nárok uznán jako oprávněný a strahovskému opatovi vznikla povinnost přijímat na profesorská místa také želivské řeholníky. Při této příležitosti tepelský opat Hieronymus Ambros neopomněl vznést otázku, kolik tepelských míní strahovský prelát obsadit na místa vyučujících, a jestli nikoho, ať provede vyúčtování peněz ze solní pokladny. Gabriel Kaspar se naoko nebránil, odvolal se však ke generálnímu opatovi Bruno Becourtovi, který rozhodl ponechat věc v té podobě, jak se u snesla provinciální kapitula. Zároveň dovolil, aby ho strahovský opat o průběhu záležitosti podrobnejí zpravil. Zůstává otázkou, zdali Kaspar skutečně něčeho dosáhl anebo zda uplatnění uznaného práva zahynulo v Želivě a v Teplé na nedostatek vhodných adeptů profesorských míst, ale jediným dalším profesorem odjinud než ze Strahova, který se v Norbertinu vyskytl, byl až tepelský Cornelius Kaiser, který přednášel od r. 1778 již ve změněných podmírkách kanonického práva.¹²⁸⁾

Některé drobnější neshody mezi strahovskými a tepelskými studenty pramenily z odlišných zvyklostí v obou klášteřích, třeba pokud šlo o dočasné přednostní postavení novokněží v komunitě apod. Na programu zasedání provinciálních kapitol se však Norbertinum objevovalo i z jiného důvodu

128) *Protocollum ... Cir-
cariae Bohemiae ...
SK, sign. DU I 7, f.
645, 651-652 a 666;
Ryba 2935.*

než jenom kvůli rozdílkám. V roce 1681 se jednalo o dispensis pro studenty a profesory od některých chórových poviností, již předtím, v roce 1660 o zvláštních výhodách profesorů. Po dvanácti letech výukové činnosti získávali práva vyplývající z dispense a nárok na zvláštní denní trvalý příděl vína, rovněž jim měla být věnována přednostní pozornost při přidělování beneficií.¹²⁹⁾

Jestliže byla v předcházejících odstavcích alespoň zčásti vyčerpána látka, která sledovala, jak se kolej jeví navek, zbývá pouze zaměřit se na obvyklý život za jejími zdmi s výjimečnými i všechny událostmi.

Ve stanovách z r. 1641 je denní režim stanoven velmi podrobně. Vstávalo se ve čtyři hodiny ráno, ve sváteční dny v pět. Po meditaci a modlitbách (prima a tercie) bylo studium, od sedmi hodin bohoslužba v kostele sv. Benedikta. Po návratu ze školy následovaly opět modlitby, sexta a nona, v jedenáct hodin oběd, který neměl trvat déle než tři čtvrtě hodiny, poté nešpory a kompletář. Do tří čtvrtě na jednu probíhal hovor (rekreace) nebo studium, od dvou byly odpolední přednášky. Po návratu ze školy se řeholníci modlili matutinu a náhradní modlitby místo Officium de Domina, přibližně od pěti hodin až do večeře bylo opakování, po večeři, vyjma nedělí, svátečních a rekreačních dnů, se konaly domácí disputace až do tří čtvrtě na osm. Den končil přímluvami a zpytováním svědomí o půl deváté. Řeholníci měli zakázáno navštěvovat bez vědomí rektora měšťanské domy, přijímat dáry a jistí mimo kolej, v kolejí nesměli jist ve svých celách. S muži zvenku mohli hovořit v dolních ambitech koleje, s ženami, pokud jim to bylo povoleno, pouze u brány. Bez svolení rektora nesměli dostávat ani odesílat žádné dopisy (odeslané se ostatně pečetily kolejní pečetí), kromě těch, které směřovaly k vlastnímu prelátovi nebo od něj přicházely. Jeden z řeholníků byl pověřen dohledem nad knihovnou a věcmi, s nimiž se hrálo divadlo. Světští studenti bydleli odděleně od řeholních. Rektor měl vedle duchovních povinností na starosti také pokladnu, z hospodaření skládal účty strahovskému opatovi a byl povinen podávat jednou za tři měsíce zprávy o studentech jejich prelátům. Ve dnech rekrece se chodilo dopoledne za město, odpoledne pokračoval odpočinek v kolejí. Zde byla ovšem k dispozici zahrada, později vybavená kuželníkem.

Pokud se dnes zdají tyto směrnice příliš tvrdé, je třeba zdůraznit, že v jednotlivých případech jejich zachovávání šlo vždy o jednotlivce za různých okolností. Korekturu může poskytnout rovněž již zmíněná korespondence opata Questenberga, týkající se reálného života tehdejšího duchovního společenství. Výška nároků pouze odrážela na opačném konci stupnice míru drsné každodennosti.

Velkou péči o život v kolejí projevoval opat Hieronymus Hirnheim. Krátce po svém zvolení přijel do kolejí a přednesl zde ustanovení obecného rázu; napomíná bratry, aby si váži-

129) Leinsle, *Studienbestimmungen der Provinzialkapitel.*

li vzdělání, ale ne více, než jak mu podle důležitosti přísluší, především aby ho nestavěli nad Boha. V Bohu spočívá pravá moudrost. V těch slovech je poznat Hirnheim jako autora spisu *De typho humani generis*, ale zároveň i Hirnheim – budovatele nové knihovny. V roce 1673 vystavil konkrétní zásady, zpřesňující dosavadní řád. Nařízení se týkají jak duchovní disciplíny, tak i praktických záležitostí kolem údržby a oprav budovy. Hohmannův řád z roku 1680 v podstatě opakuje s některými upřesněními ve věci vedení účtů koleje Hirnheimova ustanovení.¹³⁰⁾

Každoročně se opakující události se jinak dotýkaly rektora koleje s profesory a kazatelem, jinak světských a řeholních studentů a jinak pomocného personálu. Roční koloběh zasazený do neměnného rámce církevních svátků a oživovaný nepravidelně světskými událostmi státního významu (nastoupení, korunovace, návštěva či úmrtí panovníka, válečné vítězství) začínal na Tři krále (Zjevení Páně) rozdílením koledy v podobě peněžních obnosů. Během března nebo dubna navštívil Norbertinum strahovský opat, aby povzbudil k většimu úsilí a nápravě zjištěných nedostatků. Stereotypně se opakují upozornění na včasné přichody na modlitby a do kostela, na tiché a klidné chování v budově i na veřejnosti, na dodržování doby přednášek a domácích disputací, na dochvilnost při návratu z případné vycházky, u řeholníků se také klade důraz na odevzdání jakékoli peněžní částky představenému. V den, kdy se slavilo přenesení ostatků sv. Norberta, chodívalo ze semináře na Strahov procesí. Letní měsíce byly vyhrazeny disputacím. V oktávu Narození Panny Marie (svátek 8. září) se konala velká pouť do Staré Boleslaví, kterou pořádalo Bratrstvo pro obdržení šťastné smrti pod titulem Narození Panny Marie, zřízené v r. 1641 u kostela sv. Benedikta.¹³¹⁾ Kromě premonstrátů se procesí zúčastňovali také alumnové arcibiskupského semináře, ale v roce 1704 byla jejich hromadná účast zrušena a chodili jen ti, kteří měli v Boleslaví kázat.¹³²⁾ V prázdninových měsících, v září nebo začátkem října, se řeholníci odebrali na několikadenní rekretaci na některý z blízkých strahovských statků, zpravidla do Úhonic, na Hradiště u Prahy nebo do Zduchovic. Na svátek Všech svatých znovu začínal školní rok a ze Strahova, z Teplé a případně z dalších klášterů přicházeli noví studenti. Běžný život zpestrovaly domácí oslavy spojené se svěcením kněží nebo výročními strahovského preláta.

Zpočátku se rektori ve svém úřadu poměrně rychle střídali. Alexius Perelcius ho vykonával dvakrát, poprvé v letech 1640-1643, podruhé 1652-1658, v mezidobí se osoba představeného změnila dokonce čtyřikrát. Po něm nastoupil někdejší strahovský podpřevor Adam Lauterbach, a když v roce 1662 zemřel, vykonával dočasně tuto funkci Josef Schwartz. V polovině roku 1663 ho vystřídal Melchior Mitis, opět bývalý podpřevor. Následující období bylo pojmenováno zmatky:

130) Hirnheimův řád je v příslušném roce v *AN I*, Hohmannův viz *AS II*; SK sign., DJ III 2, ff. 502r-504v.

131) Viz níže.

132) Podlahá, A.: *Dějiny arcidiecéze pražské. Díl I. Doba arcibiskupa Jana Josefa hraběte Breunera*, Praha 1917, s. 215-216.

Mitis byl po necelém roce odvolán¹³³⁾ a od té doby se rektori k nepříliš velké spokojenosti opět často měnili. Energickou nápravu zjednal až opat Hirnheim, který v roce 1671 dosadil na místo představeného Maxmiliána Böhmerta. Böhmert vydřel v úřadu až do své smrti, deset let. V té době došlo z opatova nařízení k podstatnému stavebnímu zásahu do areálu koleje – k přestavbě kostela sv. Benedikta.¹³⁴⁾

V květnu roku 1676 uzavřel opat smlouvu s architektem a stavitelem Janem Dominikem Orsim; bylo dohodnuto, že určitá část staré stavby zůstane zachována. Celkové náklady se odhadovaly na 15.000 zl. Mistr i objednavatel však zemřeli ještě před úplným dokončením. Hirnheimův nástupce Hohmann se s vdovou po Orsim dohodl na celkové demolici zbytků starého kostela a výstavbě nového závěru lodi včetně sakristie a oratoře nad ní, třebaže se rozpočet zvýšil téměř o 4.800 zl. Smlouva na zhotovení některých oltářů byla r. 1683 uzavřena s Markem Nonnenmachrem a sochařská výzdoba byla v roce 1691 objednána u Abrahama Felixe Kitzingera¹³⁵⁾. Kostel byl vysvěcen, lépe řečeno přesvěcen 18. září 1701 strahovským opatem a zároveň světicím pražským biskupem Vítěm Seiplem. Původní patrociniump sv. Benedikta bylo změněno na zasvěcení sv. Norbertovi, přičemž sv. Benedikt zůstal jako druhý patron. V hlavním oltáři byly uloženy relikvie sv. Norberta, sv. Mořice a Felixe a sv. Ūršuly a jejích družek. Požár v roce 1708 těžce poškodil obě věže stavby. Mezi dobrodince kostela patřil baron Janinnalli, který zde byl r. 1694 pohřben. Rodinnou hrobku si v kostele zbudovali také Golčové.¹³⁶⁾

Po Böhmertově smrti byl rektorem jeden rok Hugo Faber, pak do roku 1688 Urban Dominacký. V roce 1691 byl do úřadu jmenován Godefridus Stehr, který ve funkci zůstal téměř do své smrti v roce 1712. V roce 1715 zemřel jeho nástupce Jan Zettel a po něm byl vedením koleje pověřen Andreas Cheno. Ten zůstal ve funkci do roku 1736, kdy ho vystřídal Norbert Fassmann. Představení koleje udržovali často přátelské styky s univerzitními hodnostáři – pokud to nebyli jezuité: lze připomenout alespoň Jana Kryštofa Schambogena nebo Jana Františka Löwa z Erlsfeldu, který byl po určitou dobu lékařem koleje.

Velký požár Starého Města v létě 1689 se naštěstí kolejí i kostelu vyhnul. Tak jako tak si budova časem vyžádala stavební úpravy a důkladnou opravu. Poprvé došlo k menší přestavbě a rozšíření rektorátu v roce 1718. Fassmann si po svém nástupu stěžoval na špatný stav sto let starého domu, především jeho střechy. Přes nevalnou finanční situaci koleje, která byla rovněž zdrojem jeho nároků, se podařilo střechu a horní patro do roku 1738 opravit; žádost o peněžní přispění ze solní pokladny však vyšla naprázdno.¹³⁷⁾

133) Zákratko nato za tragických a obtížně vysvětlitelných okolností zemřel.

134) Hirnheim zjednal pořádek také v hospodářských věcech koleje. Na začátku roku 1671 prodal statek Popovice, který pravděpodobně příliš nevynášel. Za utržené peníze se mělo kupit zboží, z něhož by měl klášter větší užitek, ale spíše asi byly použity na přestavbu kostela.

135) Vlček, P.: *Premonstrátské Norbertinum s kostelem sv. Norberta v Praze*, Historická Olomouc 10, 1995, s. 47-51. Tam i další literatura.

136) Nákres náhrobního kamene i s textem nápisu se zachoval ve Wunschowitzově sbírce v SÚA v Praze.

137) Nenašla jsem však potvrzení o tom, že by bylo Norbertinum upravováno v roce 1724, jak uvádí P. Vlček v *Umléleckých památkách Prahy*.

VII. Norbertinum v době tereziánských a josefinských reforem. Zrušení koleje v r. 1785.

Od začátku padesátých let 18. století se cesta vyšších vzdělávacích institucí, kterým se dosud vyhýbala reformní nařízení určená pro univerzitu, začala z obou stran zužovat nejrůznějšími panovnickými dekrety a reskripty. Centralizační zásahy státu okleštily řádové koleje natolik, že zrušení Norbertina bylo nakonec zrušením zařízení, které se během vlády Josefa II. začalo podobat spíše už jenom ubytovně než semináři. Přesto by nebylo vhodné nazírat celých čtyřicet nebo pětačtyřicet let pouze z úhlu tohoto konce. Studium se dlouho přizpůsobovalo různým opatřením a kolejí nerušeně prošly další generace.

Začátek čtyřicátých let se nesl ve znamení značných válečných těžkostí, podobných těm, které kolej zakoušela před necelými sto lety. Ihned po obsazení Prahy vojsky Karla Albrechta a jeho francouzských spojenců 26. listopadu 1741 se v Norbertinu ubytovali vojáci. Začátkem března následujícího roku se k obtížím spojeným s kvartýry přidružilo placení kontribucí, z nichž byl duchovní stav do té doby vyloučen. Když zhruba o dva měsíce později vyčislil rektor ztráty, které kolej zatím utrpěla, rovnala se položka téměř třetině ročních příjmů. V polovině června byly prostory Norbertina upraveny na lazaret¹³⁸⁾. Mezi Francouzi zatím vzrůstala panika, protože rakouské vojsko od začátku srpna obléhalo Prahu a zásoby ve městě se ztenčovaly. Vyhláška stíhala vyhlášku. Všichni obyvatelé museli přiznat písemně zásoby potravin. Krátce poté vydané nařízení o odevzdání stříbrných věcí se setkalo s tak velkou nespokojeností obyvatelstva, že k důslednému provádění vůbec nedošlo. Se stejným odporem se protestovalo proti vydání všeho olova a cínu na konci září, takže i tento příkaz byl, alespoň co do formulace, poněkud zmírněn. Obyvatelům bylo postupně rozkázáno odevzdat klíče od domů, nevycházet na věže, střechy a nechráněná místa, od šesti hodin večer do šesti hodin ráno se zdržovat v příbytcích. Posléze byla zakázána veškerá kázání a na ulicích spolu nesměli mluvit více než dva nebo tři lidé. Jak ovšem kronikář Iakonicky poznamenává, nařízení zůstalo zcela bez efektu, jenom se shlučovalo mnohem více lidí než předtím.

Koncem září, poté co se obléhatelé dočasně stáhli, opustila většina řeholníků Norbertinum. Podařilo se odvrátit úmysl velení, aby byl z kolejí zřízen velký špitál, a místo něj tam byla přestěhována lékárna. V listopadu oblehlo rakouské vojsko znovu město a v prosinci nepřátelé kapitulovali a z Prahy odtáhli. Vnitřní prostory Norbertina zůstaly pochopitelně zcela zdevastované; s čištěním a opravami se muselo čekat až na teplé počasí. Výuka v arcibiskupském semináři se rozbehla teprve v květnu 1743 krátce po korunovaci Marie Terezie,

138) Svým způsobem šlo o menší zlo, protože demoralizace vojska byla značná: právě v Norbertinu došlo mezi francouzskými důstojníky dokonce k vraždě.

ovšem asi s omezeními: například premonstráti nepřijímali toho roku žádné světské studenty a z kláštera v Teplé také nikdo nepřišel. Následujícího roku se Prahy znova zmocnila nepřátelská, tentokrát pruská vojska a důvěrně známé těžkosti se opakovaly; naštěstí pouze od září do listopadu. V lednu 1745 již začalo pravidelné vyučování a rektor kolejí mohl splácat válečné dluhy.

Dekrety panovnice z roku 1747 změnily značně poměry na filozofické, lékařské a právnické fakultě. Teologická fakulta zůstala stranou pouze zpočátku. V létě 1752 byl vydán dekret, který dopodrobna předpisoval obsah i způsob výuky také pro budoucí bohoslovce¹³⁹⁾. Dosud se tyto předpisy netýkaly soukromých studií, ale změna na sebe nedala dlouho čekat. V září téhož roku vyšlo nařízení, aby se podle zásad určených pro univerzitu a její fakulty řídily všechny kláštery a jejich instituce, kde se vyučují buď humaniora, nebo filozofie či teologie¹⁴⁰⁾. V téže době bylo zakázáno, aby na „vedlejších“ (Nebenschule), míněno patrně soukromých školách vedených duchovenstvem, studoval filozofii někdo jiný než příslušníci rádu, jenž je zřizovatelem takové instituce.¹⁴¹⁾ Arcibiskup Manderscheid na dotaz opata Kaspara, zdali má zachovat v Norbertinu školy pro světské studenty, odpověděl kladně, ale již začátkem roku 1753 se jeho názor, patrně na základě pokynů z vyšších míst, změnil. Dekretem sdělil, že na arcibiskupském semináři budou filozofii nadále studovat pouze jistí kandidáti rádu a ti, kteří mají být přijati do semináře; všichni ostatní světští studenti přejdou na univerzitu. Značný odliv studentů způsobil, že s výukou logiky nemělo ani cenu začínat. Odvolání k panovnici se minulo účinkem. V souladu se studijním rádem pro teologickou fakultu bylo zahájeno vyučování hebrejského a řeckého jazyka.

Panovnice se snažila ovlivňovat jednotnost výuky také dalším způsobem. V lednu roku 1755 vydala reskript, aby kláštery zastoupené na zemském sněmu (Prälatenklöster) vysílaly podle velikosti jednoho nebo dva řeholníky k teologickému studiu a dosažení doktorátu na pražské univerzitě (v žádném případě nikoli do zahraničí nebo do jiného kláštera). V případě nedostatku vlastních osob měl klášter na univerzitě vydržovat nějakého světského duchovního¹⁴²⁾. Začátkem následujícího roku, tedy po delším zdráhání, byli ze Strahova vysláni Candidus Saethler a Ambrož Schmidt. Reskriptem z října 1755 se dále nařizovalo, aby všechny knihy a tiskoviny cenzuroval studijní direktor příslušné fakulty, tj. ani pro publikace arcibiskupského semináře nebyla dostačující cenzura konzistoře. Zároveň se na zasedáních teologické fakulty, kde se probíraly vědecké otázky, měli střídavě účastnit lektori z těch klášterů, kde se vyučovala teologie.¹⁴³⁾

V krátké době již třetí válečné intermezzo v květnu a v červnu 1757 při obležení a bombardování Prahy pruským vojskem znamenalo opětovné přerušení studií. Koleji kromě to-

139) Jaksch, P. K.: *Gesetzlexikon im geistlichen, Religions- und Toleranzsache ... für das Königreich Böhmen von 1601 bis Ende 1800. VI. Band, Prag 1828, s. 59-66. Dále jen „Jaksch“ s uvedením příslušného dílu a strany.*

140) Jaksch III. Band, s. 530.

141) Jaksch IV. Band, s. 477.

142) Jaksch, V. Band, s. 605-606.

143) Jaksch, V. Band, s. 606-608.

ho vznikly velké škody na vinici na úpatí Žižkova, která byla zakoupena v roce 1718 a poničily ji už předchozí válečné vpády. Po uklidnění situace se jednou započaté změny rozbehly naplno. Od roku 1764 vyučoval v arcibiskupském semináři světský profesor církevní dějiny. Od školního roku 1764-1765 nediktovali profesori přednášky podle vlastních písemných příprav, ale podle tištěných příruček – kanonické právo podle Vítka Pichlera a teologii nejspíše podle Ludovica Abellyho¹⁴⁴⁾.

Zrušení Tovaryšstva Ježíšova se dotklo nepřímo i výuky v rádových kolejích. Nový plán teologických studií, vypracovaný broumovsko-břevnovským opatem Rautenstrauchem, zaváděl průběžně další novoty a úpravy, pro první ročník v roce 1774. Reforma byla dokončena roku 1778. Nově se vyučovala hermeneutika a pastorálka, spekulativní teologie ustupovala do pozadí.¹⁴⁵⁾ Tato nařízení se pochopitelně dotýkala v první řadě univerzity, která se po odchodu jezuitů plně otevřela také premonstrátským profesorům.¹⁴⁶⁾ Snaha přizpůsobit samostatná rádová studia jednotnému modelu však působila jako stále sílící tlak, jenž zároveň podvazoval životaschopnost těchto institucí. Tak došlo k rozpuštění svazku pražských arcibiskupských škol: arcibiskupský seminář byl přenesen do Clementina a alumnové začali navštěvovat přednášky na univerzitě, premonstráti a cisterciáci byli přes protesty ponecháni sami sobě. Na samém začátku roku 1776 uzavřeli představitelé obou rádů dohodu, jíž zakládali poněkud nadneseně, ale jejich vlastními slovy řečeno, *studium generale*. Přednášky se konaly částečně v Norbertinu, částečně v Bernardinu, disputace probíhaly v kostele sv. Norberta; učila se teologie (tj. dogmatika), kanonické právo, církevní dějiny, morálka a pastorálka.¹⁴⁷⁾

Poslední ránu skomírající instituci zasadilo zřízení generálních seminářů Josefem II. v roce 1783.¹⁴⁸⁾ Prvním bodem zřizovacího dvorního dekretu se rušila všechna teologická a filozofická studia v klášterech a všichni řeholníci měli napříště navštěvovat pouze generální seminář. Díky tomu se z Norbertina stal v posledních dvou letech jeho existence internát, obývaný kromě strahovských a tepelských premonstrátů také premonstráty ze Želiva a benediktiny z Břevnova. Zbývalo učinit ještě jeden krok. To se stalo v říjnu 1785, kdy v zájmu naprosté jednotnosti výchovy budoucích kněží bylo nařízeno, aby řeholníci a kandidáti řehole bydleli jako všichni ostatní v generálním semináři. Toto nařízení bylo do konce roku ještě opakováno.¹⁴⁹⁾ Prázdná budova kolejí mohla být použita k jiným účelům.

Oblas, jakého se dostávalo výuce v arcibiskupském semináři v posledních letech jeho působení mezi osvícenci, svědčí mírně řečeno o tom, že ho nepokládali za místo, odkud by bylo možné očekávat jakoukoli odezvu na soudobé snahy. Vypovídá o tom posměšná kritika prací cisterciáckého profes-

144) Tituly nejsou blíž sora Petrasche v *Prager gelehrte Nachrichten* z roku 1771, a tře-specifikovány. V případě Pichlera mohlo jít snad o „*Candidatus abbreviatus in risprudentiae sacrae ci o „*Jus canonicum practice explicatum* - jeden exemplář by v knihovně Norbertina.*

150) O jeho působení na arcibiskupském semináři a dalších osudech Kuchařová, H.: *Doplňek k osudem poslední řeholní komunity kláštera v Plasech*, 850 let plaského kláštera, Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici 1995, s. 151-153.

151) Huber, A. K.: *Das Stift Tepl im Aufklärungszeitalter*, APraem 27, 1951, s. 31. Přiležitost ke srovnávání byla dána i tím, že v této době tepelskí často v Norbertinu pouze bydleli a studovali na univerzitě.

152) Příjmy ze solní pokladny přešly v roce 1783 na náboženský fond. Viz Jaksch, V. Band, s. 257.

145) Dvorní dekret viz Jaksch, VI. Band, s. 69 nn. K Rautenstrauchovu plánu viz Winter, s. 73 nebo podrobněji Menzel, B. F.: *Abt Franz Stephan Rautenstrauch von Břevnov-Braunau*, Königstein 1969, s. 147-163.

146) Ze strahovských tu vyučovali např. *Candidus Saethler*, *Aegidius Chládek* nebo *Ambrož Schmidt*.

147) Teze z kanonického práva se od školního roku 1776-1777 měly hájit pouze na základě vídeňské synopse, která se řídila přednáškami P. J. Rieggera. Viz Jaksch, Band VI., s. 80. Co se týká pastorálky, první českou učebnicí „*Pocátkové opatrnosti pastýřské*“ zpracoval právě strahovský premonstrát *Aegidius Chládek*.

148) Jaksch, II. Band, s. 452-454.

149) Jaksch, II. Band, s. 458-459. Již předtím, v roce 1783, bylo ovšem nařízeno, aby propříště nevstupoval do rádu nikdo, kdo by předtím neprošel generálním seminářem.

Zbývá jenom vyjmenovat rektory kolejí v druhé polovině 18. století a zmínit se o hmotných poměrech, v nichž se instituce nacházela. Norbert Fassmann zůstal rektorem až do roku 1755, téměř do své smrti. Po něm nastoupil dlouholetý profesor filozofie a teologie, již zmínovaný Adam Walker, který ve funkci působil rovněž doživotně. V červnu roku 1771 v kolejí zemřel. Pak byl krátce rektorem Dismas Columbani (do listopadu 1773), Bohuslav Herwig (do října 1774) a posledním představeným, jenž vedl Norbertinum deset let, se stal Ambrož Schmidt.

Poměrně jasnou představu o hospodaření kolejí skýtají úřední výkazy z let 1759-1768. Hlavní příjem kolejí stále tvořily úroky z uloženého kapitálu, ačkoli jejich výše značně kolísala: od 4.291 zl. v roce 1766 po 2.094 zl. v roce 1760. Stabilní výši 2.318 zl. ročně měl příspěvek ze solní pokladny.¹⁵²⁾ Další příjmy jsou podle výše pouze doplňkové: z vinice, zahrady a dobytka od 158 zl. do 299 zl., nájem z domu a malé zahrady od 54 zl. do 91 zl. S nárazovými částkami jako byly např. vrácené půjčky, platby za pohřeb do golčovské hrobky nebo peníze zaplacené jak řeholními, tak světskými studenty kolisaly celkové roční příjmy od 4.797 zl. v roce 1760 po 7.059 zl. v roce 1766. Do výdajů se nezapisovaly náklady na jídlo, pití a ošacení řeholníků a chovanců a běžné mzdy zaměstnanců, které pravděpodobně dosahovaly výše kolem 3.000 zl. ročně; z ostatních výdajů byly nejvyšší za palivové dříví a světlo (od 604 zl. do 946 zl.). Podstatně nižší vycházejí potřeby kostela (od 203 zl. do 333 zl.), mimořádné odměny a výdaje pro rektora, profesory a studenty (od 292 zl. do 387 zl.), opravy a nové vybavení domu (od 110 zl. do 399 zl.), platby umělcům a remeslníkům (od 145 zl. do 307 zl.), výjimečné odměny pradlenám a domácí čeledi (od 295 zl. do 346 zl.) nebo náklady na vinici (od 142 zl. po 365 zl.). Ještě menší položky tvoří výlohy za lékařskou péči nebo drobné půjčky. Kolej se pochopitelně snažila o neztrátový rozpočet, ačkoli úroková sazba poklesla v 2. polovině 18. století z šesti procent na čtyři. Je zřejmé, že schodky kryl strahovský opat.

Závěrem zbývá objasnit, co se stalo s budovou kolejí a kostela. O kolej projevilo zájem vojsko a chtělo ji adaptovat na kasárna. Protože marná a zbytečná údržba stavby by klášter pouze zatěžovala, obrátil se opat Mayer přímo na nejvyššího vojenského komisaře hraběte Wallise, aby budovu, pokud nebude gubernium nic namítl, převzal. Po přešetření vlastnických a majetkových poměrů kolejí na začátku roku 1786 –

strahovský klášter žádal, aby mu zůstala vinice a příspěvek z bývalé solní pokladny, vyplácený nyní náboženským fondem – svolilo gubernium k předání vlastní budovy kolej, kostela, malého domku vedle brány a vnitřních prostor areálu. Klášteru měla zůstat zahrada a zahradní dům, řečený Trubačkovský. Kolej dokonce navštívil 2. října 1786 v doprovodu opata sám císař Josef II. a vyslovil potěšení nad tím, že opat věnoval stavbu veřejným účelům. Je jistou ironií, že to byla první a zároveň poslední návštěva pomazané hlavy v Norbertinu. Oficiální předání se uskutečnilo 4. ledna 1787.¹⁵³⁾ Zbylé zařízení bylo převezeno na Strahov, zvony z kostela předány do Sepekovy.

Jako kasárna nesloužila kolej příliš dlouho, protože už v roce 1792 ji Leopold II. věnoval novoměstskému ústavu šlechticů. Budovu kostela však šlechtičny odmítly, jelikož měly zřídit v ústavu vlastní soukromou oratoř, a tak byl během léta 1792 stržen.¹⁵⁴⁾ Těhož roku jim strahovský klášter postoupil také domek a zahradu sousedící s kolejí, které nebyly zahrnuty do předávací smlouvy z roku 1787. Samotná stavba kolej byla pak zbourána v četně sklepení r. 1928, aby uvolnila místo paláci Kotva. Tedy jediné, co se dochovalo do dnešních dnů, je název ulice Benediktská, která tak, ačkoli pochopitelně vede jinými místy, odkazuje v čase ještě hlouběji, před založením Norbertina, do dnů komendy rádu německých rytířů.

VIII. Mariánské bratrstvo u kostela sv. Norberta a Benedikta. Knihovna a tiskárna.

Na závěr je vhodné zmínit další aktivity, které se ke kolejí tak či onak vázaly, ačkoli na zcela odlišných polích působnosti. Zvláštní zmínu zaslouží také knihovna kolejí.

V kulturním a společenském kontextu sklonku první poloviny 17. století nebyl vznik zbožného bratrstva u kostela sv. Benedikta ničím ojedinělým. Jak nasvědčují paměti bratrstva¹⁵⁵⁾, jediným problémem bylo jeho pojmenování; spíše z praktických důvodů, aby bylo možné se v roce 1641 dostačně připravit na slavnost, když svátek Nanebevzetí P. Marie byl příliš blízko, zvolili nakonec svátek Narození P. Marie. Hlavním účelem bratrstva byl pochopitelně duchovní růst členů, aspekt, na který se zvlášť zaměřilo, dosažení šťastné smrti. Kardinál Harrach bratrstvo potvrdil 26. srpna 1641¹⁵⁶⁾, stanovil povinnosti členů a za výroční den určil svátek Jména Panny Marie (tehdy 15. září). Na slavnost Narození P. Marie se měla konat pouť do Staré Boleslaví.

Bratrstvo spravoval strahovský opat, ale vedle toho mělo ještě další hlavu, rektora, jímž býval zpravidla vyšší šlechtic (Kryštof Vratislav z Mitrovic, Albrecht Krakovský z Kolovrat, Kryštof Ferdinand Popel z Lobkovic), ale po určitou dobu také kardinál Harrach. Rektorovi pomáhali asistenti. Je nejvýš

153) AS 1780-1789, SK sign. DJ IV 4, ff 193v-198v.

154) Podle Vlčka se přitom jednalo asi o nejvýznamnější stavbu J. D. Orsiho.

155) Viz „Prameny a literatura“. Rukopis nazvaný „Annales Seminarii Sti Norberti Pragae: Ipsius Seminarii Congregationem pro felici morte concernentes, subtítulo scilicet Btae Mariae Virg. Nascentis“, a ukončený rokem 1676 nalezl na konci minulého století na jihlavské faře strahovský premonstrát Isidor Zahradník. Svůj nález publikoval v ČKD 36, 1895, s. 417-433.

156) SÚA, ŘP Strahov, inv. č. 371.

pravděpodobné, že se jednalo o čestné funkce, jejichž udělením získávala kongregace naději, že si dotyčný vzpomene na svou poctu buď ještě za života nebo v poslední vůli. V roce 1642 byly bulou Urbana VIII. uděleny členům bratrstva za určitých podmínek plnomocné odpustky.

Kromě analýs se dochovalo také album, kam se podpisovali noví členové.¹⁵⁷⁾ Kniha byla vedená od roku 1641, poslední podpisy jsou z konce 30. let 18. století, potom se přestala používat. Podpisy jsou vedeny abecedně podle křestních jmen, u některých členů bylo později připojeno datum úmrtí. Za zvlášť velkou čest, soudě podle malířské výzdoby, si bratrstvo pokládalo, že se do alba podepsali kardinál Harrach, Jan Filip von Schönborn, mohučský arcibiskup, a pražský arcibiskup Jan Bedřich z Valdštejna. K výročním slavnostem bratrstva vycházely také příležitostné tisky. Bratrstvo bylo zrušeno jako všechna ostatní v roce 1783.¹⁵⁸⁾

Nedlouhou součástí kolejí byla už od doby založení knihovna. Občasné poznámky v análech zpravují o jejím příležitostném stěhování v prostorách Norbertina nebo o nových přírůstcích, ještě řidčeji se objevují v účtech položky za nákup nových knih pro profesory. V létě roku 1767, pod patronací opata Dallera, byla nově zřízena místnost pro knihovnu v prostředním ambitu; k tomu bylo použito peněz, které kolejí odkázal Jan František Golč. Opat také pověřil premonstráta Michaela Losa sestavením knihovního katalogu.¹⁵⁹⁾ Když v polovině 70. let získal strahovský klášter knihovnu Jana Josefa Clausera, sloužily prostory norbertinské knihovny jako její prozatímní odkládiště. Po zrušení Norbertina se jeho knihovní fond stal součástí strahovské knihovny a ještě po sloučení vznikl prací strahovských knihovníků další katalog.¹⁶⁰⁾ V roce 1769 měla knihovna 3245 svazků. Dnes jsou knihy rozptýleny ve strahovském fondu.

Poslední poznámka bude patřit arcibiskupské tiskárně, která byla několikrát umístěna v Norbertinu. Poprvé se tak mělo stát kolem roku 1650¹⁶¹⁾, ale zmínka o typografických pracích je v análech až u roku 1657, kdy byla dána do tisku Questenberkova kniha *Digitus Lazari*. Správu tiskárny měl na starosti Josef Schwartz. Další poznámka je až z roku 1663. Tehdy se začalo tisknout po tříleté přestávce opět úsilím Josefa Schwartza, jehož záhy vystřídal v úřadě dozorčí Hieronymus Hirnheim.

Spory nastaly začátkem sedmdesátých let, kdy arcibiskup Sobek z Bilenberka příkázal přenést tiskárnu zpět do arcibiskupského semináře. Arcibiskupovi se zřejmě zdálo, že pod správou premonstrátů stagnuje, a tak její opětné vrácení do Norbertina byl ochoten připustit jen za určitých okolností. Opat Hirnheim akceptoval, že strahovští obstarají na vlastní náklady sady písmen, teze alumnů budou tisknout zadarmo a nebudou-li mít vlastní tiskaře, opatří je odjinud. Další podmínky, tisknout zdarma pro arcibiskupskou kancelář a obsta-

157) SÚA, ŘP Strahov, kniha č. 233, pap. 305x195 mm, vazba potažená červeným sametem, hranové kování, háčkové spony, zlacená puncovaná orízka.

158) Podobné „bratrstvo šťastného a svatého umírání v Páně“ bylo na žádost opata Francka zřízeno v roce 1661 také v Žatci. SÚA, ŘP Strahov, inv. č. 421.

159) Katalog vzniklý v letech 1768-1769 se dodnes dochoval ve Strahovské knihovně. SK, sign. DL III 15; Ryba V. 2440.

160) SK, sign. DK II 26; Ryba IV, č. 2294.

161) Chyba, K.: *Slovník knihtiskářů v Československu od dob nejstarších do roku 1860*, StK 1, 1966.

rávat papír pro teze alumnů, se mu zdaly příliš tvrdé. Z jednání vyplývá, že provoz tiskárny nebyl pravidelný. Nakonec došlo k dohodě, protože tiskárna byla roku 1671 převezena do Norbertina.¹⁶²⁾

Na konci sedmdesátých let byla postoupena emauzskému klášteru. Ani zde však nezažila oslnující vzestup, a když o ni roku 1691 opět projevil zájem strahovský opat Vít Seipl, poměrně rychle došlo k dohodě. Tiskárna však nepřinášela žádné zisky, a tak opat nic nenamítl, když byla v roce 1700 rektorem semináře pronajata Wolfgangu Wickhartovi, který z ní měl platit nájem do pokladny Norbertina. Tiskař již následujícího roku požádal, aby směl tiskárnu přestěhovat do arcibiskupského semináře, a obdržel povolení. V následujících letech se tiskárna do Norbertina nikdy nestěhovala.

162) AS II, f. 77 a f. 169
SK, sign. DJ III 3
Ryba IV, č. 2133.

Příloha č. 1

Rektoři Norbertina¹⁶³⁾

1640-1643	Alexius Perelcius
1643-1644	Jan Ferarius
1644-1647	Hugo Teiser
1647-1651	Laurentius Weigl
1651	Siard Kober
1652-1658	Alexius Perelcius
1658-1662	Adam Lauterbach
1662-1663	Josef Schwartz
1663-1664	Melchior Mitis
1664	František Waldhauser
1665-1669	Josef Schwartz
vicerektor leden-	
květen 1667	Augustin Ruprecht (Rupertus)
1670	František Waldhauser
1671-1680	Maxmilián Böhmer
vicerektor 1677	
1681	Hyacint Hohmann
vicerektor	Hugo Faber
1681-1682	Sigismundus Dřímal a
1682-1688	Adrian Zorn
vicerektori	
1683-1686	Erasmus Rupius
1687-1689	Godefridus Stehr
1688-1689	Amandus Fridenfels a
1689-1690	Ernestus Gröningen
1691-1711	František Waldhauser
vicerektor	
1700-1701	Erasmus Rupius
1708	Godefridus Stehr
1712-1715	Gilbert Himmer a
1716-1736	Hieronymus Kichler
1737-1755	Jan Zettel
1756-1771	Andreas Cheno
1771-1773	Norbert Fassmann
1773-1774	Adam Walker
1774-1785	Dismas Columbani
	Bohuslav Herwig
	Ambrož Schmidt

163) Všichni byli premonstráti ze Strašova.

Příloha č. 2:

Seznam strahovských řeholníků, působících jako profesori v arcibiskupském semináři.¹

- Bartovský, Siard (1766-1768 filozofie)
 Bayer, Benedikt (1719-1723 filozofie, 1729-1733 teologie)
 Bretschneider, Michael (1726-1730 filozofie)
 Columbani, Dismas (1743-1747 filozofie)
 Daller, František (1755-1759 filozofie, 1761-1764 teologie)
 Dřímal, Sigismundus (kolem 1667, 1670-1671, 1678-1679 filozofie)
 Fassmann, Norbert (1715-1716 filozofie)
 Fiedler, Alois (1733-1741 filozofie)
 Fridenfels, Amandus (1671-1675, 1679-1680, 1686-1687 filozofie)
 Fridrich, Valerianus (1716-1718 filozofie)
 Frischmann, Prokop (1715-1719 filozofie, 1720-1728 teologie)
 Gandert, Jan Baptista (1751-1754 filozofie, 1754-1758 kanonické právo)
 Guttlaw, Petr (1681-1682 filozofie, 1693 teologie)
 Hermann, Marian (1700-1702 filozofie, 1703-1709 kanonické právo, 1709-1711 teologie)
 Herwig, Bohuslav (1755-1761 filozofie, 1764-1770 teologie)
 Himmer, Gilbert (1685-1691 filozofie [částečně jako profesor privatus], 1693-1705 teologie)
 Hirnheim, Hieronymus (1666-1670 filozofie [částečně pouze v Norbertinu])
 Hoffmann, Christian (1694-1696, 1699-1702 filozofie)
 Hohmann, Hyacint (1674-1677 kanonické právo)
 Cheno, Andreas (1705-1709 filozofie)
 Chládek, Aegidius (1773-1778 filozofie, 1779-1785 pastorálka [později v generálním semináři])
 Kaspar, Gabriel (1723-1725, 1726-1728 filozofie)
 Kichler, Hieronymus (1694-1695 filozofie, 1696-1697 kanonické právo, 1705-1709 teologie)
 Kropáč, Sebastian (1743-1745 filozofie)
 Kunovský, Bruno (1690-1691 filozofie)
 Los, Michael (1764-1768 filozofie, 1774-1776 teologie)
 Mikuš, Dominik (1760-1764 filozofie)
 Müntzenrieder, Daniel (1728-1729 filozofie)
 Perelcius, Alexius (1637 morálka [není vyloučeno ani pozdější působení])
 Rössler, Vít (1652-1654 filozofie)
 Saethler, Candidus (1764-1766, 1769-1773 filozofie)
 Schmidt, Ambrož (1762-1764 filozofie, 1764-1770 kanonické právo, 1770-1774 teologie)
 Schönegg, Adolf (1728-1731 filozofie)
 Schöttner, Gabriel (1769-1772 filozofie)
 Schultz, Chrysostomus (1695-1697 filozofie)
 Schwaiger, Tadeáš (1723-1727 filozofie, 1727-1733 kanonické právo, 1733-1743 teologie)

- Schwartz, Josef (1660-1664, 1666-1667 filozofie)
 Stehr, Godefridus (1681-1682 filozofie, 1682-1691 kanonické právo)
 Stephan, Blasius (1716-1720 kanonické právo)
 Straka, Filip Neri (1748-1754 filozofie, 1755-1761 teologie)
 Tittler, Ludvík (1730-1739 filozofie, 1739-1745 kanonické právo)
 Tobl, Rafael (1705-1711 filozofie, 1711-1719 teologie)
 Ubel, Liborius (1719-1723 filozofie)
 Ungar, Rafael (1773-1775 filozofie, 1776-1783 teologie)
 Walker, Adam (1734-1743 filozofie, 1744-1755 teologie)
 Winkelburg, Josef (1745-1750 filozofie, 1753-1754 kanonické právo)
 Zettel, Jan (1702-1704 filozofie)

Příloha č. 3:

Soupis studentů Norbertina z premonstrátských klášterů vyjma Strahova a Teplé²

Rokem je uveden počátek studia:

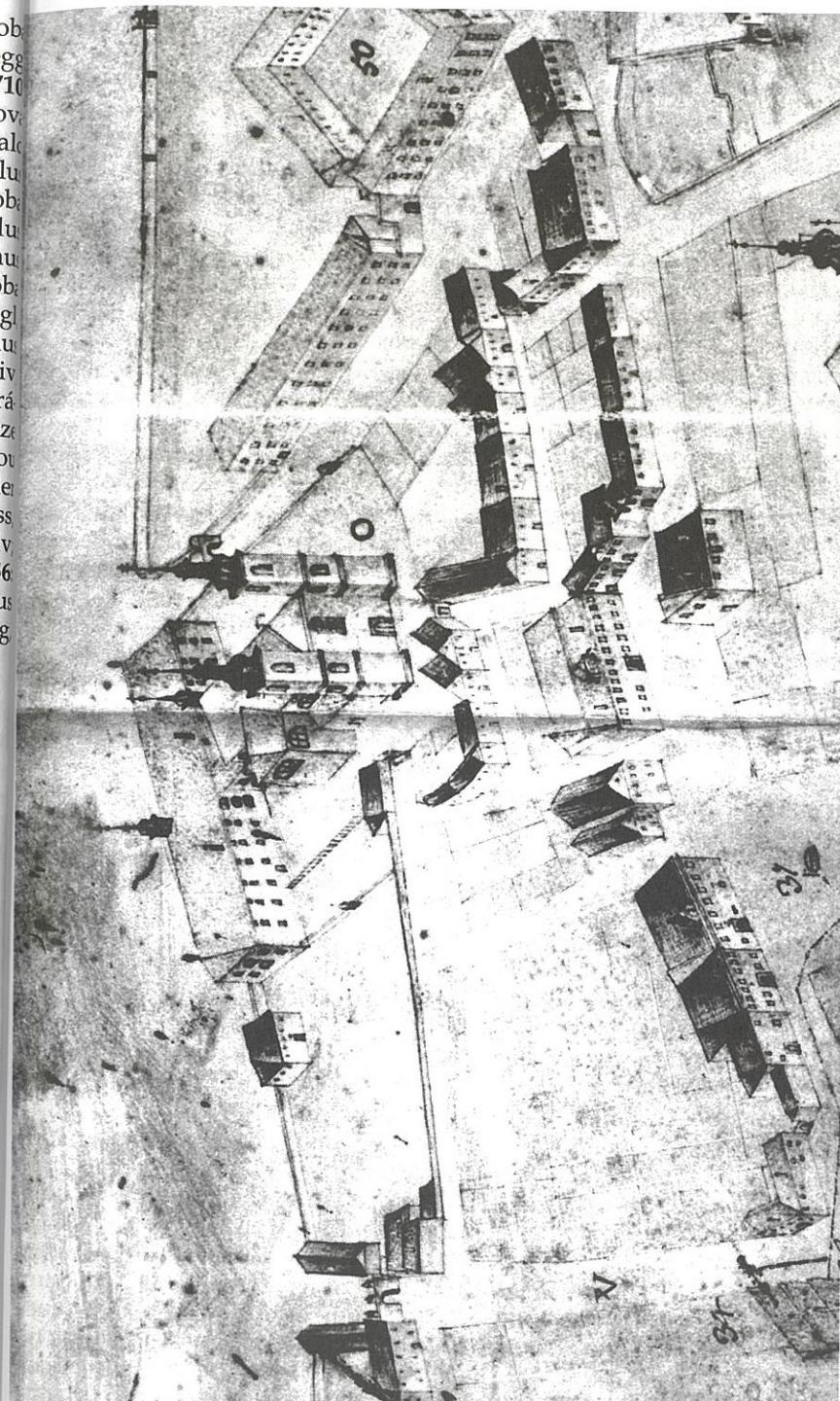
- 1649: Vincenc Sutor, Želiv; 1652: Milo Strobl, Hugo Keil, oba Želiv; 1654: F. Franciscus, Windberg, Godefridus Gröniger, Geras; 1655: P. Sebastian (jen několik týdnů), P. Wilhelm, oba Pernegg; 1656: Henricus Zierer, Josphus Wohlwieser, oba Windberg, Godefridus Pöllinger, Želiv; 1658: Christophorus Halwax, Windberg; 1663: F. Hieronymus Hayl, Steingaden, Godefridus Molitor a F. Michael Steinmair, oba Osterhofen, Balthasar Molitor a F. Elentherius Kornmesser, oba Schäftlarn; 1664: Hermann Banke, Siard Bitomský, Michael Siebenacher, Alexius Wurst, všichni Hradisko, Franciscus Habelius, Gregorius Plotz, oba Zábrdovice; 1667: jeden bratr ze Schäftlarnu a jeden z Osterhofen (neuvedeni jmenovitě), Václav Eysax(?), Zábrdovice, stud. kanon. práva; 1668: P. Regimbertus(?), Wilten, P. Fridericus, Pernegg, oba studovali na univerzitě kanonické právo; 1670: F. Melchior, Schäftlarn; 1670: F. Fridericus Redman, F. Maximilián, oba Zábrdovice; 1677: F. Stephanus Fogielder, Hebdow; F. Franciscus Mercken, Zábrdovice; 1679: Hugo Naimer, Adrianus Feilenböck, oba Windberg, Josef Veselý, Želiv; 1682: Christophorus Elger, Joachim Kretzner, oba Louka, kanonické právo, F. Augustinus Bock, Osterhofen, F. Franciscus Carlo, Pernegg; 1684: P. Candidus Švenda, Želiv, PP. Adalbertus a Ernestus, oba Louka, Hermannus Herman, Antonius Scharrer, oba Schäftlarn, Edmund Hainlinger, Steingaden; 1685: Hermannus Hörmann, Pernegg; 1686: P. Adalbertus Rieder, P. Paulus Credis, F. Ferdinand Kapoun, F. Fridericus Chorinsky, F. Thomas Schreiber, všichni Louka; 1690: Gregorius Kvasnička, Josephus Vočkovský(?), Carolus Pesch, všichni Louka, Josephus Natzer, Geras; 1691: Dominik Stauffert, Bernard Weidenhofer, oba Windberg; 1692: Isfridus Miller, Fridrich Jeggle, oba Schussenried; 1694: Norbert Schlüsselmaier, Speinshart, Augustinus Halczianowsky, Nová Říše; 1695: Maximilán Albrecht, Ludvík Graas, oba Louka; 1696: Ambrosius Frisch, Hermann Aujezdský, Louka, Joannes Victor a Ambrosius Ilner, oba Vratislav; 1697: Hieronymus Hlína, Christophorus Smutný, oba Želiv; 1702: Hermann Hadrawa, Želiv, Candidus Natzer, Geras; 1704:

¹Rok nástupu do funkce může zdánlivě kolísat. Školní rok začínal totiž na začátku listopadu, ale profesori jsou někdy uváděni ve výkazu až k následujícímu kalendářnímu roku.

²Letopočet znamená rok, k němuž jsou studující poprvé zapsáni v análech Norbertina, nemusí to tedy být začátek jejich studia nebo datum příchodu do Prahy. Délku studia neuvádíme.

Ferdinandus Hanl, Nová Říše; **1705:** Augustinus Holtheiliger, Edmundus Elb, ob Speinshart; **1706:** Ambrosius Schonhansl, Želiv; **1708:** Leopold Waldham, Pernegg Daniel Schindler, Želiv; **1709:** Vincentius Walner, Louka, kanon. právo; **1710:** Hartmann Granitzer, Geras; **1711:** Gabriel Horetz, Louka; **1715:** Petr Sigmund, Nová Říše; **1716:** P. Samuel a P. Antonius Nolbel, oba Louka; **1717:** P. Kylián a P. Osvald Hlína, oba Želiv, kanon. právo; **1718:** P. Wolfgang Obermüller, Schlägl, P. Paulus Wieniger, Osterhofen; **1721:** F. Vincentius Scholtz a F. Franciscus Binder, ob Vratislav, kanon. právo, Carolus Klein, Hradisko; **1722:** Gilbertus Sperl, Godefridus Gerl, oba Windberg, Jacobus Šašecius, Nová Říše, Josephus Silbermann a Adolphus Silbermann, oba Osterhofen, **1723:** Marianus von Spaur, Matthias Perkhofer, ob Wilten, kanon. právo, Bernardus Strelin, Windberg; **1724:** Godefridus Vogl Speinshart; **1728:** Bartoloměj Šebesta, Želiv; **1730:** P. Dismas Poleik a Josephus Bullan, oba Želiv, F. Wilhelmus Arco, Osterhofen; **1731:** F. Ernestus Morávek, Želiv; **1732:** F. Ferdinandus Schiswitz a F. Eustachius Huffnagel, oba Vratislav, kanon. právo. Přišli již v předchozím roce se spolubratrem Ludvíkem Nieringem, aby v Praze dokončili teologická studia; ve Vratislavě to nebylo možné kvůli roztržce, kterou měl jejich prelát s jezuity; **1733:** Gilbertus Krotký, Želiv; **1735:** P. Christian Stadler a F. Leopold Hebenstein, Norbert Kaindl, všichni Schlägl; **1736:** Hugo Strauss Speinshart, Xaverius Seehoffer, Windberg, oba kanon. právo, Castulus Vinař, Želiv; **1748:** P. Hroznata Czeplowsky, Hebdow; **1754:** Norbert Vražda, Želiv; **1756:** Franciscus Pöckenhoffer, Schlägl; **1758:** Antonius Gruber, Schlägl; **1762:** Godefridus Lattich a P. Petrus Dengler, Schlägl; **1764:** Bernardus Gerstlacher, Windberg Maximilián Senler(?) Osterhofen; **1780:** Augustinus Bornschlägl, Windberg.

© Hedvika Kuchařová

Výřez z plánu Starého Města Pražského z roku 1729, vyd. Josef Teige, Praha 1910.
O. Kostel sv. Benedikta (starší patrocinium se užívalo v názvu prakticky až do zámků budovy). Za kostelem kolej Norbertinum, nalevo přilehlá zahrada V. Diouhá ulice 50. Arcibiskupský seminář (Královův Dvůr)

Zusammenfassung:

Hedvika Kuchařová

Das Prämonstratenser Kollegium Norbertinum in Prag (1637-1785)

In der Bibliothek und im Archiv des Klosters Strahov erhielten sich relativ reiche Materialien zur Geschichte des Kollegiums Norbertinum, vornehmlich die von Anfängen bis zur Aufhebung geschriebenen Annalen. Trotzdem gibt bisher keine summarisierende Arbeit über dieser Bildungsinstitution, nur einzelne Kapitel in den der Geschichte des Ordens oder des erzbischöflichen Seminarius in Prag gewidmeten Werken.

Die Kollegien als Bildungsinstitutionen für zukünftige Ordenspriester entstanden im Rahmen des Prämonstratenser Ordens in der zweiten Hälfte des sechszehnten und ersten Hälfte des siebzehnten Jahrhunderts in wichtigen Bildungszentren der damaligen Europa, oft in einer Verbindung mit bekannten Universitäten. Das Prager Kollegium wurde mit einer Verspätung gegründet, die auf Grund der politischen und religiösen Umstände in den böhmischen Länder zu Ende des sechszehnten und am Anfang des siebzehnten Jahrhunderts zu begreifen ist. In der Zeit des Abtes Jan Lohelius sollten nach einer Urkunde des Rudolfs II. von 1589 die Güter des Prämonstratenser Klosters Želiv für eine Stiftung eines Seminariums dienen. Die Güter aber gehörten damals einem weltlichen Adel. Erst nach der Niederlage des böhmischen Aufstandes von 1618 konnte der Abt Kašpar Questenberk ein Seminarium in einem Haus bei der im 1628 erworbenen St.Nicolaus-Kirche in Prager Altstadt errichten. Das Seminarium war leider nicht von langer Dauer. Seine Tätigkeit wurde im 1631 durch den Krieg unterbrochen und im 1635 wurden die Kirche und das Haus

nach dem Wille des Kaisers Ferdinand III. den Benediktiner Mönchen aus dem sogenannten Kloster „Emauzy“ in Prag übergeben. Der Strahover Abt erwartete einen Austausch die öde St. Benedikt-Kirche in der Nähe des sogenannten Königshofes, darin der Kardinal und Prager Erzbischof Harrach ein Priesterseminarium öffnete. Die Nähe des erzbischöflichen Seminariums war einziger Vorteil dieses Ortes, weil der Erzbischof eine Zusammenarbeit der Prämonstratenser Zisterzienser und Benediktiner, deren Mitglieder im Seminarium studieren sollten, bei Besetzung der Professorenposten voraussetzte.

Der Bau des Kollegiums wurde 1637 angefangen. Die Prämonstratenser im Norbertinum nur lebten, Vorlesungen fanden im erzbischöflichen Seminarium statt. Eigene Aktivitäten - heimische Vorlesungen oder Disputationen - waren nur gering. Im Norbertinum befand sich eine kurze Zeit (bis 1642) das erzbischöfliche Gymnasium. Ein Streit zwischen dem Erzbischof als dem Kanzler der Prager Universität und Jesuiten über Einfluss auf die Universität beendete mit einem kaiserlichen Verbot der Tätigkeit des Gymnasiums.

Die ersten Lehrer waren Franziskaner im erzbischöflichen Seminarium, weil die Prämonstratenser, Zisterzienser und Benediktiner einen Mangel an qualifizierten Lehrern hatten. Erst im 1692 veränderte die Situation zum Vorteil der Prämonstratenser und Zisterzienser, deren Professoren untereinander wechselten. Die Vorlesungen der Franziskaner waren jedoch qualitativ besser, eine kurze Zeit lehrte im erz-

bischöflichen Seminarium auch bekannter Bernard Sannig. Der spätere Unterricht der Prämonstratenser und Zisterzienser war nur von einem gewöhnlichen Schulniveau. Das Studium der Philosophie dauerte zwei Jahre, Theologie drei Jahre. Im Rahmen der Theologie wurde seit 1674 auch kanonisches Recht gelehrt. Die Studenten kamen nicht nur aus Strahov oder aus den Klöstern in Böhmen und Mähren (Teplá, Želiv, Hradisko u Olomouce, Louka, Zábrdovice), sondern auch aus anderen ausländischen Zirkarien (der Bayerischen, Schwäbischen und Polnischen). Obwohl das Gymnasium aufgelöst worden war, wurde Norbertinum von weltlichen, auch adeligen Studenten besucht. Die sogenannte „Humaniora“ (gymnasiale Klassen) studierten sie direkt im Kollegium unter Leitung der Prämonstratenser, die Philosophie im erzbischöflichen Seminarium.

Seit der zweiten Hälfte des achtzehnten Jahrhunderts wurden kirchliche Bildungsinstitutionen immer stärker der Staatsgewalt untergeordnet. Ihre Tätigkeit wurde oft nicht günstig geschätzt und die Studenten wurden nur auf die Mitglieder der Orden beschränkt. Im 1783, nach der Errichtung des Generalseminariums, diente Norbertinum als ein Internat für Prämonstratenser und Benediktiner. Seit 1785 mussten auch Klosterbrüder im Generalseminarium leben und das leere Haus mit der Kirche wurde am Anfang 1787 dem Militär übergegeben. Die Kirche wurde bald demoliert, das Haus im 1928 ganz niedergeissen.

Bei der Kirche war eine mariatische Bruderschaft. Im Kollegium befand sich eine Bibliothek (Bücher sind heute in der Klosterbibliothek Strahov) und in der zweiten Hälfte des siebzehnten Jahrhunderts auch die erzbischöfliche Buchdruckerei.

Deutsch von Hedvika Kuchařová

Korunovace Panny Marie Svatokopecké

Jan Royt

Jedním z projevů barokní kultury jsou slavnosti náboženského či profánního charakteru. Světskými festivitami baroka se zde nebudu zabývat; pro úplnost dodávám, že na toto téma zazněly v roce 1989 příspěvky na konferenci věnované pražským slavnostem.¹⁾

Slavnosti se staly nedílnou součástí náboženského života a provázely většinu velkých svátků (Narození a Zjevení Páně, velikonoce s pašijovými průvody a statvěním Božích hrobů, Seslání Ducha Svatého, Božího těla), kanonizace, jubilejní slavnosti, korunovace milostných obrazů nebo soch, narození či úmrtí (*castra doloris*) významných osob atd. Sakrální slavnosti v Čechách zmiňuje nečetná literatura. O historii a formách slavobrán (portae triumphales, castra, tabernacula, capellae, pegmata), stručně pojednávají *Dějiny českého divadla*.²⁾

Jednou z prvních velkých barokních slavností v Praze, doprovázenou slavobránami s alegorickou či symbolickou výzdobou (emblemata, epigrafy, epigramy), bylo přenesení ostatků sv. Norberta z Magdeburgu na premonstrátsky Strahov v roce 1627. O pořadu této slavnosti i o slavobránách s ní spojených se dovídáme z publikace strahovského knihovníka Cyrila Straky.³⁾ Antonín Novotný se zmiňuje o slavobráně, která roku 1713 zdobila průčelí kostela Panny Marie Andělské u kapucínů na Hradčanech při příležitosti kanonizace sv. Felixe z Cantalice.⁴⁾ Bránu reprodukuje rytina Jana Františka Fischera, zhotovená podle předlohy Kristiána Luny. Jezuita A. Kroess⁵⁾ psal o výzdobě triumfální brány postavené roku 1622 v Klementinu při příležitosti kanonizace sv. Františka Xaverského. Zvláštní oddíl byl barokním festivitám a jejich hmotným dokladům vyhrazen na výstavě *Umění v Čechách XVII.-XVIII. století*.⁶⁾ Snad nejpodrobněji bylo doposud pojednáno o slavobránách postavených na oslavu beatifikace a kanonizace sv. Jana Nepomuckého. Literaturu naposledy shrnuli L. Sršeň⁷⁾ a V. Vlnas.⁸⁾ Referáty týkající se barokních slavností zazněly také na konferenci věnované premonstrátskému klášteru na Hradisku u Olomouce.⁹⁾

- 1) Syntetický příspěvek o slavnostech ve sborníku z konference: Pešek, J.: *Slavnost jako téma dějepisného zkoumání*, in: Pražské slavnosti a velké výstavy. Sborník příspěvků z konference Archivu hlavního města Prahy, Praha 1995, s. 7-27, zde základní přehled zahraniční literatury týkající se slavností. K tomu Válka, J.: *Barokní slavnosti*, in: Hojda, Z. (editor): *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 53-63.
- 2) *Dějiny českého divadla I*, hl. redaktor F. Černý, Praha 1968, s. 182-193.
- 3) Straka, C.: *Přenesení ostatků z Magdeburgu na Strahov (1626-1628)*, Praha 1927, s. 78-99.
- 4) Novotný, A.: *Praha v květu baroka*, Praha 1949, s. 385-386.
- 5) Kroess, A.: *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu*, II/1-2, 1937, s. 828-835.
- 6) *Pražské baroko, část II*, Praha 1938, s. 66-73.
- 7) Sršeň, L.: *Festschmuck des Prager Veitsdoms im Jahre 1729*, in: Johannes von Neponuk 1393-1993, Prag-München 1993, s. 63-70, s. 161-166.
- 8) Vlnas, V.: *Jan Nepomucký. Česká legenda*, Praha 1993, s. 114-116, s. 161-168.
- 9) Oppeltová, J.: *Barokní slavnost a všední den v premonstrátské kanonii Klášterní Hradisko u Olomouce*, Historická Olomouc 10, Olomouc 1995, s. 23-34.

Slavobrány k jubilejným slavnostem či korunovacím milostných vyobrazení unikaly doposud pozornosti badatelů, čestnou výjimku tvoří výborná studie Bohumila Samka o slavobránách ku korunovaci zázračného obrazu Panny Marie Svatotomášské.¹⁰⁾

Nejvyšším výrazem úcty k mariánskému obrazu či soše je jejich korunování.¹¹⁾ Teologickým základem tohoto liturgického obřadu je Mariina oslava na nebesích, která následuje po jejím Nanebevzetí. V této souvislosti bývá obvykle citován žalm 44, obsahující svatební píseň krále (podle výkladu Mesiáše), v níž je oslavena také Královna (podle výkladu Panna Maria či církve): „*Celá vznešená jest královská dcera uvnitř, ze zlatých tkanin je její roucho*“¹²⁾, či kniha Zjevení sv. Jana Teologa (12,2): „...stanula jako královna nebes i země po pravici Synově – jako žena oděná sluncem – a na hlavě její koruna z dvacáti hvězd“. Koruny se na obrazech objevují již v raném středověku. Papež Řehoř III. korunoval v roce 732 v Římě obraz Panny Marie Sněžné korunou z ryzího zlata a nad oltář dal zavěsit podobnou korunu. Roku 848 věnoval papež Řehoř IV. stříbrné koruny mariánskému obrazu v kostele sv. Kalixta a Kornélia v Římě. Roku 1500 jako záslibný dar za moru darovali obyvatelé Recanati zlatou korunu Panně Marii Loretańskiej.

Také v našem prostředí se ve středověku setkáme s celou řadou korunovaných soch a obrazů. Zde jde ovšem spíše o poukaz na Pannu Marii jako Královnu nebes. Myšlenka mariánské korunovace zaznívá také v četných dílech s námětem Korunování Panny Marie (viz např. tzv. Tympanon z kostela Panny Marie Sněžné).

Teprve barok přinesl institucionalizaci korunovace mariánských obrazů či soch. Iniciátorem mnoha korunovací v té době byl hrabě Alessandro Sforza Pallavicini, který roku 1640 odkázal na korunování soch a obrazů velkou částku peněz. Jeho úmysl schválil papež Urban VIII (1623-1644). Správou nadace pověřil papež vatikánskou kapitulu u Sv. Petra. První posvěcená koruna spočinula na hlavě Madony de la Febbre, uložené v sakristii basiliky sv. Petra v Římě. Velkými propagátory mariánských korunovací se stali Fra Girolamo Paolucci de Calboli da Forli (1522-1620), zv. „Apoštol Madony“ a kapucín F. Fedele da S. Germano, tvůrce první korunovační ceremonie. Pro korunovaci vydala vatikánská kapitula jasně formulované podmínky. Podle papežských ustanovení¹³⁾ předpokladem korunovace byl věhlas obrazu (clara imago), který uctívali věřící jako zázračný (gratius refulgens). Zázraky musely být dokazatelné přísežnými výpověďmi hodnověrných svědků vzácných rodem, vysokým úřadem a bezúhoností života. Předpokladem korunovace též bylo stáří úcty (antiquitas originis et artiis) a také rozšíření kultu v co největším okruhu uctívatelů (cultus eximius et antiquus), kteří museli přicházet do poutního místa pravidelně a z velké

10) Samek, B.: *Architektura v díle F. Ř. I. Ecksteina*, Sborník prac filozofické fakulty brněnské univerzity 35-36., řada umělecká vědná (F) Č. 30-31 Brno 1987, s. 53-59.

11) Čežovský, I. - J. Vrastil.: *O korunovaci milostných obrazů a soch bl. Panny Marie*, in: Papežská korunovace Matky Boží svatohostinské, Hostýn 1913, s. 7-10; Polo G. M. - de Candido L. M. - Pedico, M. M.: *La Vergine Maria incoronata. Storia - doctrina - devozione*, Rovigo 1980; Knox, J. R.: *Die Feier der Krönung eines Marienbildes*, Salzburg-Trier-Zürich 1990; Calabuig, I. M.: *Significato e valore del nuovo Ordo coronandi imaginem beate Mariae Virginis*, Romae s. a.

12) Sedláček, J. V.: *Výklad posvátných žalmů*, Praha 1900, s. 348-363, Bl. Petr Canisius, *De Maria Virgine*, Ingolstadt 1577.

13) Herzogenberg, J. von Zur Krönung von Gnadenbildern vom 18. bis zum 20. Jahrhundert, in: Intention und Darstellung, Erich Hubala zum 24. März 1985, Herausgegeben von Frank Büttner, München 1985, s. 281.

14) Herzogenberg, J. von Zur Krönung von Gnadenbildern vom 18. bis zum 20. Jahrhundert, in: Intention und Darstellung, Erich Hubala zum 24. März 1985, Herausgegeben von Frank Büttner, München 1985, s. 281.

15) Knox, Die Feier, s. 58.

16) K tomu naposledy Stehlíková, D.: *Pala-*
dium a pokladnice, in:
Royt, J. - Stehlíková,
D. - Štěpánek, P.: Pou-
tě do Staré Boleslavi.
Katalog výstavy, Bran-
dýs n. L. 1995, s. 12-
13.

17) Tato studie je sou-
částí autorovy habili-
tační práce *Obraz
a kult v Čechách, kte-
rou obhájil v roce
1997*

18) Vlasák, C.: *Der heili-
ge Berg in Böhmen...
150 Jahre Jubiläumsfeier
der Krönung des
Gnadenbildes*, Prag 1882;
Dokulil, A.: *Koru-
novace bl. Panny Ma-
rie na Sv. Kopečku
u Olomouce*, in: Pa-
pežská korunovace
Matky Boží, Brno
1913, s. 14-18; Eichler,
K.: *Poutní místa a mi-
lostné obrazy*, Brno
1888, díl I., část II., s.
212-215.

19) K tomu Krátké vypsa-
ní o nalezení a stoletní
slavnosti a slavném
korunování zázračné-
ho obrazu Marie Pan-
ny na sv. praemon-
stratenské Hoře blíž
Holomouce, V Hradci
Králové 1733, s. 1-84.

dálky (concurrus populi a longinquo et peregrinationes continuae).¹⁴⁾

Žádost podávala do Říma obvykle arcibiskupská konzistoř či sám arcibiskup, zpravidla tři roky před plánovanou korunovací. Musela především svědecky doložit autenticitu předkládaných zázraků, starobylost a rozšíření úcty, což se dělo prostřednictvím příležitostné monografie zázračného vyobrazení, vydané tiskem. Papež Urban III. (1623-44) pověřil kanovníky vatikánské kapituly u Sv. Petra, aby rozhodovali v záležitostech týkajících se korunovace obrazů a aby milostným obrazům přesvaté Královny nebeské zlaté koruny přiznávali a udíleli. Papež vydával zvláštní breve, v němž jsou pro slavnostní dny uvedeny též plnomocné odpustky a pověřoval koronátora, v Itálii to byl člen kapituly u Sv. Petra, mimo Itálii legát či diecézní biskup. Obraz či socha mohou být korunovány nebo i rekoronovány.

Korunování milostného obrazu (sochy) bylo spojeno s předepsanými liturgickými úkony.¹⁵⁾ Obřad se začínal rituální očistou obrazu (sochy) svěcenou vodou. Následovalo pomazání křížmem (podle liturgie tridentské) a vlastní korunovace, při níž první korunu obdržel Ježíšek a následně Panna Maria. Obraz (socha) byl dále okuřován kadidlem a intronizován na k tomu speciálně zřízeném mariánském „trůně“, čímž je většinou myšlen nádherně vyzdobený olář či oltářík. Ve Staré Boleslavi k tomuto účelu sloužil přenosný oltářík s malbami s náměty Zvestování Panně Marii a Nanebevzetí Panny Marie z rudolfínského okruhu.¹⁶⁾

První korunovace mariánské sochy v Čechách se odehrála roku 1732 na Svaté Hoře u Příbrami. Další dvě oficiální korunovace se v období baroka proběhly na Moravě, a to v Olomouci a v Brně.¹⁷⁾ Poslední korunovaci milostné sochy v českých zemích shlédli poutníci v roce 1912 na moravském Hostýně.

Dne 21. září 1732 byl korunován na Svatém Kopečku u Olomouce zdejší milostný mariánský obraz (reliéf).¹⁸⁾ O korunovaci se především zasadil četnými přímluvami v Římě olomoucký arcibiskup, kardinál Wolfgang Schrattenbach. Korunovační slavnost měla být součástí oslav 100 letého jubilea nalezení milostného obrazu. Došlo však k mírnému zpoždění a jubilejně slavnosti byly slaveny samostatně.

Přípravy na jubilejnou slavnost se započaly již 8. září.¹⁹⁾ Pro milostné vyobrazení pořídili správcové svatyně a dobrodinci nový stříbrný svatostánek, který stál 22 000 zl. V průběhu příprav však zemřel hradišťský opat prelát Robert Sancius, na jehož bedrech spočívala organizace slavnosti. Započaté práce se ujal po svém zvolení opatem Norbert Umlauf. Pro zřízení cesty dal až k vrcholku Svatého Kopečka vysekat les. Přicházející poutníci mohly obdivovat chrám vyzdobený „křišťálovými svícný a zrcadly“. Milostný reliéf nechal duchovní správce Svatého Kopečka umístit na ozdobeném oltáři

s látkovým baldachýnem. V předvečer slavnosti, 7. září, duchovní za přítomnosti lidu obraz za zvuků fanfár přenesli do kaple sv. Pauliny, která stála na místě nálezu reliéfu. Zde zůstal uložen až do deváté hodiny ranní druhého dne. Oficiální začátek slavnosti se konal 7. září ve tři hodiny odpoledne výstavou Nejsvětější svátosti na hlavním oltáři. Následovaly litanie, které pronášeli pozvaní preláti. Již od rána zpovídalo lid v chrámu na devadesát zpovědníků z různých řádů. Ráno v 8. hodin přijel sekavský biskup Jakub Ernst. Ranní Mše svatou sloužil opat kláštera v Zábrdovicích. Okolo 9. hodiny dorazilo za zvuku trubačů procesí z Olomouce, doprovázené 12 kněžími. Průvod uzavírali procesí vedoucí kanovník olomoucký Řehoř Gianiny, olomoucký magistrát a „muži velkého umění a obzvláštní ctitlové Panny Marie“. V rukách všichni drželi svíce a fakule. Po vstupu do chrámu pokleko procesí před oltářem s vystaveným vyobrazením. Okolo půl desáté biskup sekavský vyzvedl obraz z kaple sv. Pauliny a ten byl od čtyř infulovaných kanovníků přenesen „na kunstovně způsobeným a velmi draze vyzdobené lešení.“ Doprovázeli je preláti, hradíští premonstráti i obecný lid s fakulemi. Zpěváci přitom pěli píseň Zdrávas královno. Po té se nosítek s baldachýnem, na nichž vyobrazení spočívalo, chopili olomoučtí radní, oblečení ve „španělském oděvu“, a obešli s ním, opět za střelby z hmoždýrů a zpěvu, celý kostel a předali ho biskupovi sekavskému, který jej opět umístil na oltář a krátce se před ním pomodlil. Po té biskup odešel do sakristie. Kázání „držel“ olomoucký prelat Ondřej Richter. Před a za chrámem ještě kázali „moravsky“ olomoucký prelat Antonín Dreser a drtčický farář Antonín Weisenthal. Ve 12 hodin sloužil sekavský biskup mše svatou, kterou zakončil požehnáním Nejsvětější svatostí. Další mše pak byla o páté hodině odpolední a sloužil ji vyškovský farář Václav Hnátek. Po mše, asi v šest hodin večer, ještě recitoval litanie hradíštíký prelat.

Večer toho dne byl velkým nákladem inscenován před Svatým Kopečkem „oheň kunstovný“. Zdaleka mohli poutníci spatřit zářící jméno Mariino a schody ozářené 600 lampami, které držely různé alegorie. Po celý oktav pak chrámem při ranní, slavností Mše svaté a nešporách zněla kázání učených prelatů²⁰⁾ a na Svatý Kopeček přicházela procesí z celé Moravy²¹⁾, z nichž například unikovské, čítající na 5000 lidí, přišlo s „mnohonásobným okrášleným lešením všelikých obrazů a ostrovnipných náboženských nápisů“.²²⁾

Nádheru jubilejných slavností ještě předčila slavnost korunovační. Vatikánská kapitula obdržela rozměry korunek, jejichž zhotovení uhradila ze Sforzovy nadace, což se nestalo při korunovaci Madony Svatohorské ani při pozdější korunovaci zázračného mariánského obrazu od Sv. Tomáše v Brně. Na věčnou památku dala kapitula korunku opatřit rytým nápisem: „Reverendissimus Capitulum Sancti Petri de Urbe, hanc

- 20) Přehled kazatelů a kníží sloužící mše je uváden v Krátkém vyspání... (cit. v pozn. 19 s. 70-74).

- 21) Jejich přehled Krátké vypsaní, s. 74-84.
- 22) Krátké vypsaní, s. 77

Coronam auream, ex Legato Illustrissimi Comitis Alexandri Sforzia Pallavicini B. M. V. D. D. D. 1732“.

Na Moravu přivezl korunku 15. září olomoucký biskup kardinál Schrattenbach a od něho je v Kroměříži převzal a na Svatý Kopeček o den později dovezl hradíštěký opat Norbert Umlauff, společně s „jinými z Říma nařízeními co se při Slavném korunování státi a pozorovati má“. Za zvuků trub i bubnů a střílení z děla a hmoždýrů dovezl hradíštěký opat korunku na Svatý Kopeček. 18. září, tři dny před korunovací, se o šesté hodině ranní rozezněly zvony, trubky i bubny a od radnice v Olomouci bylo stříleno z dvacáti hmoždýrů. Ve tři hodiny odpoledne hradíštěký premonstráti pro poutníky sloužili nešpory. Procesí přicházela na Svatý Kopeček i po následující dva dny.

Večer před korunovací Olomouc, klášter na Hradisku, Svatý Kopeček a cesta k němu byly ozdobeny: „... ratolestmi opletěnými obloukami a slavnými sloupami s ostrovnipným malováním ozdobena“.²³⁾ O pořadu slavností se dovídáme z četných příležitostních tisků.²⁴⁾

Vlastní korunovace se odehrála 21. září. Kardinál Schrattenbach obdržel v raných hodinách od hradíštěkého opata Umlauffa římské koruny a ve slavném procesí, za hlučku výstřelů a libých zvuků hudby, je pěšky donesl do svatokopeckého chrámu, pozdravován na počátku schodiště i před vstupem do chrámu od přítomných duchovních. Po té, co kropáčem vykropil dveřní prostor, odebral se v průvodu k hlavnímu oltáři, kde poklekl a krátce rozjímal. V osm hodin pak „držel“ kázání, ozřejmující akt korunovace. O deváté hodině dorazilo procesí z Olomouce, provázené trubači²⁵⁾, jež přivítalo osm premonstrátů, kteří poutníky uvedli do chrámu až k hlavnímu oltáři. Ti jako votivní dar předali chrámu 100 liberní svíce. Následovala mše svatá, kterou sloužil kanovník hrabě Gianini. Po mše se do chrámu dostavil císařský plnomocník biskup Termopolitánský a usadil se, doprovázen asistenci, na trůn pod baldachýn. Nechyběli zde jako svědkové nejvyšší šlechtici markrabství a členové olomouckého magistrátu. Do rukou biskupa termopolitánského složili přísahu: hradíštěký převor Matouš Plánička, svatokopecký převor Augustin Gruber, hradíštěký podpřevor Vavřinec Kaiser a svatokopecký podpřevor Blažej Haidy. Zavázali se, že budou koruny náležitě opatřovat. Po složení přísahy jim biskup Termopolitánský korunu předal a oni je odnesli na zvláště skvostně ozdobené místo, kde je biskup posvětil slovy:

„Biskup: Naše pomoc budíž ve jméně Páně,
Lid: který Nebe a zemi tvořiti ráčil,

Biskup: Pán Bůh budíž s Vámi

Lid: I s Duchem tvým.

Biskup: Všemohoucí Věčný Bože my prosíme a žádáme tvou

- 23) Krátké vypsaní, s. 88.

- 24) K tomu Krátké vypsaní, s. 85-109. Corona Sacro-Montana sive glor. Coronationis Imperat. Mariae Thaumaturgæ Statuae in Horizonte Montis Praem. ad Olomucium die 21 Septm. 1732, Olomucium 1732. Enthronisticum Parthenicum in Coronatione B. V. M. in monte sancto prope Olomucium. Olomucium 1733. Athenaeum sive Universitas Mariana statuae in sacro monte premonstrato Moraviae ad Olomoucium a Laurentio Kayser. Olomucium 1732. Mons Praemonstratus neb Předkázaná Hora. To jest: Pravdívé a dokonalé sepsání svaté a mnohem Milostmi Mariánskými dalece a vysoce skitkovoucí se Hory. V Hradci Králové 1732, mědiryt A. Freindta Panna Maria Svatokopecká stojí na moravské orlici. Programy slavobrán jsou velmi podrobně popsaný a zobrazeny na rytinách J. Zeidlera v Enthronisticum Parthenicum. Velmi kvalitní rytiny A. a J. Schmutzervových (podle předloh P. Trogera) se zázraky Panny Marie Svatokopecké obsahují spis Sanctum saeculare Marianum, Olomouci 1732. Zajímavou ikonografií má rytina A. a J. Schmutzervů ve spise L. Kaysera, Athenaeum, sive Universitas Mariana... Olomouci 1732. Panna Maria Svatokopecká je uctívána od alegorií věd a umění.

- 25) Jeho složení viz Krátké vypsaní, s. 92-93.

Velebnost, abys ty přítomné koruny, kteréž k ozdobě Obrazu Požehnané matky tvého Nejmilejšího Syna Pána našeho Ježíše Krista jsou zhotovené, Milostí tvého Svatého Požehnání obdařiti ráčil, skrze Pána našeho Ježíše Krista".²⁶⁾ Následně biskup koruny vykropil i okouřil kadidlem a zapěl hymnus O Gloriosa Virginum, který dokončily početné sbory zpěváků. Potom násleovalo procesí okolo kostela, v němž před biskupem byly neseny pod nebesy koruny. Na závěr procesí biskup uložil korunu na své místo do chrámu a sloužil pontifikální mši. Při Gloria se ozývala střelba z děl a hmoždýřů. Po jejím doznamení biskup pronesl latinské kázání ke cti a chvále Panny Marie a po Credu měl ještě promluvu o významu korunovace a k oslavě papeže Klementa XII., Vatikánské kapituly a hraběte Sforzy. Po dokonané mši biskup v nadherně vyšivaném pluviali, společně s opatem hradiským a převorem svatokopeckým se odebrali k hlavnímu oltáři, u něhož biskup zapěl hymnus Ave Maris Stella, který dokončil početný sbor zpěváků. Po té postavil korunovatel korunku na hlavu Ježíška a následně druhou na hlavu Matky Boží, načež zázračný obraz „podkouřil“ kadidlem se slovy:

„Na její hlavě je zlatá koruna
Ty jsi je korunoval a nad dílem rukou
tvých ustanoval jsi je.“

A pokračoval modlitbou:

„Odpust' Pane vejstupkum služebníkův tvých abychom my, kteří, z našich čin a skutkův tobě se líbiti nemůžeme skrze orodování Nejsvětější Matky tvého nejmilejšího Syna Pána našeho Ježíše Krista k spasení věčnému přijíti mohli skrze téhož Pána našeho Ježíše Krista“.

Na závěr liturgie zapěl biskup hymnus Te Deum laudamus a po jeho skončení ještě recitoval žalm De profundis. Mši ukončil korunovatel modlitbou Páně, Pozdravením andělským a modlitbou za Vatikánskou kapitulu.

Slavnost pokračovala odpoledne nešporami a následným procesím s obrazem okolo kostela. Po přenesení do chrámu spočinul obraz na hlavním oltáři: „...aby tam Král nebe i země spolu s královnou byt svůj budoucně měl“.

Večer po korunovaci se její účastníci stali svědky nadherné podívané, když byl celý Svatý Kopeček „kunstovně ozářen“. O programu této iluminace se dozvídáme z Enthronisticu v kapitole nazvané: Corona Sacro-Montana, sive Constellatio Coeli Mariani nocte super media gloriosissima coronatioonis imperatricis Marie thaumaturgae statue, ab Angelis allatae in Horizonte Montis Praemonstrati ad Olomoucium Die 21. Septemboris, Abbo MDCCXXXII Serenissimo Caelo Praemostrata.²⁷⁾ Hlavní myšlenka programu noční slavnosti „Nové nebe, ozářené mariánskou slávou“ navazovala na verš z Apokalypy („A viděl jsem nové nebe a novou zemi“, Zj 21,1). O tom, že program iluminace byl velmi složitý se můžeme přesvědčit ze synopse, v níž jsou uváděny četné biblické a mytologické přímery jako na-

26) Krátké vypsaní, s.96

27) Pohled na iluminaci rytina J. Zeidlera, z vpravo dole J. Zeidler sc.: M. Neustadt

př.: „Corona ductrice ilim Bacchus peneravit inferos, Ariadnae Redemptor, Corona Sacratior Maria est, In terris de tartaro triumphantium“ či „Aquila Jovis ales Ganymedem Coelo intulit, Parthenia Aquila pulis suis, Monstrat ad Astra viam“. Nejčastěji bylo variováno téma Jména Mariina, hvězdy („Panna Maria jako ozdoba hvězd, Signum Magnum in Caelo“, Zj. 12), luny, slunce a světla. Pod kopcem „kunstovně“ hořelo Jméno Panny Marie. Názorně jsou hlavní myšlenky ideového programu vyjádřeny na Zeidlerově rytině, která tištěný program doprovází. Chrám na Svatém Kopečku je na ní korunován symbolickou korunou, která ve spodní obroučce má nápis: „Nec primam similem visa est, nec habere Sequentem.“ V páscce nad obroučkou i ve viditelné vnitřní části koruny je vyobrazen zodiacus, uprostřed něhož mezi Lvem a Vahami stojí prefigurace znamení Panny – milostný reliéf Panny Marie Svatokopecké. Ozáruje ho světlo, vycházející ze symbolu Trojice Boží a procházející královskou korunou. Toto světlo Boží milosti se dále rozlévá na celý Svatý Kopeček. V obroučce nad zodiakem se nachází nápis: „Královna Všech Svatých“ („Regina Sanctorum Omnia“). Uvnitř koruny, osázené hvězdami, jsou zobrazena hvězdná znamení, vztahující se k Panně Marii. Zleva spatřujeme holubici přinášející olivovou ratolest k arše úmluvy (nápis: „Královna vyznavačů, Confesio ad Salutem“), dále pak: hada (nápis: „Královna apoštolů, Parans exordia Saeculo“), kříž (nápis: „Královna patriarchů, Hanc expectavimus omnes“). V nejvyšším místě koruny je nápis: „Královna andělů“. Vpravo je vyobrazeno znamení jednorožce (nápis: „Královna pannen, Virgineo mansuescit amore“), dále znamení: orla (nápis: „Královna mučedníků, Novum festinat in ortum“), ohně na oltáři (nápis: „Královna proroků, Saeculis oracula pandit“). Dvojice andělů drží nad korunou nápisové pásky, vlevo: „Sidera cunta coronat, vpravo: Tua Tecum nata corona est“.

Údív poutníků jistě vzbuzovaly svatokopecké slavobrány. Ještě dříve než se poutník vydal od úpatí na cestu ke chrámu, musel projít příležitostnou branou²⁸⁾, již nahoře v segmentovém oblouku dominoval „ohlašovatel mariánské slávy“ (Fama) s dvěma trubkami a s korunovanými mariánskými monogramy na zavřené látce. Geniové pod ním drželi nápisovou pásku: „Aspice, venturo laetentur ut omnia Saeculo“. Po stranách segmentu stáli dva geniové se štíty, v nichž byly vyobrazeny korunované mariánské monogramy, vlevo s přípisem: „AttoLLite portas Vestras, Introblt DeXtera NatVM baIVLans RegIna GlorIae“, vpravo s přípisem: „Qvae est Ista RegIna GLorIae? RegIna est AngeLorVM, pVra, SanCta DeI GenITRIX.“ Ve středu oblouku drželi geniové medailón s Navštívením Panny Marie a s nápisem: „počátku historie mariánské slávy“ (přípisy: „eXVrgens MarIa, foederIs arCa, abIIt festInanter, salVtaVI It ELIsabeth. FaeCVnDa Verbo VIrgo Montes GraVata foaetV CerVa fontes appetIt“, a dále na páscce anděla „Mons Dabo Cor Constans, noXae eXpers, eXperIerIs, Mons Docet hoC

28) Anonymní rytina v Enthronisticum Parthenicum s nápisem dole uprostřed: Porta Triumphalis ad pedem Montis Sacri.

Ex se: paXero neXa plIs"). Na soklech balustrády stály čtyři geniové, držící v rukách štíty s emblematy. Na štítu vlevo blíže oblouku byl vyobrazen poutník putující ke kostelu s vyobrazením Madony, jehož „neviditelný oheň zapaloval“ (přípis: „Čí je to obraz?“, Mt 22,20), vlevo od něho držel genius štít s vyobrazením výstavného chrámu a s anděly přinášejícími záračný reliéf (přípis: „On svým andělům vydal o tobě příkaz, aby tě chránili na všech tvých cestách“, Ž 91,11). Vpravo blíže brány nesl anděl štít, v němž byl namalován „Objevitel místa“, jenž při třetím vidění spatřil milostnou sochu vznášet nad staveništěm s připraveným materiélem, což je zjevný poukaz na třetí vidění zakladatele Svatého Kopečka olomouckého měšťana Jana Andrýška (přípis: „Také Boží dům v něm bude vybudován, Domus Dei, quae incensa est, iterum reaedicabitur“, Tob.14,5). Další anděl vpravo měl v rukách štít s vyobrazením zakladatele Olomouce jak přináší milostnou sochu do obnoveného kostela (přípis: „Pak se Hospodinova sláva, která byla nad středem města, vznesla a stanula nad horou na východ od města, Ascendit Gloria Domini de medio Civitatis... Orientem Urbis“, Ez 11,23). Na římsách střední brány seděli geniové s páskami v rukách, vlevo s nápisem: „Exemptum terris ad fidera Montem Sustulit“, vpravo s nápisem: „Nostro gratulor orbi, Gratulor huic Terrae“. Horní polovina brány byla z každé strany nesena třemi páry sloupů. Vlevo i vpravo na podstavcích stáli v sloupořadí geniové se štíty s korunovaným mariánským monogramem (přípis vlevo: „Saeculi decus admirabile nostri,“ přípis vpravo „Appictis Annis 1632-1732“). Na pilastrech zdobících průčelí brány, byly umístěny štíty s korunovaným mariánským monogramem (přípis: vlevo: „Hic Sancta vetustas“, vpravo: „Felix hic orbita fluxit.“).

Poutník po průchodu branou stoupal od úpatí nahoru k poutnímu kostelu. Na rytině Zeidlerově²⁹⁾ je vyobrazena část výzdoby která po obou stranách lemovala cestu. Sestávala se s pravidelně se opakujících polí, tvořených ve středu čtvercovou plochou s hořící vázou na oblouku, sevřenou po obou stranách dvojicí pyramid (na vrcholu se světem) nad obdélníkovými poli a dvojicí čtvercových polí se zářícím a korunovaným monogramem Mariiným. V jednotlivých polích se nacházelo sto štítků s mariánskými emblematy, svým počtem odkazující ke stoletému jubileu nalezení milostného obrazu. Před průčelím kostela na Svatém Kopečku stála slavobrána, kterou, stejně jako všechny ostatní, navrhl Karel Josef Haringer.³⁰⁾ Její program předznamenával citát z Ovidiových Fasti (Ovid. 6): „Stat Templum immensi parva figura a Poli“.

Ve středu brány drželi andělé medailón s poustevníkem Matějem Sigarem, modlícím se před oltářem, nad nímž se vznášel zázařně se objevivší barevně polychromovaný reliéf Madony Svatokopecké (nápis: nahoře: „Jeho andělé jsou vnutím větru“, Žid 1,7 dole: „SaLve SanCta ParenS, enIXa

29) Značeno vpravo dole J. Zeidler Sc. Neustadt, nápis v dece: Pars lateralis a podo Sacri Montis u que ad Ecclesiam Ses extendens.

30) Rytina Andrease a Josepha Schmutzera vých podle předlohy Karla Josefa Harringera v Enthronisticum Parthenicum, značeno vlevo dole Ca. Jos. Haringer Pict. et Arch. inven. et feci Olomouci, vpravo dole Andreas et Joseph Schmutzer Sc Vienna Austria.

pVerpera regeM. Stratos aD pLantas protege VIrgo tVos“. Vlevo dole držel anděl vyobrazení prvního kostelíka v Lulci (Mons Lulicensis, Liliová hora), na kterém po mši Svaté Jan Andrýsek (zobrazený před kostelem) rozhlížeje se po utěšené krajině, učinil slib vystavět na podobném místě kostel (nápis: „Neříkej: Jsem vlastním pánum, jinak té Hospodin určitě ztrestá“, Sir 5,3). Pod ním ve skupině osob poukazoval k medailónu Jan Andrýsek. Dále vlevo pak malíř v medailónu vyobrazil Andrýskovo druhé vidění, totiž místo – les s květinami – označené Pannou Marii, na kterém byl složen stavební materiál ke stavbě kostela (nápis: „A Búh řekl: Vezmi svého jediného syna Izáka, kterého miluješ, odejdi do země Mórija a tam ho oběť zápalnou na jedné hoře, o níž ti povím“, Gen 22,2). Na medailónu vpravo se nacházel vyobrazení Panny Marie zjevující se Janu Andrýskovi v koruně stromu (nápis: „Hled, abys všechno udělal podle vzoru, který ti byl ukázán na hoře“, 2M 25,40), dole pod ním byl umístěn obraz s klečícím Janem Andrýskem, uváděným andělem a poukazujícím na hořejší medailón. Vpravo pak na medailónu se spatřoval obraz zasněžené krajiny, kterou se na konci února 1629 vydal Jan Andrýsek hledat místo „Pannou Marii oblíbené“. Za vsí Droždín překonal hradbu sněhu a šťastně dorazil na místo zjevení, které viděl ve snu. (nápis: „Té noci napadlo velmi mnoho sněhu“, Makab. 13,22). Na balustrádě dole držela čtveřice geniů medailóny s náměty z legendické historie poutního místa. Vlevo v medailónu blíže středního průchodu se nacházel obraz se zobrazením Jana Andrýška s koněm na vrcholku kopce, který mu označila Panna Maria jako místo stavby kostela (nápis: „Ať jsou tvé oči upřeny na tento dům ve dne i v noci“, 2 Paral.6, 20, „Moudrost postavila sobě chrám“, 3Kr 5,5, uvedena nepřesná citace knihy). Od něho vlevo v medailónu se zračil první kostelík (nápis: „Kdo pozná ránu svého srdce a rozprostře své dlaně obrácen k tomu domu“, 3Kr 9,38). Na pravé straně byla v medailónu blíže středního průchodu vyobrazena konsekrace chrámu (nápis: „A všichni Izraelci viděli sestupující oheň i Hospodinovu slávu nad domem, klesli na dlažbu tváří k zemi, klaněli se a vzdávali chválu“, 2 Paral 7,3) a vpravo od něj, taktéž v medailónu, namalování vznešení mužové duchovního i světského stavu kořící se Panně Marii Svatokopecké, kteří byli zpraveni o zázracích (nápis: „Jedno však vím, že jsem byl slepý a nyní vidím“, J 9, 25). Vpravo nad menší brankou držel genius Norbertinus znak královské kanonie na Hradisku (nápis: „Mater Christi, VIrgo Veneranda, Vas spIrltVaLe, Vas honorabilE, ora pro NobIs“, vlevo pak nad brankou genius Norbertinus znak opata kláštera na Hradisku (nápis: „VIrgo potens, VIrgo fIDeLIs, speCVLVM IVstItiae“). Nad středním průchodem byly zavěšeny tři erby: ve středu erb korunovatele, olomouckého arcibiskupa kardinála Wolfganga Schrattenbacha (nápis: „Procurante“), vlevo papeže (nápis: „Concedente“), vpravo pak znak císařský (nápis: „Regnante“).

Na horní balustrádě držel každý z osmi andělů pár medailónů se světci premonstrátského řádu. V první skupině se nacházeli zakladatel řehole sv. Augustin a zakladatel řádu premonstrátů sv. Norbert, v druhé a v třetí skupině sv. biskupové a mučedníci z premonstrátského řádu: sv. Adrian mučedník, sv. Ludolph biskup, sv. Jakub mučedník, sv. Isfríd biskup, sv. Evermod biskup, ve čtvrté skupině svatí premonstráti opati: sv. Frideric opat, sv. Gilbert opat, sv. Siard opat a v páté skupině: sv. Godefrid a sv. Herman Josef (nápis: „Ve společenství svatých přebývání mé“, Sir 24,16).

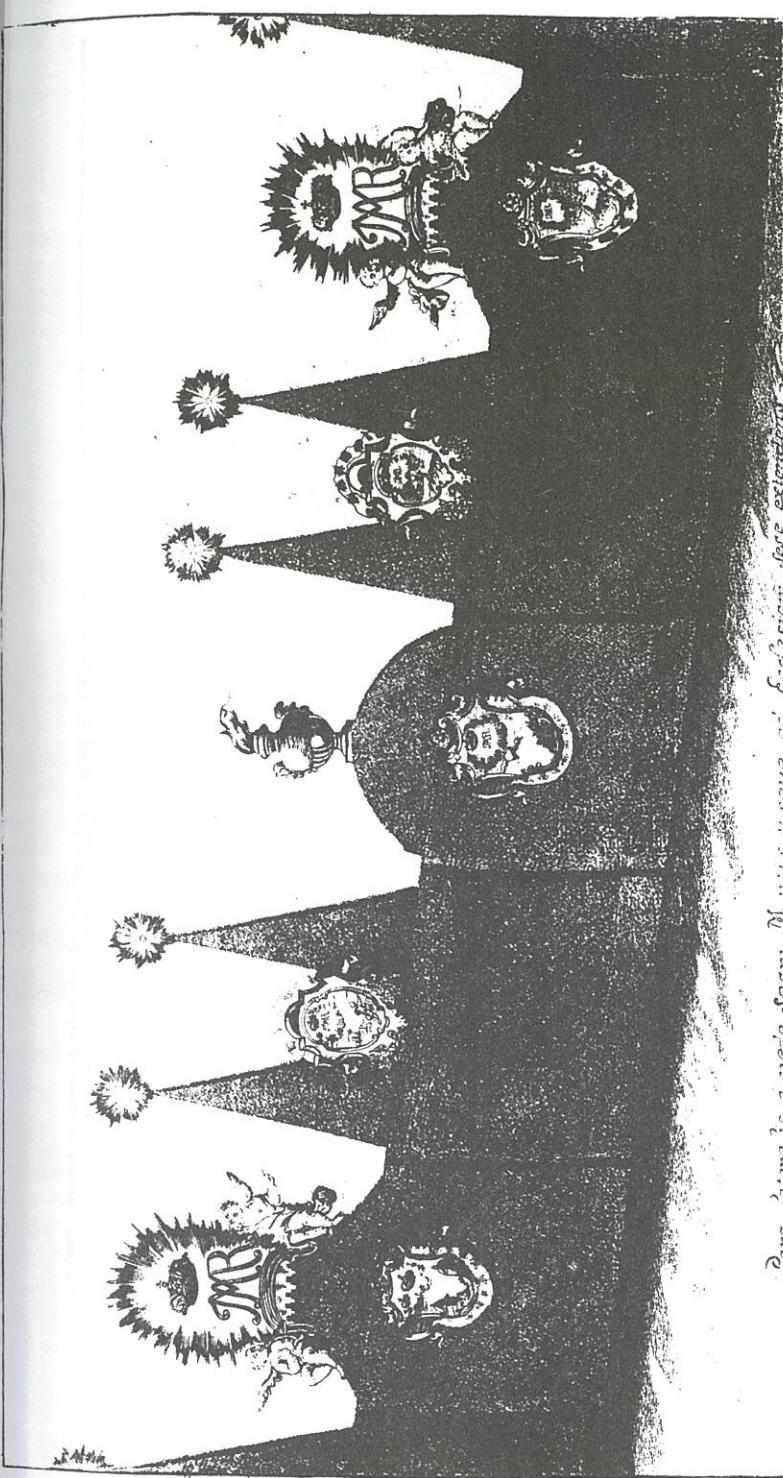
V nice nad balustrádou spočíval na trůnu reliéf Panny Marie Svatokopecké, který přidržovala dvojice andělů. Na balustrádě nástavce stály dvě symetricky umístěné trojice geniů, které držely pásku s nápisem: „A SaeCVLo tV es, VVLtVs Varletate MIranDa“. Celou bránu završovala paprsky ozářená koruna, kterou přidržovali

dva geniové. Pod korunou byl v kartuši nápis: „*Byla mu dána koruna (věnec), Date est..corona*“, Zj 6).

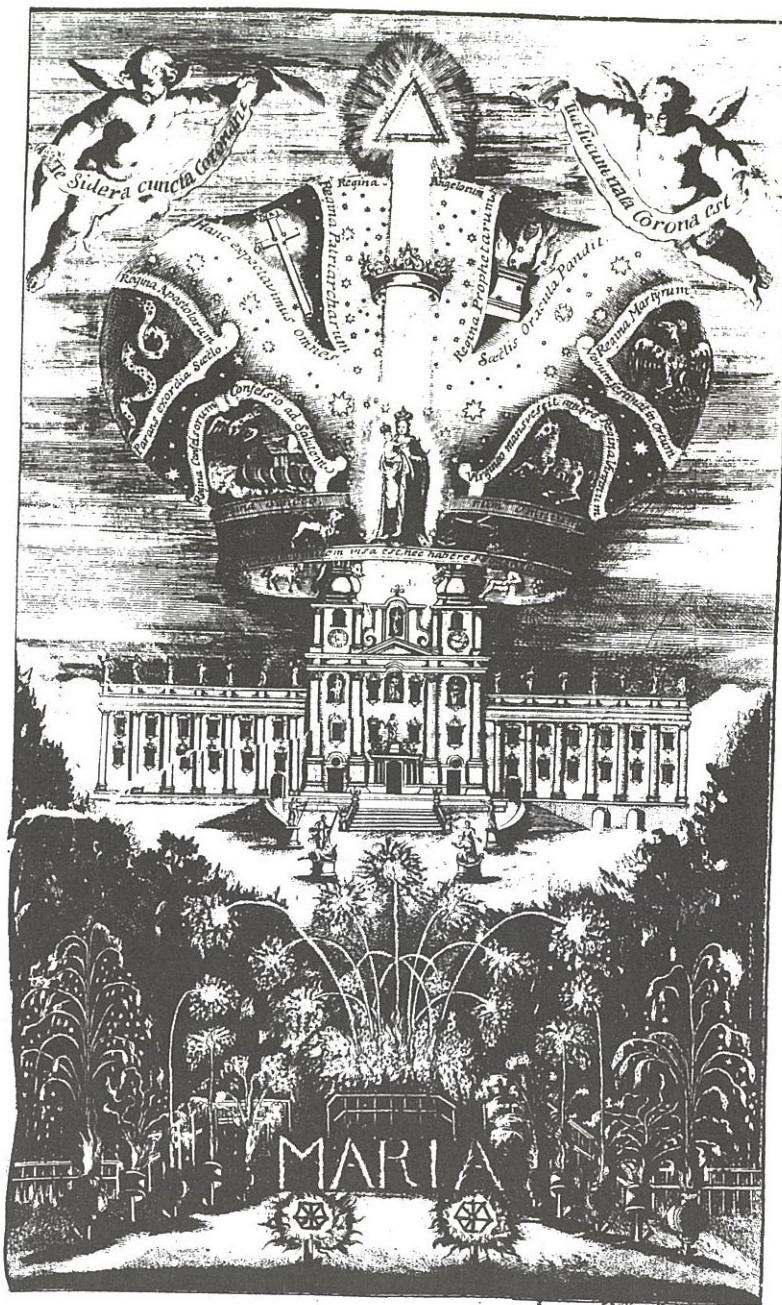
Střední brána měla dvě křídla, komponovaná jako přízemní brány se zvýrazněným středním průchodem. Na každém z křídel bylo zavěšeno deset štítů s vyobrazením různých zázraků.

Na rozdíl od svatohorských slavobrán, které pracovaly s mytologickými náměty brány olomoucké měly program, v němž dominovala legendická a řádová komponenta.

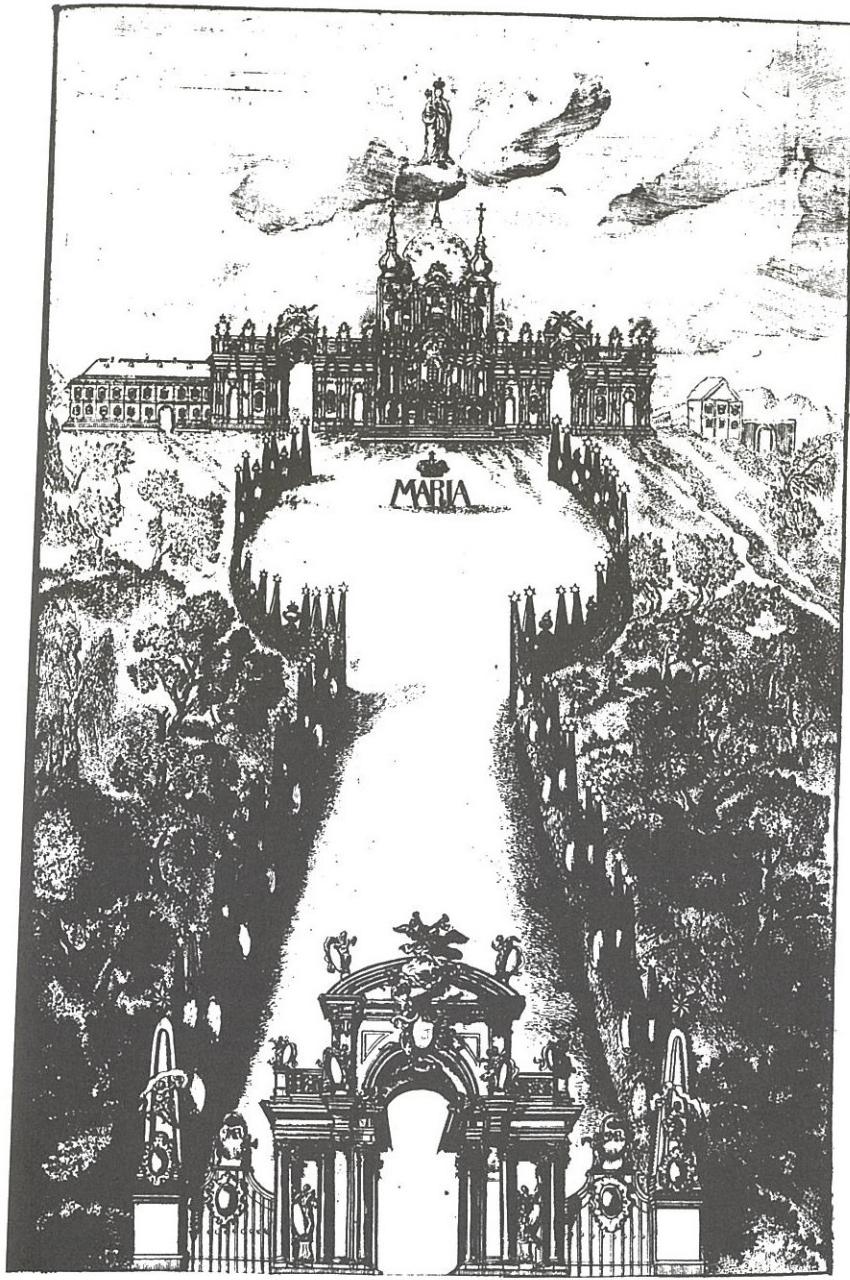
© Jan Royt

Program slavobrány na Svatém Kopečku,
mědiryt J. Zeidlera v Enthronisticum Parthenicum, 1733.

Program slavobrány na Svatém Kopečku,
mědiryt J. Zeidlera v Enthronisticum Parthenicum, 1733.

Program slavobrány na Svatém Kopečku,
mědiryt J. Zeidlera v Enthronisticum Parthenicum, 1733.

Zusammenfassung:

Jan Royt

Die Krönung des Marienbildes am Svatý Kopeček (Heiliger Bergl bei Olmütz).

Der höchste Ausdruck irdischer Verehrung eines Marienbildes oder einer Figur ist ihre Krönung. Der Brauch wundertätige Figuren und Bilder zu krönen geht auf das 8. Jh. zurück. Aber erst das Barockzeitalter brachte die Institutionalisierung dieses Brauchs. Viele dieser Krönungen gehen in dieser Zeit auf den Grafen Alessandro Sforza Pallavicini zurück, der im Jahr 1640 ein grosses Vermögen für die Krönung von Bildern und Figuren ausgab. Seine Idee befürwortete Papst Urban VIII. (1623-1644). Die Angelegenheit vertraute der Papst dem Kapitel bei St. Peter an. Dieses gab klar formulierte Bedingungen für solche Krönungen heraus.

Die erste Krönung einer Marienfigur in den Böhmischen Ländern fand 1732 auf dem Heiligen Berg bei Příbram statt. Zwei weitere offizielle Krönungen im Zeitalter des Barocks fanden in Mähren statt, in Olomouc (Olmütz) und in Brno (Brünn - 1736). Am 21. September 1732 wurde ähnlich wie die Muttergottes vom Heiligen Berg am „Svatý Kopeček“, am Heiligen Berg bei Olmütz, das dortige Gnadenbild, eine Relief, gekrönt. Um diese Krönung bemühte sich in Rom durch zahlreiche Petitionen der Erzbischof von Olomouc, Kardinal Wolfgang Schrattenbach. Die Feier sollte Teil des hundertjährigen Jubiläums der Auffindung des Gnadenbildes sein. Es kam aber reichlich verspätet dazu und das Jubiläum wurde für sich gefeiert. Zur Anlage des Weges bis zum Gipfel des Berges liess der Abt von Hradisko Norbert Umlauff den Wald ausholzen. Die ankommenden Pilger konnten den Dom bewun-

dern, der mit Kristalleuchtern un Spiegeln geschmückt war. Die biläumsfeierlichkeiten begannen 7. September. Am Abend dieses Tages wurde mit grossem Aufwand vor der Kopeček ein „künstlerisches Feuer“ entzündet. Von weitem konnten die Pilger angeführt sind. Anschaulich sind die den strahlenden Namen „Maria“ und die mit 600 Lampen erhellten Stiege Zeidler ausgedrückt, die das gedruckte Programm begleitet.

Die Krönung übertraf noch das Jubiläum. Das Kapitel in Vatikan bekam die Masse für die Kronen, deren Herstellung aus der Stiftung des Grafen Sforza bezahlt wurde, was weder in Příbram noch später in St. Thomas in Brno der Fall war.

Nach Mähren brachte die Kronen am 15. September Kardinal Schrattenbach in Kroměříž (Kremsier) übernahm sie der Abt von Hradisko „mit allen Anweisungen, die bei einer feierlichen Krönung zu beachten sind“. Unter den Donner von Posaunen und Trommeln unter dem Abfeuern von Kanonen und Mörsern brachte der Abt die Kronen auf den Kopeček. Am Abend vor der Krönung war Olomouc, Hradisko und der Kopeček, sowie der Weg hinauf geschmückt.

Über die Festordnungen sind wir durch zahlreiche Druckwerke zu dieser Gelegenheit informiert. Die eigentliche Krönung fand am 21. September statt. Kardinal Schrattenbach bekam am frühen Morgen von Abt Umlauff von Hradisko die römischen Kronen und in feierlichen Zug, im Donner der Geschütze und musikalischer Begleitung trug er sie zu Fuss zu Basilika auf den Kopeček und während der heiligen Messe wurde das Bild gekrönt. An

Abend nach der Krönung wurden die Teilnehmer Zeugen eines herrlichen Schauspiels, als des ganzen Berg kunstvoll beleuchtet wurde. Das Programm dieser nächtlichen Feier hatte zum Thema „Der neue Himmel, erhellt durch die Herrlichkeit Mariens“, so wie es die Verse in der Apokalypse sagen „Ich sehe einen neuen Himmel und eine neue Erde“ (Ap. 21,1). Dass das Programm für die Illumination sehr klar komponiert war, finden wir in der Synopse bestätigt, in der zahlreiche biblische und mythologische Vergleiche zündet. Von weitem konnten die Pilger angeführt sind. Anschaulich sind die Grundideen auf der Radierung von Zeidler ausgedrückt, die das gedruckte Programm begleitet.

Das Staunen der Pilger riefen vor allem die Triumpfporten auf dem Hl. Berg hervor. Bevor sie von Fuss des

Berges hinauf zur Basilika gingen, musste jeder zunächst eine solches Tor durchschreiten, dessen Ausstattung an die Auffindung des Gnadenbildes erinnerte. Der Pilger schritt durch das Tor und stieg hinauf zur Wallfahrtskirche. Diese war an beiden Seiten breit von Pyramiden, sternsäten übersäten eingefasst. In den Sternen fanden sich 100 Schilde mit marianischen Emblematen. Ihre Zahl erinnerte an das 100jährige Jubiläum der Auffindung des Gnadenbildes. Vor der Fassade stand eine Ehrenpforte, die wie alle die anderen Karl Josef Heringer entworfen hatte. Auf zahlreichen Illustrationen dieser Ehrenpforte wurde die legendäre Auffindung des Gnadenbildes dargestellt, und der Prämonstratenserorden gefeiert.

Deutsch von J. v. H.

František Lichtenreiter a jeho tvorba pro strahovské premonstráty

Marcela Sýkorová

Malíř František Lichtenreiter (1700-1775) patří do okruhu „malých mistrů“ české pozdně barokní malby a tvoří v době, kdy v českém umění dochází postupně ke slohové změně, na níž se významnou měrou podíleli i umělci přicházející k nám ze zahraničí a přinášející nové podněty ať už z prostředí rakousko-bavorského, ze Sasku či přímo z Benátek. V Benátkách se školil i nepříliš známý Lichtenreiter, malíř pasovského původu, který se v Čechách trvale usadil a pracoval zde až do konce svého života. Kdysi slavný umělec byl dlouho opomíjen a v literatuře spíše podceňován a teprve v poslední době se mu dostalo alespoň rámcového zhodnocení.¹⁾

František se narodil v Pasově roku 1700 jako čtvrté dítě městského malíře Bernharda Liechtenreitera a Marie Juliany rozené Reschové. Pokřtěn byl 20. září ve svatopavelském kostele.²⁾ Do oboru malby zasvětil mladého Františka, stejně jako jeho dva další bratry, otec, ale své vzdělání umělec završil v Benátkách, kde studoval údajně u záhadného Vincentiniho³⁾ a u Nicoly Grassiho⁴⁾, v jehož ateliéru zakotvili na delší či kratší dobu i jiní umělci z Německa a Rakouska.

Po několika letech se vrátil umělec zpět do rodného Pasova, kde se dochovalo několik signovaných děl. Z Paramentensaalu pasovského dómu pochází několik pláten rozptýlených v současné době na několika místech.⁵⁾ Zřejmě nejstarším členem této série je *Zmrťvychvstání Krista z Thänenbergu* (asi 2. polovina 20. let 18. stol.), který je Lichtenreiterovou pravotinou a vznikl snad ještě před umělcovým odchodem do Itálie, jak napovídá závislost díla na starší, ještě manýristické tradici i loutkovitost postav a křečovitost jejich gest. Na své místě zůstala

1) Článek vychází z diplomové práce Malířské dílo Františka Lichtenreitera, její poznatky shrnuje a dále doplňuje zejména v souvislosti se statí *Klainsceka, W.: Un pittore mitteleuropeo quasidimenticato. Notte per un studio su Franz Lichtenreiter*, in: I Lichtenreiter nella Gorizia del' 700. Katalog Gorizia 1996, zařazenou do katalogu věnovanému tvorbě Michaela Johanna Lichtenreitera, Františkova mladšího bratra. Studie vznikala ve stejné době jako diplomová práce, autor katalogu se však seznámili s tvorbou našeho umělce v Čechách jen zběžně.

2) *Biskupský archív v Pasově*, 06.G/O/ Oberhaus. A01,PaPa.1.518.2.

3) Tuto informaci uvádí Schaller, J.: *Beschreibung der königlichen Haupt und Residenzstadt Prag 1*, Praha 1794, s. 22, který jako zdroj informací uvádí na dvorního malíře Wenzela Ambrozzioho jako na zdroj informací, a údaj od něho přebírá i další autoři. Malíř daného jména nebyl podle informací Dr. W. Klainsceka, který po tomto umělci pátral v souvislosti s tvorbou Michaela Johanna Lichtenreitera, v benátských archívech identifikován. Jistý Giovanni Vincen-tini (Vincen-tini) pracoval v letech 1722-23 pro benediktiny v Břevnově. Zda se však jedná o tohoto autora, jehož umělecká úroveň je jen nízká, je sporné.

4) Uvádí Garas, K.: *Rapporti dei pittori tedeschi e austriaci col Grassi e con pittura veneziana dell' epoca*, in: Nicola Grassi e il Rococó europeo. Udine 1982, s.116, 121, pozn. 3 s odvoláním na Cfr. Biblioteca Oefelana 14 Pictoriae, Statuaiae et Chalcografiae Artis Historiae.... 1757, München.

5) Die Kunstdenkämäler von Bayern. Regierungsbezirk Niederbayern III: Stadt Passau, München 1919, s. 67, obr. s. 69.

pouze dvě plátna – *Sv. Maximilian a Sv. Valentín* z Diecézního muzea v Pasově. Vznikla nejspíše na samém počátku 30. let 18. století, po umělcově návratu do rodného města a objevují se v nich již všechny prvky, typické pro Lichtenreiterovu tvorbu 30. let – kompozice, budovaná na diagonále či trojúhelníku vyrovnávaná kombinací teplých a studených barev se zálibou v sytých tónech a měkký, rozplývavý rukopis. Nejkvalitnějším dílem pasovské řady je *Sv. Dominik* (dnes Pasovská univerzita), pocházející ze stejné doby jako dvě předcházející plátna. Malíř se zde osvědčil jako vynalézávý kolorista, když souzvuk hnědé a zlatožluté akcentoval zářivě bílou. Z literatury známe ještě další obrazy – *Stigmatizaci sv. Františka z Assisi* a *Sv. Josefa korunovaného andělem*, o jejich osudu však není nic známo. Do raného období Lichtenreiterovy tvorby nalezi i *Obětování Izáka* ze severoitalské Gorizie podle obrazu téhož námětu od Ludovika Carracciho, které vzniklo zřejmě v období benátského školení.⁶⁾

Rok umělceva příchodu do Čech není zcela jistý, ale zdá se, že to bylo někdy kolem roku 1730.⁷⁾ Na našem území (nejsípíše v Praze) je doložen roku 1733,⁸⁾ na Novém Městě pražském od roku 1737, nejprve ve farnosti sv. Štěpána, později u sv. Jindřicha.⁹⁾ Francesco, jak býval Lichtenreiter také nazýván, byl členem novoměstského cechu malířů, kde dosáhl poměrně záhy významného postavení; roku 1741 byl zvolen do funkce předního (vrchního) cechu a v této funkci je doložen někdy během let 1750-1754 a uváděn znova k roku 1763.¹⁰⁾ Nejstarším datovaným a signovaným dílem Františka Lichtenreitera na našem území je rozměrná *Apoteóza sv. Karla Boromejského se jménem Božím* (1736) v nástavci z kostela v Žebráku.¹¹⁾ Dílo se vyznačuje dramatickým pojetím, které je zesíleno prudkými kontrasty světla a stínu. K obrazu se váže i drobná, dosud nepublikovaná skica ze soukromé sbírky. Asi zhruba současně namaloval na objednávku břevnovsko-broumovských benediktinů, poté svých častějších zaměstnavatelů, skupinovou scénu *Sv. Vojtěcha na Zelené hoře* (2. polovina 30. let 18. stol.) na hlavní oltář kostela v Počaplech u Litoměřic.¹²⁾ Na jednom z bočních oltářů v blízké litoměřické katedrále se

- 6) **Tavano, S.:** *Con Veneziae con Vienna. Lete a Gorizia (1740-1914)*, Studi Goriziani 1985, s. 130, obr. s. 134; **Pascoletti, M.:** *Il Seicento nel Goriziano. Pittura, Encyclopedie monografica del Friuli - Venetia Giulia, Udine 1980*, s. 1713. Za upozornění děkuji Dr. W. Klainsczeckovi.
- 7) Z časových důvodů není pravděpodobné, že by Lichtenreiter přišel do Prahy už s Vincentinem (tedy roku 1722), jak uvažuje mezi jinými možnosti Preiss, P.-Vilímková, M.: *Ve znamení břevna a růži. Historický, kulturní a umělecký odhad benediktinského opatství v Brně nové*, Praha 1989, s. 256, výme-li, že v Praze baroko 1600-1800. Katalog Uměleckého muzea v Čechách XVII. a XVIII. století. Praha 1938, s. 100; Toman, P.: *Nosil slovník československých výtvarných umění*, 2., Praha 1950, s. 36; Preiss-Vilímková, Ve znamení, s. 256. O 30. letech važuje Herain, K. V.: *České malířství doby rudolfínské do smrti Reinerova*. Příspěvky k dějinám unitního vývoje v letech 1576 - 1743, Praha 1915, s. 139.
- 8) Údaj k roku 1733 byl nalezen v Archivu N.G. Literární pozůstalosti J. Q. Jahna, A 1222. Jahnův výpis neznámého pramene uvádí kromě letopočtu i velké množství českých, a jak se zdá, v Praze umělců.
- 9) Podlahá, A.: *Materiálie k slovníku umění a uměleckých řemeslníků v Čechách*, PA 1916, s. 235.
- 10) Dlabacž, G. J.: *Allgemeines historisch Künstlerlexikon für Böhmen und zum Teil auch für Mähren und Schlesien* 2, Praha 1815, s. 202; Kuchynka, R.: *Fahrenschovy výpisy z knih a listin staroměstského cechu malířského*, PA 31, 1919, s. 20.
- 11) Schaller, Beschreibung, s. 123; Podlahá A.: Nové zprávy o stavbě domu po přestavbě kněze a kostela sv. Karla Boromejského Zderaze v Praze, PA 34, 1924-25, s. 22; Umění v Čechách, s. 100; Umělecké památky Čech 4, Praha 1982, s. 401; Hojda, J.: *Cesta Jana Quirina Jahna po západních Čechách roku 1797*, MZK 23, 1987, s. 20; Preiss, P.: *Malířství pozdního baroka a rokoka v Čechách*, in: Dějiny českého výtvarného umění 2/2. Praha 1989, s. 75. Za upozornění na studii děkuji prof. Preissovi.
- 12) Kanéra, C. F.: *Farní osada sv. Vojtěcha v Počaplech*, Terezín 1900, s. 136; UPČ s. 103; Preiss-Vilímková, Ve znamení, s. 256; Preiss, Malířství, s. 754; Barokní umění, s. 31; Barokní umění, s. 31, č. kat. 7, obr. č. 7, tam i ostatní starší literatura.
- 13) Barokní umění, s. 31, obr. č. 6, tam i ostatní starší literatura.
- 14) Sv. Benno, Sv. Prokop, P. Marie s Ježíškem, Sv. Vavřinec, Sv. Josef s Ježíškem, Sv. Jan Nepomucký. Cechner, A.: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu broumovském*, Praha 1930, s. 93, 94, obr. 113, 114; Menzel, B. F.: *Die Barockkunst unter Äbten von Braunaus*, 1944, s. 56, pozn. 14; týž: *Ein Blick in die barocke Welt der Äbte Othmar Zinke und Benno Löbl*, Břevnov - Braunaus 1700-1751, in: Stifter Jahrbuch 8, München 1964, s. 104, 105; Preiss-Vilímková, Ve znamení, s. 256, 306, pozn. 22; Preiss, Malířství, s. 754.
- 15) Sv. Otmar, Sv. Markéta, Sv. Benno, Sv. Prokop, Sv. Vojtěch. Menzel, Die Barockkunst, s. 30; týž, *Ein Blick*, s. 104, 105; Preiss-Vilímková, Ve znamení, s. 256; Preiss, Malířství, s. 754.
- 16) Preiss-Vilímková, Ve znamení, s. 255; *Monumenta rediviva. Památky znovuzrozené. Památky restaurované v letech 1990-1993 na Kladensku a Slánsku. Katalog Okresního muzea v Kladně*, Kladno 1994, s. 15 připisují obraz J. K. Kovářovi.
- 17) Schaller, Beschreibung, s. 124; Dlabacž, Künstlerlexikon, s. 203; Ekert, F.: *Povátná místa královského hlavního města Prahy* 1, Praha 1883, s. 382; Toman, Nový slovník, s. 36; Poche, E.: *Prahou krok za krokem*, Praha 1985; Preiss, Malířství, s. 754; Barokní umění, s. 31.
- 18) Barokní umění, s. 31, č. kat. 7, obr. č. 7, tam i ostatní starší literatura.
- 19) UPČ 2, s. 498-9, obr.; ABC kulturních památek Československa, Praha 1985, s. 335; Preiss, Malířství, s. 754.

Z Lichtenreiterovy ruky pochází přinejmenším část ledvinkovského obrazu, tzv. *Vera effigies sv. Jana Nepomuckého* z 1. poloviny 40. let 18. století,²⁰⁾ který sehrál jednu z významných úloh při osvícenských sporech o světce.²¹⁾ Z dalších církevních řádů, pro které „Francesco“ pracoval, jmenujme piaristy, kteří u něho objednali obraz *Dusí v očistci a Sv. Barboru* do nástavce oltáře sv. Andělů pro svůj kostel v Kosmonosích (1744). Jen o několik měsíců později byl tamtéž dokončen protějškový oltář se *Sv. Annou a Sv. Janem Křtitellem*,²²⁾ nově připsaný Lichtenreiterovi. O pět let později vytvořil umělec pro piaristy dnes ztracený obraz jejich zakladatele *Sv. Josefa Kalasanského* na boční oltář kostela v Benešově.²³⁾ Rok 1745 zastihl Lichtenreitera opět v pilné práci pro břevnovské benediktiny. Zatímco signovaná freska Krista myjícího apoštola nohy²⁴⁾ s kymáčivou architekturou, zdobící spolu s christologickými scénami ve štukových rámcích strop kapitulní síně, představuje návrat k temnosvitné laděné malbě, jsou scény Kristova utrpení a oslavy z podesty konventního schodiště, dosud připisované J. K. Kovářovi nebo J. V. J. Neunherzovi, projasněné a barevně vylehčené.²⁵⁾ Roku 1750 byl přestavován pavilon Vojtěška v zahradě Kláštera sv. Markéty a rok poté vytvořil Francesco v horním podlaží fresku se scénou *Zázraku sv. Vintíře*,²⁶⁾ v níž se měkké tvary něžné barevnosti rozplývají ve světelém médiu. Lichtenreiterovým dílem byla nepochybně i nástropní malba v prostoru studánky malovaná o osm let dříve s oslavou sv. Benedikta a původních patronů klášterního kostela, vzala však zasvé při pozdějších přemalbách. Ve službách břevnovského kláštera vytvořil zřejmě umělec i jedno z posledních děl – dosud nepublikovaný, konvenčně pojatý fiktivní portrét opata Hieronyma, blízký temným koloritem mechanicky skládané skupině Tomáše Pešiny z Čechorodu zakládajícího klášter paulínů v Obořišti z roku 1755.²⁷⁾ Přestože umělci zbývalo do konce života ještě celých dvacet let, nemáme na našem území dochováno žádné další známé Lichtenreiterovo dílo. Zajímavou otázkou navozuje *Snímání z kříže* pocházející z jezuitského kostela v Gorizii,²⁸⁾ kde návaznost na předlohu francouzského malíře J. Jouveneta ze 17. století má již téměř preklasicistní slohové vyznění. Dílo je signováno a můžeme jej datovat do doby vybavení kaple, v níž se nachází, tj. do 1. poloviny 60. let 18. století. Výrazně se odlišuje od ostatní malířovy tvorby, což může být dáno věrným

- 20) Kleisner, T.: *Ledvinkovský obraz sv. Jana Nepomuckého nalezen v Zprávě památkové péče* 55, 1993, s. 26, tam i ostatní starší literatura.
 - 21) O sporu blíže Vlnas, V.: *Jacek Nepomucký. Česká legenda*, Praha 1993, s. 217.
 - 22) Obrazy na oltáři sv. Anděla Herina, České malířství, s. 13 Bareš, F.: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okruhu mladoboleslavském*, Praha 1905; Toman, *Nový slovník*, s. 3 UPČ 2, s. 103; Preiss, *Malířství*, s. 754; *Barokní umění*, s. 31.
 - 23) Podlahá, A.: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém kresu benešovském*, Praha 1911, 26; Thieme-Becker 23, s. 192; Toman, *Nový slovník*, s. 36; Preiss, *Malířství*, s. 754; *Barokní umění*, s. 30. Slavíček, L.: *Felix Ivo Leicher 1727-1811. Disertace FF UJEP Brno 1972*, přesvědčivě dokáže Lichtenreiterovo dílo bylo nahrzeno pozdějším obrazem stejněho námetu od F. I. Leicher, který pro benešovské piaristy vytvořil roku 1762 ještě další obrazy.
 - 24) Blažíček, O. J.-Poche, E.-Čerovský, J.: *Klášter v Břevnově*, Praha 1944, s. 54; Poche, *Prahou*, s. 38; Preiss-Vilímková, *Ve znamení*, 98.
 - 25) Blažíček-Poche-Čerovský, Klášter, s. 54 - J. V. J. Neunhert Preiss-Vilímková, *Ve znamení*, 98, 253 - J. K. Kovář.
 - 26) Blažíček-Poche-Čerovský, Klášter, s. 64; Menzel, *Ein Blatt* s. 104, 105; Preiss- Vilímková, *Ve znamení*, s. 98, 256, 306 - pozn. 2; Preiss, *Malířství*, s. 754.
 - 27) Podlahá, *Materiálie*, s. 104; Umění v Čechách, s. 100; Toman, *Nový slovník*, s. 36; Preiss, *Malířství*, s. 754;
 - 28) Pascoletti, *Il Seicento*, s. 171; Koršič-Zorn, V.: *Janez Miha Lichtenreitter (1705-1780), Drob o slikarju in njegovem delu*, Goris Letnik 15-16, Nova Gorica 1988, s. 162 - pozn. 10; Klainsek, *U Pittore*, s. 61, č. kat. 13. Za upozornění na toto dílo děkuji Dr. Klainseckovi.
- následováním předlohy nebo s daleko menší pravděpodobností i změnou stylu, jak navrhují Klainscek. Zda František Lichtenreiter pobýval v Gorizii u svého bratra Johanna někdy v 60. letech 18. století, čemuž by se zdála nasvědčovat absencí jeho děl v Čechách po roce 1755, nebo zda dílo vzniklo v Čechách a dostalo se na své místo druhotně, není možno spolehlivě zjistit. Tento problém bude vyžadovat ještě hlubší studium pramenů, zatím se však zdá, že pokud František Gorizii navštívil, bylo to jen na poměrně krátkou dobu.
- Se strahovskými premonstráty navázal Lichtenreiter styky nejspíše záhy po svém příchodu do Čech. Na samý počátek malířovy české periody lze zařadit tři ze skic dochovaných ve sbírkách kláštera. Jsou to především *Sv. Zikmund* a *Sv. Juda Tadeáš*,²⁹⁾ které velmi úzce souvisejí s předcházející pasovskou tvorbou. Analogie objevujeme v podobně traktované draperii, velice blízká je kompozice a do jisté míry i barevnost. Pro časnovu dataci obou strahovských skic hovoří motiv, který se objevuje na *Sv. Maximiliánu*, ale neopakuje se na žádném z dalších Lichtenreiterových děl. Jedná se o draperii stočenou do velkého uzlu kolem levé nohy pololežícího, polosedícího anděla, který je ostatně podán ve všech obrazech velmi podobně. Téměř identické jsou na obrazech *Sv. Zikmunda* a *Sv. Maximiliána* i andělé, zaujmající místo vpravo od světce. S jinými díly 30. let spojují jmenované studie i další motivy např. ležící andílek nebo dvojice objímajících se andílků. Tento podrobný rozbor a srovnání s jinými obrazy hovoří daleko spíše pro námi navržené datování do 1. poloviny 30. let 18. století a než pro dobu kolem roku 1750, kterou navrhuje Klainscek.
- S ranou Lichtenreiterovou tvorbou by mohla souviset i další skica ze strahovského kláštera, rozměrově velmi blízká oběma předcházejícím obrazům. Jedná se *Sv. Ivana*,³⁰⁾ jemuž se zjevuje sv. Jan Křtitel. Malba se blíží některým Lichtenreiterovým dílům především jednoduchostí kompozice a barevnou a světelnovou organizací, kdy se prosvětlení obrazového prostoru stupňuje po diagonále směrem vzhůru. Pro zařazení díla do kontextu umělcovy tvorby mluví také typy obličeji s dlouhými nosy, blízké figurám některých pasovských děl (*Zmrťvýchvstání Krista z Thannenbergu*); datování studie by tedy odpovídalo nejspíše raným 30. letům 18. století.

Znovu se Lichtenreiter vrátil ke strahovským premonstrátským po roce 1742, kdy byla opatem Gabrielem Václavem Kasparem (1741-1764), ještě v průběhu války o rakouské dědictví, zahájena obnova chrámu, opatství i konventu, zničených při bombardování Prahy. Během oprav byla zřízena kaple sv. Voršily, kapitulní síň a nakonec byly přebudovány kostelní věže do nynější podoby. Kapitulní síň byla vyzdobena m. sedmi Francescovými plátny premonstrátských světců a blahoslavenců,³¹⁾ která se nyní nacházejí v Milevsku. Jedná se o Gottfrieda z Cappenbergu, Siarda z Mariengaarde, Gerlaka,

29) Preiss, *Malířství*, s. 787, pozn. 40; Klainscek, *Un pittore*, s. 57, 58, č. kat. 9, 10.

30) Klainscek, *Un pittore*, s. 59, č. kat. 11 - Svatých mnichů. Za upozornění na toto dílo děkuji PhDr. I. Kyrourové.

31) Schaller, *Beschreibung*, s. 297; Dlabáč, *Künstlerlexikon*, s. 203; Schottky, J. M.: *Prag wie es war und wie es ist* 2, Prag 1831-32, s. 248; Ekert, *Posvátná místa*, s. 136; UPČ 2, s. 389 - cyklus ze života sv. Jilíj (?). Preiss, *Malířství*, s. 754, uvádí jako sérii velkých obrazů pro premonstrátskou rezidenci v Hradištku, jedná se však patrně o cyklus pláten z kapitulní síně. V hradiské rezidenci se ne nachází v současnosti žádné závěsné obrazy. Za upozornění na tento cyklus děkuji PhDr. I. Kyrourové.

Mila ze Selincourtu, Gertrudu z Altenbergu a Obrácení sv. Augustina a Norberta, kteří jsou většinou zachyceni s početným figurálním doprovodem v otevřené krajině nebo architektonickém prostředí. Cyklus představuje v Lichtenreiterově tvorbě poněkud odlišnou, pohřichu však nikoli nejvyšší kvalitu. Malby jsou ztvárněny s didaktickou epičností a ve své popisnosti sklouzavají až k naivní narrativnosti. Postavy působí schematicky, jejich výrazy nejsou psychologicky odstupňovány. Oproti 30. letům vzrůstá ve 40. letech podíl architektury z obrazu, ta však není malířovou nejsilnější stránkou. Vykreslena je sice detailně se suchou přesností, ale iluze architektonického prostoru není přesvědčivě zvládnuta. Naopak krajina je ztvárněna daleko lépe, byť ještě v intencích nizozemského krajinářství předcházejícího věku. Dojem hloubky je především v čistě krajinných celcích navozen daleko zdalek. Barevnost, která je dnes pro někdy žalostný stav zachování stěží čitelná, byla původně jistě velmi živá.

Malířsky nejhodnotnější z celé skupiny je *Obrácení sv. Norberta*, které přesvědčuje monumentalitou rozvrhu, silou výrazu i precizností malby. Obraz patří k nejhybnějším kompozicím Františka Lichtenreitera. Dynamická orientace plochy a prostoru je svěřena diagonálám, dramatické pojetí scény je podpořeno také koloritem s ostrým střetem neutrálních a barevně výrazných ploch, jež představují ohniska napětí a vzruchu. K tomuto obrazu se dochovala i studie³²⁾ ve strahovských sbírkách, ve které jsou barevné a světelné kontrasty ještě výraznější. Také úlek obou protagonistů vyznívá, i přes zběžnost podání obvyklou pro skicu, přesvědčivěji, neboť výrazy mužů ve výsledném provedení nevystihují dostatečně skutečná duševní hnutí. Naopak je nutno ocenit ztvárnění koně, který působí velmi živě.

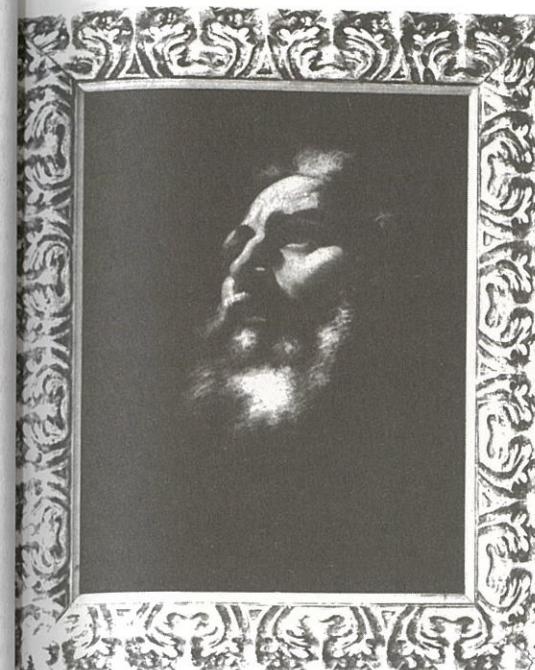
Jak vyplývá ze starší literatury vytvořil Lichtenreiter pro strahovské premonstráty i další malby – Schaller, *Beschreibung*, s. 297-298 zmiňuje *Portrét hudebníka Johanna Lohelia Öhlschlegela*, Dlabacž, *Künstlerlexikon*, s. 203 pak uvádí několik portrétů opatů, v úvahu přicházejí nejspíše Marián Hermann (1711-1741), Gabriel Václav Kasper (1741-1764), dále obrazy sv. Petra a Pavla, sv. Norberta a Augustina,³³⁾ obrazy Čtyř ročních období – snad příklady kabinetní malby – a Čtyři známé loupežníky a vrahů.

Kromě uvedených děl bylo do souvislosti s Lichtenreiterem dáváno i několik dalších obrazů,³⁴⁾ mimo jiné i ze sbírek strahovského kláštera. Jedná se o Sv. Petra, Sv. Pavla a Sv. Bennona, které našemu malíři připisuje Klainscek, *Un pittore*, s. 54, 55, 60, č. kat. 6, 7, 12. Apoštolové jsou jedinými obrazy daného námětu ve strahovských sbírkách, které jsou malovány na dřevě a Klainscek odvozuje Lichtenreiterovo autorství z Dlabacžovy poznámky (Dlabacž, *Künstlerlexikon*, s. 203), která uvádí v jeho soukromém majetku „sv.

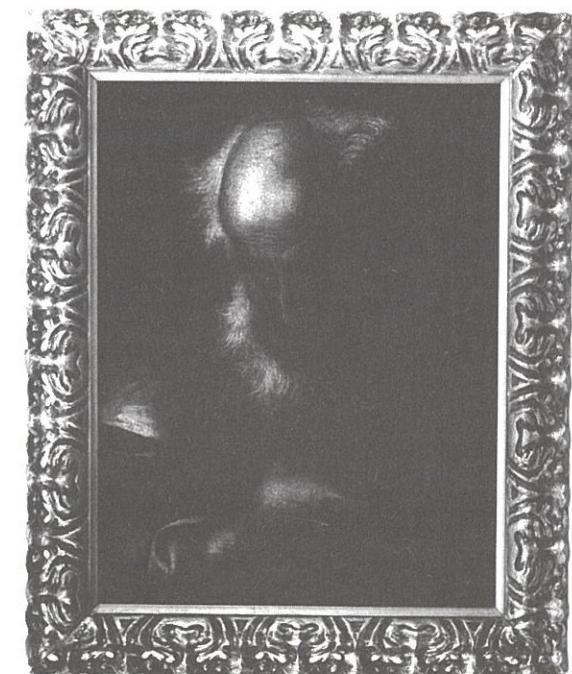
- 32) Preiss, *Malířství*, s. 7, pozn. 40; Klainscek, *Un pittore*, s. 56, č. kat. 8.
- 33) Dvojici sv. Augustina a sv. Norberta uvádí menovcem z Broumova, aby to opravňovalo připsání našemu malíři. i Preiss, *Malířství*, 754, viz pozn. 3. Ve strahovských sbírkách se podle sdělení vytvořil vlastní, i když poněkud eklekticky zbarvený projev, kterému až na výjimku PhDr. I. Kyzourovský zůstává věrný po celý život. Shrňeme-li jednotlivé formální prvky charakterizující jeho tvorbu, dostaneme následující obraz. Výjev je umístěn do mělkého prostoru uváděných dílů, stereotypně členěného pomocí opakujících se architektonických článků, majících nenachází. Sv. Cecílie ze zámku plízko k řešení divadelní scény, nebo se odehrává v ireálném prostoru, vyplňeném Vrchotových Janoschukem oblaků před neurčitým atmosférickým pozadím. V některých obrazech se cíhla byla přesvědčivě 40. letech uplatňuje krajinné pozadí, prohlubující prostor daleko účinněji než je připsána M. V. Hallbauerom v případě architektury. Nehluboké jeviště nebo nebeský prostor je zaplněn xovi P. Preiss v katalogu *Prager Barock, Schlossmuseum* počtem postav (ve 40. letech podíl figurální složky stoupá), situovaných laburg 1989, s. 267, v předním plánu obrazové plochy. Jejich nedramatické pohybové akce, určující většinu celkovou kompoziční výstavbu obrazu, jsou obvykle vázány diagonálou či kde je uvedena i starojuhelníkem. V horní části scénu hlavního výjevu obvykle doplňuje rej andílku literatura. Učenec v pracovně z Nařídklených andílčích hlaviček. Nekomplikovaná a vyvážená kompozice Lichtenreiterem spojující figur, pracuje často se zdůrazněnou střední osou, která zahrnuje především i už v Inventáři Nostitsche centrum a prvky důležité pro vyprávění příběhu. Tuto přehlednou kompozici sbírky z roku 1832 zmiňuje osnovu doplňuje světlá režie, někdy vnášející do obrazu dramatické momenty. Barevné pojetí je založeno na nepříliš široké škále barev, využívající vyrovnané volnými tahy štětce, patrné jsou silné nánosy barevných past, druhou polohu Thieme-Becker 23, představuje poměrně hladká a splývavá modelace. Typické je měkké, rozplývavé 192. Teprve zjištění bodání, vedoucí někdy až k rozhraností tvarů. V typech Lichtenreiterových postav Slavíčka ukázalo, že převažují až na výjimky hmotnější a robustnější figury s malými hlavami, dobře vyjedná o repliku A. Peplíkův obrazový prostor, s nepříliš důraznou modelací tělesných objemů a s obměnou 16. až 18. století časnými nesrovnalostmi v anatomické konstrukci. Draperie je obvykle traktována sbírky Národní galerie většími plochami s ostrými, mačkanými záhyby, méně často v hustých paralelních v Praze. Katalog výstavních skladeb. v Oblastní galerii v Liberci. Vedle běžné pozdně barokní kompoziční a výrazové režie, která jako hlavní tovském Mikuláši, Praha 1984, č. kat. 102 proud prochází celou Lichtenreiterovou tvorbou a je příznačná již pro jeho první Tuto skutečnost uvádí obrazy u nás, se rýsuje především v dílech kolem roku 1740 i výrazně rokokové stylu i Preiss, *Malířství*, izující proud s elegantními a křehkými figurami i odlišnou barevnou tonalitou. 787 - pozn. 43. Srovnává se malíř jeví jako postava neproblematického typu, jehož tvorba se organicky přiznává k dobrému průměru českého malířství v 1. polovině 18. století.

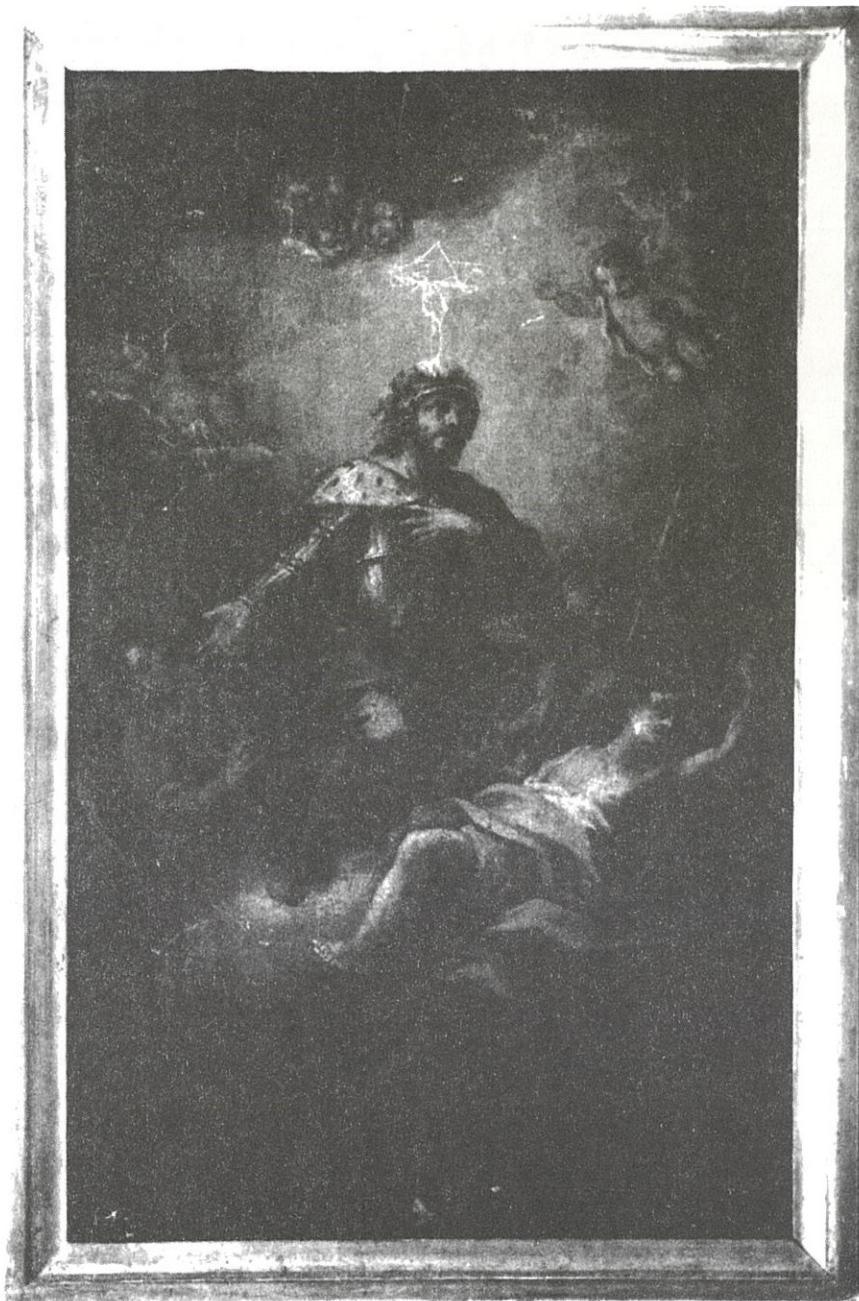

František Lichtenreiter: Sv. Juda Tadeáš (skica)
(olej na plátně 30,6 x 46,5 cm, 1. pol. 30. let 18. stol., Strahovská obrazárna)

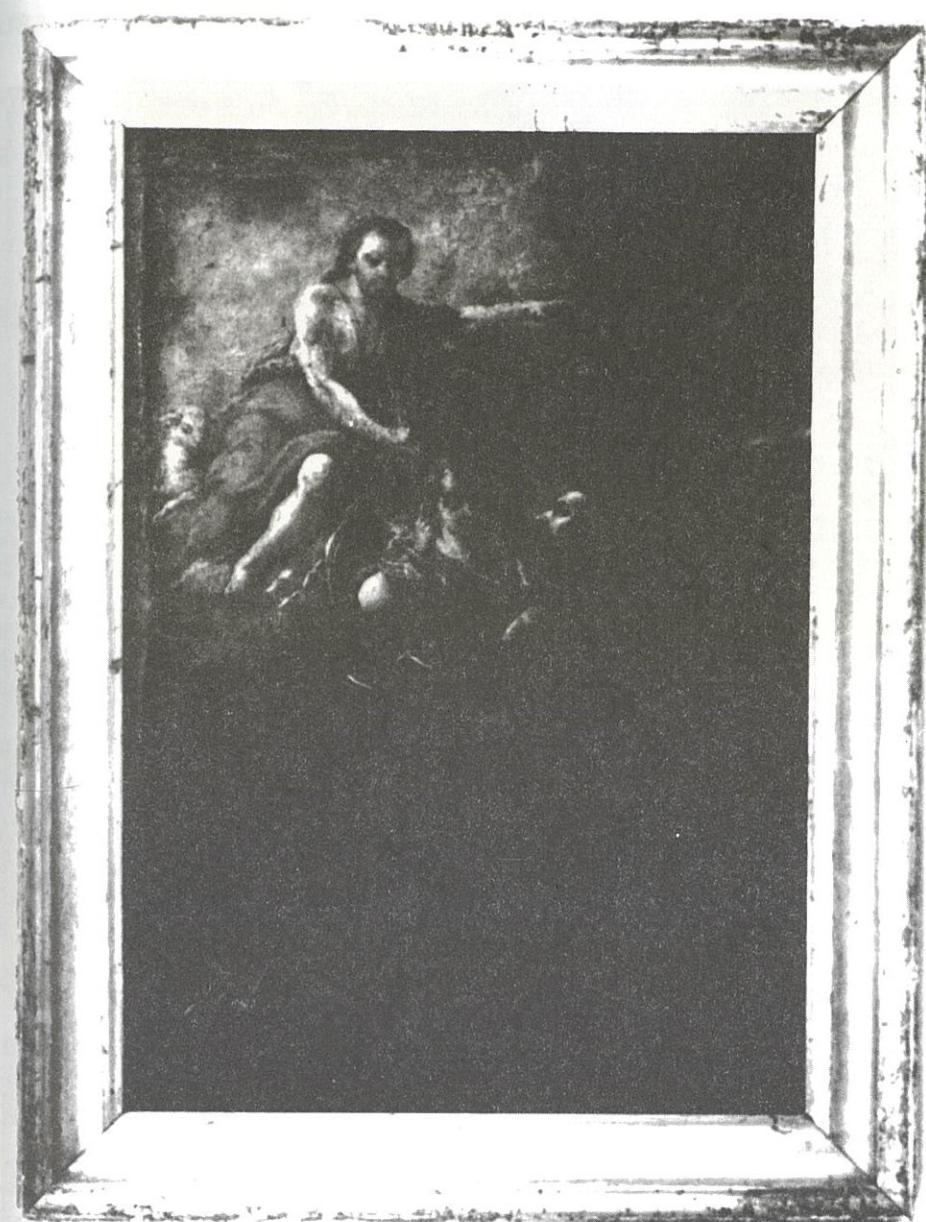
Neznámý autor: Sv. Petr ?
olej na dřevě 39 x 51 cm, 1. pol. 18.
stol. ?, Strahovská obrazárna)

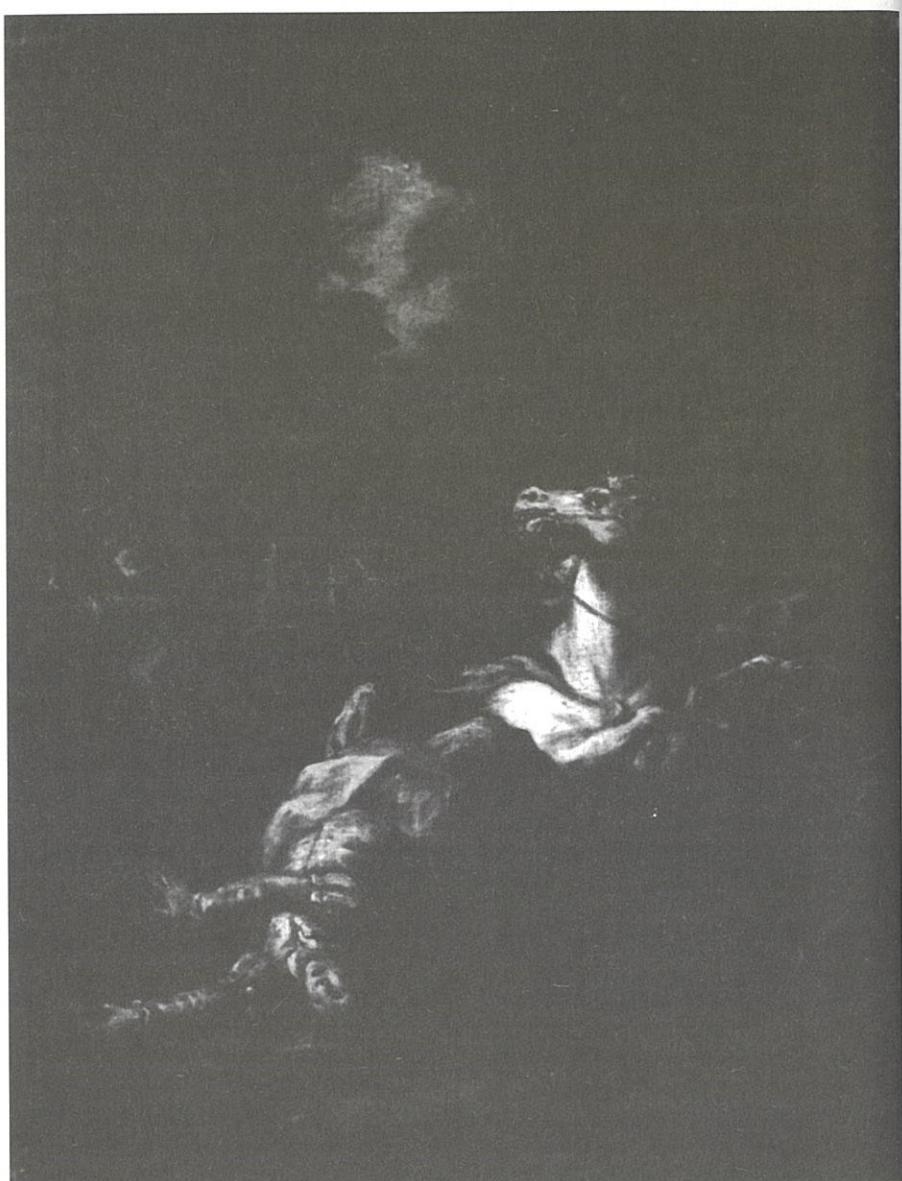
František Lichtenreiter: Sv. Zikmund (skica)
(olej na plátně 29,1 x 47 cm, 1. pol. 30. let 18. stol., Strahovská obrazárna)

(8 4)

František Lichtenreiter: Sv. Ivan (skica)
(olej na plátně 28,4 x 40,5 cm, 1. pol. 30. let 18. stol., Strahovská obrazárna)

(8 5)

František Lichtenreiter: Obrácení sv. Norberta (skica)
(olej na plátně 28,2 x 37,3 cm, po 1742, Strahovská obrazárna)

Zusammenfassung:

Marcela Sýkorová

Franz Lichtenreiter und seine Tätigkeit für die Prämonstratenser von Strahov

In Böhmen gibt es im 2. und 3. Viertel des 18. Jahrhunderts noch immer viele weisse Flecken, was die Kenntnis künstlerischer Tätigkeit betrifft. Auch Franz Lichtenreiter (1700-1775) ist ein Beispiel dafür, dass ein Künstler, der in der Zeit seines Wirkens sehr geschätzt war, sehr rasch nach seinem Ableben vergessen wurde. Der Beitrag befasst sich mit der Tätigkeit des Künstlers für die Prämonstratenser von Strahov; er fasst gleichzeitig die Ergebnisse der Diplomarbeit zusammen, die ein Beitrag zur Kenntnis des Werkes dieses Künstlers sind.

Franz Lichtenreiter ist in Passau geboren, dort hat er in der Werkstatt seines Vaters Bernhard Lichtenreiter seine erste Ausbildung, zusammen mit seinen beiden Brüdern erhalten. Später finden wir ihn in Venedig bei Nicolo Grassi, wo er bei einem weiter nicht bekannten Maler Vincentini studierte. Am Beginn seines künstlerischen Weges arbeitet er in Gorizia (Görz) und in seiner Heimatstadt Passau. Die frühen Werke zu Beginn der Dreissiger Jahre des 18. Jh. haben bereits die charakteristischen Züge, die auch das spätere Werk auszeichnen: ein übersichtlicher Aufbau der Komposition, beruhend auf der Diagonale und dem Dreieck, eine ausgewogene Komposition von warmen und kalten Farben in satten Tönen und eine weiche, verfließende Handschrift.

Das Jahr seiner Ankunft in Böhmen ist nicht ganz gesichert. Hier, am wahrscheinlichsten in Prag, ist er 1733 bezeugt. Franz Lichtenreiter liess sich in der Neustadt nieder und wurde Mitglied der dortigen Malerzunft, wo er sehr bald das wichtige Amt des

„Vorsitzenden“ der Zunft inne hatte.

Kurz nach seiner Ankunft in Böhmen begann er mit Arbeiten für die Benediktiner in Břevnov und Broumov (Braunau), für die er eine ganze Reihe von Werken schuf, ausgedehnte Fresken oder Bilder, diese mehr in der Art der „Kammermaler“.

Aus den letzten zwanzig Jahren seiner künstlerischen Wirkens kennen wir nur die „Kreuzabnahme“ in Gorizia, wo der Maler vermutlich bei seinem Bruder in der ersten Hälfte der 60er Jahre für kurze Zeit lebte.

Mit den Prämonstratensern in Strahov begann die Verbindung schon in der ersten Hälfte der 30er Jahre. In diese erste Zeit seiner Tätigkeit in Böhmen kann man drei Skizzen einreihen, die in den Sammlungen des Klosters erhalten sind: der hl. Sigismund und der hl. Judas Tadeus, sehr verwandt den Passauer Werken; dazu können wir auch die Skizze für den hl. Ivan zählen, die mit einigen Werken von Lichtenreiter zusammenhängt, vor allem in der Einfachheit der Komposition und in der Behandlung von Farbe und Licht.

Nach 1742 kehrte Lichtenreiter zu den Prämonstratensern zurück, wo unter Abt Gabriel Václav Kaspar die Rekonstruktion der Kirche, der Abtei und der Konventgebäude begann, die während des Österreichischen Erbfolgekrieges stark beschädigt wurden waren. Für den Kapitelsaal des Klosters Strahov schuf der Maler einen Zyklus von sieben grossen Bildern Heiliger und Seliger des Ordens, die sich heute in Milevsko befinden: Gottfried von Cappenberg, Siard von Mariengaarde, Gerlak, Milo von

Selincourt, Gertrud von Altenberg, Augustinus und Norbert, sie werden von grösseren Figurengruppen begleitet, in offener Landschaft oder in Architekturen. Das bedeutendste Bild dieses Zyklus ist die dynamische und dramatische Darstellung des hl. Norbert, zu dem in den Strahover Sammlungen eine Skizze erhalten blieb.

Wie aus der älteren Literatur hervorgeht, hat Lichtenreiter für die Prämonstratenser in Strahov noch eine Reihe weiterer Werke geschaffen, die entweder verloren gegangen sind oder bis heute nicht identifiziert werden konnten.

Lichtenreiter gehört nicht zu den Grossen in der Malerei und sein Werk ist im allgemeinen ziemlich stereotyp und keineswegs packend. Dieser Maler

hat schon zu Beginn seiner Karriere einen eigenen, etwas ekkletizistischen Farbkanon gefunden, dem er sein ganzes Lebenlauf treu blieb. Neben den geläufigen spätbarocken Formen findet vor allem in den Werken um 1740 eine gewisse Stilisierung im Sinne des Rokoko. Im Falle von durchschnittlichen Künstlern, wie es Franz Lichtenreiter war, spielten Vorlagen eine grosse Rolle. Doch kann man ihm eine gewisse persönliche Handschrift nicht absprechen und im Hinblick auf unser gegenwärtiges Wissen können wir ihn als einen unproblematischen Vertreter seiner Zeit in den guten Durchschnitt der Malerei im 2. Drittelpartie des 18. Jh. in Böhmen einreihen.

Deutsch von J. v. H.

Strahovsky opat Václav Mayer (1734 - 1779 - 1800)

Reginald O. Mokrý

strahovsky knihovník a převor Cyril Straka nazývá ve svém pojednání o knihovně kláštera strahovského Václava Mayera opatem neutuchající památky. A toto jeho mínění není jen vlastním osobním úsudkem, nýbrž odráží se v něm a tvorí mu podklad i názor mnohých jiných. Těžko by bylo možné vypočítat všechny, kdo osobnost opata Mayera hodnotili kladně.

Ale není toho ani třeba, neboť lze docela bezpečně říci, že literatura domácí i cizí, kdykoliv se zmíňuje o tomto prelátovi, uznává jeho zásluhy a oceňuje jeho práci, vykonanou ku prospěchu vlastního kláštera, celého rádu, i v zájmu veřejném. Jsou to však opravdu spíše jen zmínky, jaksi příležitostné; podrobněji nebylo o opatu Mayerovi dosud pojednáno. Také ty zmínky v literatuře mají celkem ráz hodnocení všeobecného a závěrečného, takže je účelné dát této práci za cíl, podat souvislý přehled jednotlivých skutečností, na základě kterých dějiny kláštera, rádu i vlasti přičítají opatu Mayerovi ten význam. Kromě toho je vhodné i vyplnit mezeru, jež vzniká v poznání osobnosti Václava Mayera právě tím, že způsob jeho řízení vnitřního klášterního života a jeho vztah k řeholním bratřím zůstávaly až dosud tajemstvím archivních svazků. Jeho vzácnými osobními vlastnostmi byly nelíčené úsilí o pravdu a spravedlnost, jakož i smysl pro sebekritiku, což zajisté ovlivnilo vnitřní život v klášteře. Doba a prostředí měly ovšem i tehdy působivou sílu.

I.

Rodištěm opata Václava Mayera byl Šluknov (Schluckenau), malé městečko ve výběžku severočeského pohraničí, kde kopcovitý a lesnatý kraj podnes tvoří krásné přírodní prostředí, ale v oné době, kdy průmysl v tamním okolí zdaleka ještě nedosahoval nynějšího rozsahu a úrovně, jistě bylo ještě půvabnější.

Mayer nebyl původu šlechtického, ale společenské postavení jeho rodičů bylo dost významné, neboť jeho otec František Mayer byl ředitelem šluknovského panství. Z toho lze usuzovat, že v mládí nepoznal sám na sobě nikdy život ve hmotném nedostatku a mohl tedy tím snadněji dosáhnout vyššího vzdělání. Jeho rodný kraj měl většinou obyvatelstvo německé a proto není divu, že i on sám sebe počítal k té národnosti. V tehdejší době sice v našich zemích nebyla ještě, mimo rámec buditelských snah a vlasteneckých spolků, národnostní otázka tak vyhraněná jako někdy - a opakováně - v dobách pozdějších. Ale mnohé soukromé poznámky Mayerovy i dopisy jeho příbuzných, pokud se zachovaly, to vše psáno vesměs v jazyce německém, svědčí o tom, že rod Mayerův patřil právě k té složce mnohonárodního císařství rakouského.

Den narození je 17. července 1734, dle nekrologu, který po opatově smrti napsal a dal vytisknout tehdejší strahovský převor Gilbert Luschka.¹⁾ Křestní matrika arciděkanského úřadu ve Šluknově uvádí jen datum křtu, totiž 19. 7. 1734.²⁾ Jako rodiče jsou zapsáni manželé František Antonín Mayer a Anna Eleonora. Křestní list je uložen v archivu kláštera strahovského. Byl předložen jako osobní doklad k žádosti o přijetí do noviciátu strahovského. Je vyhotoven 28. 8. 1752 a zní na jméno Josef Leopold Mayer. Křtitel Jan František Schneider, místní děkan. Jako svědkové jsou zaznamenáni Jan Jiří Saha, správce na panství šluknovském, s Annou Alžbětou Hillovou, chotí purkrabího z Hanšpachu (Hainsbach).³⁾

Gymnázium studoval Mayer v Jičíně a později v Praze, kde absolvoval filozofii a tím ukončil své předběžné vzdělání.

O pohnutkách, které ho vedly k volbě stavu kněžského a řeholního, nelze říci nic určitého. Strahov však v oné době měl, jak v klášteře samém, tak i v bohovědném učilišti Collegium Norbertinum na Starém Městě pražském⁴⁾, řadu vzdělaných mužů, skutečných to vědeckých pracovníků, což mladý Josef Leopold Mayer během svých pražských studií měl dost příležitosti poznat. Protože byl jinoch nadaný, jistě i tato vysoká kulturní úroveň tehdejší strahovské kanonie mohla naň zapůsobit a přispět k jeho rozhodnutí.

Podle poznámek, jež měly tvořit koncept annálů strahovských⁵⁾, vstoupil na Strahov 2. září 1752. Spolu s dvěma dalšími kandidáty byl 1. října oblečen v roucho svatého Norberta a obdržel řeholní jméno Václav.⁶⁾ Tehdy jistě nikdo netušil, jak je to symbolické, že ten, kdo povede strahovskou kanonii přes mnohá úskalí doby josefinské, dostává za vzor a ochránce svatého dědice země české.

Jak bylo tehdy zvykem, už následujícího roku, 8. prosince 1753, skládal Václav Mayer slavné řeholní sliby do rukou opata Gabriela Kaspara. Zároveň s ním složili slavné sliby i oba jeho spolunovicové, Jan Antonín Sehr a Petr František Arlt. V seznamu bratří roku 1754 jsou všichni tři uvedeni jako „portarii“. Strahovský klášter měl sice jistě už tehdy také vrátného laika, neboť dne 11. 6. 1787 oznamoval opat konventu, že vrátný - laik zůstane ve službě kláštera i přes to, že byl vydán císařský výnos, týkající se omezení klášterních výdajů; lze usuzovat, že by byl rozhodl jinak, kdyby bylo možno se bez takového zaměstnance obejít a kdyby to nebylo už v dřívějších dobách trvale zavedené opatření. Mladí řeholní kanovníci, označení tím výše uvedeným titulem, obstarávali asi drobné organizační služby uvnitř kláštera, např. uvádění návštěv apod.

Mayer však zastával tuto funkci jen poměrně krátkou dobu. Zdá se, že opat si byl vědom Václavova nadání a jeho schopností, neboť ho vybral k tomu, aby spolu s dvěma jiný-

1) Luschka, G.A.: *Snis luctus ex morte Wenceslai Josephi Mayer ... renuntiatus a pro re cum universo Co-tulo Sioneo, Pragae, Diesbach 1800.* (30. 5. 1751 - 31. 1. 1805) strahovský převorem v letech 1791 - 1804.

2) SOA Litoměřice: fond Matriky, Šluknov, L 161/3, matrika pokřtěných 1721 - 1749, s. 355.

3) ŘP Strahov, kart. 12²⁾

4) O něm podrob-Zdá se, že právě on v tom nejvíce vynikl ze tří strahovských kleriků, určených k tomuto přípravnému biblickému studiu. chařové v tom Neboť z nich on byl vybrán k tomu, aby u příležitosti svátku opatova přednesl dne 26. listopadu 1757 v refektáři hebrejskou gratulační řec. Byl to jistě výkon obdivuhodný a pro posluchače působivý, ale že by tomu exotickému blahopřání opat a ostatní bratří rozuměli, je velmi pochybné. Spíše to byl důkaz řečníkova nadání a píle v tom dvouletém studiu.⁸⁾

5) SK, sign. DJ III 9a
6) Toto datum uvád-obě rady koncep-
- sign. DJ III 9b, f
- sign. DF II 120; sign. DF II 121
fol. 6.

Jak bylo tehdy zvykem, byla udělena Mayerovi a třem dalším bratřím⁹⁾ dne 9. března 1754 nižší svěcení, a to všechna čtyři najednou. Podjáhny se však stali až teprve za necelé dva roky; Mayer sám dostal subdiakonát 20. prosince 1755, ale je ho spolunovicové Jan a Petr už 20. října 1755. Opat totiž posílal v té době své kleriky ku svěcení zcela podle svého volného uvážení, případně podle liturgické potřeby kláštera; byl v tom ohledu jediným a neomezeným rozhodcím. Následujícího roku 1756 byl zase Mayer posvěcen na jáhna v soukromé arcibiskupské kapli 10. prosince a s ním bratr Candidus, kdežto opět jeho spolunovicové čekali na pozdější čas.

Lze jistě považovat za zvláštní, že klerikům byla udělována nižší a dokonce i vyšší svěcení, subdiakonát a diakonát, ač studium teologie vůbec ještě ani nezačali. V případě Mayerově se může ovšem studium hebrejského jazyka považovat za přípravu k teologii. Ale ostatní někdy byli i bez toho. Teprve 2. listopadu 1757 byli posláni na teologii Mayer a Arlt, o třetím, Janu Sehrovi, zápis chybí.

Ten rok 1757 byl pro Strahov dobou velmi pohnutou. S ohledem na postup pruských vojsk do nitra země české dal strahovský opat už v dubnu vyzvednout ostatky svatého Norberta, jejichž uložení právě na Strahově činí ten klášter zvlášť významným místem premonstrátského rádu, a uchýlil se s nimi do bezpečí. Při tom byly odvezeny i různé cenné předměty a archiválie. Cílem cesty bylo nejdříve Milevsko a potom premonstrátský klášter Schlägl v Rakousku.

7) Simon Nicolspurgensis (= Jan Josef Starschichowsky). Nar. 26. 12. 1728, do rádu vstoupil 26. 2. 1744, zemřel 21. 2. 1758.

8) Ač strahovské annály i materialia k nim uvádějí rok 1757, bylo to asi spíše v r. 1756, kdy ti vybraní „biblisté“ své studium hebrejstiny dokončili. V dalším roce, totiž 26. listopadu, opat s polovinou konventu prchal, toho podzimu vlastně již podruhé, před pruským vpádem.

9) Petr Arlt, Jan Sehr a Alois Leffler, jenž složili sliby 24. února 1754.

Přepravu řídil opatský sekretář za pomocí bratra Michaela a ti si ještě přibrali další spolupracovníky, totiž bratra Viléma a také Václava Mayera; těmto dvěma bylo právě svěřeno, aby vzácnosti ukryli. Průvod se vydal na cestu 28. dubna a o něco později se za ním vydal opat sám, s četnými kněžími, kleriky a dvěma novici. Ten útěk nebyl bezdůvodný, neboť i když nedošlo k dobytí města a loupení v něm, jako předtím roku 1744,¹⁰⁾ pruské bombardování, jež následovalo po vítězství krále Bedřicha II. před branami Prahy, natropilo ve městě mnoho škod a dílo zkázy se nevyhnulo ani Strahovu. Rakouské vojsko tehdy bojovalo statečně, ale bez svých nejvyšších vůdců.¹¹⁾

Strahovský klášter nebyl sice tehdy zničen, neboť přece jen stál stranou od hlavního cíle, svatovítského dómu a Hradu, které pruský král chtěl především rozbít v odvetu za krvavé rozloučení, připravené mu Pražany při jeho poslední návštěvě r. 1744. Tehdy totiž 26. listopadu Prusové pod generálem Einsiedlem ustupovali z Prahy, tísňeni rakouským vojskem, jež vedeno Karlem Lotrinským proniklo mezi ně a jejich jihočeské posádky. Městské obyvatelstvo však, za pomocí rakouské jízdy, již otevřelo brány, způsobilo mezi ně netušícími Prusy značné krveprolití.

Ale škody, způsobené na klášterních budovách, byly nemalé: těžká obléhací děla Prusů nejednou zasáhla i tuto část města, ač ovšem v porovnání se spoustami, jež způsobila jinde v Praze ta bezohledná dělostřelba, poškození kláštera se asi nezdálo být těžkým, je o něm zmínka jen stručnou poznámkou, že v době obléhání byly příbytky některých zničeny.¹²⁾ Bitva u Kolína 18. června 1757, kterou král Bedřich osobně prohrál, učinila konec i ničení Prahy, neboť poražení Prusové rychle odtáhli. Dne 5. července už vitali zase na Strahově ostatky svého zakladatele, které byly nejprve uloženy v kostele sv. Rocha a potom přeneseny na původní místo v kapli chrámu. Opat se vrátil 6. července a 11. téhož měsíce byli již bratři v plném počtu doma. Avšak nebylo to nadlouho.

Rakousko přešlo nyní z obrany do útoku, jeho vojsko pod vedením Karla Lotrinského obsadilo dokonce Slezsko, postoupené předtím¹³⁾ už dvakrát králi Bedřichovi, ale už 5. prosince téhož roku, 1757, bylo – ač v přesile – u Lutolu nedaleko Vratislavě poraženo, takže se všechno zas obrátilo ve prospěch strany pruské. Karel Lotrinský zřejmě nezvládl tu vojenskou situaci a strahovský opat ani neměl důvěru v jeho strategické umění, neboť už před tou bitvou, která zpečetila osud Slezska, totiž 28. listopadu, odchází znova opatský sekretář s několika bratry, aby dopravili ostatky sv. Norberta a různé cenné předměty opět jižním směrem pryč, avšak tentokrát ne tak daleko. Cílem byla Chyška u Pacova a tam během několika dnů odešli i opat, převor a jiní, mezi nimiž byl i jáhen Václav Mayer. V klášteře však tentokrát běželo vše dá-

- 10) Pruská okupace Prahy 18. 9. - 26. 1744.
- 11) Generál Benone raněn dělovou koulí, když nikdo nevěděl, co bude dál; avšak ve skutečnosti nedo nohy; Karel Lotrinský se pro téhdy po Čechách kolovaly, byly dosti zlepšující a braly chvat křečí musil v úvahu i ohrožení Prahy – tím i Strahova –, ale přece jen bychýlit do města.
- 12)aliquorum ... culula ... ruinata ...
- 13) Mír vratislavský 6. 1742 a draždský 25. 12. 1745.
- 14) Erwin Weyrauch (1861) - SK, sign. DJ III 8.
- 15) Záznam z roku 1757 (DJ III 9a) praví, že Prusové už 27. října znova vpadli do Čech.
- 16) Jan B. Gander (1716 - 1784), na arcibiskupském semináři přednášel v letech 1751 - 1758, kdy se stal strahovským podpřevorem.
- 17) Iudicium Pohorelcense, soud strahovského postranního práva.

le obvyklým pořádkem, i chórové modlitby a bohoslužby, protože asi polovina bratří zůstala. Pozdější annalista¹⁴⁾ dodává, že „hrdinsky“, a je třeba uznat, že odvaha v tom byla, když král Bedřich byl bezprostřední nebezpečí. Jistě různé pověsti, které Prusové už 27. října znova vpadli do Čech. K takovému úsudku se přiklonil konečně i opat a tedy už 6. prosince se všichni ti uprchlíci vrátili. Tento druhý útěk byl zbytečný a příliš ukvapený, vyvolaný přehnanými poplašnými zprávami z bojiště.¹⁵⁾

Mayerovi bylo nyní přece jen už určeno, aby se věnoval teologickému studiu. Dne 2. listopadu byl poslán do norbertinské koleje v Praze na Starém Městě a 26. listopadu bylo všem klerikům uloženo jako povinnost, aby chodili na přednášky P. Jana¹⁶⁾, kterého současně opat ustanovil profesorem morálky. Skutečný začátek tohoto studia musíme však klášti až do prosince téhož roku, 1757, neboť v listopadu, právě z důvodu pruského nebezpečí, byla doba velmi neklidná.

Rok před ukončením teologického studia byl Mayer pověcen na kněze, 22. září 1759. Slavnou primici, první mši svatou, měl ve svém rodišti, ve Šluknově, v neděli 30. září téhož roku. Dne 2. listopadu 1760 spěl z norbertinské koleje zase zpět na Strahov, tak to bylo běžné po dosažení absolutoria. V seznamu bratří pro tento rok není v annálech uveden, ale podle nekrologu, už citovaného, byla mu v tu dobu svěřena péče o vestiář a depozitář bohoslužebných předmětů včetně rouch. To však netrvalo dlouho, neboť už následujícího roku 1761 byl opatem vybrán, aby na právnické fakultě Karlovy univerzity studioval římské zákony; proto 2. listopadu se zase vrátil do norbertinské koleje. Přispěla k tomu i ta okolnost, že Strahov potřeboval někoho vzdělaného v tomto oboru pro tzv. pohořelecký soud.¹⁷⁾ Toto studium bylo dvouleté a 2. listopadu 1763 byl mladý kněz už zase na Strahově.

Ještě téhož roku byl poslán do Doksan, aby tam uvedl do pořádku archiv dost významný i dost zanedbaný, takže mu bylo nutno věnovat více pozornosti. Ale už za necelých pět měsíců byl Mayer odtamtud odvolán, 25. dubna 1764, když udělal v té věci, jak praví letopisec, „co za tu dobu bylo možno“. Zkušenosti, které při tom získal, měl možnost uplatnit, když 5. listopadu 1764 mu bylo uloženo uspořádat archiv strahovský, při čemž měl také doplnit annály, které už od r. 1743 nebyly psány. Aby se mohl více věnovat té práci, byl dispenzován od účasti na denních společných modlitbách; musil však být přítomen v tzv. matutinum (modlitba se čtením), které se tehdy konalo v době noční.

Roku 1764 zemřel opat Gabriel Kaspar a 11. října byl zvolen jeho nástupce František Daller, jehož instalace se potom konala 6. prosince. Při té příležitosti byl Mayer, ještě s jiným nejmenovaným bratrem, vybrán pro doručování oficiálních pozvánek vznešenějším hostům té slavnosti.¹⁸⁾

V archivu strahovském Mayer jistě dělal, co mohl, ale klášterní kronice mnoho času nebylo věnováno, neboť byly později nalezeny jen jakési nehotové začátky. Není divu, neboť mu byly uloženy i úkoly jiné, dost náročné. Už 4. ledna 1765 byl jmenován instruktorem noviců s povinností je seznamovat s podrobnostmi řeholního způsobu života a duchovně vést; k tomu ovšem bylo přiřazeno i uvedení do zásad občanské zdvořilosti a společenského chování. V tom ohledu Václav Mayer byl také vhodným učitelem, neboť ušlechtilému způsobu jednání se už v prostředí, z něhož pocházel, musilo věnovat dost pozornosti. Na několik dnů byl v tomto roce, na žádost doksanského probošta, poslán opatem do Doksan, aby tam s ohledem na své právnické vzdělání a znalost tamního archivu pomohl při řešení sporu, který vedly premonstrátky toho kláštera s arcibiskupem.

Instruktorem noviců a zároveň archivářem i annalistou byl Mayer až do roku 1767, v němž 16. listopadu byl jmenován cirkátem. Ale peče o rádový dorost patřila i dále k jeho pracovní náplni, neboť ještě roku 1769 je znova zmínka o tomto jeho poslání. Když se stal cirkátem, bylo mu zase uloženo mít účast na denních chórových modlitbách, od níž byl předtím dispenzován; jako důvod tohoto opatření se uvádí, že bylo třeba v tom pomoci ostatnímu představentstvu kláštera. Archivu strahovskému ovšem tato nová organizační úprava nebyla právě ku prospěchu. Lze si těžko představit, že jedna a táz osoba by mohla zvládnout plně péči o archiv tak rozsáhlý a málo usporádaný, kromě toho psát kroniku, věnovat se mládeži a ještě jako cirkátor mít dohled v klášteře, jsouc jakoby „okem“ opatovým. V oné době totiž „cirkátor“ nebyl jen prázdný titul, byly s tím skutečně spojeny různé povinnosti navíc.

Není sporu, že Václav Mayer byl člověk nadaný, vzdělaný a upřímně se snažil o splnění daných úkolů. Právě toho roku 1767 měl dvakrát příležitost, aby uplatnil tyto své vlastnosti i při mimořádných okolnostech. V únoru mu bylo uloženo, aby sepsal odvolání proti císařskému dekretnu, kterým v minulém roce bylo nařízeno, aby kláštery podávaly do Vídne každoročně zprávu o svém finančním stavu, tj. soupis veškerého majetku, i závazků, jimiž je zatížen. Důvodem tohoto nařízení bylo, že klášter voršilek na Hradčanech se dostal do velmi obtížné finanční situace. Ale kláštery se bránily proto, že právě už předcházejícího roku byl soupis celého řeholního jméní podán a protest k tomu připojen už v prosinci 1766. Protože nebylo tím u gubernia dosaženo žádoucího výsledku, rozhodli se opati nejvýznamnějších klášterů podat odvo-

18) Děkan metropolitní kapituly František Kazimír Strachovský ze Strachovského svatovítší kanovníci, Karel Egon Krakovský z Košťálu a sv. Mikuláše na Starém Městě, kteří ho zplnomocnili a odeslali 3. února 1767. Tuto listinu podepsali i opati břevnovský, zbraslavský, u sv. Jana pod Fürstenberg, nejdříve Skalou a sv. Mikuláše na Starém Městě, kteří toho dne byli na sí purkrabí Filip Strahové osobně přítomni.²⁰⁾

Opat byl s prací Mayerovou asi spokojen, neboť když koncem července se vydal na vizitaci klášterů v Želivě a v Zábrdovicích, vzal ho s sebou jako sekretáře pro tu záležitost. Od té doby se, bez výslovného jmenování, Mayer postupně stával jakýmsi druhým opatským sekretářem.²¹⁾

Kněz Václav Mayer na Strahově jistě také vypomáhal v duchovní správě, ale mimo Prahu, ani jako samostatně působící duchovní, ani jako kaplan nikdy nebyl; takže problematiku venkovských farností znal jen z doslechu. Přitom u kanonického řádu, který má značný počet inkorporovaných far, je tato stránka pastorační činnosti jistě velmi významnou a bylo proto naléhavě potřebné, aby byl později, jako opat, přístupný rozhovoru a radám bratří, působících venku. Jako strahovský prelát se později stal dokonce generálním představeným tzv. rakouské premonstrátské kongregace, takže na moudrosti jeho úsudku nepochybňě mnohé zaviselo.

Ku prezentaci premonstrátských kleriků pro svěcení roku 1768 byl také poslán Mayer. Při tom obhajoval strahovskou praksi, že totiž opat strahovský uváděl i kleriky z jiných opatství, pokud studovali v norbertinské koleji a z vůle svých vlastních prelátů podléhali jemu, jako řeholnímu představěnému, a to bez propustného listu jejich opatů. Kancléř se sice s touto argumentací, postavenou na základech dávného zvyku, nespokojil, ale světící biskup to uznal, takže Adrián Reisser z kláštera Speinshart, pro kterého spor vznikl, byl rovněž pověcen na podjáhnu.²²⁾

Všeobecná schopnost a neomezená možnost jsou samozřejmě dvě rozdílné věci a to se nakonec projevilo i v případě Mayerové: přijímal rozličné úkoly, jež mu postupně byly ukládány, a už prostě na to nestačil. Jak už bylo naznačeno, práce archiváře a kronikáře by, za daných okolností, byla vydávána celý pracovní čas, nejen volné chvíle i jinak dost zanechaného Mayera. Neboť archiv bylo třeba nejdříve uspořádat. Neklidná léta předchozí doby ovšem neprospěla ani strahovskému archivu: jednotlivé spisy a doklady byly spíše utratomadeny než ukládány, něco bylo svázané v neuspořádané celky, něco nedopatřením odhozeno, a zase jiné bezvýznamné útržky a poznámky nejasného obsahu byly zařazeny. V tom bylo třeba navázat pokračováním klášterní kroniky, která už od r. 1743 vůbec nebyla psána: a to byl úkol velmi obtížný, ba dokonce, před uspořádáním písemných podkladů vlastně neproveditelný. Mayer také poukazoval na nedotatečnost materiálů, když 5. července 1769 předkládal opato-

19) Plasy, Kladruby, Teplice, Chotěšov, Želiv, Doksy.

20) ŘP Strahov, kniha 225. Annalium Strahoviensium tomus VII. (DJ III 8);

21) „...a manu secretarii“ dto ku dni 10. 11. 1769.

22) Světícím biskupem v Praze byl v letech 1760-1775 Jan Ondřej Kayser.

vi zprávu o stavu té věci a sděloval, že dosud nebyl s to ty anály sestavit. Není známo, jak opat na jeho hlášení reagoval, ale asi mu stanovil nějakou lhůtu, neboť zatím zůstalo vše při starém, žádné nové opatření nebylo učiněno. Mayer však ani potom nezvládl svůj úkol a při řádovém kapitulu 10. listopadu 1769 vznnesl proti němu opat obžalobu, že „*až dosud ve funkci archiváře a annalisty nic nedokázal*“. Současně ho zbavil funkce cirkátoru i pomocného sekretáře, těmito úkoly pověřil P. Siarda Bartowského, a také rozhodl, aby tzv. votivní listy psal napříště P. Alexius.²³⁾ Samo o sobě toto opatření by bylo možno považovat za velmi užitečné, aby totiž Mayer měl pro svou práci více času, ale stinnou stránkou těchto událostí bylo, že to vyznělo jako trest, neboť pozdější kronikář k tomu pojmenovává stručně, ale výmluvně, že „*jeho myslí se přičí na psat více, neboť je sklíčena hořkostí výrazu*“.²⁴⁾

Mayer měl tedy nyní více času pro svou práci, není důvod pochybovat o jeho dobré vůli, ale jeho úkol byl velmi nesnadný, takže výsledek jeho úsilí představuje pouze začátky předběžného zpracování a různé poznámky. Už se však nestalo, že by sám podával opatovi zprávu o postupu svého díla, a vyzván k tomu zatím nebyl. Snad by byl přece jen успěl v sepsání alespoň konceptu o některém období, ale ten klid jakéhosi skrytého, archivářského ústraní netrval dlouho.

Roku 1771 mu byl svěřen nový úřad, tentokrát světský, točí pohořelecký soud; zřejmě proto, že měl alespoň základní vzdělání právnické. Ale i v klášteře byl znova jmenován cirkátem, protože P. Siard, který tu funkci zastával, téměř náhle zemřel. A r. 1772 mu byla svěřena strahovská duchovní správa, tehdy ještě vedená pod titulem administrátora u sv. Rocha.

Když r. 1774, dne 17. dubna, požádal opatský sekretář P. Bedřich Kempff o uvolnění z funkce a uchýlil se do klidu na klášterním statku v Hradištku, vybral si opat na jeho místo právě P. Václava Mayera, který se mu pro tu práci zdál nevhodnějším a nejschopnějším.

Finanční situace kláštera nebyla právě utěšená a opat František Daller tu hospodářskou stránku nezvládl. Nikdy se neodhodlal k tomu, aby pohledávky kláštera u neplatících dlužníků energicky a důsledně přenesl na půdu právního jednání, případně soudu. Byl v tom jistě i kus chvályhodné křesťanské mírnosti, ale všechno má své meze, aby toho snad někdo nezneužíval. Klášteru nakonec neplatil téměř nikdo, ale Strahov své závazky musil plnit. Rozpočet byl tak stále pasivní a na krytí schodku bylo nutno si vypůjčovat; úroky však rok od roku ještě pasivum zvyšovaly. A tedy např. r. 1774 si Strahov vypůjčil od různých věřitelů 10. 100 zl., hned na to r. 1775 zase 9. 900 zl. při 4% úroku, a tak tomu bylo vícekrát. Při tom se však na dluh i kupovalo, např. knihovna Claušerova, za kterou se klášter zavázel úpisem zaplatit 2. 000 zl. při 4% úroku. Ta vzácná knihovna ovšem za ty pe-

23) Siard Bartowsky (1735-1771), Alexander de la Haye (1735-1789).

24) „...plura scribere ac ritidine expressione deictus vetet a Strahoviensium V-

níze stála, ale klášterní dluh tím zase ještě stoupal. Při tom se z důvodů finančních šetřilo na kuchyni. Prostě, po stránci hospodářské bylo mnoho problémů, pro jejichž vyřešení bylo třeba pevné ruky.

Tím, že archivář byl zase zaměstnán i jinými, dost náročnými úkoly, dalo se očekávat, že usporádání a zařazení listinného materiálu jakož i kronikářská práce budou váznout. Je těžko srozumitelné, že opat Daller si toho nebyl vědom: Dne 16. listopadu 1776 oznámil celému konventu, že Václav Mayer jako archivář a annalista neudělal vůbec nic, a zbavil ho tohoto úřadu. Bylo to nezasloužené pokročení, ale bylo přijato s klidem a podřízeností. Mayer se nehájil, ač by se byl hájit mohl; např. mohl předložit rozsáhlý zpracovaný materiál, který se do našich dnů nedochoval, ale o němž později je zmínka v annálech jako o spoustě rukopisných záznamů,²⁵⁾ nebo mohl požádat o svědecí spolubratry, že nejen ve dne, nýbrž nejednou i v noci se věnoval tomu svěřenému úkolu, což také je o něm výslově dosvědčeno.²⁶⁾ Přijal to snad s trochou tísně v srdci, jak už to v podobných případech bývá, ale s duchem statečným a odevzdaností do vůle Boží. „*Ať tedy píše jiný*“, řekl bez vzrušení, „*a ať mu to jede snadněj*“.²⁷⁾ Jeho nástupce, P. Adolf Schramek nedokázal o nic více, neboť r. 1861 byly nalezeny jen jakési skromné koncepty kroniky za rok 1744. Přehodnocení stavu věci se však Mayer ze strany opatovny nedočkal, neboť Daller 2. května 1777 zemřel.

Dne 17. července téhož roku byl za nového opata zvolen pod dohledem dvou císařsko-královských komisařů Bohuslav Herwig. Hned v prvním hlasování z celkového počtu 83 hlasů dostal velkou většinu, točí 72. Za císařské potvrzení této volby byla stanovena dávka přes 11 tis. zl., na jejíž zaplacení si Strahov musil vypůjčit 6 tisíc. Ochotným věřitelem byl v tomto případě metropolitní děkan Strachovský. Ale později bylo nutno, mezi 4. březnem a 15. dubnem, udělat ještě další dluh, 2. 000 zl., protože pro válku s Pruskem bylo nařízeno množství sena, obilí aj., které musí být odevzdáno, a klášter to musil koupit za přehnané ceny.

Opat Bohuslav neřídil dlouho strahovskou kanonii, neboť už 6. ledna 1779 zemřel. Ale brzy po svém nastoupení provedl svůj kladný vztah k Mayerovi a jeho práci, neboť v seznamu bratří za rok 1778 je Václav Mayer už zase veden jako opatský sekretář a archivář kláštera.

II.

Dne 12. ledna hned na to bylo zasedání kapituly, která zvolila tzv. direktorium pro dobu „*sede vacante*“. Právo tomu předsedat měl opat ze Steinfeldu, ale ten pro nemoc a velkou vzdálenost na žádné takové volby nejezdil, dával se zastupovat generálním vikářem rádu; pokud tento neměl možnost

25) „...vastissimae eius scriptae chartae“.

26) „...impeditisse dies noctesque non sine detrimento sanitatis“.

27) „Scribat porro alius ... scribat facilius ...“.

přijet, zastupoval ho vizitátor, jímž byl tehdy opat loucký Řehoř, pro českou církev. Za předsednictví tohoto a přítomnosti opata tepelského a opata dokšanského byl také potom 8. března zvolen novým opatem Václav Mayer. Hned v prvním hlasování dostal 50 hlasů, tedy výraznou většinu, neboť druhý kandidát, jen o málo starší a v té době rektor norbertinské koleje P. Ambrož Schmidt obdržel 30 hlasů.

Slavnostní uvedení v úřad se konalo 8. dubna a byl k němu pozván i P. Bedřich z Hradištka, bývalý opatský sekretář, skutečně také přijel a byl jedním z hostů opatské hostiny.

Nový opat se bez váhání ujal správy kláštera a kanonie. Jistě mu to bylo usnadněno tím, že dosud dlouho působil před tím jako opatský sekretář, měl tedy v možnosti nahlédnout do způsobu vedení i do administrativních struktur.

Už 18. dubna nařídil, aby knihy Claußerovy knihovny, před časem koupené, kterých bylo celkem téměř 6. 000, byly zapsány do katalogu a přesně vedeny v evidenci. Až do té doby byly totiž jen skladovány, půjčil si je, kdo chtěl, a některé i ztratily. Knihovníkem, současně i dohlížejícím na provoz a zásobování kuchyně, byl P. Adolf Schramek a jemu na pomoc v knihovně byl přijat do zaměstnání lapan Heidel, který měl v knihách a knihovnictví osobně velké zalíbení. Bylo tedy nováno velké úsilí tomu, aby v knihovně byl nastolen pořádek a byl přehled. Bylo podle potřeby prováděny i práce knihářské.

Ale i kostelu a budovám kláštera nový opat hned věnoval péči. Pro kapli, která byla nazývána „Ecce homo“, jsouc připomínkou utrpení Pána, byly objednány nové stříbrné lampy nesené dvojicemi pozlacených andílků. Dosavadní zdroj světla, ozdobná lampa, byl odtamtud přemístěn k oltáři sv. Jana Nepomuckého, jelikož zvláštní projev úcty k tomuto českému světci u příležitosti padesátého výročí jeho kanonizace. Byly též pořízeny dvě pozlacené světélkové nádobky pro oltář Nejsvětějšího Srdce Ježíšova a svatých ochránců. Na oltář sv. Jana Nepomuckého dal opat světélkovou nádobku z čisté mědi, pozlacenou a postříbřenou, kterou ještě jako sekretář koupil a měl potom ve svém příbytku; byla umístěna u křížů, z nichž dva zhotovili bratři.

Dne 16. května 1779 byla slavnost padesáti let od svatořečení sv. Jana Nepomuckého. Do katedrály byl pozván i opat strahovský, ač ještě nebyl infolován. Postaral se, aby k tomu dni byly dohotoveny dvě korouhvě a tzv. umbella, že s ozdobou okrouhlého tvaru s barevnými květy vyšitými na vzácném podkladu, kteréto předměty byly po smrti opata Františka nalezeny připravené mezi bohatými světskými panstvými než jako hlasatelé království Božího. Také celý klášter tak získával na přízni.

Jako oprava budov byly ještě také téhož roku pořízeny nové schody do vinného sklepa optství, které byly před tím dřevěné a už shnilé. Nyní byla zhotovena konstrukce kamenná a na ni položeny dřevěné desky. Také do letního refektáře byla na podlahu z leštěného mramoru, což měl v úmyslu už opat Daller, ale nestalo se uskutečnit. před tím tam byla podlaha z trámců, ale ta, nejspíše vlhkostí, byla vždy za pět let zničena.

Po svatojánských slavnostech, 20. května, odjel opat do Vídně poděkovat u dvoru za své potvrzení a při tom žádal i o snížení předepsané dávky, čehož se mu i hned domů v říši rakouské ode všech představených, kteří dařilo dosáhnout: taxa 8. 000 zl. byla snížena, zaplatit bylo třeba jen 3. 000 zl. dvou termínech; navíc získal i prominutí zbývající, ještě nezaplacené části dávky zemřelého opata Bohuslava, totiž 2. 915 zl. 40 kr. Na cestě do Vídně doprovázela statnou provincii, ale do dvou měsíců je nutno oznámit úřadu pata P. Maximilián Dittl, cirkátor a novicemistr, značně mladší. Z Vídně, kde sloužil, co podniknou; také z 26. března, jímž se nařizuje předložit vždycky církevní úřední dokumenty jako buly, breve,

Obstarání lamp pro kapli „Ecce homo“ dopadlo špatně, protože zlatník Thirn, kterého klášter po řadu let pověřoval různými pracemi a přispíval tak ku prospěchu jeho živnosti, se špatně odvděčil, neboť 149 lotů svěřeného stříbra darebně zčásti prodal, zčásti dal do zástavy. A proto lampy musily být udělány skromnější, totiž jen z čisté mědi, zřejmě ani na postříbření nebylo.

V srpnu byl vydán a v kapitulu 4. 8. přečten císařský dekret, že řeholní představení jsou povinni poskytovat svým podřízeným oděv a všechno ostatní potřebné naprostě přesně, a pokud nadace na to nestačí, musí být počet řeholníků snížen.

Infolován byl opat Václav Mayer 5. září 1779 a vykonal to světicí biskup pražský Schweiberer, za asistence opata tepelského a opata dokšanského. Brzy se mu dostalo i dalšího, osobního ocenění: 19. ledna 1780 byl také Mayer jmenován notářem a čestným papežským protonotářem. Listina o tom je uložena ve strahovském archivu, podepsána jménem papeže Pia VI., má datum uvedeného dne. Je zachován i doklad o slibu úcty a poslušnosti arcibiskupovi pražskému i jeho nástupcům, podle tehdejších zvyklostí a církevního práva.

Mayer zpočátku vyřizoval všechno sám, ale spolubratr Schuster v dopise, potvrzujícím příjem a odevzdání předepsané dávky u Taxamtu, mu doporučuje, aby nezůstával bez sekretáře a nedělal sám i provizora: mohl by si uškodit na zdraví; též aby někomu svěřil účetní knihy.

Ve vztahu ku státní moci měli tehdy církevní hodnostáři podobné postavení jako šlechta. To sice mělo své výhody, že mohli někdy snadněji vyřizovat a řešit různé církevní záležitosti, ale mělo to i své stinné stránky, neboť panovník a jeho vlivní úřady nejdou značně zasahovali do oblasti věcí náboženských. Kromě toho, pokud trvalo poddanství, mohlo se duchovenstvo na všech úrovních některým lidem jevit spíše jako světské panstvo než jako hlasatelé království Božího.

Jestě 1. října 1780 obdržel Mayer pozvání do zemského sněmu ve jménu Marie Terezie, ale už 26. listopadu téhož roku císařovna zemřela a po ní nastoupil Josef II., který - jak známo - vztahoval svou vladařskou moc na všechno bez rozdílu, včetně věcí církevních.

A tak už 5. dubna 1781 píše vídeňský nuncius Giuseppe Garampi státnímu sekretáři Pia VI., kardinálu Pallavicinimu o dvou závažných, pro Církev významných císařských nařízeních: z 24. března, jímž se přikazuje odtržení vůbec řeholních domů v říši rakouské ode všech představených, kteří po stránce hmotné: při tom se však dovoluje zřídit samostatnou provincii, ale do dvou měsíců je nutno oznámit úřadu pata P. Maximilián Dittl, cirkátor a novicemistr, značně mladší. Z Vídně, kde sloužil, co podniknou; také z 26. března, jímž se nařizuje předložit vždycky církevní úřední dokumenty jako buly, breve,

28) Archivio secreto Vaticano - sig. Germania 398, fol. 98 - 101.

udělení beneficia atd. ku schválení císaři. Nuncius kromě toho poslal státnímu sekretáři dopis, který má datum 5. 4. 1781 a v němž vyjadřuje svou tiseň a obavy.²⁸⁾ Ukázalo se velmi brzy, že ty obavy nebyly bez důvodu, neboť Josef II. neváhal prosazovat své myšlenky a představy o náboženství. Mimo jiné zrušil i četné kláštery, také premonstrátské. Zásluha, že nebyl zrušen i Želiv, se přičítá opatu Mayerovi. V té době nebylo snadné být představeným kláštera a neměl to ani Mayer lehké. Roku 1785 byl podán i návrh, aby Strahov byl zrušen jako četné jiné kláštery. Ale císař to odmítl s poznámkou, že nehodlá rušit kláštery užitečné. Počet strahovských řeholníků byl však omezen ze 45 na 18. Jistě právě i opat Václav Mayer přispěl k tomu, že úplné zrušení jeho klášter nepostihlo. Dovedl přesvědčivě ukázat, že strahovský klášter je nejen náboženským, nýbrž i občanským kulturním střediskem, a to právě v té době bylo velmi užitečné. Snažil se vždycky najít vhodný způsob, aby nalezl porozumění u církevních i světských osobností, s nimiž mu bylo třeba jednat. Jistě ani on neměl vždy úspěch, ale přece jen určité diplomatické nadání mu nelze upřít. Jako zemský prelát byl také zván do zemského sněmu a nebyval tam jen tichým posluchačem, nýbrž se v rámci možnosti účastnil i politického života země. A bylo to v té době účelné; císařský dvůr měl k církvi postoj nevlídný, některé zdroje uvádějí výslově „*nepřátelský*“²⁹⁾ a tak se stávalo, že různá císařská nařízení stavěla i církevní instituce do okolností neočekávaných a podmínek zcela nových. Je obecně známo, že za Josefa II. bylo zrušeno mnoho klášterů, ale císař zasahoval značně i do jiných oblastí náboženského života. Mayerovi se však přece jen dařilo získávat u dvora jakousi osobní přízeň, měl tam pověst hodnostáře vzdělaného a podporujícího vědeckou činnost. Řád míval tehdy ve Vídni svého zástupce, který podle možnosti sděloval informace o tom, co se připravuje, a když bylo třeba, zprostředkoval různé záležitosti k vyřízení. Pro opata Mayera to mělo ještě větší význam, když po vytvoření jakési samostatné rakouské, též i uherské církárie, odtržené od zahraničních rádových představených, byl zvolen příslušnými kláštery za jejího přednostu a vizitátora. Do této zvláštní rádové provincie patřily kromě Strahova kláštery: Želiv, Nová Říše, Schlägl, Teplá, Vratislav, Czarnow. Císařské potvrzení této volby má datum 5. července 1789, ale později se k tomu připojil i Geras. Prodlení vzniklo tím, že žádali o souhlas biskupův.

Pokud se týká řeholního života v klášteře a v kanonii, opat Václav Mayer převzal po svém předchůdci všechno ve spořdaném stavu. Bohoslužby se ovšem konaly všechny podle tzv. tridentského způsobu a chórové modlitby tak, jak to bylo dříve uspořádáno v kněžských hodinkách: Matutinum, Laudes, Prima, Capitulum, Tertia, Sexta, Nona, Vesperae a Completorium. Při kapitulu každého dne byly řeholníkům sdělovány zprávy a pokyny týkající se denního programu,

29) *The Catholic Encyclopedia*, vol. XIV., New York, 1912, p. 312

případně pochvaly nebo napomenutí, a v závažných případech i ohledně událostí v oblasti občanské, např. císařských nařízení různého druhu, zejména pokud měla význam pro činnost Církve. Každý jednotlivý řeholník měl svůj příbytek, v němž i spal, ale jídelna byla společná. S ohledem na to, že premonstráti nežijí v uzavřeném klášterním společenství, měl každý bratr k dispozici malou částku peněz na případné běžné výdaje, ale z toho musil předkládat vyúčtování. Oděvy, prádlo, hábity i ostatní životní potřeby, to vše bylo, pod řízením opatovým, obstaráváno společně. V době adventní a postní bylo o všedních dnech více zdrženlivosti od masa. Litní chórová modlitba, tedy matutinum a laudes, se po celý rok konala v době noční. To však právě za opata Václava Mayera bylo zrušeno a přeneseno do večerních hodin předcházejícího dne, tedy tzv. anticipování. Lze to považovat za důsledek neklidu doby josefinské, kdy státní moc vlastně vytvářela pro církevní instituce a zeměna kláštery ovzduší stálé nejistoty. Někdy opat žádal také konvent o vyjádření, rovněž při kapitulu.

Bratři, kteří působili mimo klášter, většinou na inkorporovaných farách, spravovali majetek obročí i své vlastní příjmy a každým rokem za obojí, každé zvlášť, pořádali opatovo vyúčtování. Z některých dopisů, zachovaných ve strahovském archivu, vyplývá, že při větších výdajích se žádalo o povolení opatovo; např. pro obstarání hábitu, spodního oděvu, zimních šatů aj. Když k tomu byl přiměřený důvod, mohlo se povolení i předpokládat a věc se oznamila dodatečně; a to jak u osobních výdajů, tak i v záležitostech církevního majetku. Duchovní správa na farních v pražské arcidiecézi, tj. Strahov, Úšovice, Radonice, Šárka-Nebušice, Doksy, Kmetiněves, Dolánky a Libotenice, byla arcibiskupem pražským 29. května 1796 potvrzena, ale s poznámkou o závislosti na blahovůli metropolity a neporušitelnosti všech práv arcibiskupství. Při tom se vyslovuje zákaz zvonění kostelního, když opat přijíždí, neboť takové právo se přiznává jen diecéznímu biskupovi a od něj delegovanému vizitátorovi. Opat nesmí duchovní správce zbavit úřadu, leč z příčiny schválené konzistoři. Kaplany odvolávat může, ale musí to předem oznámit.

Mayer v té době také požádal, aby mu bylo dovoleno užívat pontifikálií v pražské arcidiecézi. Jako odpověď na to je zachován zajímavý dokument z téhož dne, 9. 5. 1796, dle něhož se to povoluje, ale kromě katedrály a případů, kdy arcibiskupám by byl přítomen; pro takové okolnosti by bylo třeba žádat zvlášť. Připomíná se nařízení papeže Alexandra VII., aby nedocházelo ku zneužití, že v takovém případě by diecézní biskup, jako delegát sv. Stolce, mohl zakročit třebas i cenzurami. Abi k takovému zneužití nemohlo snadno dojít, nařizuje arcibiskup Mayerovi ostatním prelatům tyto podmínky:

1. Na oltáři nesmí být více než šest svící.
2. Křeslo (sedes) nesmí být pevné, nýbrž přenosné. A může být sice potaženo sedvábím, ale nesmí být zdobeno protkáváním různého okrasného druhu.
3. Tzv. kredenční (odkládací) stolek je přípustný jen malý, na epištolní (pravé) traně; na něm dvě svíce, mitra, kalich, misál a co k tomu patří.
4. Před pontifikální bohoslužbou a po ní nesmí být opat provázen svými řeholníky do kostela a z kostela; to je dovoleno pouze biskupovi.
5. Jako asistence mohou být jen jáhen, podjáhen, dva klerici-levité, asistující kněz, va pro mitru a berlu, dva akolyté.
6. Opat nesmí používat zdobených miter, leč se zvláštním dovolením sv. Stolce. Ja berle musí mít bílou roušku.
7. Řeholníci nemají mít rochetu, leč patří-li k rádu, který má na to právo.
8. Opat nesmí brát bohoslužebná roucha s oltáře, to arcibiskup prostě na svém zemí zakazuje.

9. Udělovat nebo ohlašovat odpustky ať se neodvážuje.

10. Opat nesmí žehnat, když prochází kostelem, ani když je v pontifikáliích.

11. Nesmí používat pontifikálií při ordinaci svých řeholníků, obláče nebo slibech řeholnic, ani úplně mu podřízených, a pro pontifikální svěcení posvátných rouch je nutno si vyžádat zvláštní svolení arcibiskupovo.

12. Oltářní plátna apod. smí světit jen pro své kostely a kláštery.

13. Opatovi není dovoleno konat jiné pontifikální úkony (výslovně je uváděno svěcení zvonů, kalicha, a taková, při nichž se užívá sv. olej) pro cizí kostely nebo poddané. Pro udělování nižších svěcení svým klerikům musí získat zvláštní privilegium sv. Stolce.

14. Opat nesmí dávat požehnání kazatelům, kteří přijali úkol kázat jeho poddaným. Je to vyhrazeno biskupovi.

15. Při soukromé mši svaté se opat nesmí lišit od prostých kněží, pokud se týká rouch, obřadů, přisluhujících, výzdoby oltáře a udělování požehnání. Má se oblékat v sakristii, odložit pektorál a nemá mít konvičky s tákem stříbrně.

Kdyby opat jednal proti témtu výše uvedeným omezením, povolení pro používání pontifikálií v pražské arcidiecézi tím samým (*ipso facto*) ztrácí jako odvolané. O rozměru tonzury není zmínka, aby neměl větší.

Inu, pořádek musí být, ale některé body těch podmínek snad přece jen znějí trochu příliš ritualisticky, až nedůvěřivě. A po všech těch otřesech, které přinesla s sebou tzv. doba „osvícenská“ i poměrně nedávná francouzská revoluce, by snad bylo možno očekávat srdečnější vztahy v církevních kruzích. Konec konců, opatem se stává člověk volbou, potvrzením a benedikcí, právo pontifikálií dostává zvláštním posvátným úkonem, ale dobrého preláta z něho udělá to, co má v hlavě a v srdci, nikoliv to, co na sebe navěsí; to jsou jen odznaky, insignie, úctyhodné, ale přece jen neživá hmota, která už, jak víme z církevních dějin, nejednou byla i „zástěrkou“ pro ledaco.

V tragických událostech francouzské revoluce se i některým premonstrátům podařilo utéci do ciziny a postupem času se někteří dostali i do našich zemí a byli zařazováni mezi ostatní v jednotlivých kanoniích. Na Strahově byli přijati biskup Alexandre Schauvigny, Jan Court, Gilbert Törq, Jan Lorthivoir, tak bylo určeno dvorním dekretem, dva přišli do Želiva, Leopold Motte a Albert Durande. Že by se naučili česky, to není pravděpodobné, ale při tehdejší latinské liturgii na tom tolik nezáleželo, pokud nepřicházelo v úvahu kázání. A je možné, že uměli německy, už proto, že k nám přišli přes země německé a byli to lidé s vyšším školním vzděláním; takže v duchovní správě se přece jen i mimo oltář mohli více uplatnit. Němčina byla v tehdejší rakouské říši i v našich zemích přece jen převládajícím jazykem a vzdělaný Čech by se

30) Jean Baptist Bordier byl těžko obešel bez její znalosti. Vždyť i na Strahově, když se 28. září 1799 slavily poslední opat kříženiny opatovy, byla mu věnována bratřimi báseň v jazyce německém. Stojí za tera ve Wadgassen připomíinku, že 14. června toho roku se také slavilo 1000 let od založení města v trevírské diecézi. Ihlavy a při této příležitosti tam opat Václav Mayer měl pontifikální bohoslužbu. Další významnou událostí pro Strahov toho roku bylo, že tam 30. července zemřel opat Jan Bordier.³⁰⁾

Roku 1787 byla farní duchovní správa přenesena z kostela sv. Rocha do klášterního chrámu. Z toho bylo možno usuzovat, že účast na bohoslužbách byla v té době dost značná, ale důvodem mohlo být i to, že Strahov měl méně řeholních kněží, bylo tedy asi obtížné zvládnout pořad bohoslužeb na dvou místech. Už 4. srpna 1779 byl totiž v kapitulu čten královský dekret, že všichni řeholní představení jsou povinni každému jím podřízenému členu kláštera poskytovat naprosto přesně i všechny ostatní potřeby; pokud by snad příjmy na to nestačily, musí být počet řeholníků snížen. A jak už bylo uvedeno, roku 1785 bylo zásahem státní moci skutečně provedeno na Strahově omezení na 18.

O vzdělání svých kleriků se opat Mayer staral pečlivě. Chápal dobře, jak je to důležité pro správné hlásání slova Božího: nestáčí jen znát pár liturgických předpisů, to umí každý ministrant, ale je třeba ovládat přiměřeně dogmatiku a morálku, vyznat se v církevních zákonech a mít přehled i v oblasti věcí občanských. Jeden ze strahovských kleriků byl poslán studovat v rakousko-uherské koleji, kterou císař Josef II. zřídil ve městě Pavia v severní Itálii, místo té, jež bývala v Rímě. Byl tam určen Jiří Kirpall narozený v Praze r. 1764, který vstoupil na Strahov roku 1781 a své teologické vzdělání tam v červnu 1787 dovršil doktorátem teologie. Když se vrátil do Prahy, složil r. 1788 slavné sliby a byl vysvěcen. Lze počítat s tím, že opat Mayer by i jiným zvlášť nadaným klerikům umožnil studium v cizině, kdyby to finanční situace kláštera umožňovala.

Ale 9. února 1787 vydal císař dekret, Strahovu sdělený guberniem 27. dubna téhož roku, podle kteréhož dekretu je nařízeno, že řeholní představení nesmějí na potřebu jednotlivých členů kláštera vydat ročně více než 300 zl. Do toho bylo výslovně zahrnuto ošacení, strava, léky, služby a souhrnně ještě všechny ostatní k životu nutné náležitosti. To byla jistě věc závažná a proto k tomu vydal opat 11. července své zvláštní prohlášení pro konvent. Vyjadřuje v něm nutnost, tomu rozkazu se podřídit, což vyžaduje přesné zjištění a sepsání toho, zdali a v jaké míře snad dosavadní náklady na jednotlivce ten stanovený obnos na Strahově přesahují. Podle toho mínění se dosud vydávalo na jednotlivce značně více, ale počítá s tím, že některí s tím nebudou souhlasit, v domnění, že teď to budou mít lepší; k tomu vyslovuje politování. On sám si přeje a měl by v tom potěšení, aby každý řeholník dostal, to potřebuje, jako dosud. Ač je předeším jeho věcí, aby zařídil, co je třeba, přece en žádá ostatní představené a celé společenství, aby mu pomohli radou a řekli každý k tomu svůj názor. Je ochoten předávat bratrovi, který by se toho úkolu ujal, příslušný peněžitý obnos podle počtu řeholníků, po odečtení toho, co stojí společné zájmovaní potravinami nebo obstarávání služeb. Při tom je třeba, aby nebyla narušena zásada života ve společenství, která vyplývá z řeholních slibů a kterou císařské nařízení bere v úvahu. Opat předkládá dále konventu návrh, jak asi by ta nová pravila hospodaření mohla být uskutečněna.

Alespoň jeden lékař a jeden holič jsou trvale zaměstnáváni a placeni po celý rok. Napříště, jakkoliv to lze pociťovat bolestně, náklady léčení v případě nemoci musí být hrazeny v mezích toho obnosu, určeného na jednotlivce. Doporučuje se konventu, aby u některého bratra, k tomu ochotného, se ukládaly přebytky všech společně pro případ nouze, např. vážného onemocnění, jež může být i náhlé. Konvent

musí převzít i úhradu mezd pro ty zaměstnance, kteří slouží celému společenstvu a to byli tehdy: konventní sluha, vrátný, zahradník a jeho pomocník, sluha v referenci, který se v zimě také stará o topení za pomoci uvedeného už zahradnického pomocníka. Aspoň polovinou bude mít konvent účast na placení krejčího i jeho spolupracovníků, dalšího, mimoklášterního zahradníka, pokud ten bude pro společenství poskytovat něco mimořádného, pradleny, myčky nádobí a v kupování dříví. Jen zvoník, varhaník a laický kostelník budou i dále placeni jako dosud v rámci celkového rozpočtu.

O kuchyň se bude starat, dle opatova návrhu a, už předem projeveného zájmu konventu, kuchař Matěj s dvěma pomocnicemi, jejichž plat, jakož i zásobování kuchyně dřevem a potravinami, půjdou k tří konventu. Tento má také rozhodnou vliv na běžný nákup masa a jiných potřeb ku přípravě jídla má být obstaráván srdcemi provizoriátu nebo v přímém hospodaření kuchyně. Kuchař Matěj bude v norbertinské koleji a osvědčil se ku spokojenosti všech.

Jako správce sklepa navrhuje opat dosavadního vrátného, zřejmě též laického, který plnil svědomitě takový úkol už dříve v semináři a jistě i v jeho dřeva, které je sice dražší, ale mnohem déle udrží teplo v místnosti, takže to Strahově to bude dělat dobře. Koncem každého měsíce předloží každému členovi končícímu přece jen příjezd levnéjší. Kuchaři se ponechají na vůli, kde bude kupují chléb, ale je třeba mu uložit, aby se staral také o mytí nádobí. Platit dosavadním kuchařem se s návrhem písemně účtenku, kolik piva kdo spotřeboval pro sebe nebo své hosty.

Konventuálové musí také krýti náklady na ošacení a ložní prádlo, každý dle svýmačku nádobí konvent rozhodně nemůže a nehodlá. Souhlasí se s návrhem potřeby. Opat navrhuje, aby u bratra, tím pověřeného, ukládali každý část svého patovým, aby pivní sklep měl na starosti dosavadní vrátný, ale žádá se, aby bylo nančního přídeelu a z toho aby se účelně a přiměřeně kupovalo jednotlivcům to pětibáno správného vyúčtování každého sudu piva. slušné osobní vybavení. Pokud se týká věcného zařízení kláštera, jako nabytia. Ohledně zbytků z kuchyně vyjadřují bratři ochotu spokojit se s tím skromným v příbytcích řeholníků i v jídelně a podobných, pro společné použití určených pohledem, který včetně polévkou teď bude sestávat z pouhých čtyř pokrmů, večeře této storech, včetně stolního prádla, ukládá se všem, aby s těmi věcmi zacházeli co možně všechni se zříkají, aby ušetřili páru zlatých na potřebné výdaje, ale prosí o soupečlivější. Když se něco zničí nebo poškodí, bude věcí provizora, aby posoudil, zda je to, co snad v kuchyni zbude, mohli napříště dávat svým přátelům a příležitostně obstarávali nutné pracovní přispění, což v rámci určené finanční částky dříve v norbertinské koleji a osvědčil se ku spokojenosti všech.

Opac se také ptá konventu, zdali - jako dosud - má to, co od jídla v kuchyni zahrnuje se tedy: být rozdáváno chudým. Z toho lze usuzovat, že bral v úvahu možnost případné nouze, ve které by z kuchyně vlastně nic nezbývalo a v péči o chudé by teraplátil, co bude od něho potřebovat. zdroj nepřicházel k uplatnění.

Představení a konvent se mají poradit a dohodnout, ve kterých bodech souhlasí s názorem opatovým, k čemu mají připomínky, nebo i jiné návrhy řešení, aby všechny nařízení bylo vyhověno. Potom dají opatovi písemně vyjádření další dva, kteří v klášteře pracují. Doporūčuje se, aby byl uvolněn z funkce klášteru. Závěrem se připomíná, že i při tomto nynějším omezeném užívání statků pozemního sluhy a už proto, že pro Strahov dlouhá léta věrně pracoval, dále zaměstnán ských je třeba především mít na mysli dobra nebeská a bratři jsou povzbuzováni druhým strahovského chrámu. Jako příjem by mu mohlo být přiřknuto k řeholní horlivosti.

Opac napsal své prohlášení latinsky, ale konvent odpověděl vyjádřením v jazyce sv. Michala, kterou stejně nevykonával dobré. německém, a to 17. června 1787. Podepsáni jsou Tadeáš Columbani, převor, Gabravič by mohl dostat naturální požitky z fary, odcetené z přídeelu kostelníka Josefa, Schöttner, podpřevor, a Mikuláš Fischer, senior. Úvodem se bere na vědomí obsah spisu, že tomuto opat už 8krát poskytl dostatečné zaopatření tohoto druhu. onoho císařského dekretu a vyslovuje se ochota tomu novému uspořádání se pořídit, při čemž společenství bratří předkládá opatovi k úvaze, schválení nebo výrobu základního zahradníka Antonína Kotal, který dlouho svou práci dělal nedbale; ale kromě toho mít své názory k jednotlivým otázkám. Opacovi se vyslovuje též dík za to, že kněží, vázaní na ty omezené finanční prostředky, by považovali za přepych mít za postaral, aby 11. června P. Ondřej Pantzner přečetl všem spolubratřím znění dekretu jen ozdobnou, a pěstování zeleniny, které tam hodlají zařídit pro potřeby kultu. Až do té doby byli totiž bratři odkázáni jen na to, co slyšeli a co se povídalo, tedy tomu on nerozumí. Nezůstane bez prostředků, neboť jeho manželka a dvě dcery neměli přesnou představu o skutečnosti. Omlouvají se, jestli snad na základě mohou dost vydělat jako pradleny pro konvent i prelaturu. S dřívějšími pradleny správných informací někdo z nich se mylil v úsudku.

Za pokladníka společenství byl vybrán a ten úkol přijmout i plnit byl ochoten podpřevor P. Gabriel, který z rukou opatových vždy měsíčně převeze příslušný peněžitý obnos podle počtu členů kláštera a koncem každého měsíce udělá vyúčtování, aby každému jednotlivému bratrovi předal zbyvající obnos na jeho ostatní vydání.

Pokud se týká domácnosti, souhlasí konvent s tím, aby kuchař byl ustanoven podle opatova návrhu. Pro opata se však vařilo zvlášť, měl svého kuchaře, a proto bratři žádají, aby opat měl účast na zásobování kuchyně dřevem, neboť oba kuchaři vařili na témž krbu. Navrhoje se stanovení těch podílů, konvent 60 zl. ročně opat dle svého uznání, aby potřeba byla přesně plánována a bylo zabráněno nechyně dřevem a potravinami, půjdou k tří konventu. Tento má také rozhodnou vliv na běžný nákup masa a jiných potřeb ku přípravě jídla má být obstaráván srdcemi provizoriátu nebo v přímém hospodaření kuchyně. Kuchař Matej bude v norbertinské koleji a osvědčil se ku spokojenosti všech. e dobře možné.

Ohledně vytápení příbytků žádá konvent opata, aby zařídil dodávání hlavně tvrdoměstnance, který je sice dražší, ale mnohem déle udrží teplo v místnosti, takže to Strahově to bude dělat dobře. Koncem každého měsíce předloží každému člena končícímu příjezd levnéjší. Kuchaři se ponechají na vůli, kde bude kupují chléb, ale je třeba mu uložit, aby se staral také o mytí nádobí. Platit dosavadním kuchařem se s návrhem písemně účtenku, kolik piva kdo spotřeboval pro sebe nebo své hosty. Konvent považuje za nutné, aby počet laických zaměstnanců byl snížen, protože ohledně nařízení nepočítá se žádným zvláštním fondem pro úhradu jejich platů.

Ohledně zbytků z kuchyně vyjadřují bratři ochotu spokojit se s tím skromným v příbytcích řeholníků i v jídelně a podobných, pro společné použití určených pohledem, který včetně polévkou teď bude sestávat z pouhých čtyř pokrmů, večeře této storech, včetně stolního prádla, ukládá se všem, aby s těmi věcmi zacházeli co možně všechni se zříkají, aby ušetřili páru zlatých na potřebné výdaje, ale prosí o soupečlivější. Když se něco zničí nebo poškodí, bude věcí provizora, aby posoudil, zda je to, co snad v kuchyni zbude, mohli napříště dávat svým přátelům a příležitostně obstarávali nutné pracovní přispění, což v rámci určené finanční částky dříve v norbertinské koleji a osvědčil se ku spokojenosti všech.

Opac se také ptá konventu, zdali - jako dosud - má to, co od jídla v kuchyni zahrnuje se tedy: Konvent považuje za nutné, aby počet laických zaměstnanců byl snížen, protože ohledně nařízení nepočítá se žádným zvláštním fondem pro úhradu jejich platů.

1. Mistr krejčí, Jiří Wondraček, nebude dostávat plat, nýbrž každý mu jednotlivě zadrží, opat doufá, že nějaká částka bude také připuštěna k zaúčtování tím způsávána almužna z pokladnice dobročinnosti.

2. Bratři nebudou ze svého podílu platit mimoklášternímu zahradníkovi, protože zdroj nepřicházel k uplatnění.

3. Konventní sluha Antonín Proscher se jeví jako nadpočetný, jeho práci zastaví císařské nařízení nepočítá se žádným zvláštním fondem pro úhradu jejich platů.

3. Konventní sluha Antonín Proscher se jeví jako nadpočetný, jeho práci zastaví císařské nařízení nepočítá se žádným zvláštním fondem pro úhradu jejich platů.

4. Předpokládá se, že i opat bude souhlasit s návrhem bratří, aby byl propuštěn konventní zahradník Antonín Kotal, který dlouho svou práci dělal nedbale; ale kromě toho mít své názory k jednotlivým otázkám.

5. Opacovi se vyslovuje též dík za to, že kněží, vázaní na ty omezené finanční prostředky, by považovali za přepych mít za postaral, aby 11. června P. Ondřej Pantzner přečetl všem spolubratřím znění dekretu jen ozdobnou, a pěstování zeleniny, které tam hodlají zařídit pro potřeby kultu.

6. Až do té doby byli totiž bratři odkázáni jen na to, co slyšeli a co se povídalo, tedy tomu on nerozumí. Nezůstane bez prostředků, neboť jeho manželka a dvě dcery neměli přesnou představu o skutečnosti. Omlouvají se, jestli snad na základě mohou dost vydělat jako pradleny pro konvent i prelaturu. S dřívějšími pradleny správných informací někdo z nich se mylil v úsudku.

7. Zaopatření tohoto druhu mohou dost vydělat jako pradleny pro konvent i prelaturu. S dřívějšími pradleny správných informací někdo z nich se mylil v úsudku.

a) rádné praní osobního prádla za 6 zl. ročně pro každého jednotlivce; vypráhábitu vždy za 8 kr.; zbytečné nepoškozovat věci.

b) záruku, že se nic neztratí, nebo ztracené zaplatí.

c) možnost, aby člen kláštera dal své věci prát jinde, kde se to udělá lépe, ne „do žluta“ jako doposud.

Do povinností pradlen bude patřit i praní prádla stolního, což tehdy bylo ubrusů a 160 ubrousků.

5. Konvent při této příležitosti žádá opata, aby zařídil obstarání nového stolního prádla, neboť to, jehož se používá, je už hodně opotřebené a provizoriát v posledních třech letech nic nového nedal.

6. Ohledně ošacení budou představení čtvrtletně provádět kontrolu, aby nedocházelo ku zbytečnému, předčasnemu znehodnocení. Případné závady budou účtovány tomu, kdo je zavinil.

Zdravotní péče má být napříště svěřena jedinému lékaři, kterého bude konvebude třeba snížit, ale připomíná nutnost mít zájem o jejich další zabezpečení. Praví, společně platit; vybrán k tomu byl všemi doktor chirurgie H. Ziller. Až do té doby je to záležitost svědomí a též by to odporovalo ustálenému pořádku, kdyby byly lékaři dva a ještě i H. Millener, rovněž nazývaný chirurgem, ale ten byl jistě ji lidé propouštěni bez výpovědní lhůty. Rozhodl proto, aby všichni, kdo nebudou pomocnou silou, neboť konvent navrhoje, aby dále obstarával v klášteře holomoci být dále zaměstnáváni, dostávali nejméně po dobu tří měsíců dosavadní povousů dvakrát týdně pro ty, kdo si to budou přát, a dostával za to ročně 3 zl. od každity v penězích nebo naturáliích. Od konventu při tom žádá jen to, aby jim všem, děho jednotlivce. Kdyby snad k tomu nebyl ochoten, konvent by o takovou službu z nich sloužili právě konventuálům, i dál poskytovali ze svých prostředků požádal lazebníka, který bydlel na Pohořelci v domě „U zlatého kříže“.

Bratři budou u podpřevora každý ukládat ročně 24 zl. na léčebnou péči, ale pojena jemná výčitka, že na to nebylo pamatováno. bylo to miněno jako společná pokladna, nýbrž jednotlivcům mělo být léčení účet. Opat nemá námitek proti plánovanému stravování, ale nedovoluje, aby bratři vám zvlášť z deponovaných peněz. Dokonce se pocítí i s tím, že některý bratr chodí večer jinam, snad dokonce do veřejných hostinců. Pokud někdo, s náležitou onemocnět a umřít, ale jeho zbytek hotovosti a hodnota pozůstatnosti by tím dovolením představených, bude odcházen z domu, musí být večer v 6 hodin, stačily na úhradu všech výloh. Předkládají tedy opatovi otázku, jak by se to v letní době o půl sedmé, rozhodně každý doma, kovém případě řešilo.

Závěrem se připojuje poznámka, že vyjádření pro nedostatek času je napsáno dodal do konventu nové stolní prádlo, připomíná opat, že on sám v průběhu toho v jazyce německém. Považovali takový dodatek zřejmě za věc zdvořilosti, neho času někdy doplňoval to vybavení a poskytoval ubrousy i několik ubrusů, kte-

opat užil ve svém prohlášení latiny, které se tehdy v úředních církevních záležitostech sice nebyly zcela nové, ale odmítá náznaky, že by byly už opotřebené nebo do-

tech obecně užívalo.

Odpověď na toto vyjádření konventu byla dána už 23. června, a tentokrát je psa větší množství ubrousků. Když konventní představení budou mít na starost o-

na také německy. Úvodem vyslovuje opat konventu uznání, že jsou věrnými sacerdoti, bude opat jen rád, tím mu ulehčí.

žebníky Církve i dobrými občany státu, a zmiňuje se také o tom, že se ve svém p

Lékaře dr. Zillera si velmi váží, ale upozorňuje konventuály, že ten bude podle

hlášení jen snažil navrhnut, nechtěl přikazovat, způsob řešení nového stavu všechno brzy povýšen a přeřazen k jinému pluku mimo Prahu; takže by nebylo vhod-

a chtěl se dovedět, jak o tom všem smýšlejí konventuálové. Neměl v plánu zavádět, kdyby P. infirmarius dal dr. Bauerovi výpověď, neboť v případě nouze by ne-

ten nový systém hned od 1. července jako od poloviny roku; považoval by za vhodného lékaře. Pokud se týká holení, vyjednal opat s p. Millenerem roční plat 60 zl.,

nější vyčkat, až s tím začnou i jiné kláštery, aby se společně získávaly zkušenosti pož vlastně bylo méně, než zněla původní nabídka.

všechny ty změny, a také by mohl být potom už brán v úvahu výsledek inventa. Václav Mayer vyslovuje politování, že výdaje na jednotlivce jsou takto omezeny

zace, úředně nařízené. Zatím by se předběžně mohla uskutečnit jen opatření ohledně 300 zl. ročně, ale doufá, že peníze u podpřevora ukládané pro ten účel budou

ně počtu a druhu laických zaměstnanců, případně i jiné naléhavé věci. Ale proti každému stačit nejen na běžná léčení, nýbrž i v případě těžších onemocnění.

vytušil, že většina strahovského řeholního společenství se na tu novou úpravu nemůže předvídат a proto ani nemínil snažit se naznačovat ře-

snad i bláhově, těší, a že delší odkládání by vyvolalo neklid, případně bylo by ieni. Pravděpodobně by se to vždy byl asi rozhodl vyřídit jako jednotlivý případ,

škodě kláštera, také by mohly nastat nesnáze při odvádění předepsané dávky po poradě s konventem, nebo aspoň s jeho představenými. Vybízí k důvěře v Boha boženskému fondu, zdá se mu nutným vyhovět přání konventu, jemuž vychází k dobrému řeholnímu životu, při němž lze vždy očekávat pomoc shůry.

vstřík též tím, že i sám užívá jazyka německého, a uskutečnit tu přeměnu přece. Závěrem děkuje za modlitby, v konventě jemu věnované, a ujišťuje, že na všechn-

už k 1. červenci. Doufá, že budou všichni spokojeni, a že to přispěje k dobré úry pamatuje v modlitbě i u oltáře a všechny s láskou objímá, včetně těch - to si ne-

ni kázně, pořádku, všeobecné snahy o zdokonalení a k jeho vlastnímu vnitřnímu dospělosti připomenout - kteří ho nepodporovali, kritizovali, ba někteří dokonce

klidu, aby snad nemusil zasahovat proti takovým, kdo by bez příčiny, v rozporu s větským osobám proti němu vznášeli stížnosti.

svým svědomím a stavem neplnili své povinnosti.

S potěšením bere opat na vědomí, že podpřevor je ochoten převzít starost o společně ukládané peníze, tedy částku, kterou mu opat předá po odečtení přídělu pro kuchyně a ceny naturálních požitků. Podpřevor bude každému jednotlivci poskytovat podle potřeby a obezřetně to, co mu přísluší na jeho výdaje, aby měl vhodné a duchu rádu odpovídající oblečení i ostatní, co je nutné.

Opat schvaluje pověření kuchaře Matěje, aby se staral o stravování, také ochota konventu ku skromnější přípravě jídla se mu líbí; ujišťuje, že z jeho strany v zásobování kuchyně dřevem nebude nic chybět, ale obává se, že plánovaných 60 zl. ročně na dřevo pro kuchyně, při tak četném společenství nestačí, a kuchař bude další shánět jinak, nežadoucí způsobem. Je třeba, aby konvent dával více.

Pro tento rok nemůže být konventu vyhověno dodáním tvrdého dřeva k vytápení přibytků, už je svezeno měkké, ale dál se to zařídí.

Pozoruhodný je postoj opatův k zaměstnancům kláštera. Chápe, že jejich počet bude třeba snížit, ale připomíná nutnost mít zájem o jejich další zabezpečení. Praví, že je to záležitost svědomí a též by to odporovalo ustálenému pořádku, kdyby byly lékaři dva a ještě i H. Millener, rovněž nazývaný chirurgem, ale ten byl jistě ji lidé propouštěni bez výpovědní lhůty. Rozhodl proto, aby všichni, kdo nebudou pomocnou silou, neboť konvent navrhoje, aby dále obstarával v klášteře holomoci být dále zaměstnáváni, dostávali nejméně po dobu tří měsíců dosavadní povousů dvakrát týdně pro ty, kdo si to budou přát, a dostával za to ročně 3 zl. od každity v penězích nebo naturáliích. Od konventu při tom žádá jen to, aby jim všem, děho jednotlivce. Kdyby snad k tomu nebyl ochoten, konvent by o takovou službu z nich sloužili právě konventuálům, i dál poskytovali ze svých prostředků požádal lazebníka, který bydlel na Pohořelci v domě „U zlatého kříže“. v tu dobu denní příděl piva, tedy sedm pint (asi 3,5 l) nebo v penězích 35 kr. Je při-

bratří budou u podpřevora každý ukládat ročně 24 zl. na léčebnou péči, ale pojena jemná výčitka, že na to nebylo pamatováno.

bylo to miněno jako společná pokladna, nýbrž jednotlivcům mělo být léčení účet. Opat nemá námitek proti plánovanému stravování, ale nedovoluje, aby bratři vám zvlášť z deponovaných peněz. Dokonce se pocítí i s tím, že některý bratr chodí večer jinam, snad dokonce do veřejných hostinců. Pokud někdo, s náležitou onemocnět a umřít, ale jeho zbytek hotovosti a hodnota pozůstatnosti by tím dovolením představených, bude odcházen z domu, musí být večer v 6 hodin, stačily na úhradu všech výloh. Předkládají tedy opatovi otázku, jak by se to v letní době o půl sedmé, rozhodně každý doma, kovém případě řešilo.

Oholeně platu pradleny má zařídit potřebné provizory. I když ten už delší dobu

závěrem se připojuje poznámka, že vyjádření pro nedostatek času je napsáno dodal do konventu nové stolní prádlo, připomíná opat, že on sám v průběhu toho v jazyce německém. Považovali takový dodatek zřejmě za věc zdvořilosti, neho času někdy doplňoval to vybavení a poskytoval ubrousy i několik ubrusů, kte-

opat užil ve svém prohlášení latiny, které se tehdy v úředních církevních záležitostech sice nebyly zcela nové, ale odmítá náznaky, že by byly už opotřebené nebo do-

tech obecně užívalo.

Odpověď na toto vyjádření konventu byla dána už 23. června, a tentokrát je psa větší množství ubrousků. Když konventní představení budou mít na starost o-

na také německy. Úvodem vyslovuje opat konventu uznání, že jsou věrnými sacerdoti, bude opat jen rád, tím mu ulehčí.

žebníky Církve i dobrými občany státu, a zmiňuje se také o tom, že se ve svém p

Lékaře dr. Zillera si velmi váží, ale upozorňuje konventuály, že ten bude podle

hlášení jen snažil navrhnut, nechtěl přikazovat, způsob řešení nového stavu všechno brzy povýšen a přeřazen k jinému pluku mimo Prahu; takže by nebylo vhod-

a chtěl se dovedět, jak o tom všem smýšlejí konventuálové. Neměl v plánu zavádět, kdyby P. infirmarius dal dr. Bauerovi výpověď, neboť v případě nouze by ne-

ten nový systém hned od 1. července jako od poloviny roku; považoval by za vhodného lékaře. Pokud se týká holení, vyjednal opat s p. Millenerem roční plat 60 zl.,

nější vyčkat, až s tím začnou i jiné kláštery, aby se společně získávaly zkušenosti pož vlastně bylo méně, než zněla původní nabídka.

všechny ty změny, a také by mohl být potom už brán v úvahu výsledek inventa. Václav Mayer vyslovuje politování, že výdaje na jednotlivce jsou takto omezeny

zace, úředně nařízené. Zatím by se předběžně mohla uskutečnit jen opatření ohledně 300 zl. ročně, ale doufá, že peníze u podpřevora ukládané pro ten účel budou

ně počtu a druhu laických zaměstnanců, případně i jiné naléhavé věci. Ale proti každému stačit nejen na běžná léčení, nýbrž i v případě těžších onemocnění.

vytušil, že většina strahovského řeholního společenství se na tu novou úpravu nemůže předvídат a proto ani nemínil snažit se naznačovat ře-

snad i bláhově, těší, a že delší odkládání by vyvolalo neklid, případně bylo by ieni. Pravděpodobně by se to vždy byl asi rozhodl vyřídit jako jednotlivý případ,

škodě kláštera, také by mohly nastat nesnáze při odvádění předepsané dávky po poradě s konventem, nebo aspoň s jeho představenými. Vybízí k důvěře v Boha boženskému fondu, zdá se mu nutným vyhovět přání konventu, jemuž vychází k dobrému řeholnímu životu, při němž lze vždy očekávat pomoc shůry.

vstřík též tím, že i sám užívá jazyka německého, a uskutečnit tu přeměnu přece. Závěrem děkuje za modlitby, v konventě jemu věnované, a ujišťuje, že na všechn-

už k 1. červenci. Doufá, že budou všichni spokojeni, a že to přispěje k dobré úry pamatuje v modlitbě i u oltáře a všechny s láskou objímá, včetně těch - to si ne-

ni kázně, pořádku, všeobecné snahy o zdokonalení a k jeho vlastnímu vnitřnímu dospělosti připomenout - kteří ho nepodporovali, kritizovali, ba někteří dokonce

klidu, aby snad nemusil zasahovat proti takovým, kdo by bez příčiny, v rozporu s větským osobám proti němu vznášeli stížnosti.

Strahovský opat Mayer se však ještě dočkal toho, když 5. září 1799 byl vydán dvorní dekret císaře Františka I., že panovník chce kanonie a kláštery uvést do původního stavu. Z toho důvodu se žádá předložení řehole, stanov, osobních údajů o členech, jakož i seznamu jméní a dluhů klášterů. Mayer to sdělil představeným konventu a žádal, aby se písemně vyjádřili, podle jaké řehole by napříště chtěli žít. Dostal však v odpověď, ústy sekretáře, že se k té věci nemohou vyjádřit, protože se necítí povoláni k tomu, aby brali na sebe zodpovědnost za celé společenství.

O dalším dění na Strahově, po provedení té finanční změny r. 1787, se můžeme něco dovědět z domácího rádu (*ordo diurnus*), vydaného 9. 1. 1789.

Bыло то vlastně na žádost konventu, podanou opatovi 1. 1. 1789, že tento denní řád byl sestaven. Nové poměry v klášteře vyžadovaly určité úpravy, aby v rámci možností mělo vše dobrou úroveň.

Václav Mayer dává svému elaborátu název „*ordo domesticus*“, ale zabývá se většinou záležitostmi bohoslužby. Ta ovšem se tehdy konala obecně podle způsobu tridentského, každý kněz sloužil mší svatou sám, takže i ve všední dny byl pořad liturgicky spíše rozčleněn; což sice nevyjadřovalo vnějším způsobem tolik jednotu Božího lidu, ale zase to poskytovalo možnost, aby jednotliví věřící snadněji přizpůsobili svůj denní, případně pracovní program účasti v kostele. Vše ovšem bylo v latině, kromě tzv. lidových pobožností pořádaných většinou odpoledne nebo večer, zvláště ve dny nedělní a sváteční.

Na začátku opat všechny ujišťuje, že při plnění svého úřadu se vždycky snažil o rádné plnění úkolů duchovní správy i co nejlepší úroveň chórových modliteb, přičemž toto obojí chápe jako zvlášť významné složky poslání premonstrátského rádu. I přes všechny obtíže té doby přijímal do kláštera dorost, což ovšem bylo i zárukou jakosti zpěvu liturgického, sólového i sborového.

Protože však nyní císařské nařízení přikazuje, aby všichni mladí, kteří ještě nemají vysokoškolské vzdělání, byli posláni studovat na univerzitu, počet bratří přítomných stále v konventě se značně zmenší; jednak nebude možné zvládnout hlasově zpívání v choru, jednak i některé činnosti, dosud zajištěné pomocí kleriků, by zůstávaly bez svého pověřence. Opat uznává za správný názor konventu, že je třeba zpívání v chóru omezit, účelně přizpůsobit dosavadní zvyklosti běžného klášterního života a přijmout někoho jako pomocnou sílu, kdo by se staral o otvírání, zavírání i výzdobu kostela a také vykonával různé potřebné práce, které v té souvislosti jsou nezbytně nutné, ale jinak zajištěny být nemohou. Není zmínky o finančním příspěvku z konventu a proto by bylo potřebné hrazeno zřejmě z příjmů kostela.

Ohledně chórové modlitby a zpěvu přijal opat jen s malými změnami návrh konventu a stanovil, že

- prima kromě větších svátků se bude pouze recitovat, po ní následující tzv. capitulum však vždycky zpívat, a to v neděli a v zasvěcené svátky, jakož i ve středu a v pátek, v kapitulní síni, jinak v kostele. Tercie se bude zpívat jako dosud a po ní následovat recitovaná sexta; ve dny nedělní i sváteční a pro řád slavnostní mají při těch dvou hodinkách být přítomni tři hlavní představení.

- konventní mše sv., tzv. summa, bude vždycky zpívaná; ale ve všední dny, aby zpěv neměl špatnou úroveň, bude doprovázen varhanami. Hned potom recitovaná nona.

- nešpory budou jako dosud, tedy zpívané, a ve dny sváteční, obecné i řádové, mají být při nich ti tři představení. Ve dny vzpomínek na zemřelé se mohou kanonické nešpory jen recitovat. Kompletář bude hned po nešporách a závěr bude tvořit antifona o sv. Norbertovi „*Hic est electum vas*“.

- matutinum se mimo významnější dny bude recitovat o osmé hodině večer, jinak jako dosud v době noční. Rozlišení významnějších dnů v kalendáři bylo tehdy ještě značně více členěno než nyní: největší svátky se nazývaly *triplex* I. třídy, nejmenší *trium-lectionum*, ale mezi tím byla řada jiných stupňů slavení, které se sice někdy lišily délkou matutina, tedy modlitby se čtením, ale někdy jen názvem. Byly i některé dny, zvané feriální, kdy nebyla výslovná připomínka určitého tématu katolické víry nebo někoho z řad světců a světic.

A tak tedy ve dny, jež v kalendářním zařazení měly nejvyšší stupně, některé části chórové modlitby měly být napříště zpívány navíc oproti jiným dnům; zejména chvály a responsoriump v obojích nešporách, jež uloženo zapět kantorům. Okuřování však, kromě největších svátků, se s ohledem na současné možnosti zatím bude vynechávat. Je zřetelně znát, že na Strahově se tedy dbalo, aby ten, kdo má zpívat, měl k tomu schopnost a zpíval dobře.

Lze právem usuzovat, že opat Mayer měl hudební sluch a chápal dobře význam hudby pro krásu a přitažlivost bohoslužeb. Stále znova připomíná, aby kantor a sukcentor dbali na dobrou úroveň chrámové hudby a zpěvu. Liturgie byla ovšem tehdy latinská, ale kázání a lidové pobožnosti se na Strahově konaly v jazyce českém i německém. Opat všem klade na srdce srozumitelnost přednesu, ať už běží o promluvy nebo o modlitby. Jistě nebylo jediným důvodem k tomu, že v oné době neměli ještě technické zesilovací prostředky hlasu, nýbrž pochopení, jak veliký význam má při bohoslužbě osobní vztah pastýřů k ovečkám; aby vše to nepůsobilo dojem nudného předčítání nebo odříkávání; prostě aby se řečnický zvládlo dané prostředí, což jednak vzbuzuje větší zájem o to, co se přednáší, a navíc také vytváří skutečný pocit křesťanského společenství, shromážděného za účelem služby Bohu a vlastního duchovního povznesení. Aby podpořil tu hudební stránku liturgie, opat má v úmyslu zvýšit plat varhaníkovi, aby častěji doprovázel hudebou bohoslužebné úkony i lidový zpěv.

S ohledem na to, že Strahov má nyní méně členů, trvale v klášteře přítomných, omezuje se počet asistencí a jiných přisluhujících u oltáře. Ku pomoci sakristánovi bude přijat zaměstnanec, který spolu se zahradnickým pomocníkem, jemuž také bude přidáno, má mít na starosti jednak spolupráci v přípravě bohoslužebních rouch, jednak i různé práce v konventě jako při vytápění, ošetřování svítilem aj. Jeho úkolem bude i „budíček“ v pět hodin ráno. Také obsluhu věžních zvonů má mít na starosti zahradnický pomocník, spolu s tzv. kalkantem, tedy tím, jenž u varhan šlapal měchy.

Zpytování svědomí má být vždy po večeři, s výjimkou svátků první třídy, kdy v tu dobu bývá společná rekreace; v tom případě se uskuteční po jitřní modlitbě (matutinum, dnes modlitba se čtením).

U stolu se může čist, dle mínění opatova, vždy jedna kapitola z Písma svatého, potom - po určité přestávce - něco z Tomáše Kempenského a na závěr něco o svatém patronovi nebo patronce toho měsíce. Pokud se vyskytne případ, že by bylo nutné přečíst nějaké císařské nařízení, týkající se církevně-politických otázek, stane se tak místo toho závěrečného odstavce ze života světců. V pátek má být vždy čteno po celou dobu jídla.

Pokud se týká těch dvanácti chudých, kteří dostávali zbytky z kuchyně, jak o tom byla řeč už v dřívějším jednání opatově s konventem, jakož i ohledně dalších, kdo byli v té souvislosti nějak podporováni, doporučuje se, aby vše bylo ještě jednou zrale uváženo.

Jako dosud, i dále se bude třikrát ročně konat veřejná adorace Nejsv. svátosti, což má být vyjádřením zvláštního vztahu premonstrátského rádu k Eucharistii, podle

vůle a příkladu zakladatele sv. Norberta. Ve dne budou mít na ní účast i laici z řad četných osob, které klášter zaměstnává nebo jim poskytuje podporu, v noci členové konventu včetně opata a ostatních představených, případně též někdo z laiků. Opat však ponechává k úvaze konventu, není-li to za daných okolností příliš obtížné. Kdyby skutečně se jim to tak zdálo, souhlasí plně, aby adorace byla jen ve dne a končila vždy o šesté hodině večer litanií a požehnáním.

Na Strahově bylo tehdy kromě opata a tří dalších představených (převor, podpřevor, provizor) celkem šestnáct kněží a v tomto domácím řádu je také stanoveno, v jakém pořadí a v kolik hodin mají celebrovat, aby se v každé funkci všichni vystřídali. Opět je kladen důraz na jakost zpěvu a při tom je výslově bráno v úvahu, kdo zpívá je schopen, aby při tom střídání funkcí v tom ohledu nic nechybělo.

Ohledně recitované chórové modlitby opat naléhavě žádá, aby se konala vážně a ne rychle, aby se též dbalo na přiměřené pomlky; jinak by to mohlo působit dojmem, že strahovští neomezili zpěv z nutnosti, nýbrž pro svou pohodlnost. Právě tou poctivostí řeholního života mohou dosáhnout toho, že s pomocí Boží budou všechny nesnáze doby překonány a počet strahovských řeholníků se zase rozmnoží. Závěrem opat vybízí všechny, aby byli dobrými služebníky Církve i občany státu, neustále věnujícími péci záležitostem vzdělání a zbožnosti.

Opat Mayer byl aspoň písemným způsobem ve styku i s těmi bratry, kteří působili mimo klášter. Není z těch neklidných dob zachována celá korespondence, ale některé dopisy přece jen. K různým příležitostem bylo ovšem už tehdy zvykem poslat opatovi blahopřání, ale zdaleka ne v tom rozsahu, jak to rozvinula pozdější doba. Zpravidla se tak dělo spolu s vyřizováním jiných záležitostí, s nimiž se bratři na opata obraceli, ať už o radu, nebo že považovali za nutné, případně za povinnost, mu je předložit. Jak už to bývá, někteří psali opatovi častěji, protože v jejich farnosti nabo oblasti se vyskytlo více takových okolností, hrála v tom roli jistě i povaha jednotlivců, případně jejich zkušenosti, ale někteří měli k opatovi i užší, osobní vztah přátelství, jako např. P. Ladislav Wander, farář v Mikulovicích, u něhož způsob psaní jasné svědčí o tom, že už před zvolením za opata si byli s Mayerem velmi blízcí. Bylo běžné, že opatovi se psalo latinsky nebo německy; v jazyce českém snad ani nic nebylo, neboť zachováno není.

Klášterní statky měly svou oddělenou správu s ředitelstvími panství. Někdy se však stávalo, že obojí se trochu prolínalo ve vzájemné spolupráci, takže duchovní správce zprostředkoval ve vyřízení nějaké záležitosti panství, nebo zase naopak. Opat měl ovšem vždy rozhodující slovo. Sporů se nevyskytovalo mnoho, ale ovšem i k tomu někdy došlo, že názory na určitou věc byly různé: Např. když roku 1780 zmizelo nějaké víno, konický duchovní správce (Kajetán Paul) byl toho mínění, že je ukradeno, zatímco jeho nástupce (Tadeáš, uváděný příjmením Columbani, což mohlo být zlatinizované „Holubář“ nebo „Taubner“), myslil, že uniklo z netěsných sudů. P. Tadeáš zemřel 5. 2. 1799 ve věku 71 let, kdežto P. Kajetán 4. 11. 1798 jako 68-letý. Tito dva byli zřejmě častěji rozdílného názoru, neboť v dopise opatovi 5. 2. 1781 si Kajetán na Tadeáše i stěžuje a ujišťuje, že s ním sice zachovává pokoj a mír, ale dopisování se vyhýbá. Obrací se raději přímo na opata, chce-li nalézti porozumění.

Opat Mayer navštěvoval také premonstrátské fary, buď jako vizitátor nebo jako host při různých příležitostech. Tak 23. 6. 1799 měl i v Jihlavě pontifikální bohoslužby k výročí 1000 let od založení města. K té příležitosti dostal Milo Grün, jihlavský arcikněz, na žádost brněnského biskupa, od císaře titul probošta a právo nosit pektorál, ale jen pro svou osobu, ne pro nástupce. Stalo se tak 23. ledna. Opat už tehdy mu kupil (za 50 dukátů) ten pektorál s řetězem a poslal mu to poštou.

Roku 1793, 16. srpna, se v Nebušicích konala slavnost k 50. výročí „věrné a bedlivé služby“ Václava Raitolara v zastávání rychtářského úřadu na statku horoměřickém. I opat Mayer tam pronesl krátkou řeč, ale bylo i mnoho jiných proslovů, mnoho hostů, dokonce střílení z hmoždířů. Známý Dlabač tam osobně zpíval slavnostní píseň a vydal i popis té události. Strahováci měli smysl i pro radost a veselí.³¹⁾

Není sporu, že strahovský opat Mayer měl značnou vrozenou inteligenci, ale velmi významný je při tom jeho zájem o vzdělanost, vědu a kulturu vůbec; a to nejen sám pro sebe, nýbrž i v řadách jeho řeholníků. Je nutno mu přiznat, že se časem stal jednou z předních církevních osobností v tehdejším království českém, uznávanou i u císařského dvora. Povahu měl klidnou, nevýbojnou, ale pevnou; měl pro všechny „stejně dlouhý metr“, což u řeholního představeného je nesmírně důležité. Dbal na to, aby běh klášterního života odpovídal pravidlům, jak byla v platnosti, a aby to nebylo omezeno jen na vnější úkony, nýbrž mělo i vnitřní náplň zbožnosti. Měl vždy porozumění pro práci i sily bratří a chápal, že když se dělá s plným vypětím jedno, nelze současně se věnovat jinému. Rád vyslechl názor bratří a snažil se brát dobré rady v úvahu. Konvent vlastně tvořil jeho poradní sbor v řízení. V klášteře bylo pamatováno i na oddech: hudba, vyprávění, společenské hry apod.

Vše nasvědčuje tomu, že mezi opatem a konventem byl vztah vzájemné důvěry a to bylo jistě klášteru prospěšné. Václav Mayer se ještě dožil i toho, že 5. září 1799 byl vydán dvorní dekret, kterým panovník František I. vyhlašuje svůj úmysl uvést kanonie a kláštery do stavu odpovídajícího jejich původnímu určení. Žádá se při tom, aby dvorským úřadům byla předložena řehole, stanovy, přehled stavu osob a výkaz o jméní i dluzích. Opat i v této záležitosti se obrátil na představené konventu, aby se písemně k tomu vyjádřili, a bylo to formulováno dokonce v tom smyslu, podle jaké řehole by strahovští napříště chtěli žít. Ústy opatova sekretáře odpověděli konventní představení, že nemohou sami brát odpovědnost za celé společenství. Řešilo se to tedy až později, zůstalo při řeholi sv. Augustina, ale to už vlastně se týkalo až nástupců Mayerových, on sám 7. ledna 1800 zemřel ve věku jen 65 let.

III.

Nakonec je snad vhodné něco říci o politickém smýšlení Václava Mayera, tím spíše, že jako tzv. zemský prelát byl počítán k činitelům veřejného života a zván tedy i na zemské snemy. Jeho postoj v tomto ohleduse jeví jako spíše konzervativní, ale samostatně uvažující. Zapova kronika o něm pra-

31) Knihopis č. 1932.

ví, že byl „hladký diplomat, který, dbaje především prospěchu svého kláštera, za Josefa II. v dalším trvání na výsost ohroženého, zjevně proti vládním úmyslům se nestavěl“. Když roku 1783 byl volen, vlastně naposledy, zemský výbor, byl do něho zvolen i Mayer, ale ne nadlouho, protože hned následujícího roku císař ten výbor prostě zrušil. Roku 1785 na sněmu českém Mayer jako jediný z duchovních zástupců se nepřipojil k návrhu hraběte Věžníka, nejvyššího zemského hofmistra, aby se požádalo do Vídne o ponechání zesíleného výboru zemského; ten návrh však přijat nebyl. Když r. 1786 byl zrušen klášter v Milevsku, podařilo se Mayerovi, že statky byly předány Strahovu. Opat při tom převzal tzv. podací právo při farách bývalého kláštera doktorského a zřídil i nové fary, totiž u sv. Matěje v Šárce, v Sepekově, Hodušíně, Staňkovicích a Holeticích u Žatce. Později věnoval vládě značný obnos ve válce turecké a získal tím u císaře vážnost, takže r. 1789 byl bez obtíží potvrzen jako vizitátor všech klášterů v zemích dědičných. Za vlády Leopolda II. (1790 - 1792) stál Mayer spolu se stavý v opozici proti vládní soustavě. Stavý prelátsky tehdy žádal, aby byla zrušena nařízení, omezující práva církve, aby byly obnoveny kláštery, jejichž představení byli zemskými preláty, aby alespoň částečně byl odvolán toleranční patent a znesnadněny odstupy od katolictví. Spolu s jinými stavý byli i preláti proti novému způsobu zdanění a s tím spojenému zrušení roboty. Stavý se také proti přehmatům gubernia a krajských úřadů. Vyjadřovali tak odpor proti systému dřívějšího císaře Josefa II., ale v jiných dědičných zemích to bylo v oné době ještě dramatičtější: v Nizozemsku revoluce, v Uhrách a v Sedmihradsku připravována také apod. Mayer sám také podal návrh, aby plná moc v zastupování stavů u krále byla prodloužena hraběti Harrachovi a nikoliv přenesena na hraběte Clary, který byl směrem centralistického. Ten návrh byl přijat 27. října 1790, ač nejvyšší purkrabí tomu nechtěl a snažil se dosáhnout usnesení opačného. Dne 10. května 1791 byl i Mayer zvolen do osmičlenné deputace, které bylo uloženo přivézt z Vídne české korunovační klenoty. Když císař Leopold II. rozhodl, aby byl obnoven zemský výbor s působností a pravomocí stanovenými r. 1764, byl zase do tohoto výboru zvolen i Mayer. Dne 6. srpna 1791 udělil císař úřad královského almužníka Mayerovi i jeho nástupcům. Je tedy z těchto několika poznámk vidět, že opat Václav Mayer se účastnil i veřejného života a do něho i cinně zasahoval.

Pokud se týká kontaktů Václava Mayera se svobodnými zednáři, byly vazby dosti zřetelně prokázány v článku Cyrila Straky o reformě pražských zednářských lóží v r. 1778.³²⁾ Tehdy se hlavní pražská zednářská lóže jmenovala „*Pravda a jednota u tří korunovaných sloupů*“ a už při té reformě se tři, údajně vzácné listiny zednářské octly neznámým způsobem v archivu strahovského kláštera. Když r. 1794 se pražské zednářské lóže pod nátlakem Vídne, jež se bála revoluce, dob-

32) Straka, C.: *Reforma pražských zednářských lóží r. 1778*, ČČH 31, 1925, s. 113 - 140.

rovorně rozešly, univerzitní knihovník Karel Ungar odevzdal jejich archivní materiály opatu Mayerovi, s nímž udržoval čilé styky, aby byly zachráněny před policií pro příští časy.

Celkově se osobnost opata Václava Mayera v dějinách kláštera strahovského jeví jako hodnota kladná. Uvážíme-li neklidné události té doby, nutnost řešit situace někdy snad vůbec poprvé se vyskytující, nové směry filozofické i sociální tehdy se prosazující, musíme uznat jeho dobrou vůli nejen v oblasti všeobecné vzdělanosti, jak už nejednou bylo v literatuře vyjádřeno, nýbrž i pokud se týká praxe a rozvoje řeholního života. Zajisté i on byl jen člověk, mnohé by třebas i on, jako každý z nás, s odstupem doby a po zralé úvaze byl řešil jinak než v daných naléhavých okolnostech, ale snažil se, jak nejlépe dovezl.

Závěrečná poznámka.

Toto pojednání je sepsáno na základě materiálů shromážděných k tomu, aby tvořily podklad dizertační práce. Ta ovšem měla mít větší rozsah a věnovat se tématu z hlediska mnohem širšího. Proto autorovy kartotekové záznamy i přehled pramenů a literatury obsahují ještě mnoho dalších údajů a informací. Když však totalitní režimy těm, jež považovaly za své nepřátele (totiž „Říše“ nebo „Lidu“), vysokoškolské studium znemožňovaly, zůstala práce nedokončena. Jistě mnohé by se ještě dalo upřesnit i doplnit, zpracovat dílo v plánovaném rozsahu, avšak ted' už je to nad sily autorovy.

© Reginald O. Mokrý

Portrét opata Václava Mayera, anonym poč. 19. stol., olej, Strahovská galerie.

Zusammenfassung:

Reginald O. Mokrý

Václav (Wenzel) Mayer, Abt von Strahov

Die Zeit der Aufklärung ist im Kloster Strahov mit der mehr als 20 Jahre dauernden Regierung von Abt V. Mayer verbunden. Der Bauherr des zweiten, nämlich des Philosophischen Saales der Strahover Bibliothek, der für das Kloster auch eine Reihe von Kunstwerken erwab, war zuerst das Haupt einer geistlichen Einrichtung. Seine Tätigkeit als Abt in dieser für das Kloster nicht einfachen Zeit, der Alltag der Kommunität in der letzten zwanzig Jahren des 18. Jh. sind das Hauptthema dieses Beitrages.

Der künftige Abt Václav Mayer wurde am 17. 7. zu Šluknov (Schluckenau) geboren und auf den Namen Josef Leopold getauft. Sein Vater war Direktor des Schluckenauer Herrschaft. Der junge Mayer studierte am Gymnasium in Jičín (Jitchin), später ging er nach Prag und schloss hier das Philosophiestudien ab. In Strahov trat er am 2. September 1752 ein, bald darauf wurde er eingekleidet und nahm den Namen Václav (Wenzel) an. Am 8. Dezember 1753 legte er die feierlichen Gelübde ab. Im Kloster hatte er verschiedene einfache Funktionen, er studierte Hebräisch, und im Jahre 1756 wurde er zum Diakon geweiht. Im Schuljahr 1757/58 begann er im Kolegium Norbertinum mit dem Studium der Theologie. Am 22. September 1758 wurde er zum Priester geweiht und im darauf folgenden Jahr

schloss er seine Studien ab. 1761-63 war er Hörer an der juristischen Fakultät der Prager Karl-Ferdinands-Universität. 1764 wurde ihm das Ordnen des Strahover Archivs anvertraut. Diese Arbeit leistete mehrere Jahre, nicht immer zur Zufriedenheit seiner Vorgesetzten. 1774 wurde er Sekretär des damaligen Abtes František (Franz) Daller, und dies Amt hatte er auch bei dessen Nachfolger Bohuslav Herwig (1777-1779). Nach dessen Tod wurde er am 8. März 1779 zum Abt gewählt.

Besondere Aufmerksamkeit wird der Korrespondenz des Abtes mit dem Konvent in Sachen Sparmassnahmen gewidmet. (1787 wurde eine Anordnung erlassen, dass die Ordensoberen für die Bedürfnisse der einzelnen Mitglieder jährlich nicht mehr als 300 Gulden ausgeben dürfen.) Dieses Material, zusammen mit den täglichen Agenden und Instruktionen für das Klosterleben erlauben es, sich eine ziemlich genaue Vorstellung vom Alltag der Ordensmitglieder und der Rechtspraxis ihrer Vorgesetzten zu machen, Erfahrungen, die normalerweise ganz von der „grossen“ Geschichte überlagert sind. Auch dem öffentlichen Wirken des Abtes wird Aufmerksamkeit geschenkt. Václav Mayer starb am 7. Januar 1800. Der Beitrag basiert auf dem Material, das für die Doktorarbeit zusammengestellt wurde, die leider unvollendet blieb.

•II•

EX BIBLIOTHECA

Ke vzniku Kyjevských listů a Modlitby proti d'áblovi

Herman Kølln

Staroslověnština, do které Cyril a Metoděj přeložili Svaté písmo a liturgické knihy, sloužila jak známo jen spisovný jazyk i jejich českým – přímým nebo nepřímým – žákům, kteří chtěli sami napsat originální díla (jako První staroslověnskou legendu o sv. Václavovi či chorál *Hospodine, pomiluj ny*) nebo přeložit latinské náboženské spisy do obecně srozumitelného jazyka. Náš článek pojednává o dvou těchto spisech. O jejich českém původu se sice nepochybuje, ale jinak se na jejich vznik vyskytují různé názory.

Známější z obou spisů jsou Kyjevské listy. Obsahují deset mší, které i svým sledem odpovídají závěrečné části římského sakramentáře: ze mší svatých jsou uvedeny už jen mše sv. Klementa a sv. Felicity, které se sloužily téhož dne 23. listopadu na samém konci církevního roku. Pak následují mše pro všední dny.¹⁾

Proti chápání Kyjevských listů jako zlomku sakramentáře se vyskytuje námitka, že tvoří samostatný spis, protože první stránka archu, do kterého jsou mše vepsány, byla původně nepopsaná.²⁾ Tuto námitku lze však poměrně snadno vyvrátit. Stačí předpokládat, že konec sakramentáře jako v případě mnoha jiných rukopisů, kterým dnes chybí konec, byl těžce poškozen. Přikročilo se k jeho obnovení, vepsal se do zvláštního archu, který pak sloužil jako příloha k sakramentáři, jako libellus se mše pro všední dny.

Vznik překladu římského sakramentáře do slovanštiny se klade obvykle do doby cyrilometodějské.³⁾ Je však těžko si představit, že by Cyril a Metoděj jako řečtí vzdělanci používali římské liturgie. Přirozeně pro ně bylo sloužit mše podle byzantského ritu. Jenže podobně jako bylo zvykem v řeckých klášterech v Itálii, vyjadřovali při sloužení mše svou obedienci papeži tím, že místo byzantské anafory předříkávali kánon římské mše (přeložený přes řečtinu).⁴⁾ K dalším ústupkům neměli důvod. Protože veškerý náboženský život včetně překládání náboženských spisů na Velké Moravě byl řízen Cyrillem a Metodějem, máme za málo pravděpodobné, že by oba bratři překlad římského sakramentáře iniciovali a že by překlad vznikl na velkomoravské půdě.

- 1) Gamber, K.: *Das glagolitische Sakramenter der Slavenapostel Cyril und Method und seine lateinische Vorlage*, Ostkirchliche Studien 6, Würzburg 1957, s. 165 nn.; týž: *Die Kiewer Blätter in sakramentargeschichtlichen Sicht*, Cyriłlometodiana, Köln-Graz 1964, s. 362 nn.
- 2) Mareš, F. V.: K. Gamber, *Das glagolitische Sakramenter* (recenze), Byzslav 24, 1963, s. 161 nn.
- 3) Kurz, J.: *Učebnice jazyka staroslověnského*, Praha 1969, s. 29.
- 4) Vajs, J.: *Kánon charvatskohlaholského misálu Illir* 4, ČMF 25, 1939, s. 113-134; Vašica, J.: *Slovenská liturgie sv. Petra*, Byzslav 8, 1939-1945, s. 1-54.

Autorem překladu byl jistě Čech, jak na to ukazují různé bohemismy, ale také ta okolnost, že zcela neovládal staroslověnštinu jako liturgický jazyk. Používal ve významu „my“ v prvním pádě nikoliv *my*, jak zájmeno znělo i v staroslověnštině, ale *ny*, jak znělo v hovorové formě. Autor překladu byl asi přímým žákem věrozvěstů a měl příležitost poslouchat, jak věrozvěstové a jejich makedonští žáci mluví. Tvar *ny* byl zřejmě charakteristický rysem jejich mluvy. Jim samým by ovšem nenapadlo psát v liturgickém textu nic jiného než *my*, jak to také znělo v Otčenáši. K tomu přistupuje otázka střednic praslovanského **tj* nebo **dj*.⁵⁾ Kyjevské listy tu mají ve shodě s moderní češtinou *c* a *z*. V našich staroslověnských mluvnicích předpokládáme střednice *št* a *žd*, které jsou však střednicemi bulharskými. Původně měla staroslověnština patrně střednice podobné střednicím *k'*, *g'* v moderní makedonštině. Tyto střednice byly češtině cizí, a proto čeští kněží, kteří konali bohoslužbu podle liturgických knih pořízených Cyrilem a Metodějem, při čtení pravděpodobně tyto cizí střednice nahrazovali domácími střednicemi *c* a *z*. A když Češi ve větším měřítku sami začali psát náboženské texty, psali rovnou *c* a *z*. Vytvořila se tím vlastně nová česká spisovná norma staroslověnštiny.

Obě odchylky od staroslověnské normy, *ny* v 1. pádu místo *my* i psaní *c* a *z* místo *k'* a *g'*, vznikly nejspíše v Čechách, kde už bylo spojení s Cyrilem a Metodějem omezeno, a proto nebylo v jazykových otázkách možné očekávat, že by mohli radit, či opravovat. Nejpřirozenější by snad byla domněnka, že latinský sakramentář byl přeložen až po smrti Metodějově (885). Opis zlomku sakramentáře můžeme i nadále klást do poloviny 10. století.⁶⁾

V dalším se budeme zabývat méně známou památkou, která se podle incipitu nazývá *Molitva na d'javola* (dále jen *Dijav*). Je součástí modlitební knihy z 2. poloviny 13. století, která patří Historickému muzeu v Jaroslavli.⁷⁾ Modlitba byla vydána tříkrát, v roce 1899 M. I. a V. I. Uspenskými,⁸⁾ v roce 1910 A. I. Sobolevským⁹⁾ a v roce 1979 F. V. Marešem.¹⁰⁾

Sobolevskij předpokládal na základě jazykových zvláštností a na základě výskytu jmen západních světců, že modlitba vznikla v Čechách v době, kdy tu ještě byla staroslověnština liturgickým jazykem.¹¹⁾ V tom mu dali pozdější badatelé za pravdu kromě Václava Ryneše, který kladl vznik modlitby na Velkou Moravu.¹²⁾

Sobolevskij se dále domníval – na základě konstrukcí, které mu připomínaly latinskou syntax –, že *Dijav* je překladem latinské modlitby. Naproti tomu Gerhard Podskalski vyslovil názor, že *Dijav* a jiná podobná staroruská modlitba *Molitva sv. Troice* „nicht aus dem Lateinischen übersetzt sind, sondern – zumindest vorläufig – als Originalwerke angesehen werden können“.¹³⁾

- 5) Tkadlík, V.: *Dvě reformy hlaholského písemnictví*, Slavia 32, 1963, s. 340-366.
- 6) Kurz, Učebnice jazyka staroslověnského, s. 29.
- 7) Svođnyj katalog slavjanovo-russkich rukopisnych knig, chranjaščichsjā v SSSR, XI-XIII. vv., Moskva 1984, č. 387, s. 320-322.
- 8) Uspenskij, M. I.-Uspenskij V. I.: *Molitva na d'javola, cerkveno-slavjananskij tekstu zapadno-slavjananskago proischoždenija*, s predisloviem prof. A. I. Sobolevskago, fotolitografičeskoe izdanie, Spb. 1899, I-II+24 s.
- 9) Sobolevskij, A. I.: *Materialy i izslědovaniya v oblasti slavjanaskoj filologii i archeologii*, Sbornik Otdelenija russkago jazyka i slovesnosti Imp. Akademii Nauk 88, 3, 1910, s. 36-37, 41-45.
- 10) Mareš, F. W.: *An Anthology of Church Slavonic Texts of Western (Czech) Origin*, München 1979, s. 64-68.
- 11) Sobolevskij, Materialy i izslědovaniya, s. 36 n.
- 12) Ryneš, V.: *K počátkům úcty sv. Vítě v českých zemích*, Slavia 35, 1966, s. 593.
- 13) Podskalsky, G.: *Christentum und theologische Literatur in der Kiever Rus' (988-1237)*, München 1982, s. 262.

Dijav se skládá z dlouhé řady proseb pronášených k světcům. Vzývají se Enoch, Izák, Jakob, Job, Mojžíš, Jozue a Samuel, dále dvanáct malých proroků, čtyři velcí proroci, Eliáš, Elizeus, dvanáct apoštolů, mučedníci, léčitelé, církevní hodnostáři, světice, mniši, a nakonec Jan Křtitel a Panna Maria. Pobibličtí světci jsou seskupeni podle byzantského vzoru, avšak tak, že na konci každé skupiny jsou uvedeni světci západní na znamení obedience římské církvi.

Svým vzýváním velkého počtu světců – je jich devadesát devět – se *Dijav* velice podobá invokacím litanie ke všem svatým. Existuje však dosti rozšířená varianta litanie ke všem svatým, se kterou se *Dijav* spíše dá srovnat. Jde o modlitbu *Dominator domine deus omnipotens*,¹⁴⁾ v níž se podobně jako v *Dijavu* uplatňuje individuálnější přístup k světcům než v litanii. Stejně jako v *Dijavu* jsou jednotliví svatí nebo skupiny svatých stručně charakterizováni vloženými vedlejšími větami. Stále opakována prosba o přímluvu *ora pro nobis* vyskytující se v modlitbě *Dominator domine deus omnipotens* v různých obměnách *oret/roget/intercedat/postule/... pro me je* v *Dijavu* nahrazena zcela různými individuálními prosbami. Společný je také výrazný zájem těchto modliteb o svaté Starého Zákona, kteří v litanii budě nebývají vzýváni vůbec nebo bývají vzýváni jen jako skupiny (*patriarchae, prophetae*), nikoli jmenovitě.

Obě modlitby jsou si velice blízké a je možno předpokládat, že pocházejí z přibližně stejné doby. *Dominator domine deus omnipotens* je rukopisně doložen od 9. století. André Wilmart má za to, že je „très probablement celtique“.¹⁵⁾ Keltskému původu nasvědčuje také výskyt irského tvaru *Madian* pro Matěje v rezenské (zkrácené) variantě této modlitby.¹⁶⁾ Můžeme tedy předpokládat, že latinská předloha *Dijavu* je rovněž keltského původu. Je nasnadě, že se do českých zemí dostala s irskoskotskou misí.

Že irskoskotskí misionáři skutečně rozšiřovali křesťanství mezi Čechy ještě před příchodem Cyrila a Metoděje, soudil již Josef Cibulka, který poukázal na to, že některé rané velkomoravské kostely vykazují stavební prvky irskoskotského původu.¹⁷⁾ Nelze vyloučit, že tito mniši působili také v Čechách.

K překladu patrně došlo v době, kdy irskoskotská misie v českých zemích dosud působila. Víme, že litanie a jím podobné modlitby zaujímaly významné místo v její činnosti. Tyto modlitby získaly zřejmě mezi Čechy velkou oblibu. Z konkurenčních důvodů je pak chtěla převzít i misie cyrilometodějská. A protože modlitba je soukromá a nijak nekoliduje s byzantským učením, nestálo jejímu překladu nic v cestě. Bylo však přirozené upravit konec modlitby tak, aby tu vystupovali pobibličtí světci v jejich byzantské sestavě. Překladu se patrně ujal Čech, který uměl latinsky i staroslověnsky.

- 14) Migne: PL 101, sl. 1400 n.
- 15) Wilmart, A.: *Le manuel de prières de saint Jean Gualbert*, Revue bénédictine 48, 1936, s. 281, pozn. 3.
- 16) Frost, M.: *A Prayer Book from St. Emmeran*, Ratisbon, The Journal of Theological Studies 30, 1929, s. 40.
- 17) Cibulka, J.: *Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě*, Praha 1958, s. 199 nn.; týž: *První tři velkomoravské kostely objevené na hradišti u Mikulčic, jejich význam a otázka Metodějova hrobu*, in: Soluňští bratři, Praha 1963, s. 85-157; týž: *Vypravování legendy Kristiánovy o pokřtění Borivoje*, Sborník k sedmdesátnám Jana Květa, Praha 1965, s. 65 nn.; Mareš, F. V.: *Stopa předcyrilometodějských moravských misií iroskotských v česko-staroslověnské slovní zásobě?*, Vznik a počátky Slovanů 5, 1964, s. 7-11.

Protože v *Dijavu* nejsou uvedeni jako světci Cyril a Metoděj, lze vznik *Dijavu* klást do období, kdy Cyril a Metoděj ještě žili. Vé snaze blíže určit dobu vzniku zkoumal Ryneš otázku, kdy asi byli do slovanské liturgie zavedeni západní světci vyskytující se v modlitbě, a poukázal na to, že by je Metoděj mohl poznat za svého nedobrovolného pobytu v jižním Německu a pravděpodobně je pak sám vtělil do liturgie. Výskyt jmen západních světců v naší modlitbě však nepředpokládá žádný jejich kult na Velké Moravě. Jejich úkolem především bylo vyjádřit obedienci římské církvi. Na druhé straně lze říci, že velká část západních světců uvedených v *Dijavu* má blízký vztah k bavorským biskupstvím (Valpurga, Jimram, Florian) a k aquilejskému patriarchátu (Chrysogonus, Zoilus, Jeroným). Uvedení těchto jmen mohlo být odrazem příslibu oblastní obedience, který jistě dal Metoděj, aby ho bavorští biskupové propustili z vězení. Pádný je také druhý Rynešův argument pro vznik překladu až po roce 873: teprve okolo té doby se sv. Valpurga stávala známější světicí.

© Herman Kølln

Zusammenfassung:

Herman Kølln

Zur Genese der Kiewer Blätter und des Gebets gegen den Teufel

Das Altkirchenlawische, in das die Slawenapostel Kyrill (gest. 869) und Method (gest. 985) während ihres Aufenthaltes in Mähren die Heilige Schrift und die liturgischen Bücher übersetzen, wurde auch die Sprache, die ihre tschechischen Schüler benutzten, wenn sie es für nötig hielten, selbst religiöse Schriften zu verfassen oder zu übersetzen. In meinem Aufsatz habe ich versucht, die Genese zweier dieser Schriften näher zu beleuchten. In den Kiewer Blättern hat man oft eine selbstständige Schrift sehen wollen. Es lässt sich jedoch nicht zurückweisen, dass die Kiewer Blätter einen Teil (das Ende) des römischen Sakramentars darstellen und mit ihre Alltagsmessen als Beilage (Libellus) zu einer vollstän-

digen Sakramentarübersetzung dienten. Ich halte es für wahrscheinlich, dass man das Sakramentar in Böhmen, vielleicht erst nach Methods Tode, übersetzt hat. Von dem in der altrussischen Literatur überlieferten Gebet *Molitva na d'javola* kann ich mir besser vorstellen, dass es der kyrillomethodianischen Periode angehört. Es ist ein Privatgebet, das nicht so eklatant mit dem östlichen Ritus streitet. Das Gebet ist wahrscheinlich iroschottischen Ursprungs und indiziert durch seine Existenz in kirchenlawischer Übersetzung, dass iroschottische Mönche in den böhmischen Ländern tätig waren.

Deutsch von H. Kølln

Poznámky a doplňky k produkci pražské tiskárny Michaela Peterla st. a Michaela Peterla ml. (1562-1593)

Václav Bok

- 1) Kneidl, P.: *Michael Peterle, přední pražský dřevorytec a tiskář 16. století*, BS 1, 1995, s. 107-133.

Tvorbě významného pražského umělce a tiskaře poslední třetiny 16. století Michaela Peterla i osudům jím založené tiskárny za Peterlových nástupců se dostalo v nedávné době zásadního zhodnocení od Pravoslava Kneidla.¹⁾ Na základě studia německých tisků 16. století z našich zemí podávám několik poznámek k Peterlově činnosti a dodatky ke Kneidlově bibliografii. Zopakujme úvodem základní údaje o tiskaři podle Kneidlovy studie. Michael Peterle se narodil v roce 1537 v saském Annaberku, vyučil se v Lipsku a v Norimberku. V Praze se objevuje od roku 1562 a působí zde přes čtvrt století, až do své smrti v roce 1588. Peterle vyzdobil mnoho svých tisků výtvarně hodnotnými dřevoryty. Jeho tiskárna patřila k předním v Praze. Nejprve sídlila v tehdejší Široké (dnešní Jungmannově) ulici na Novém Městě, od roku 1582 na Malé Straně u zámeckých schodů, v dnešní ulici Thunovské. Po otcově smrti převzal tiskárnu Michael Peterle mladší, avšak již v roce 1593 zemřel. Ještě asi dalších deset let, kdy tiskárnu vedla vdova po Michaelovi mladším se svými dalšími manžely, se na jejích tiscích objevuje souvislost s Peterlem formulacemi typu *in officina Peterlini, typis Petrlini apod.*

Kneidlův soupis tisků Michaela Peterla staršího a jeho nástupců zaznamenává mezi lety 1562-1604 celkem 96 bibliografických položek, přičemž čísla 1-34 zahrnují jednolisty, čísla 35-96 rozsáhlejší tisky. Tento způsob číslování tisků je bohužel nepraktický – jednak proto, že kvůli členění na jednolisty a na ostatní tisky se nejstarší rozsáhlejší tisky objevují až po nejmladších jednolistech, přičemž průběžné číslování pokračuje, jednak proto, že zvolený způsob číslování neumožňuje zařadit dodatky na příslušné místo. Proto musím pokračovat v Kneidlově číslování, tedy začít číslem 97 (tisk z roku 1575). Vzniká tak v rámci průběžného číslování již třetí chronologická řada – tato bez rozlišení na jednolisty a jiné tisky. Výhodou průběžného číslování ovšem je přehledná představa o produkci peterlovské tiskárny. Zatím tedy známe celkem 114 titulů. Několik málo tisků má varianty – ty označujeme malým písmenem. Pokud byl zatím zjištěn tisk pouze s údajem „Erstlich gedruckt ...“, označujeme jej písmenem b); písmeno a) zůstává vyhrazeno pro původní tisk Peterovy tis-

kárny. Protože Peterlov tisky jsou roztroušeny po mnoha zemích Evropy, neznám mnohé z nich z autopsie, ale musím se v řadě případů spokojit s přetištěním údajů z vydaných knižních katalogů a jiné knihovně literatury. To se odraží v nejednotné podobě mých bibliografických záznamů. U tisků, které znám z autopsie, uvádím i členění textu titulního listu na řádky (znakem), protože toto členění může být důležitým rozlišujícím znakem jednotlivých vydání.

V Peterlově tiskárně se tisklo latinsky, česky a německy; výjimku tvoří nedatovaný jednolist (Kneidl č. 32) v madarském. Volba jazyka se řídila podle příležitosti a podle objednatele. Poměrně častý výskyt němčiny je dán jejím významem v Praze už za Maximiliána II. a zvláště za Rudolfa II., kdy v roce 1583 do Prahy přesídlil císařský dvůr. Mezi německými tisky obou Peterlů nalezneme proto jednak díla se vztahem k vládním záležitostem a k politice obou panovníků (nařízení o mincích, příjezdy poselstev, proces s Jiřím z Lobkovic apod.), ale i díla, která byla určena pro širší čtenářské vrstvy, které v Praze i jinde němčinu ovládaly (např. zprávy o zajímavých a senzačních událostech, literatura náboženská). Na základě našich doplňků lze ještě jasněji ukázat, že některé tisky vycházely souběžně v různých jazycích (čeština, němčina, latina). Tisky úředního charakteru, s nimiž se počítalo pro části království mluvící česky a pro části mluvící německy, byly vydávány patrně téměř současně (srv. nařízení o mincích z roku 1577 – česky Kneidl 41, německy – nové č. 100; česká a německá paralela podobného tisku je dochována též z let 1592/1593 – Kneidl 87 a 88). Některé tisky, které byly čtenářsky úspěšné a šly dobře na odbyt, vydával Peterle v několika vydáních a v několika jazycích – např. Habermannova Vita Christi je u Peterla doložena v německé podobě v roce 1580 (nové číslo 103), v latinské v roce 1583 (Kneidl 55); oblíbenou náboženskou knížku vzdělávacího charakteru pro dívky Lukáše Martiniho *Der christlichen Jungfrauen Ehrenkränlein* vydal Peterle německy v roce 1580 (Kneidl 51) a brzy nato, v roce 1581, v českém překladu (Kneidl 53). Tato knížka vyšla u Peterla německy ještě několikrát (č. 106 – 1581, č. 108 – 1584, č. 109 – 1585) Tuto úspěšnou knihu vydal roce 1595 pražský tiskař Václav Marinus a dal si ji privilegovat²⁾. Michael Petrle mladší vytiskl v roce 1592 i další spis Martiniho, *Der jungen Leute Lasterspiegel* (č. 113), ovšem s ním tiskárna už žádný výraznější úspěch neměla. Na úspěšné tisky – na Elogiovo pohřební kázání o Maximiliánu II. a Martiniho *Der christlichen Jungfrauen Ehrenkränlein* si dal Michael Peterle starší vystavit privilegium. Michael Peterle mladší si zřejmě slíboval úspěch od vylíčení procesu s Jiřím Popelem z Lobkovic (č. 112 – 1591) a dal si jej též privilegovat, ale k dalšímu vydání již nedošlo, snad proto, že publicistika kolem této politicky vzrušující záležitost byla dosti bohatá a mnohotvárná.³⁾

- 2) *Der Christli=chen Jungfrau=en_ Eh-ren=kra=entlein_ Da=rinnen alle ihre Tugen=den durch die gemeine Kraen=bluem=lein abgebildet vnd erklaert werden. Durch M. Lucam Martini beschrieben. Mit einer Vorrede Doctor. Ioannis Avenarii, Mit Roe: Kaey: Freyheit. Gedruckt zu Prag bey Wenceslao Marino. Anno M.D.XCV.; 12°, 131 ff. (Strahov BA VII 31).* O této velmi úspěšné knize psala naposled Kašparová, J.: *Křesťanských pobožných panen věneček pociťnosti a jeho kodářské vydání z roku 1614*, in: Knihy a dějiny 3, 1996, č. 2, s. 1-5. Kašparová, s. 3, pozn. 2, zmiňuje i vydání z roku 1602 (dochováno v Londýně a v Mnichově), neuvádí však místo vydání a tiskaře; stěží ovšem půjde o petrlovskou tiskárnu.
- 3) O ní psal např.: Wolkan, R.: *Ein Pasquill auf Georg und Ladislav Popel von Lobkowitz vom J. 1594*, MVGDB 38, 1900, s. 404-412.

Peterlova tiskárna měla bohatou produkci a její jméno dobrý zvuk zřejmě i mimo Čechy. To je patrně důvodem, že jejího jména bylo využito i jako fiktivního impresa u protijezuitské publikace Lukáše Osiandera *Von der Jesuiter blutdurstigen Praktiken* (č. 110 – 1585 resp. 1586). Je nepředstavitelné, že by tisk s takovou tematikou a již s takovým titulem mohl v Praze vyjít. Peterle přitom vydával řadu knih křesťanských objednavatelů, ovšem i významného luteránského autora náboženských spisů Johanna Habermanna (Avenaria). Protijezuitská polemika se dochovala ve Skotské Národní knihovně v Edinburku, takže srovnání s jinými Peterlovými tisky zatím nelze provést. Jiný Peterlův dochovaný tisk v Edinburku (č. 107) je součástí jiného konvolutu, proto stejně místo dochování není důkazem, že protijezuitská polemika vyšla z Peterovy tiskárny.

Před registrací nově zjištěných tisků podávám několik doplňujících informací k tiskům podchyceným P. Kneidlem. U řady tisků znám další exempláře, ale nepovažuji za důležité Kneidlovu bibliografiю v tomto ohledu doplňovat.⁴⁾

č. 39

Caspar Elogius – Kázání o úmrtí a pohřbu Maximiliána II.

Kneidlem zaznamenaný tisk Národní knihovny 65 F 1213 má v impresu letopočet 1576. Maximilán zemřel v říjnu 1576. Elogiův tisk měl značný úspěch, a proto jej Peterle vydal ještě několikrát. Dvě vydání mají letopočet 1577, třetí jsou nedatována. Tato vydání se liší drobnostmi titulního listu a impresa. Tisk přinášel Peterlovi zřejmě finanční zisk, a proto si jej tiskař dal privilegovat, jak ukazuje text jednoho nedatovaného vydání (39.d). Pohřební kázání bylo přetištěno v roce 1578 ve Zhořelci u Ambrože Fritsche, patrně proto, že Petarlovo privilegium již vypršelo. Tento tisk pro úplnost též zaznamenávám. Kneidlův exemplář z roku 1576 uvedený pod číslem 39 tedy chápou jako 39.a, další vydání jako b-f.

39.b.

Leichpredig vber Maximiliani deß Andern Großmechtig=sten / vnd frommen Ro=mischen Kaysers / Absterben vnd Begrebnuß. Darinn als in einer Cronica zu sehen / Was von anfang der welt / biß auff diesen _verstorbenen Kaiser Maximilianum / vnd jetzt regieren=den Ro=mischen Kayser Rudolphum fu=r verenderungen / in allen vier Kayserthumen fu=rgefallen / vnd was auch alle Stende der gantzen Christenheit /

- 4) V následující bibliografické části užíváme této zkratky názvů knihoven resp. zkrácených titulů odborné literatury: Berlin = Deutsche Staatsbibliothek, Berlin; BSB = Bayerische Staatsbibliothek, München; Edinburgh = National Library of Scotland, Edinburgh; HAB = Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel; SVK = Státní vědecká knihovna; Claus = Claus, H.: Slavica-Katalog der Landesbibliothek Gotha, Berlin 1961; Deutscher Gesamtkatalog = Gesamtkatalog der preußischen Bibliotheken (od 9. dílu: Deutscher Gesamtkatalog, Hg. von der Preußischen Staatsbibliothek, Bd 1-14, Berlin 1931-1939; Dokoupil = Dokoupil, V.: Soupis tisků 16. století z fondů Universitní knihovny v Brně, Brno 1955 nn.; Göllner = Göllner, C.: Turcica. Die europäischen Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts, I-II, Bucuresti-Berlin 1961-1968; IA = Index Aureliensis. Catalogus librorum sedecimo saeculo impressorum, Baden-Baden 1962 nn.; Stevenson = Stevenson, E.: Inventario dei libri stampati Palatino-Vaticani edito per ordine di S. S. Leone XIII P.M. I,1-2, II,1-2, Roma 1886-1891; Pumprla = Pumprla, V.: Soupis starých tisků ve fonduch Státní vědecké knihovny v Olomouci, Olomouc 1974 nn.; Vobr = Vobr, J.: Soupis tisků 16. století z fondů Universitní knihovny v Brně, Brno 1981 nn.; Wolkan, Bibliographie = Wolkan, R.: Bibliographie der deutschen Literatur Böhmens im XVI. Jahrhunderte, Prag 1890; Wolkan, Texte = Wolkan, R.: Ausgewählte Texte aus der deutschen Litteratur Böhmens im XVI. Jahrhunderte, Prag 1893.

bey dieser Kayserlichen Leiche _vnnd Begrebnuß behertzigen _sollen. / Durch M. Caspar Elogij VVratiss.
 (obrázek: v kartuši katafalk se svícemi, po obou stranách truchlící postavy, vzadu dvě gotická okna s výhledem na krajinu – z levého je vidět dům, z pravého kostel)
 Gedruckt zu Prag in der Newstat / bey Michael Peterle / _M.D.LXXVII (=1577).
 4°, 11ff, (text končí na C 3v + 1 list prázdný)
 Wolfenbüttel, HAB 391 Theol.(8)

39.c.

Leichpredigt Vber Maximiliani des Andern Großmechtigisten vnnd frommen Römischen Kaysers absterben vnd Begrebnus: Darinn als in einer Cronica zusehen Was von Anfang der Welt bis auff diesen Verstorbenen Kayser Maximilianum Vnnd itzt regierenden Röm: Kayser Rudolphum. Für vorenderungen in allen Vier Kayserthumen fürgefallen Vnd was auch alle Stende der gantzen Christenheit bei dieser Kaiserlichen Leiche vnd Begrebnus behertzigen sollen Durch M. Caspar Elogij VVratisl.

Gedruckt zu Prag inn der Newstadt bey Michael Peterle im 1577 Jar.

4°, 16ff

Olomouc, SVK 4.832 (= Pumprla 3, s. 580, č. 1376)

39.d.

Leichpredigt / Vber Maximiliani des An=dern / Groszmechtigisten vnnd frommen Ro=mischen Kaysers absterben vnd Begrebnus: Darinn als in einer Cronica zusehen Was von anfang der Welt / bis auff diesen Verstor=benen Kayser Maximilianum Vnnd itzt regierenden Ro=m: Kayser Rudolphum. Fu=r vorenderungen in allen Vier Kayserthu=men fu=rgefallen / Vnd was auch alle Stende der gantzen Christenheit / bei dieser Kaiserlichen Leiche vnd Begrebnus / behertzigen sollen. _Durch M. Caspar Elogij VVratisl.

Gedruckt zu Prag / inn der Newstadt / bey Michael Peterle. Cum gratia & Privilegio.

4°, 16ff

Liberec, T 3-139

39.e.

Leichpredigt vber Maximiliani des andern Großmech=tigsten / vnd frommen Ro=mischen Kaysers / absterben vnd Begrebnuß. Darinn als in einer Cronica zu sehen / Was vo= anfang der welt / biß auf disen verstorbenen Kaiser Maximilianum / vnd yetzt regie=renden Ro=mischen Kaiser Rudolphum / für verenderungen / in allen vier Kaiserthumben fürgefallen / vnd was auch alle Stende der gantzen Christenhait / bey diser Kaiserlichen Leicht (!) vnd Begrebnuß behertzigen sollen. Durch M. Caspar Elogij Vvratiss.

(obrázek: černý katafalk)

Getruckt zu Prag in der Newstatt / bey Michael Peterle.

4°, 16ff

Wolfenbüttel, HAB 264.34 Quod. (5); 381.14.Theol.(4); München, BSB Res. 4° Gall.g.279,Beibd.22; Res.4° Or.fun. 261 (10); Res. 4° Or.fun.269 (13).

39.f.

Leichpredig (!) vber Maximiliani des ande=ren Großmechtigsten / vnd frommen Ro=mischen Keysers / Absterben vnd Begrebnuß. Darinn als in einer Chronica zu sehen / Was von anfang der Welt / biß auff disen ver=storbenen Keyser Maximilianum / vnd jetzt regie=renden Ro=mischen Keyser Rudolphum / fu=r verenderungen / in al=len vier Keyserthumbern fu=rgefallen / vnd was auch alle Sta=nde der gantzen Christenheit / bey diser Keyserlichen Leiche vnd Begrebnuß behertzigen sollen / Durch M. Caspar Elogij VVratiss.

(obrázek: černý katafalk, svíce mají červené plameny)

Gedruckt zu Prag in der Newstat / bey Michael Peterle.

některé řádky textu titulního listu jsou červené

4°, 14ff (text končí na D 1v, na D 2 4 řádky o datu smrti císaře, pod tím černý katafalk jako na titulním listu, pod tím 4 verše – v jiných vydáních většinou na rubu tit. listu; vše černé)

Wolfenbüttel, HAB 251.61.Theol.(3); London, British Library 1578/393

(39.g.)

Leichpredigt / Vber Maximiliani des An=dern / Großmechtigsten vnd frommen Ro=mischen Keysers absterben vnd Begrebnuß. Darinn als in einer Chronica zu sehen Was von anfang der Welt / biß auff diesen verstor=benen Keyser Maximilianum / vnd jetzt regierenden Ro=m. Keyser Rudolphum / fu=r vorenderungen in allen vier Keyser=thumen fu=rgefallen / Vnd was auch alle Stende der gantzen Christenheit bei dieser Keyserlichen Leiche vnd Begrebnuß / behertzigen sollen. Durch M. Caspar Elogii VVratisl.

(obrázek: černý katafalk)

(vzadu:) Gedruckt zu Go=rlitz / durch_ Ambrosium Fritsch 1578

4°, 14ff.

Wolfenbüttel, HAB 513.7.Th (2); 183.2.Th. (1); Alvensl. Di 214 CT (3)

č. 93

Matthaeus Meissner: Historica tragoeadia

Kromě Kneidlovi známého exempláře Wolfenbüttel, HAB 127.4.Eth. zjistil již Rudolf Wolkan exemplář Ratsschulbibliothek Zwickau 14.9.46. Kneidl klade tisk do roku 1589, Wolkan do roku 1580.⁵⁾ Problém vznikl tím, že v datu wolfenbüttelského exempláře jsou vytiskena pouze tři čísla, a to 1 5 8 a další je doplněno rukou. Tisk ze Zwickau bohužel neznám z autopsie, Wolkan z něho bez jakékoli poznámky uvádí rok 1580. Rok 1580 je patrně správný, a to proto, že předmluva k dílu je datována v Chomutově v prosinci 1579⁶⁾ a že již v roce 1586 vyšel v Praze u Jiřího Dačického český překlad dramatu od

- 5) Wolkan, *Bibliographie*, s. 91-92, č. 270.
 6) Části předmluvy a dedikace otiskl Wolkan, *Bibliographie*, s. 91-92.

Daniela Stodolia z Požova (Knihopis 5.542). Text německého dramatu vydal Wolkan, Texte, s. 140-177.

Dodatky ke Kneidlově bibliografii:

č. 97

Ein newer Prophet / So sich jetzundt in der Herrschaft _Henneberg sehen lest / Aber seiner _Geburt vnd Ankunfft ist er aus Gallia. Schreiet Tag vnd Nacht vber die bo'e Welt / Vnd viel tausent Menschen geben jm zeugnis / das seine Propheceyung in vielen dingen warhaftig sey. 1575.
(vzadu): Gedruckt zu Prag / In der Neu=stat / bey Michale (!) Peterle / Anno 1575./
4°, 2ff
Wolfenbüttel, HAB 190.8.Quod.(8)

č. 98

Ein erschrecklich !/ Newes Liedt aus Vngern von der Stadt Temesuar
Prag, M. Peterle 1576
8°
London, British Library 1347.a.97(2)

č. 99

WEr hat betracht in kurtzer zeit,
Des Himels stand vnd glegenheit,
Vnd angeschawt mit grossem ernst,
Die gestalt vnd art des neuen Sterns
(na konci: Gedruckt zu Prag auff der Newstatt, bey Michael Peterle)
b.r. (=1576)
2°, 1f (def.) 112 veršů, text ve 4 sloupcích
Zürich, Stadtbibliothek Msc. F. 25

Lit.: Wolkan, Bibliographie, s. 83-84 č. 243 klade jednolist bez udání důvodu (snad kvůli obsahu) do roku 1576, mohl by ovšem patřit i do roku 1577.

č. 100

Römischer Kayserlicher auch zu Hungern unnd Behem Königlicher Mayestat etc. Ausschreiben, Gebot und verbot die Müntz belangend, darinnen erstlich die Gueten Taler, welche hinfuran im Königreich Behem, und desselben Incorporirten Landen geng und geb sein, und alsdann die Unwirdigen Taler und ander außländischen geringe Müntzsorten, so vermüg des Landtagsbeschluss, den Montag nach Lichtmess, diss 1577 Jars zu Prag publicirt worden, in jrem Werth, nach der guten Müntz valuirt, verzaichnet, und über den bestimpten Termin Martini, nicht weiter genohmen, noch ausgegeben werden sollen.
Prag in der Neustadt, bei Michael Peterle
4°, 130 s.

Gotha, Landesbibliothek Diss. num. 209 (= Claus č. 1215)
Německá paralela ke Kneidlovu českému tisku č. 41.

č. 101

Rudolphus imperator: Rö. Kay. Mtt. etc. Perkhwercks Freyhait, In der Graffschaft Glatz
Prag, Michael Peterle 1578 fol X l.
Brno, SVK ST 3 - 7964, adl. 3 (Dokoupil 6, č. 1731)

č. 102

(b). Ein news liedt von dem Scharmützel vnd Niderlag, so fast einer Schlacht zuuergleichen, wider den Blutdür=stigen Türcken geschehen in Ober Hungern, den 16. vnnd 17. Tag Julij, zwischen Hortuwey vnd der Teyß, bey Großwardein, an der Sibnbürgischen Gränitz gelegen. Anno 2580(!) Im Thon, Ach Gott ich thu dirs klagan, mein Noth vnd grosse gefahr, Oder in des Pientzenawers Thon.
Erstlich gedruckt zu Prag, bey Michael Peterle

4°, 4ff.

Budapest, O. Széchenyi Könyvtár App. H. 480 (Göllner 1726), Lit.: Wolkan, Bibliographie, s. 92, č. 272.

č. 103

Vita Christi. Das Leben und die gantze Evangelische Historia von Jesu Christo, Gottes und Mariae Son, unserm einigen Erlöser und Seligmacher. In schöne kunstreiche Figuren unnd kurtze Sprüche gefasset, sampt sehr nützlichen Gebetlein, für fromme Christen gestellet durch Johann Habermann
(Hinten: Prag, Michael Peterle 1580)

8°, 166ff

Brno, SVK ST 1-722.063 zákl.tisk (def.) (Vobr 10, s. 168, č. 529 – 12°); London, British Library 1221.a.4 /2/; Stevenson 2177a (168ff)
Deutscher Gesamtkatalog 8.10993 – Berlin Bq 292; IA *109.733

č. 104

Vita Apostolorvm. Der H. zwölff Apostel Namen, vnnd was ein jeglicher vnter jnen gelitten hat vm̄ des Christlichen Glaubens willen, in kurtze Summa gefasset, auss dem Eusebio vnd Nicephoro gezogen, sampt Christlichen Gebetlein. Durch Johannes Habermann

Prag, Michael Peterle 1580

12° (tak popis Brno) resp. 8° (tak popis London), 16ff

Brno, SVK ST 1-722.063 adl. (Vobr 10, s. 168, č. 528); London, British Library 1221.a.4. /3/; IA *109.734

č. 105

Christliche Gebet vnd Gesa"ng auff die heilige zeit vnd Fayer=tage ober das gantze Jar. Ephes: 5. cap. Ihr sollt in ewren hertzen. Cum consensu Reuerendissimi Anthonii Archiepi-scopi Pragensis &c.

Gedruckt zu Prag durch Michael Peterle, 1581.
8°, 64ff

Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek XIV. B. 10
Wolkan, Bibliographie s. 93, č. 279; otisk: Wolkan, Texte, s. 8-46.

č. 106

Der Christlichen Jungfrauen Ehrenkräntzlein. Darinnen alle jre Tugenten durch die
gemeine Kräntzblümlein abgebildet vnd erkert werden, durch M. Lucam Martini
beschrieben. Mit einer Vorrede: D. Joannis Auenarij.
Gedruckt zu Prag, bey Michael Peterle. Mit Röm. Key. Maiestat Freyheit. Anno
MDLXXXI (=1581)

8°, 245ff

Berlin Da 11 100 (jen podle katalogu); Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum
Lit.: Wolkan Bibliographie s. 94, č. 280 s otiskem dedikace a části předmluvy.

č. 107

Henneberger, Valentin: Trostschrifft vnd Sterckung au den Historien der heiligen
Patriarchen und Propheten, wie sich ein Christ in allerley vorstehendem Creutz ...
Prag 1583, M. Peterle

8°

Edinburgh DC.m.9(21)

č. 108

Martini, Lukas: Der christlichen Jungfrauen Ehrenkräntzlein. Darinnen alle ihre
Tugenten ... erkl. werden. Durch Lucam Martini beschr. Mit einer Vorrede Joannis
Avenarii.

Prag 1584, Peterle

8°, složky A-L (= 88 s.?)

Berlin an: Bq 3732 (jen podle katalogu)

č. 109

Martini, Lucas: Der Christlichen Jungfrauen Ehrenkräntzlein
Michael Peterle, Prag 1585
12°

London, British Library 847.b.5(1)

č. 110

Osiander, Lucas: Von der Iesuiter Blutdurstigen Practiken zwo nothwendige war-
nung vnd Vermanungs Schrifften.
Prag 1586, M. Peterle, kolofón datován 1585

4°
Edinburgh DC.s.8(5)

č. 111

Warhaffter kurtzer Bericht / wie es sich in der Schlacht / so im obern Kraiß
Hun=gern / das Teutsch vnd Hungerische Krieg volck (dessen allenthalben nur
bey 1700. war) mit dem Erbfeindt Christliches Namens / dem Tu'rcken / welcher
(wie die gefangenen Tu'rcken selbst bekennen) bey 11 000. gewesen / Vnd deren
endtlisches furhaben war / das Sie bemelten gantzen Kraiß Ober Hungern gar ver-
ho'ren wolten / vor Sixo gehalten / begeben vnd zugetragen hat. Geschehen den 8.
(dole) : Gedruckt zu Prag / in der kleinern Statt / bey Michael Peterle / an der
Schloßstiegen.

2°, 1f 577 mm (výška) x 400 mm (šířka)
(v horní polovině vyobrazení bitvy)

Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek 2° S, Einblattdrucke vor 1500, Nr. 5.

č. 112

Proce / So mit Genedigi=sten Vorwissen der Ro'm. Kayserl: _auch Ko'niglichen
Mayestat etc. Vnsers Al=lergedigisten Herrn / etc. Von dem Hoch / vnd
Wolgebornen Herrn / Herrn Georgen Poppeln Herrn von Lobkowitz / etc. Auff
Libochowitz / Chom=mothaw / Mielnik / Rottenhauß / Platten / vnd Litsch=kaw:
Ro'mischen Kayserlichen / auch Ko'niglichen / Mayestat etc. Rath / Cam-
merer vnd Obristen Land=hofmaister im Königreich Bo'haimb / etc. Wider die von
Commethaw / eines begangenen Auffruhrs halben / den funffzehenden Tag
Monats Augusti im jetzt lauffenden ain Tausent fu'nff hun=dert ain vnd neuntzigi-
sten Jahre / (=1591) zum Rothenhauß ist fu'rgenommen worden.
Gedruckt in der Alten Stadt Prag / bey Michael Peterle. Cum Gratia et Priuilegio,
Sacrae Caesar. Maiest.

4°, 14ff.

Olomouc, SVK 3.700 (Pumprla 9, s. 2133, č. 4873); München, BSB 4° Decis.160,28

č. 113

Der jungen Leute Lasterspiegel. Durch M. Lucam Martini Hamelbergens. ... zuge-
richtet

Prag 1592, Peterle

8°, složky A-Q (= 136 s.?)

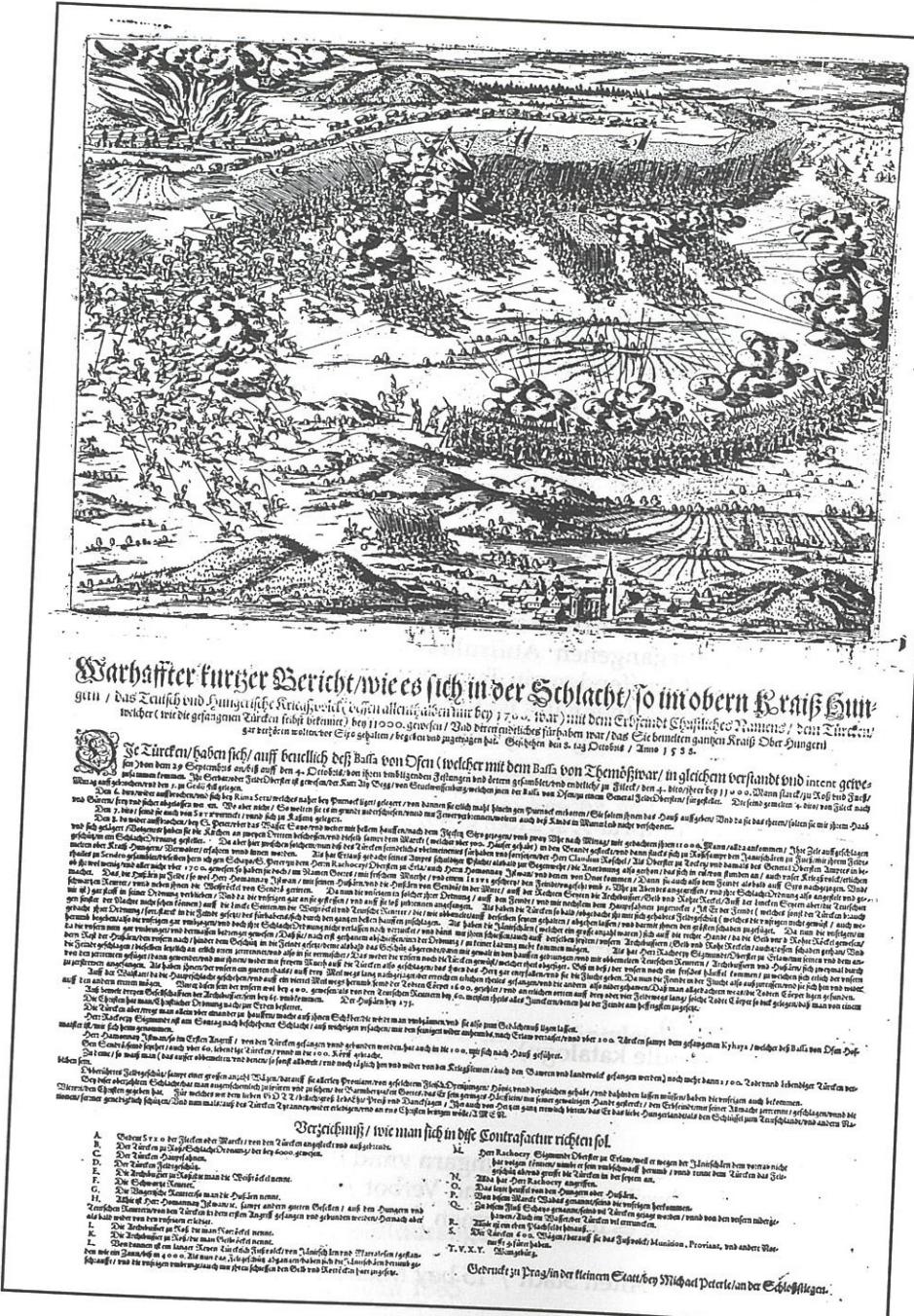
Berlin Da 130 48 (jen podle katalogu)

č. 114

Ro'mischer Kay=serlicher / auch zu Hungarn vnnd Behem / Ko'niglicher Mayestat
/ etc. vernewert Au schreiben Ge=bot vnd Verbot / die Mu'ntzen im Ko'nig=reich
Behem / betreffend / wie es mit ein=nemen / vnd außgebung dersel=ben gehalten
wer=den soll.

Gedruckt zu Prag in der Alten Stadt / 15 bey Michael Peterle. 93
4°, 37 ff.

Wolfenbüttel, HAB 237.15.Quodl.(20)

Leták z tureckých válek vytiskný Michaelem Peterlem v Praze 1588 (viz č. 111)
(Staats- und Stadtbibliothek, Augsburg)

Zusammenfassung

Václav Bok

Bemerkungen und Ergänzungen zur Produktion der Prager Buchdruckerei Michael Peterles des Älteren und Michael Peterles des Jüngerer (1562-1593)

Die Buchdruckerei im Besitz der Familie Peterle gehörte im letzten Drittelpartie des 16. Jahrhunderts zu den führenden Offizinen in Prag. Sie produzierte Einblattdrucke, Flugschriften und Bücher in Latein, Deutsch und Tschechisch. Der vorliegende Beitrag bildet eine Ergänzung zu der in *Bibliotheca Strahoviensis* 1, 1995, S. 107-133 von Pravoslav Kneidl besorgten Bibliographie der Produktion dieser Buchdruckerei. Es werden Bemerkungen zu einigen Nummern von

Kneidls Bibliographie gemacht (besonders zur Nr. 39 – Leichenpredigt von C. Elogius über Kaiser Maximilian II. – hier wird auf mehrere Auflagen dieses Druckes hingewiesen) sowie weitere fast 20 vom Verfasser nachgewiesene Drucke beschrieben. Die Unterschiede in der Gründlichkeit der Beschreibung ergeben sich daraus, daß der Verfasser nicht alle dieser Drucke persönlich einsehen konnte.

Deutsch von Václav Bok

Nejstarší dochované diáře jezuitské koleje u sv. Klimenta na Starém Městě pražském (1560-1610)

(Příspěvek k diplomatice jezuitských kolejních písemností)

Ve fondech knihovny kláštera premonstrátů na Strahově jsou pod signaturami DC III 20, DC III 21 a DC III 16 uloženy nejstarší dochované diáře jezuitské koleje u sv. Klimenta v Praze. Na otázku, kdy a za jakých okolností se tyto jezuitské diáře dostaly na Strahov, nelze dát kvůli neexistenci potřebných údajů jednoznačnou odpověď.¹⁾ Nejblíže skutečnosti však zřejmě bude předpoklad, že se tak stalo v souvislosti s událostmi po zrušení jezuitského řádu, k němuž došlo 21. července 1773 brevem papeže Klimenta XIV. „Dominus ac redemptor noster“²⁾

Nejstarší zmínka o uložení jezuitských diářů ve Strahovské knihovně se nachází ve Weyrauchově soupisu rukopisů a inkunábulí z roku 1857,³⁾ kde jsou uvedeny pod starými knihovními signaturami MST Oo 21 (DC III 20), MST Oo 22 (DC III 21) a MST Oo 26 (DC III 16).

Zajímavé je zjištění, že žádná z písemností, obsažených v těchto rukopisech, nenesе lokační značku bývalého klementinského kolejního archivu. Po nahlédnutí do katalogu kolejního archivu z roku 1748⁴⁾ si tuto skutečnost vysvětlují následujícím způsobem. Tyto písemnosti byly v archivu uchovávány v samostatném fasciklu „Collectanea varia ad historiam collegii pertinentia ab anno 1560“⁵⁾ a příslušná signatura se nacházela na nedochovaném obalu, kterým byl celý soubor původně opatřen.

Diář představuje evidenční typ jezuitské kolejní písemnosti. Na základě diářových zápisů byly sestavovány nejen periodické zprávy, ale také informační elabo-

- 1) Po zrušení jezuitského řádu připadly archiválie zrušených jezuitských kolejí státu a byly převzaty guberniálními registraturami v Praze, Brně a Opavě. Roku 1781 byly na příkaz dvorské kanceláře sesány a inventáře byly zaslány prefektovi dvorské knihovny ve Vídni Gottfriedu van Swietenovi, který si z nich vybral ty nejdůležitější a nejzajímavější dokumenty, jež byly roku 1782 předány dvorské knihovně. Tato knihovna spravovala archivní materiál do roku 1844, kdy předala archiválie (aktový materiál) z jezuitských kolejí a zrušených klášterů Domácímu dvornímu a státnímu archivu ve Vídni. Pokud jde o jezuitské archiválie klementinské, byla ta část, která obsahovala rukopisné závěti bývalých členů jezuitského řádu, spálena v klementinské zahradě za zpěvu: „Fumus tot meritorum sancti Ignatii filiorum ascendet ad coelum“, druhá část byla zaslána do Vídně, jak bylo dne 12. 7. 1796 úředně potvrzeno skriptorem Karlem Fischerem podle příkazu knihovníka Karla Rafaela Ungara. Předbělohorské klementinské diáře tedy nesdílely výše popsané osudy jezuitských archiválií a na Strahov se dostaly buď darem, nebo kupí.
- 2) Čornejová, I.: *Tovaryšstvo Ježíšova (Jezuité v Čechách)*, Praha 1995, s. 207.
- 3) Weyrauch, E.: *Verzeichnis der Strahover Bibliothek gehörigen Manuscripte nebst Angabe der Stellen, wo sie deponiert sind ... 1857* (ve skutečnosti však byl inventář Weyrauchův dokončen teprve po roce 1860).
- 4) *Index generalis archivii collegii S. J. Pragae ad s. Clementem ad annum 1748*. Státní ústřední archiv v Praze (dále jen SÚA), fond Jesuitica, č. kart. 216-217.
- 5) *Almare s. Clementis, scrinium 19, fasc. 1. SÚA, fond Jesuitica, č. kart. 217*.

rátý nejrůznějšího druhu a kolejní historie.⁶⁾ Předbělohorským klementinským diářům věnoval vedle studia dalšího pramenného materiálu náležitou pozornost již první historiograf české provincie T. J. Bohuslav Balbín.⁷⁾ Složka Balbínových výpisů z diářů, označená jako „Notae secundi generis“, je deponována ve Státním ústředním archivu.⁸⁾ Četné odkazy na diáře nalezneme konečně v Balbínově přípravné práci k dějinám provincie, opsané do rukopisu I A 1 (Národní knihovna ČR v Praze) pod názvem „Historia collegii Pragensis ad s. Clementem ab ipsis initiis diligenter omnibus archivi manuscriptis, diariis et rectorum schedulis, verbo omnibus memoriis sursum deorsum, ut ita dicam, pervolutatis et percursis descripta a P. B. B. S. J.“⁹⁾ K této práci přihlíželi při líčení počátků pražské koleje všichni Balbínovi pokračovatelé.¹⁰⁾ Po Balbínovi se diáři podobně detailním způsobem zabýval až Alois Kroess.¹¹⁾ S rukopisy DC III 20, DC III 21 a DC III 16 pracovali počátkem 20. století také strahovští knihovníci Isidor Zahradník¹²⁾ a Cyril Straka.¹³⁾ Ze současných autorů věnovali studiu jezuitských kolejních písemností nemalou část svého celoživotního badatelského úsilí Karel Beránek¹⁴⁾ a Anna Fechtnerová.¹⁵⁾ Písemnosti, obsažené v rukopisech DC III 20, DC III 21 a DC III 16, patří k nejvýznamnějším pramenům k dějinám Klementina v předbělohorském období. Předcházející badatelské generace věnovaly těmto rukopisům pozornost především po stránce obsahové, bez přihlédnutí k jejich formální analýze. V následujícím textu bude proto učiněn pokus o jejich paleografický a diplomatický rozbor.¹⁶⁾

- 6) Základní instrukce ke způsobu vedení jezuitských písemností obsahuje Formula scribendi (dále jen F. S.). Viz např. pražské vydání *Institutum Societatis Iesu. I.*, *Pragae 1705*, kde je F. S. otištěna na pp. 361-365.
- 7) Podlahová, A.: *Předchůdcové Schmidlovi v historiografii české provincie Tovaryšstva Ježíšova*, SHK, Praha 1899, s. 39-48. Podlahový článek antikuje práce Jana Morávka: *Schmidl, Balbín a Ware*, ČČH 19, 1913 (dále jen Morávek), s. 57-70, 193-204, 290-300.
- 8) SÚA, fond Jesuitica III 422.
- 9) Popis rukopisu I A 1 podává Richterová, A.: *Soupis autografií Bohuslava Balbína z fondů Státní knihovny ČSR*, Praha 1988, s. 33-37.
- 10) K tomu srov. práci Morávkou. Viz též Rejzek, A.: *P. Bohuslav Balbín T. J. Jeho život a práce*, Praha 1908, s. 199.
- 11) Na rozdíl od Balbína měl Kroess možnost studovat prameny přímo v římském řádovém archivu. Jeho práce *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu I.*, Wien 1910 (dále jen Kroess) je vedle periodických zpráv a diářů založena také na obsáhlé řádové korespondenci uložené (či pouze evidované) v příslušných sbírkách a registrech generalátu. (Prameny, tištěné edice a literatura viz Kroess, s. VIII-XX.)
- 12) Zahradník, I.: *Obrady velikonoční r. 1582 a slavnost Božího Těla r. 1583 v kollegi jesuitické u sv. Klimenta v Praze*, ČKD 1904, s. 190-194, 255-258 a 306-313.
- 13) Straka, C.: *Jak slavilo se Boží Tělo v Praze v XVI. a XVII. století*, ČKD 1916, s. 161-173 a 323-336; týž: *Kdy a jak se šířila v Čechách instrumentální hudba při církevních bohoslužbách?*, Cyrill 1912, s. 50-54. Na výše citované Strakovy články mne laskavě upozornil mgr. Jan Pařez. Důkazem toho, že byl Straka s klementinskými písemnostmi obsaženými v rukopisech DC III 20, DC III 21 a DC III 16 dosti dobře oznámen, jsou nejen četné marginální poznámky tohoto knihovníka, které nalezneme ve všech třech konvolutech, ale také jím samým vyhotovený přepis rukopisu DC III 20 (na Strahově je uložen pod sign. DU II 11). O Strakově úmyslu vydat nejstarší klementinské diáře tiskem nás informuje zpráva v ČČH 1917, s. 240.
- 14) Karel Beránek je autorem inventáře k fondu Jesuitica (SÚA). V této souvislosti připomínám také jeho článek *Bohemika archivní povahy v rukopisném fondu národní knihovny ve Vídni*, ŠAP 1974, s. 109-133.
- 15) Soupis bibliografie viz Fechtnerová, A.: *Rectores collegiorum Societatis Iesu in Bohemia, Moravia ac Silesia usque ad annum MDCLXXXIII iacentum. I-II*, Pragae 1993 (dále jen Fechtnerová 1993), pp. 560-561.
- 16) Obsah tohoto článku tvoří pro potřeby časopisu *Bibliotheca Strahoviensis* upravená a zkrácená verze IV. kapitoly diplomové práce (dále jen DP) obhájené na katedře PVH a archivního studia FF UK Praha - Tomková, S.: *Nejstarší dochované diáře jezuitské koleje u sv. Klimenta na Starém Městě pražském (1560-1610)*, Praha 1996. Na tomto místě je třeba upozornit na skutečnost, že zde otištěná stať je v DP

Knihovna strahovského kláštera, rkp. DC III 20

1560-1583, papír, 218 listů, 34 x 23,5 cm, vazba novodobá, papírová lepenka, pergamenový hřbet. Rozměry listů uvnitř rukopisu: f. 1-124 (31,5 x 21 cm), f. 125-186 (32,5 x 21,5 cm), f. 187-209 (31,5 x 20,5 cm), f. 210-218 (33 x 20 cm). Rukopis byl zřejmě v nedávné době ošetřen v restaurátorské dílně, neboť nejsilněji poškozená folia byla odborně podlepena (zápis o tom však v rukopisu chybí). Na pergamenovém hřbetu se v horní třetině nachází stará knihovní signatura strahovského kláštera MST Oo 21. Na vrchní desce rukopisu je nalepen vystrížený štítek pocházející s největší pravděpodobností z původního papírového přebalu rukopisu s titulem „Diarium collegii 1^m ab anno 1560 usque ad annum 1575 et ab anno 1580 usque ad annum 1583“. Na přídešti je vlepen papírový štítek „Bibliotheca Regiae Cannoniae Strahov - Pragae, sign. DC III 20“. Foliace byla v rukopisu provedena tužkou v souvislosti s převazbou.¹⁷⁾

Pscí látkou zápisů je inkoust, jehož barva osciluje v závislosti na měnících se písarských rukách mezi odstíny černé a modré. Jazyk diářových zápisů je latinský a jako písmo byla jednotlivými písáři použita humanistická polokurzíva a kurzíva.¹⁸⁾ Charakter písma a jeho úpravnost se mění v závislosti na střídající se písarské ruce. Názvy místních lokalit jsou někdy přepisovány novogotickou polokurzívou.

1a - 49b (1. 1. 1560 - 5. 11. 1561)

Na listech 1a - 49b se nachází diář druhého klementinského rektora Paula Hoffaea:¹⁹⁾ „Acta in collegio Pragensi hoc anno 1560 in laudem Sanctiss^{iae} Trinitatis sub Paulo Hoffaeo“.

*Vocatus sum florans ergo Vitam. (obr. 1)
6. Vocatus sum istud Vitam.
In voluntate Principum nulli remittitur ut expediatur in
Gospodanis ad Tragediam.
Dicitur ut vitam aliquip Separatio mi glas tam
punctum q. non utriusque ad gloriam. ut impetrant
a Parvibus ut servis ut rorositas cor mi gloriam,*

Rektor píše silněji seříznutým perem humanistickou polokurzívou. Diář je veden velmi pravidelně a jednotlivé zápisysou v měsíci průběžně datovány arabskými číslicemi. Zápisysplňují 2/3 šíře strany, ve zbylé třetině se

dopravována nejenom obsahovým rozbořem diářů samotných (s přihlédnutím ke způsobu jejich využití řádovými historiografiemi), ale také výkladem o metodě vedení řádových písemností, správě a dějinách T. J. (zvláštní kapitola je věnována zpracování historie jezuitů v prvních desetiletích po jejich příchodu do Prahy). Odkazy na kapitolu DP o řádových písemnostech, důležitou v kontextu rozboru, dále citují jen Tomková.

- 17) Na otázkou, kdy došlo k dnešnímu uspořádání a převazbě klementinských písemností do rukopisů DC III 20, DC III 21 a DC III 16, lze odpovědět, že se tak muselo stát po roce 1910, tedy až poté, co s nimi pracoval Alois Kroess, neboť příklady ze strahovských rukopisů, jichž užil v 1. svazku své práce (op. cit.), na mnoha místech neodpovídají dnešní foliaci.
- 18) Latinské texty jsou zde vytiskeny kurzívou, zkratky jsou rozvedeny menším normálním typem písma. Běžné zkratky substantiv (P: Pater, S: Sanctus, D: Dominus ap.) v nominativním tvaru nerozváku za letopočty.
- 19) Paulus Hoffaeus (1524 Bingen - 17. 12. 1608 Ingolstadt) zastával úřad klementinského rektora v době od 27. 11. 1558 do 12. 11. 1561. Soupis jeho literárních prací viz Fechtnerová 1993, s. 39. Postup Paula Hoffaea v řádových úřadech podává podrobně Bernhard Duhr: *Geschichte der Jesuiten in der Ländern deutscher Zunge I*, Freiburg in Breisgau 1907, s. 780-798.

nacházejí různé poznámky a doplňující zápis. Rektor Hoffaeus stylizuje pravidelně v první osobě:

„Dedi bibliopholae 27 exemplaria liganda parvi catechismi“, (3a; 19. 1. 1560).

„Fui vocatus a domino Augvicio...“, (6a; 30. 1. 1560).

„Vocatus sum Florianus et ego Viennam“, (23b; 5. 5. 1560).

„Dimisi Georgium Boemum extra Societatem“, (27b; 1. 7. 1560). (obr. 1)

V případě, že rektor nebyl přítomen v koleji, pokračovala ve vedení diáře jiná osoba. Tato situace nastala ve dnech 14. 3. - 15. 3. 1560 (11a); 23. 9. - 9. 11. 1560 (33a - 37b) a v termínech 7. 5. - 31. 5. 1560 (22a - 24b) a 31. 8. - 9. 9. 1561 (48a), kdy se rektor účastnil provinciální kongregace. Zde je zajímavá marginální poznámka Cyrila Straky u zápisu ke dni 18. 9. 1560 (33a) „Ruka Hurtadova“.²⁰⁾ Straka si tuto hypotézu poznamenal nepochyběně s ohledem na skutečnost, že k 18. 9. 1560 je v diáři pojmenán příjezd Hurtada Pereze z Ojvíně²¹⁾ do Prahy:

„Hurtadus venit Pragam ex Oybin, vocatus a patre rectore, relicto in Oybin magistro Luca rectore.“ (obr. 2)

Dále následuje výčet věcí dovezených z Ojvíně do Prahy.²²⁾ Vedle Blyssemia patřil Perez

mezi nejváženější členy koleje, a protože ruka, kterou označujeme v přehledné tabulce siglou C, nepatří Blyssemovi, existuje zde možnost, že diář vedl v době rektorovy nepřítomnosti právě Perez. Jedná se však pouze o hypotézu, jejíž relevantnost by bylo třeba potvrdit nebo vyvrátit srovnáním s verifikovaným Perezovým autografem, např. s torzem Perezova olomouckého diáře č. 13. 559, který je uložen ve vídeňské Österreichische Nationalbibliothek.

„P. rector ivit Augustam cum Poscali pedites ad reverendum patrem provinciale“, (34b; 23. 9. 1560) - písář C stylizuje také v první osobě, tak např. zápis k 28. 9. 1560 (35a): „Eas literas misi ad patrem Victoriam et patrem Canisium...“ Dne 9. 11. 1560 se rektor vrátil zpět do koleje: „Eodem die insperato rediit P. rector sanus, Deo laus, ex Colonia“, (37b, 9. 11. 1560).

(obr. 3)

Eodem die insperato rediit p. Rektor sanus, Deo laus, ex Colonia
Abf. per sex hebdomadas minus duab. diebus.
Impositum statim postero die est me operacione fabrica
in hac signat.
M. Hurtadus factus est minister collegii ex magna opere

Za tento zápis připsal Hoffaeus: „Abf. per sex hebdomadas minus duab. diebus.“ Ještě téhož dne byl Hurtadus Perez jmenován ministrem: „M. Hurtadus factus est minister collegii.“ (obr. 3)

20) Hurtadus Perez (cca 1526 Mula - 1594 Olomouc) vykonával v období od podzimu 1558 do srpna 1560 správu ojvinských statků. V srpnu 1560 byl ze zdravotních důvodů odvolán zpět do Prahy. Od února 1561 zastával Perez úřad Canisiova sekretáře a v říjnu téhož roku odešel do Vídně, kde působil až do svého jmenování rektorem v Trnavě (1562-1566). Od 4. 10. 1566 do 8. 9. 1580 stál Perez v čele olomoucké koleje; viz Fechtnerová 1993, s. 323.

21) O správě Ojvíně a finanční situaci klementinské koleje v jejích počátcích viz Kroess 1910, s. 42-58.

22) Z Ojvíně tak byla roku 1560 dovezena jednak řada bohoslužebných rouch a náčiní, jednak soubor rukopisů, který se stal základem příští klementinské knihovny. Jmenovité výčty těchto předmětů se nacházejí v rukopise DC III 20 na f. 33a (bohoslužebná roucha a náčiní), f. 36a-b (rukopisy).

Po zápisu k 9. 11. 1560 píše opět rektor. Na tomto místě se také nachází marginální poznámka Bohuslava Balbína: „Iterum scribit R. P. Paulus Hoffaeus.“ Poslední zápis Hoffaeův je ke dni 5. 11. 1561. Koncem téhož roku odchází Hoffaeus do Vídně, aby se zde ujal rektorského úřadu v tamní jezuitské koleji. Namísto Paula Hoffaea přebírá dne 12. 11. 1561 v pražské koleji rektorát Henricus Blyssemius.²³⁾

Od listu 49b, konkrétně od zápisu ke dni 12. 11. 1561, začíná diář rektora Blyssemia: „Venit R. P. Lanoius, qui convocatis fratribus literas patris provincialis legit, quibus mihi rectoratus huius collegii impositus est“, (49b; 12. 11. 1561). (obr. 4)

Venit R. P. Lanoius qui convocatis fratribus legit
Quicquid est Rector. P. Provincialis legit, quibus mihi rectoratus
R. P. Henricus Blyssemius. Huius Collegij impositus est
(obr. 4)

Stejně jako Hoffaeus stylizuje také Blyssemius v první osobě: „Egi cum domino praeposito de promovendo collegio novo...“, (49b; 2. 12. 1561). „Accepi literas ex Oibin de prohibitione Zittaviensium“, (50b; 10. 1. 1562). „Scripsi nostris in Oibin et Dornsbachio de nostrorum gravamine“, (50b; 11. 1. 1562) atd.

Až do folia 52b (5. 10. 1562) vede diář sám rektor, který píše jednotlivé zápisy místy obtížně čitelnou humanistickou kurzívou. (obr. 5) Od f. 52b se k dosud známé

M. Blyssemius in Oibin et Dornbachio misso est
Rector 12 p. Vinton et
Impositum statim postero die est me operacione fabrica
datu donato, et deliberato at scilicet sua in compendio
sent, an, quo, et quod vorbis orationis non impedit
sunt a 30 p. postero prius

(obr. 5)

kurzívě Blyssemiově přidávají další písářské ruce, označené v přehledných tabulkách jako D, E a F, které pokračují ve vedení diáře. Charakteristický rukopis Blyssemiův zde zaznamenáme již pouze sporadicky. Zajímavá je skutečnost, že rektor na těchto místech již nestylizuje pravidelně v první osobě.

Ruka „D“ se objevuje na listech 52b-53a, 53b-57b, 68a-68b, 69a-72a, 73a-90a, 90b-91a a konečně 93b-102b. Píše oblou úpravnou humanistickou polokurzívou. Zápisu jsou stručné, heslovité, často v jedné či dvou větách a jsou pravidelné: „Accepimus litteras ex camera...“, (52b; 21. 10. 1562). „Missimus Aenipontum dialogum de chris-

23) Henricus Blyssemius (1526 Bonn - 24. 4. 1586 Štýrský Hradec) byl rektorem klementinské koleje od 12. 11. 1561 do 7. 9. 1574. V letech 1578-1586 vykonával úřad provinciála rakouské provincie. Postup Blyssemia v řádových úřadech viz Fechtnerová, A.: Rektori jezuitské koleje na Starém Městě pražském od roku 1556 do roku 1773. In: Miscellanea 3, 1986 (dále jen Fechtnerová), s. 81.

(obr. 6)

6. Accepimus h̄as ex Camerā, quibus remendabatur, ut nōm̄ fuius et p̄teritorū amonū m̄sū a
dno mortuum daretur, et nō melius id fieret, rauū dī, ut nos om̄m̄ p̄m̄i arzeponemus
6. Eodem die v. Westm̄i arcuū rū dītis h̄as omnium mortuū fuij angulj rausa, qm̄ se de,
nebulū et ḡatū ad id exhibuit. Cui promissū etiam est, ut oītis et diligenter exp̄q;
remur, et ad negotiū libararum p̄m̄ angulū usū, i tallona. 20 uero uera eis deder

tiana religione cum duabus orationibus", (52b; 21. 10. 1562). „Fuit R. P. rector apud
dominum equitem in hospitali...”, (53a; 24. 10. 1562). (obr. 6)

(obr. 7)

- Augustus*
3. R. P. Rector fuit apud S. principām̄ p̄op̄f̄r̄ iūtis ab Collēgiū v. suoy alumnoy myof̄ia qui
respondit quid ea que petuerimus fierent.
6. D. Precep̄tus nos nūlos in prandio suo seruauit nobis magnum charitatem ostendens
Quādam prisone dñi similitatem aentes me colloqui cūp̄entes recomisiūt̄e sunt

Ruka „E“ zapisuje na listech 57b-61b a 62a. Používá humanistické polokurzívy se silnými novogotickými rysy. Pro tohoto písáře je charakteristické kurentní -r- s rozštěpeným dříkem a okrouhlé -r- na začátku slova. Zápisu jsou podobně jako u předchozího písáře spíše kratšího charakteru, stylisticky nekomplikované. Tak např.: „Valde die dominica laudata est concio nostri reverendi patris rectoris, ut quidam nobilis in aula id affirmare non veritus se potius nostrum patrem audire velle quam imperatoris concionatorem...“, (58b; 7. 11. 1563). „Quoniam Vienna huc scriptum erat, ut pro nostri collegii fundationis litteris aurea sigilla pararetur, R. P. rector serenissimum archiducem accessit, qui se de hac re nihil scire nec ex literis caesaris compertum habere respondit...“, (58b; 1. 12. 1563). „Concio a reverendo patre rectore coram archiduce in arcis templo habita aulicis maximopere placuit“, (59a; 12. 12. 1563). (obr. 7)

(obr. 8)

4. Venit ad nos P. Christopherus, ab omnib⁹, Tadecus et ali⁹ dīto ēt̄, in
M. Cantor⁹ ex Collēgiū Trouz̄ens̄i q̄ s̄ar transiūt̄i m̄t̄ m̄ prof̄sia
M. Reclam⁹ Tadecus dīo m̄st̄ q̄dam domini⁹ dīo p̄m̄p̄es ad Petolac⁹ m̄p̄as q̄i viderat dīcū
tri p̄ platus dīcū. Isto ad Petolac⁹ ad Collēgiū Societ. Tadecus m̄p̄as q̄i viderat dīcū
itāly q̄z libatos sufficiens, iūp̄editib⁹, v̄bi coim̄dantib⁹ Petolac⁹ m̄p̄as q̄i p̄t̄
Tadecus dīo q̄dam in p̄t̄or̄ p̄t̄iuor̄ Petolac⁹ q̄ue m̄ tām̄p̄o dīo dīo f̄p̄f̄i ca
ars Petolac⁹

Ruka F píše velmi zběžnou humanistickou polokurzívou, nalezneme ji na listech 62b-68a, 68a-68b a 91b-93a. Zápisu jsou vedeny pravidelně. (obr. 8) Zajímavé je, že se zde setkáme se zápisem v první osobě, ačkoliv jinak tento písář píše důsledně v neosobní formě. „Retulit mihi D. Joannes, sacellanus principis, se intelexisse ab illustriſſimo principe ſummu pontificem nostros visitasse. Item imperatorem Turcarum a ſummo pontifice petere duos doctores, qui eum instruerent“, (63b; 25. 10. 1564). „Venit ad nos M. Georgius Anglus cum quodam Sebastiano novitio“, (63a; 8. 10. 1564).

Ruka G patří právě onomu Angličanovi v pražské koleji. Je jím Jiří Ware²⁴⁾

December.

(obr. 9)

Dic 5º. fuius mēsis affixus eſt catalogus mortificationū, qui alias
tempore Vacacionis ſtudiorū Pribus ac fr̄ib⁹ ſponi ſolet: in quibus tunc
magnum apparet ſp̄uatis profectus feruor: du plures graueq̄ mortificationes
petuntur, et conceſſa bilari et fort̄ amino explentur.

(obr. 10)

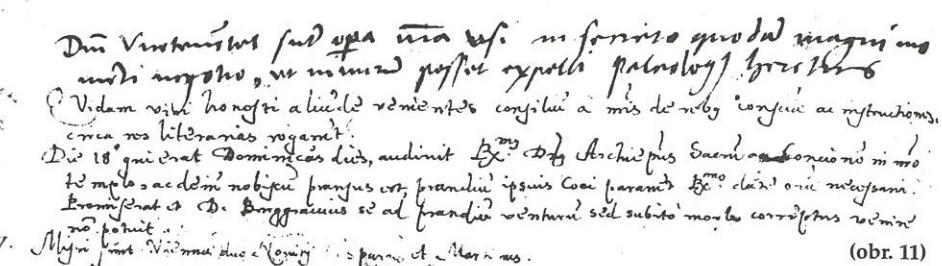
18. Hadi duo noſtri fr̄s Jacobim et Gaspar Polonus, qui fr̄e conserua-
tionē cū ijs q̄ fortas̄ p̄te infecti eſtent, bacteris apud p̄t̄a ſegre-
gati manebant, ad ns reliquos admisi sunt.

(Georgius Varus), který vedl kolejní deník od 5. 12. 1567 až do 10. 4. 1569. Jeho zápisu tedy nalezneme na listech 103a-106b. (obr. 9+10) Píše výraznou humanistickou polokurzívou se stínovanými dříky. Charakteristické je u něho majuskulní -I-, na něž se z levé strany uprostřed napojují dvě krátká břevna, a majuskulní -Q-, se kterými se můžeme setkat v rukopise I A 1 na f. 1a-2a (Historia collegii S. J. Pragensis ad s. Clementem, NK Praha). Varova pisatelská činnost, kterou byl pověřen v klementinské koleji, vydává svědeckví o úzké souvislosti mezi vedením diářových zápisů a sepisováním periodických zpráv a kolejních historií. V rukopise vídeňské Österreichische Nationalbibliothek č. 13. 601, f. 61a-64b se zachoval vlastnoruční Varův koncept výroční zprávy pražské koleje, datovaný 30. 8. 1569, s některými opravami rektora Blyssemia, a ve státním vídeňském archivu (Jesuitica 423) se nachází „Historia pestis 1568 collegii“, která je prací dvou autorů a je sepsána na pouhých dvou foliích. Autorem textu na f. 2b je podle Jana Morávka opět Jiří Ware, který události z měsíce listopadu 1568 přepsal z kolejního deníku: „Nahlédneme-li do zachovaného svazku diáří klementinských, uvidíme, že listopad 1568 tu sice náhodou chybí, další část však (známý nám již oddíl: prosinec 1568 - duben 1569) zapsán jest jezuitou P. Ware samotným. Jest pak nasnadě domněnka, že on byl asi zapisovatelem zmízelých událostí listopadových a převzal je do konceptu krátké zprávy o moru, kdež hrou náhody nám byly zachovány. Vše dosud řečené bylo by ovšem pouhým důkazem jeho součinnosti při vedení kolejních deníků a skladání informační historie o moru. Zachoval se nám však v tomto náhodou uchovaném kousku diáře důležitý záznam, jejž cituju doslově: Vigesimo die Novembriſ R. P. rector tunc etiam viceprovincialis procurationem gestorumque collegii Pragensis breviſſime conscribendam historiam P. Georgio Varo Anglo commisit. Zde koneč-

24) Osobě Jiřího Ware věnoval značnou pozornost Morávek, op. cit. Srov též Kroess, s. 83-84.

ně máme autorem vlastnoručně ověřenou zprávou o daném mu úkolu... "Výsledkem byla právě „Historia fundationis,” jejíž torzo se nám dochovalo v rukopise I A 1 (NK Praha).²⁵⁾

Ruka H se připojuje k již známým písářským rukám na f. 109b a píše až na f. 112a, tzn. vede diář v období od 17. 9. 1569 až do 10. 6. 1570. Na levé straně folia 109b se nachází Strakův marginální přípis „Mundelius?“, rozuměj na místě, kde dochází k změně písářské ruky. Tuto hypotézu ponechávám bez komentáře, protože jsem pro ni v diárových zápisech nenalezla žádné opodstatnění. Materiál, s kterým by bylo možno písářskou ruku H srovnat, jsem v domácích fonitech nenalezla. Ruka H píše drobnou zdobnou humanistickou polokurzívou, typickým znakem jsou výrazně zahnuté horní a spodní dříky. (obr. 11)

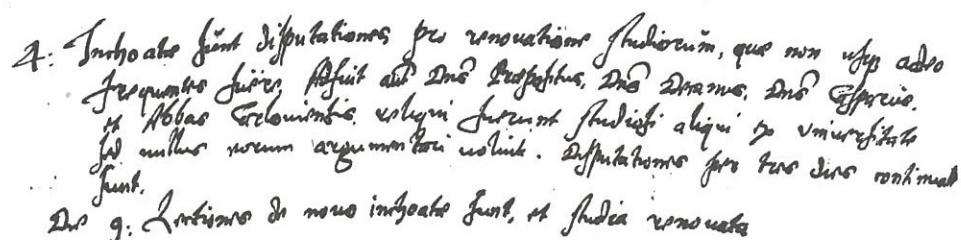
(obr. 11)

Jako ukázky několika zápisů tohoto písáře je možno uvést např.: „Venit imperator cum imperatrice Pragam“, (110b; 15. 12. 1569). „Salutavit P. rector imperatricem rogavitque, ut patrocinium huius collegii suscipere dignetur. Quae respondit se libenter suscipere commendavitque se nostris orationibus“, (110b; 16. 12. 1569). „Reverendissimus dominus archiepiscopus cum magnifico domino magistro curiae imperatoris petiverunt, ut P. Micha I Cardineus concionetur loco patris Alexandri in arce, quorum petitioni satisfactum est, et ita P. Micha I in festo sancti Thomae Apostoli primam suam concionem in templo arcis fecit“, (111a; 19. 12. 1569).

Ruka CH, se kterou se setkáváme na f. 112b-116a a dále na f. 116a-b, píše velmi osobitou humanistickou kurzívou, kdy jednotlivá písmena jsou na sebe velmi těsně

October.

(obr. 12)

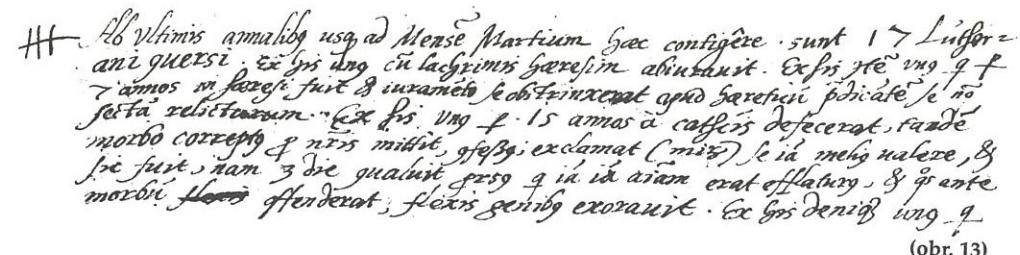

ně vázána a text na ploše působí vlnitým ornamentálním dojmem. (obr. 12) Jako ukázky jeho zápisů vybírám např.: „Idem etiam dominus cancellarius post confessi-

25) Tuto obsáhlou pasáž z Morávkova článku zde uvádím proto, že jsem ani v jednom z rukopisů (DC III 20, DC III 21, DC III 16) nenalezla onen „náhodou uchovaný kousek diáře“, z kterého Morávek cituje pasáž o pověření J. Ware sepsáním historie.

onem multis de rebus et casibus conscientiae cum reverendō patre rectore contulit summa cum benevolentia et humilitate. Et quia in animo habuit aliquot virginibus orphanis dotem honestam dare, totam hanc rem patri commisit, ut ipse personas quereret, quibus illa eleemosina nomine dotis daretur. Pecuniam etiam totam eidem committere voluit, dicens se nemini tutius illam committere posse quam nostris. Verum cum P. rector pecuniam in se suscipere nollet, dominum praepositum Pragensem domino cancellario proposuit, ut ipsi illam pecuniam consignaret. Cuius consilio acquiescens, totam rem praecepit patri rectori una cum domino praeposito commisit“, (112b; 2. 7. 1570). Jiný zajímavý zápis svědčí o tom, že prosby některých vzdělených příznivců byly jezuity vyplňovány jen s těžkostmi: „Domina a Pernstein a patre rectore postulavit, ut per triennium singulis diebus unum sacram de quinque vulneribus Christi Domini a nostris diceretur. Verum quia id onus nobis difficile videbatur, diu recusat est illius petitioni et admonebatur, ut ab aliis illa sacra dicerentur... Verum cum nec hac ratione ipsi satisficeret potuisse, quod diceret, se nulla ratione quietam esse posse, nisi a nobis illa sacra dicerentur, tandem ad eius instantes preces id onus a nostris susceptum est“, (112b; 4. 7. 1570).

Rukou I je psán pouze jediný zápis, který však není typickým deníkovým záznamem, ale vsuvkou mezi dny 3. 3. - 4. 3. 1571. Obsahuje výčet konverzí a konfesí od poslední výroční zprávy (tedy za rok 1570) až do března 1571. (obr. 13)

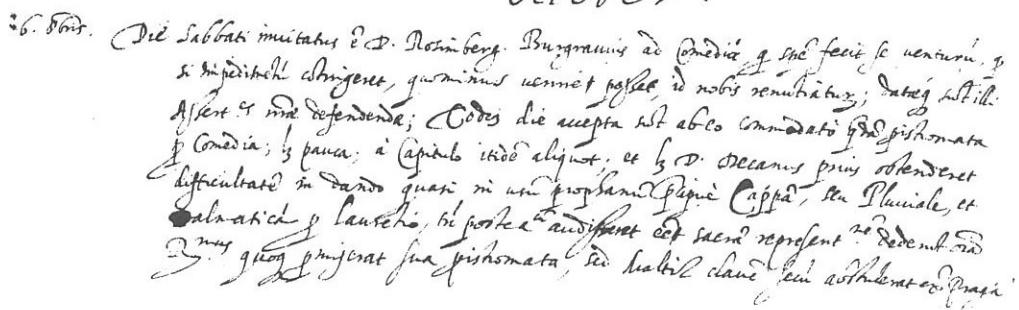

(obr. 13)

Ruka J, se kterou se setkáváme na f. 119a-120b a na f. 125a-155a, patří Italovi Janu Pavlu Campanovi.²⁶⁾ Mezi daty 8.9. 1571 - 31. 12. 1571 je to právě on, kdo zapisoval do kolejního diáře. Píše velmi úpravnou elegantní humanistickou kurzívou. (obr. 14)

October.

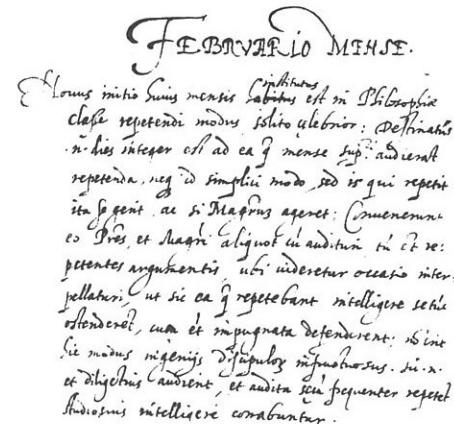
(obr. 14)

26) Joannes Paulus Campanus - magister novitiorum klementinské koleje v letech 1570-1573. Od října roku 1573 zastával až do svého jmenování rektorem klementinské koleje (29. 4. 1574) stejný úřad v nově zřízeném brněnském probačním domě. V čele pražské koleje Campanus setrval do roku 1580. Úřad magistra novitiorum pak vykonával v Brně znovu v letech 1580-1581. Srov. Fechtnerová 1986, s. 82; Fechtnerová 1993, s. 40 a 349.

Vedení diáře věnoval poměrně značnou pozornost a významnější události jsou obširně popisovány, jako např.: „Disputatum est in scholis nostris theologie, respondeute magistro Stephanº Corvino mox laureando, praeside patre Joanne Paulo Campano. Non adeo multi externi adfuere propter pluviam. Argumentatus est 1º D. praepositus, 2º dominus Franta canonicus, 3º pater Urbanus. Post disputatio^{nes} ex subsellis honeste comperatis cum umbraculo et mensa P. rector habuit orationem de origin^e promotionum istarum et de causis, qua re Societas promoveat, et de facultate, quam habet ad id, quam ut comprobatam omnibus faceret, iussit fratres legere alta voce Bullam Auream coram omnibus. Denique dato gradu D. praepositus amplexus est magistrum et postea nonnulli alii et tunc musici, qui etiam ante orationes et post cecinerant, intonarunt ‘Te Deum laudamus’ et magistrum cantando comitati sunt ad templum pulsantibus interim campanis templi”, (119b; 16. 9. 1571). Stylizuje však také v první osobě, tak např.: „Vesperi habui exhortatio^{nem} de renovatione studiorum et renovatione diligentia^m in oratione adhibita narratione cuiusdam facti...”, (120a; 19. 9. 1571).

Campanovými zápisy ke dni 31. 12. 1571 také končí průběžně datované pravidelné diářové zápisy v rukopisu DC III 20, neboť další zápis je nutno zařadit spíše do kategorie užších diářových výtahů či poznámek, zapisovaných zřejmě zpětně v stylisticky i graficky uspořádanější a upravenější formě jako přímé podklady buď k periodickým zprávám, nebo každoročně sestavovaným kolejním historiím. Oproti pravidelným diářovým zápisům zde bylo odhlédnuto od poznámek menší důležitosti, které v diářích přicházejí v jedné linii s téma, které písář považoval za důležité jak z hlediska informačního, tak historického. Campanus sám je ještě písářem textu na f. 125a-155a pod názvem „Commentarius brevis rerum in collegio Pragensi gestarum anno Domini M. D. LXXII“. Na f. 125a se nachází Strakova poznámka, která naznačuje, že se Straka podílel na pořádání a převazbě rukopisu DC III 20: „Složka tato, počínající rokem 1572, byla původně všita ve svazku na konec před r. 1580. Vložena tedy na správné místo“. Na téma foliu je také marginální poznámka přisuzující „Commentarius“ Campanovi: „Haec scriptura est patris Joannis Pauli Campani, magistri novitiorum“. Počínajíc foliem 125 se mění nejenom formát listů, ale také grafická úprava textu. Není již psáno po celé šíři strany, jak tomu bylo po nastoupení rektorátu Blysssemi a poté, co se k Blysssemiově ruce připojili další písáři, ale zápis jsou vedeny do 1/2 strany a struktura textu je rozdělena do bloků s nadepsanými majuskulními názvy jednotlivých měsíců v roce, kterých se vybrané zápis týkaly. (obr. 15) Zápis jsou obširnější a při výběru témat bylo zřejmě při-

(obr. 15)

hlédnuto k instrukcím a připomínkám nadřízených.²⁷⁾ „Commentarius“ začíná výčtem osob v koleji: „Agebant in hoc Pragensi collegio ineunte anno Domini M. D. LXII patres ac fratres in universum triginta septem. Hi omnes Kalendis Januariis, quatuor professis exceptis, confirmarunt vota sua de more ... operante patre rectore, novitii vero 12 idem fuere operante me, eorum praefecto, nam tres adhuc vota sua non nuncuparant...“, (125b). Přiměřeného místa se v textu „Commentaria“ došlo událostem ve školách, hospodářském záležitostem koleje, úspěchům na poli duchovní správy a misiím. Odhlédnuto nebylo ani od návštěv vzněšených osob v koleji a kontaktů pražských jezuitů s duchovními i světskými špičkami. Z „Commentaria“ vybírám několik následujících ukázek.

„Novus initio huius mensis {{habitus}} institutus est in philosophiae classe repetendi modus, solito celebrior. Destinatus enim dies integer est ad ea, quae mense superio^r audierant repetenda, neque id simplici modo, sed is, qui repetit, ita se gerit, ac si magistrum ageret. Convenerunt eo patres et magistri aliquot cum audituri, tum etiam repetentes argumentis, ubi videretur occasio interpellaturi, ut sic ea, quae repetebant, intelligere se tunc ostenderent, cum etiam impugnata defenserent. Non erit hic modus ingenii discipulorum infructuosus. Sic enim et diligentius audient et audita secum frequenter repetent, studiosius intelligere conabuntur“, (128a; Februarius 1572).

„Visitavit P. rector dominum a Lopkoviz, qui pridie venerat ad collegium nostrum. Fuimus cum illo ad duas amplius horas. Explicuit animum suum generosum in promovenda rei catholicae causa. Ostendit se cupere collegium erigere in suo oppido et iam aedificium struere videbaturque illi esse parum habere hoc nostrum collegium Pragense tantum redditus 1700 aureos, quasi insinuaret se maius quoddam spectare, neque hoc se contentum fore ostendit, sed magnum animum ostendit dilatandi Societatem per universum agrum Bohemicum ad novi regis adventum“, (130a; Martius 1572).

„Pragam rediit reverendissimus ex thermis aliquanto valentior factus. Visitavimus eum postera die P. rector et ego, cum quo 3^a egit: Primu^m de negotio cum Rosensi transacto circ^a petitionem a nobis factam. Alterum fuit de praedio, quod optamus a caesare. 3^m autem fuit significare illi, quo pacto scribebatur nobis a patre vicario Roma, impetratum esse a summo pontifice, ut nostri possent celebrare et concionare in {{locis}} templis prophanatis ob sepulturam heretici alicuius et in coemeteriis pariter prophanatis sepelire mortui possint absque solenni reconciliatione adhibita“, (138b; 12. 5. 1572).

„Invitavit etiam hoc tempore reverendissimus archiepiscopus ad prandium patrem provincialem ac patrem rectorem eosque perhumaniter exceptit ac familialiter cum illis tractavit. Oblatus est catechismus parvus trilinguis reverendissimo auratus ac eleganter compactus, quem nostri pro usu scholarum nostrarum imprimendum Prague curarant isque illi acceptus adeo et gratus fuit, ut se curaturum receperit, ut per omnes scholas Regni huius catholicas, vel si fieri possit, etiam hussiticas, pueris a ludi-magistris tradatur ediscendus. Est enim mire brevis, simul Latine, Bohemice atque Germanice conscriptus“, (149b; September 1572).

27) Srov. Tomková, s. 55-81.

28) Seznamy osob účastníckých se „renovatio votorum“ pokládám za cenné především z důvodu absence nejstarších periodických zpráv a katalogů pražské koleje v domácích fonduch.

Ruka K sepsala podklady pro výroční zprávy za rok 1573. Schéma je stejné jako u „Commentaria“ Campanova, avšak výrazové prostředky jsou chudší. (obr. 16)

*Hoc mense Vilnius prodij nashi Vilian midaam
ipse mduis in iporem frimis utraq confissiom
vixit hor contractum matrimonium efficit ut
ibsa quadragesima confessus et hisitira mifcha
migas ipsam fensim abinavit et mīg Confessio
ne Confessionem arguit*

(obr. 16)

Zápis k jednotlivým měsícům jsou často uvozovány opakující se formulí „Hoc mense...“. Na počátku textu stojí opět výčet osob v koleji:²⁸⁾

„Poenitentium, quos nostri tota septimana Sancta habuere, numerus ad 426 et amplius pertigit, ex quibus conversi ab haeresi fuere 40. Confessi i-

tem alii, qui a multis annis non fuerant confessi, quorum duo a 20 annis. Alia item vetula a 100 annis non erat confessa. Ex baronum etiam familia ad 10 nostris suas conscientias aperuerunt“, (163a).

„Hoc mense datae sunt nobis litterae super usum praedii Copanina, in quibus si bi imperator placitum repetendi reservavit silvarumque usum limitavit“, (169a; Iulius).

Ruka L sepsala na ff. 175a-182b text „Historia collegii“ za rok 1574. Práce je uvozena nadpisem „Historia collegii - Januarius 1574“. (obr. 17)

Tento text je opět podkladem pro výroční zprávu (a kolejní historii). Je psán velmi zběžnou humanistickou polokurzívou s četnými škrty a zpětnými přípisy. Jednotlivé události jsou za sebou řazeny v chronologickém sledu, některé jsou uprostřed jednotlivých měsíců pročíslovány podle data arabskými číslicemi. Na foliu 182b končí zápisy vedené rukou L a konec roku 1574 dopisuje další písářská ruka, kterou označujeme jako M.

Ruka M dopisuje text zápisů k roku 1574 na f. 182b měsíci říjnem až prosincem a na f. 183a-186b pokračuje v sepisování výtahu nejdůležitějších událostí za rok

*Janus Pro Senec: & o.s. anno 1575.
JAN.*

(obr. 18)

1575. Píše úpravnou humanistickou kurzívou v pravé polovině folia, jednotlivé zápisy jsou od sebe mírně odsazeny. (obr. 18) Jako ukázku volím úvod celého textu: „Initio huius anni erectae sunt in collegio nostro duae congregations, altera Beatissimae Virginis inter convictores, altera inter Italos. Utraque a reverendissimo nuncio apostolico probatae...“, (183a; Januarius 1575).

„Conciones hoc anno institutae sunt quatuor: Latina, Boëmica, Italica, Germanica et post vesperas catechesis Boëmica in templo tradita. Ad Latinam non tantum nostri scholastici, sed etiam sacerdotes et ex Academia haeretici venerunt, nec ut speratur sine fructu, nam quidam baccalaureus conversus est et ordo quidam tum ex ea concione, tum ex lectione catechistica factus habetur“, (183a; Januarius 1575).

„Praesente reverendo patre provinciali, velut apes ad sua alvearia, ita passim confluant ad collegium, qui peterent Societatem, sed quinque tantum ex iis compotes facti sunt, quorum quatuor Brunam missi, quintus in collegio retentus non perseveravit, sed turpiter sceleratus aufugit“, (183b; Martius 1575).

„Confessionum numerus illis 15 Paschae diebus ad 1300 excrevit, aliqui autem a 100 et amplius millibus passum advolarunt, ut sacro vitae pabulo reficerentur. Multi sunt ab utraque specie ad unam translati. Conversi 43 alii ab hac, alii ab illa haeresi. Confessiones generales permultae auditae, aliae totius vitae, aliae multorum annorum“, (183b; Aprilis 1575).

„R. P. rector cum praefato domino nuncio egit de seminariolo alumnorum pontificorum Pragae erigendo, ut Viennae fit, adiuvandas fidei catholicae reliquias in Boemia. Illico ille adiecit animum, scripsit ad summu^m dominum papam, impetravit pro 12, qui legibus collegiⁱ Germanici eodem habitu viverent essentque nobiles“, (185; Iulius 1575).

„Dominus nuncius est vir simplex, rectus et mirae humilitatis, quia hospitium sibi elegit contiguum collegi^o, humilius quidem ac incommodius, quam suam deceret personam tamen, ut frequentius nobiscum conversaretur, ita placuit. Officium itaque ad collegiu^m nostrum sibi fieri curavit et totos soles agebat, ibi quicquid temporis et ocii sibi ab occupationibus restabat“, (185a; Iulius 1575).

Od stejněho písáře pocházejí torza zápisů na f. 187a, b. Svým charakterem se rádí do skupiny podkladů k výroční zprávě. Zachované zápisy se vztahují k událostem od dubna do července 1576.

Ruka N, se kterou se poprvé setkáváme na f. 188a, vede zápisy až do konce rukopisu DC III 20, konkrétně od f.

188a-193a (leden - prosinec 1580), f. 196a-202b (leden - prosinec 1581), f. 204a-209a (leden - červen 1582). Na f. 211a-217a je připojen obsáhlý popis procesí, které pořádala klementinská kolej na slavnost Božího Těla roku 1583. Ruka N zapisuje silnější seříznutým perem humanistickou polokurzívou. Charakteristické je pro tohoto písáře písmeno -x-, které svými rozmáchlými tahy přesahuje střední pásmo a dosahuje horní i dolní dotahovací linky. (obr. 19+20) Zápisy k roku 1580, 1581 a 1582 se

*ANNO DÑI M D LXXXVII
Procesio in festo corporis Christi habita fuit
ferè ad hunc modum:*

Primo loco post verilla parva antiqua, ibant Angelis simpliciores, hoc est juveniles, superpliegiis tantum vestiti. Vero in extenuis; quibus societati fuenterat alijs dicituribus tibz ad Syntaxin inclinare.

(obr. 19)

svou strukturou a nepravidelností odlišují od typických diárových záznamů a lze je přiřadit k skupině výtahů, pořizovaných jako podklady k výročním zprávám.

(obr. 20) *Tertio loco ibant Angelis oratione habitu et coronam et partim
sine partim cum aura gruce. Hoc ex utraq parte cingebant
fratres ac patris Societatis candelas accensas manifestantes*

Zajímavý je v této souvislosti zápis na f. 188b, kde po dvou zápisech k měsíci únoru přichází k absenci zápisů k měsícům březnu, dubnu a květnu následující vyšvětlení: „Quae his tribus praemissis mensibus facta sunt, non inveni an<n>otata in calendario²⁹⁾ reverendi patris Pauli Campani. Quae vere deinceps sequuntur, ex scriptis patris Valentini {{quae}} eidem calendario insertis {{sunt}} huc transferenda duxi.“ (Dopsáno však k témtoto třem měsícům nebylo nic.) Za prosincové zápisu k roku 1580 je na f. 192b připojen „Appendix observationum de anno praeterito 1580“:

„Tres novae scholae hoc anno aedificatae, duae iuxta templum divi Clementis ex ambitu commutatae, tertia novo templo adhaerens. Dialogi sex exhibiti: unus 'De Nativitate Christi', alter 'De tribus Magis', 3us 'De senectute', 4. 'De agricultura', 5. 'De Argophilo'. Postremus 'De restituta divo Damasceno manu'.“

K roku 1581 je na f. 202b připojen také krátký „Appendix“, který obsahuje výčet konverzí a darů pro kolej. Autor zápisů k letům 1580-1582 věnoval značnou pozornost především záznamům o provedení divadelních her a popisům konání církevních slavností. Tak se nám na f. 205a zachoval text nového rádu vcházení a vycházení z kostela: „Hoc initio Quadragesimae institutus est 1° Ordo eundi in templum et exeundi talis, ut maiores praecedant, sequantur minores studiosi tam in ingressu, quam egressu templi. Nec exeundo simul omnes surgant, sed suprema classis primo, mox 2^a et 3^a ac sic deinceps usque ad infimam. Quae res magnopere etiam ab imicis haereticis non semel ob quietem et modestiam fuit collaudata. 2° Institutum est, ut post sacrum studiosorum quotidie (aspersione iam facta) ab universo studiosorum grege quinque vocibus compositum, breve hoc et pium atque hisce tantum verbis 'Qui passus es pro nobis, Iesu Christe, miserere nobis' constans canticum concineretur, cuius modulatio tantum admirabilitatem tantumque pietatis sensum hominibus auferre videbatur, ut mirum et difficile dictu sit. Continuabant etiam extra Quadragesimam. 3° A prandio hora 4^a singulis ferialis etiam recreationis diebus cantus pro Laudibus hoc modo peractus est: Diebus Lunae et Jovis cantabatur 'Christe, qui lux es et dies' quatuor vocum. Diebus Martis 'Salve Regina' clavii 5 vocum. Diebus Mercurii et Veneris psalmus 'Miserere mei Deus' 4 vocum. Omnia memoriter. Post haec quotidie cantabatur immediate 'Da pacem Domine'. Deinde versiculos et collecta. Postremo loco 'Salva nos Domine vigilantes, custodi nos dormientes'. Congregatio Beatissimae Virginis, quae propter indulgentias consequendas psalmum praedictum 'Miserere' diebus Mercurii et Veneris cantabat, addebat etiam quandam aliam orationem de doloribus Beatae Virginis. Atque hic mos servabatur etiam ann{{is}}o sequenti{{bus}} 1583.“

Na f. 206a-207a následuje podrobný popis velikonočního týdne s podrobným popisem bohoslužeb a uvedením titulů českých písni zpívaných během bohoslužby: „Ipso die Ressurectionis sub initium concionis ante evangelium cantabatur 'Wesselyt nam den nastal'. Post evangelium 'Bože Otcze, sesslyž nam'. Post concionem alternatim 'Utesseny nam den nastal' et 'Bůh wssemohauczy wstal z mrtvých

29) Calendariem je zde pravděpodobně myšlen zápisník, do něhož si měl každý jezuita poznamenávat nutné věci související s jeho úřadem. S označením diáře jako calendaria jsem se v pramenech nesetkala.

zadauczy' etc. usque ad finem concinente omni populo cum magno pietatis affectu. Interim sacerdos absolvit suum offertorium usque ad praefationem legendo tantum“, (206b).

Zápis vedené rukou N končí červnem 1582, v době, kdy se chystala evakuace klementinské koleje do Plzně před nastupujícím morem. „R. P. rector Pilsnam cum patre Paulo Neukirchio curru proficiscitur, ut ibi locum studiosis nostris, qui pestis declinanda causa eo commigraturi fuerant, praepareret“, (208b; 24. 6. 1582). „Omnis discipuli inferiorum quatuor classum, hoc est elementariorum, principistarum, grammaticarum et syntaxistarum, metu pestis dimissi sunt, solis convictoriibus exceptis et 14 fere alumnis domus pauperum, qui domi a suis praceptoribus erudiebantur. In residuis altioribus classibus publicas lectiones peragebant prosequi magister logices, rhetorices et humanitatis“, (209a; 25. 6. 1582).

Knihovna strahovského kláštera, sign. DC III 21

1586 - 27. 10. 1600, papír, 148 listů, (33,5 x 22,5 cm); vazba lepenková, papírové desky potažené šedým papírem, na hrábetě je nalepen štítek DC III 21 „Diarium collegii Societatis Jesu ad sanctum Clementem Pragae 1586-1600“ Rozměr listů uvnitř rukopisu 32 x 20 cm.

Na přídešti se nachází exlibris Bibliothecae Strahov DC III 21 a na f. 1a je vlepena stará knihovní strahovská signatura MST Oo N. 22; perem je nadepsán titul „Diarium collegii Societatis Jesu Pragae ad sanctum Clementem, ab anno 1586 - usque 1600 inclusive“. Tamtéž se nachází kulaté razítko „Bibliotheca Strahoviensis“ a štítek s novou knihovní signaturou „Bibliotheca Regiae Canoniae Strahov - Pragae DC III 21“. Původní foliace tužkou byla opravena perem. Za f. 25 byla totíž před prosincem roku 1586 omylem zařazena složka „Res magis singulares ... 1586“, (26a-29b). U zápisů z ledna roku 1587 je již foliace přepsána Cyrillem Strakou na f. 31. Dále je přihládnuuto k nové foliaci perem.

Písářská ruka A.

Na f. 2a se nachází výčet hlavních předmětů řádového zájmu. K témtoto bodům mělo být přihládnuuto při sepisování diáře a periodických zpráv: „Tituli praecipui, ad quos referri potest fructus spiritualis. Nostrorum in sua vocatione profectus.

Conciones, earum fructus et ad eas concretum frequentia.

Lectiones, discipulorum in scholis numerus et profectus tam in pietate, quam <in> litteris.

Doctrina christiana.

Poenitentium et communicantium frequentia.

Exercitia spiritualia tradita.

Visitatio carcerum, hospitalium et infirmorum extra hospitalia.

Conversi ab haeresi.

Dubii et vacillantes confirmati.

Libri mali traditi.

Ab utraque ad unam speciei reducti.

Generaliter conversi.

Diffidentes reconciliati.

Liberati captivi.

Pauperes adiuti.

Adiuti religiosi.

Ignorantes instructi.

A mala iurandi consuetudine abducti.

Promothi catholici.

Bona de Societate existimatio.

Piorum erga nostros charitas et liberalitas.

Improborum persecutiones et contradictiones.

De congregatione Beatissimae Virginis.

De domo convictorum et pauperum, eorum numero et disciplina eis.

(2b). Quae in diarium referenda sunt, potissimum duobus subiectis paragraphis 29º et 30º ex titulo de Formula scribendi³⁰⁾ petit continentur: 29. Agent primo de prefectu nostrorum in Domino et explicabunt, si quid in eo genere aedificationem facere possit. Dein de ministeriis Societatis erga proximos, ut de concionibus, lecti-onibus sacris, doctrina christiana et exercitiis spiritualibus, visitatione carcerum et hospitalium, reconciliatione dissidentium, de poenitentium frequentia et de aliis no-stri Instituti piis operibus; ita tamen, ut ea tantum commemorentur, quae sunt ali-cuius momenti. Item de scholis et discipulorum numero et prefectu praesertim in universitatibus et collegiis maioribus, de bona item Societatis existimatione, de con-tradictionibus autem et persecutionibus, si quae fuerint, ea tantum attingant, quae aedificationi fore videbuntur. Dicent etiam de piorum erga nostros charitate et ele-emosinis paulo insignioribus.

30. Haec omnia exponentur, quam plenissime fieri poterit (semper tamen vitata nimia prolixitate) adhibitis omnibus circumstantiis, etiam nominibus eorum, qui eas res gesserunt, ut si opus fuerit, aliquando conscribi possit historia. Qua etiam de causa, cum aliquid occurret dignum memoria, quod tam propter aliquam causam non expedit omnibus vulgare, id scribeat separatim integre et perfecte. In illa au-tem commune narratione vel omnino reticebunt, vel ea tantum excerpent, quae ae-dificationi esse possunt. Et quae ad externos pertinent, ita narrentur, ut in ea ipsa domo aut civitate, ubi scribuntur, ac ubique publice legi citra cuiusquam offensi-onem possint." (obr. 21)

30. Hoc omnia exponet quod plenissime fieri poterit (semper tamen vitata nimia prolixitate) adhibitis omnibus circumstantiis, etiam nominibus eorum, qui eas res gesserunt, ut si opus fuerit, aliquando conscribi possit historia. Qua etiam de causa, cum aliquid occurret dignum memoria, quod tam propter aliquam causam non expedit omnibus vulgare, id scribeat separatim integre et perfecte; in illa autem communione narratione vel omnino reticebunt, vel ea tantum excerpent, quae aedificationi esse possunt. Et quae ad externos pertinent, ita narrentur, ut in ea ipsa domo aut civitate, ubi scribuntur, ac ubique publice legi, citra cuiusquam offensionem possint.

(obr. 21)

30) Srov. Tomková, s. 55-81.

Na f. 2a, b se tedy setkáváme přímo s návodem, jak si počítat při sepisování diáře a periodických zpráv s výčtem hlavních bodů, ke kterým mělo být při zapisování přihlédnuto, s připomínkou o odděleném vedení těch zápisů, které nebyly určeny pro širší veřejnost. Předlohou pro tento návod byla Formula scribendi. To, že se setkáváme s některými předpisy obsaženými ve Formula scribendi na počátku rukopisu obsahujícího diářové zápisy, vypovídá opět o přímé návaznosti v sepisování kolejních diářů a sestavování periodických zpráv a kolejních historií.

Zcela dole na f. 2b se nachází zajímavý přípis: „Ce deux apertient droittement à l'information de ceux qui escript les letteres annuel ou de provincial pour ce me-sime envoyera Rome tous ce qu'apertient a tous les College de sa province.“ Tento zápis stejně jako výše uvedené texty na f. 2a-2b zapisuje písarská ruka A, která ve-de kolejní diář až k měsíci červnu roku 1591. Na f. 7a u zápisu o každoroční pravi-delné obnově slibů nacházíme u ledna roku 1586 tento zápis: „P. Ludovicus Haillaeus Mamurcensis, classum superiorum catechista, antiquarius et Gallorum confessarius.“ Funkci „antiquaria“ Formula scribendi nezná, nesetkáme se s ní však ani v řádových regulích. Protože však tento zápis provedla ruka A, od níž pochází francouzský přípis na f. 2b, a na f. 48b se nachází přepis tvaru Buštěhrad jako „Boucherat“, pokládám za osobu vedoucí diář v letech 1586-1591 právě P. Ludovica Haillaea, který se ve výčtu osob obnovujících sliby sám označil jako „antiquarius“³¹⁾ - zde tedy ve smyslu výkladu předpisů obsažených ve Formula scribendi jako za-pisovatel paměti hodných událostí „rerum notabilium investigator“. Navíc v uve-deném roce se v klementinské koleji při pravidelné obnově slibů nesetkáváme ve-výčtu otců s žádným jiným Francouzem (případně Valonem) - tedy s osobou, u kte-rej by připadala v úvahu možnost, že si pro vlastní potřebu provede do diáře záz-nam v mateřském jazyku.

S výjimkou textu „Res magis singulares ... 1586“ (f. 26a-29b) vede tedy diářové zápisy v rukopisu DC III 21 od roku 1586 do června roku 1591 P. Haillaeus. Pře-výraznou humanistickou kurzívou, jejíž tvary a duktus se výrazně odlišují od dalších zápisů v uvedeném rukopise. V této souvislosti je třeba upozornit na třetí strahovský rukopis DC III 16, ve kterém jsou na f. 2a-5a vevázány tzv. „Annuae anni 1586“ a na f. 10a-17b „Annuae Decembbris 1588 et anni 1589“, jejichž zapisovatelem byl o-peť písar A z rukopisu DC III 21 (Haillaeus). V případě let 1586, 1588 a 1589 můžeme provést srovnání diářových zápisů v rukopise DC III 20 a „annui“ v rukopise DC III 16. Diářové zápisy za uvedené období pokryvaly nejširší spektrum každov-denního života jezuitské koleje i reflexe mimokolejných událostí. Na základě diářových zápisů byly pořízeny podklady pro výroční zprávy za jednotlivá léta s roze-psáním nejvýznamnějších událostí jednotlivých měsíců. Zde již bylo odhlédnuto od zápisů z pohledu zapisovatele méně významných, jako např. odchodu a příchodu jezuitů z koleje a do koleje, které byly v jednotlivé dny pečlivě evidovány, střídání členů ve vnitrořádových úřadech menšího významu a přecházení vyučujících z jed-né třídy do druhé, i věcí úzce správního kolejního charakteru. „Annuae“ z rukopi-su DC III 16 můžeme považovat za opisy odeslaných podkladů pro výroční zprávy na provincialát do Vídně. Provedeme-li srovnání „annui“ z rukopisu DC III 16 a textu výročních zpráv, které byly tištěny od roku 1583 (tehdy vyšla tiskem zpětně výroční zpráva za rok 1581), konkrétně tedy s výročními zprávami za rok 1586

31) Funkci „antiquaria“ řádové regule neznají, také v dostupných pramenech, které jsem měla možnost studovat, jsem se s ní nesetkala.

a 1588,³²⁾ zjistíme, že podklady připravené klementinskou kolejí, které nacházíme v rukopisu DC III 16, byly v oficiálně tištěné verzi výročních zpráv výrazně upraveny a zkráceny. Konkrétně však máme v případě písáře A z rukopisu DC III 21 potvrzenu skutečnost, že zapisovatel do kolejního diáře mohl být sám také osobou sepsující podklady či přímo periodické zprávy zasílané na provincialát.

O tom, jakým způsobem pracoval písář A (Haillaeus) s textem v diářu k roku 1586 a kolejní výroční zprávou k témuž roku nejlépe vypovídá několik následujících ukázk:

„Summi pontificis cubicularius collegium visitavit et convictorum domum. In collegio oratione eleganti exceptus est apud convictores vero brevi dialogo. Accesserunt quoque domus pauperum alumni, qui eum quoque musica symphonia et carmine congratulati sunt. His apud reverendum patrem rectorem liberalem emosinam reliquit. Idem discessurus uni ex nostris patribus est confessus“, (DC III 21; f. 11b; 9. 3. 1586).

„Summi pontificis cubicularius nostrum collegium invisi: a quo pauperes studosi, dum illi ostenduntur, thaleris decem donati sunt“, (DC III 16; f. 2b; Martius 1586).

„Iterum 3° huius [mensis] doctor quidam libros haereticos ex appellatione attulit“, (DC III 21; f. 12a; 3. 3. 1586).

„Libros haereticos quiddam appellationum doctor in nostrorum manus tradidit“, (DC III 16; f. 3a; Martius 1586).

„Quinto huius [mensis] rursum P. Aquensis ex domino Berka barone intellexit eum contra haereticos in suis fundis constituisse et publicasse subiectos hic articulos idque proprii parochi hortatu, cuius confessionem audierat P. Aquensis:

Prim^o. Ut qui haeretici sunt, instructi a suo parocho convertantur aut suis venditis solum vertant.

2°. Ne ulli deinceps communio sub utraque praebeatur, nisi secundum praesciptas conditiones idoneus sit repertus, cum hactenus omni petenti promiscue daretur.

3°. Cum etiam catholici subditi omnes pene concione finita domum recta exirent, nec ullam sacri partem audirent, mandavit, ut pro principio aliquo, saltē usque ad elevationem omnes in templo perseverarent, qui ante hoc tempus exierit, ille 10 libris cerea in usum templi pendenda mutetatur.

4°. Cum parochi inciperent libere et palam concubinas, alere iussit, ut vel concubinas eiicerent vel parochia cedarent.

5°. Ivit rationes de sepulturis haereticorum e loco catholicō prohibendis.

6°. Dominos barones idem ad fidem catholicā convertit“, (DC III 21; f. 12a; Martius 1586).

„Parochus quidam nostris confessus eorundem hortatu baronem suum collatorem eo adduxit, ut suis subditis huiusmodi decretum tulerit:

1) Qui detrectant esse catholicī, rebus suis distractis, solum vertant.

2) Ne cui posthac utraque species impertiatur, in quo requisita conditiones desiderentur.

3) Ne quis e templo ante finem elevationis egredietur sub poena decem librarum cerearē in templi usum pendenda.

4) Ut parochi, qui in eius dictione sunt concubinarii, aut parochiis excedant aut concubinas abigant.

5) Ne amplius haereticis cum catholicis sepultura permittatur“, (DC III 16; f. 3a; Martius 1586).

³²⁾ Litterae annuae 1586 et 1587, Romae 1589; Litterae annuae 1588, Romae 1590 (Národní knihovna ČR v Praze, sign. 21 K 2). Každý ročník obsahoval výroční zprávy všech provincií a v nich se nacházejících řádových domů.

„Sub initium huius [mensis] domus, quam inhabitant pauperes studiosi, fuit commuta<ta> cum aliis duabus, quae putandum futura commodiore et in fundo collegii sitae. Tertiam sub idem tempus illis convictam emit quidam baro, quam done dedit Societati pius ac nostris bene addictus opulentus quidam baro defunctus Christophorus senior Lobkovitz. Mutuo etc. dedit collegio 1900 florenos restituendos spacio 9 annorum. Ex hac pecunia summa empta est domus quaedam ampla, quae adiacet nostro horto in ipso fundo collegii. Idem collegio donavit vas vini, aliis quidam duo donavit“, (DC III 21; f. 14b; Maius 1586).

„Domus pauperum studiosorum duabus aliis commodiорibus et in fundo collegii positis commutata est. Ad quas baro quidam tertiam suo aere comparatam adicit. Quo tempore ... baro collegio mille nongentos thaleros mutuos dedit novo domum anno restituendos, qua pecunia domus in fundo collegii sita omni vi ob intentibus ac frustra reluctantibus aemulsi coempta est“, (DC III 16; Maius 1586).

Stejným způsobem jsou do kolejních „annū“ přejímány diářové zápisy z let 1588-1589, velká pozornost je věnována především duchovní činnosti klementinských jezuitů (kázání, katecheze, udílení svátostí) a úspěchům při konverzích, které jsou podrobně vypočítávány.

Písářská ruka B zapisuje na f. 26a-29b „Res magis singulares a nostris hominibus hoc anno 1586 ad divinam gloriam actas vestræ reverentiae scripturus ab iis initium sumam, quae a nostris perfectae in domesticam utilitatem redundarunt“. (obr. 22)

*Res magis singulares, à nostris hominibus hoc anno 1586 ad diuina
gloriam actas, v. 2 Scripturus, ab iis initium sumam, quae, à nostris
perfectae in domesticam utilitatem redundarunt.*

(obr. 22)

Jedná se o koncept informační zprávy sepsané na základě diářa k roku 1586 a s největší pravděpodobností vypracované pro potřeby provincialátu. Celý text této zprávy sepsala ruka B a v přípiscích a opravách poznáváme ruku písáře A (Haillaea).

*Virgo quidam nobilis ad Ecclesiam rediit, relusto errore Picardorum, alia religuit
Hugistas; tercia in fide recitans, confirmata est. Libri haereticorum nris tradi-
fere undecim: multi confessionem in armis plurimos dilatam repetierunt: plurimi
confitendo totius vita fecunda eluerunt. Sedate iniurias, et reconciliata gra-
tia aliquorum.*

(obr. 23)

S rukou C (obr. 23) se v rukopise DC III 21 poprvé setkáváme u opisu výroční zprávy pražské koleje za rok 1592, která se nachází na f. 74a-75b. Text je zapsán humanistickou polokurzívou. Také text této výroční zprávy byl dále upraven, jak zjistíme porovnáním některých míst zprávy z rukopisu DC III 21 s textem výroční zprávy otištěným v oficiálním vydání výročních zpráv za rok 1592:³³⁾

„Lutheranam haeresim abiuravit unus publice, qui in nonnullis academiis professorem egerat et concionatorem in Saxonia, is exemplo suo multos iam flectere ca-

³³⁾ Litterae annuae 1592, Florentiae 1600.

epit eosque deduxit, ut in academiis haereticis positi lectionibusque publicis occupati ad fidem catholicam sese literis scriptis offerant, doctrina et ingenio praestantes. Praeterea Lutheri haeresim reliquerunt personae fere 60", (DC III 21; f. 74a).

„Abiuravit publice quidam, qui in nonnullis academiis magistrum et concionatorem egeret in Saxonia. Suo exemplo labefactavit pertinaciam plurimorum, evertit multorum", (L. A. 1592, Florentiae 1600, p. 127).

„Festis etiam Paschalibus missus est sacerdos unus e nostris in pagum magnifici fundatoris collegii Chomutoviensis, duodecimo a Praga mil*<1>*iario, ut pastoris (quo is locus iam annum carebat nec aliunde haberri poterat) vices obiret. E quatuor pagis plerique confessionem fecerunt: ex quodam alio, unde nemo venturus crederetur ob haereticorum vicinitatem, venere nonnulli. Communioni sub utroque symbolo et haeresi per totius vitae confessionem ad 30 capita valedixerunt", (DC III 21; f. 74b).

„Habitate conciones in praeципuis regni civitatibus et duobus mensibus in ipso comitiorum loco magna omnium ordinum et ipsorum etiam inimicorum approbatione, ex quibus 6 principes in proximo pago Commotoviensi fundatoris capita 30 reliquerunt haeresim et communionem sub utraque specie", (L. A. 1592, Florentiae 1600, p. 131-132).

S rukou C se setkáme ještě na f. 76a s diářovými zápisý k roku 1592 a na f. 76b-77a (zápisý pro období 3. 1. - 19. 1. 1593). (obr. 24)

(obr. 24)

*quidam Iudans ab X fuisit abg. illa instruccióne Christiana fidei baptizatus,
nros, ut in fide instrueretur regani.*

*Quatuor uarijs hæresim dogmatis implicati, in Catholica Religione à nři doch
fuere.*

Písářská ruka D nadepsala na f. 76a přípis k prosincovým zápisům roku 1592

*Haec quia sequunt spectant f
ad ferenū 93 pro litteris annalibus
templo obtulit imaginem B. Virginis perus*
(obr. 25)

„Haec, quae sequuntur, spectant ad annum 1593 pro litteris annalibus". Je zde tedy patrná praxe stavovat výroční zprávy z diářových

zápisů s pravidelným převedením prosincových událostí k textu „annui" příštího roku. (obr. 25)

Písářská ruka E zapisuje do diáře od 22. 1. 1593 do 23. 11. 1593, (obr. 26) dále od 11.

(obr. 26)

Februarius.

*1. dñi, uenerunt ab Imperatore misi. dñ. Joh. Nepomitus Lopelius, Procura-
tor Curiae Domini, & D. Cramer, m̄krogatum, quid nobis dedit, & quomodo
iuari possumus.*

*4. Feb. R. P. Proculis brucie discifit ad cancellarium ad nouam domum cum
P. Aquente. Hoc die uenit Praeconio P. Paulus Pistorius vocatus a D. Joan-
ne Juniore a Colonerat.*

(156)

12. 1593 do 28. 12. 1593 a konečně nacházíme přípisy psané touto rukou ke dni 31. 12. 1593 a na f. 84a-84b s výčtem jezuitů přítomných v klementinské koleji při pravidelné obnově slibů. Na f. 80b se ke dni 15. 12. 1593 nachází zápis, který by mohl pomoci určit písářskou ruku E: „{{Fui}} apud dominum Rümpff fuit P. minister." Písář vede své zápisý v neosobní formě a tento příklad je tak výjimečnou ukázkou vychýlení z 3. osoby singuláru.

S písářem F se setkáváme pouze na f. 80b, kde zapisuje do diáře ve dnech 23. 11. - 11. 12. 1593. (obr. 27)

*Prima Assumptio f. uenit discifit Cardinali Medurius qui Collegio
donauit 40. In Vigilia S. Andreæ uenit quidam qui nunquam fuerat confessus regans
ut instruens 20 circiter annū.*

Primo Decembri uenit R. P. Balckasav.

2. Vocatus P. Yllefector ad Archipiscopum Endom die accepit P. ViceRector

bona voluntate Confirmationē de S. Eugenio

*4. Salutauit P. ViceRector R. P. Simeon Wraszhauiense. R. discimus
Archipiscopus de 40 horis orationis consultas adiuvauit ad sequentem*

Septimaniorum differenda fr. uelle uenire.

7. Venit ad nos Casparus Schlettus socius P. Balckasav.

10. R. P. Ludouicius reliquit Collegio in ff a Serenissimo Princeps

Egypti doceat.

11. Ide P. Ludouicius cū Serenissimo discifit.

(obr. 27)

(obr. 28)

Donata pro Templo

1. Magdali Subcorporale pulchre elaboratum & alia . 35.

Quida uas amēi Ramatu pro lauacro . 28.

Subcorporale nigro serico elaboratum . 35

2. Filmerus Subcorporale serico elaboratum . 2.

Quida lauacru cū suo ornamento lucido aurauit

Scamēi pro sacristia . 23. 35.

Písář G zapsal na f. 81a-81b k roku 1593 výčet darů pro kostel „Donata pro templo". Ruka F stejně jako ruka G zapisují humanistickou polokurzívou. (obr. 28)

Písář H zapisuje jediný přípis do diáře ke dni 30. 12. 1593 na f. 81b a dále jeho rukopis nalézáme na f. 95a, kde vede zápisý ke dnům 3. 10. - 4. 10. 1595. Na obou těchto foliích zapisuje písář velmi zběžnou humanistickou kurzívou. (obr. 29)

*30. hñi Decemb: misit literas p. Pauli Vincenzini
janib⁹ rogauit ut ad Epiphaniam dñi Janicij agn⁹*

*Magdalu dñm Skrbenberger manu p̄fisi hoc ipsi
per proprias literas et artum tabeli iſſi dñi oīc⁹ rognent*

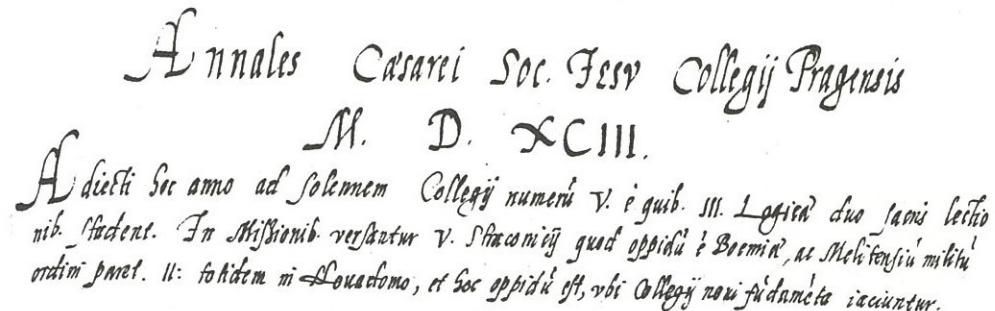
misi uān legonim

(obr. 29)

(157)

S písárem CH se v rukopise DC III 21 setkáváme pouze u textu kolejní historie za rok 1593, jejíž text se nachází na f. 82a-83b. (obr. 30) Při srovnání této kolejní zprávy s oficiálním tištěným textem výroční zprávy rakouské provincie³⁴⁾ (a v ní obsažené zprávy pražské klementinské koleje) zde nalezneme řadu shodných událostí: především informaci o smrti rektora Alexandra Voita³⁵⁾ a vylíčení kolejních úspěchů na duchovním a školském poli s výčtem nejvýznamnějších návštěvníků koleje. Text kolejní historie, nacházející se v rukopise DC III 21, je zakončen následujícím poselstvím: „...Valete patres fratresque charissimi ac pro hoc nostro collegio orate, ut et prefectu et numero Bo morum praezerosim a Domino augeamur.“ Text „Annales caesarei Societatis Jesu collegii Pragensis MDXCIII“ zapsal písář CH pečlivou humanistickou polokurzívou.

(obr. 30)

v s oficiálním tištěným textem výroční zprávy rakouské provincie³⁴⁾ (a v ní obsažené zprávy pražské klementinské koleje) zde nalezneme řadu shodných událostí: především informaci o smrti rektora Alexandra Voita³⁵⁾ a vylíčení kolejních úspěchů na duchovním a školském poli s výčtem nejvýznamnějších návštěvníků koleje. Text kolejní historie, nacházející se v rukopise DC III 21, je zakončen následujícím poselstvím: „...Valete patres fratresque charissimi ac pro hoc nostro collegio orate, ut et prefectu et numero Bo morum praezerosim a Domino augeamur.“ Text „Annales caesarei Societatis Jesu collegii Pragensis MDXCIII“ zapsal písář CH pečlivou humanistickou polokurzívou.

S prvním zápisem písáře I do diáře se setkáváme na f. 84b u dne 2. 1. 1594, zápis vede po celý rok 1594 až ke dni 24. 12. 1594 a dále na f. 92a-95a pro dny 1. 1. - 28. 9. 1595. Písářem této části kolejního diáře je P. Andreas Primusöder,³⁶⁾ který v době nepřítomnosti rektora Václava Šurma³⁷⁾ zastával úřad vicerektora. Doklady pro toto tvrzení nám poskytují samotné diářové zápisy. Primusöder v době Šurmovy neprítomnosti vyřizoval korespondenci a zápisu v diáři vedl v první osobě: „Scripsi reverendo patri viceprovinciali et patri rectori Commotoviensi“ (84b; 3. 1. 1594).

34) *Litterae annuae 1593, Florentiae 1601.*

35) Alexandr Voit (? Praha - 2. 12. 1592 Chomutov, pochován u sv. Salvátora), jedna z nejvýraznějších postav mezi prvními českými jezuity. Od roku 1575 působil na misiích ve Staré Boleslaví, Mělníku, Benešově, Kladně a roku 1578 v Blatné. Jinak zastával kazatelský úřad u sv. Jakuba a česky kázal u sv. Benedikta na Hradčanech. Ministr a od roku 1580 vicerektor klementinské koleje; r. 1581 prorektor a v období 8. 1. 1582 - 13. 2. 1589 klementinský rektor. (Druhý Voitův pražský rektorát trval od června 1591 do 2. 12. 1592.) Výčet jeho literárních prací a překladů do češtiny podává *Joannes Miller: Historia provinciae Bohemiae S. J. ab anno D. 1555 ... ad annum 1723 ... conscripta anno 1723, t. I-VI*, p. 3324 (NK Praha, sign. XXIII C 104). Srov. Fechtnerová 1986, s. 82-83 a 85.

36) Andreas Primusöder (+ 9. 12. 1597 Praha) byl roku 1584 vicerektorem klementinské koleje. Následujícího roku zastával v téže koleji úřad ministra. Viz Fechtnerová 1986, s. 83.

37) Václav Šurm (1533 Horšov Týn - 27. 4. 1601 Olomouc). Od roku 1555, kdy byl přijat do řádu, student až do roku 1557 v Římě. Po svém krátkém pobytu v pražské koleji roku 1558, kdy neuspěl jako kazatel, byl poslán zpět do Říma, kde v letech 1559-1565 vystudoval teologii. Po svém návratu do Čech r. 1565 se vypracoval na jednoho z nejvyhlášenějších kazatelů, působil jako misionář a byl literárně činný. Proslulými se staly jeho apologie. Za svůj život vystřídal řadu úřadů. Rektorem klementinské koleje byl v období 25. 1. 1593 - 5. 11. 1595. Viz Fechtnerová 1986, s. 85-86.

„Scripsi patri provinciali et patri rectori binas, patri rectori Brunensi“, (84b; 4. 1. 1594). „Fuit P. minister et P. Alphonsus apud imperatorem. Scripsi patri Paulo Pistorio binas, per Bartholomeum unas, alteras per famulum“, (84b; 7. 1. 1594). (obr. 31)

2. Venit P. Alphonsus. Habens dialogus in domo Pauperum.
 3. Scripsi R. P. Viceprovinciali et P. Rectori Commissarii. Fuerunt
 apud Burgraviu Z. Balitazar et P. Andreas Scuparis.
 P. Alphonsus apud Vicarium Apicum, D. Curtiu et Rumpfius fuit.
 4. Scripsi P. Provinciali et P. Rectori binas, P. Rectori Brunensi.
 P. Alphonsus et P. Urbanus in Capituli apud Antropum grandiam
 sumptus. Hicq. Antropus una Cornificie promiscit alicui.
 Scripsi et P. Rectori Commissarii. Das Cantoribus misit
 partem eam. Scripsi P. Rectori Commissarii. (obr. 31)

„Binas accepi litteras ex Urbe [Roma] a reverendo patre rectore“, (86a; 5. 2. 1594). Po Šurmově návratu z Říma dne 25. 3. 1594 („Rediit ex Urbe R. P. rector circa duodecimam“, (f. 87a) již u písáře I osobní stylizaci zápisů nezaznamenáme. Na f. 92a se s Andreasem Primusöderem setkáváme jako s ministrem v seznamu členů koleje při pravidelném „renovatio votorum“.

Na f. 95a se nacházejí dokonce čtyři písářské ruce. Zápis k měsíci srpnu a září roku 1595 ještě vede písář I, tedy Andreas Primusöder. Dva zápis k měsíci říjnu roku 1595 zapisuje písářská ruka H. (obr. 32) Ve dnech 6. 10. a 9. 10. 1595 zapisuje do

28. Dna Rumpfius usculi quartier uram ualori. 20. Octobre
 1. p. R. Vitozator sumusq. dñagius et P. Ferdinandus Alber
 futuro Provinciali.

C. Doler

3. Martinus Doler d. Caffing cins ad prodic mifsi
 4. Georgius dñagius et Joannes Urbang Viennae
 hoc sic miferal ad Collegio ad R. P. Paulus Visitationis et
 Dñg. Valdneq. Erciy

(obr. 32)

diáře písář J. Obě tyto písářské ruce, zapisující humanistickou kurzívou, se v kolejním diáři objevují pouze na tomto jediném místě. (obr. 33)

6. R. P. Visitationis cum socijs profectus ē Amulium.
 - Eodem dñi P. Franciscus Galbus et P. Franciscus Bartolius,
 mifsi sunt viennam, ut iunct in Transylvaniam.
 9. P. Joannes Thomas Löffl fuctus ē Magister artium, ad
 provincialm profectibus aliquot Rabibus quia profectus Brunetibus
 unigenitus actus publice fuit non palerant, ut iam antea

Zcela dole na f. 95a přichází další písářská ruka K, která vede diářové zápisy až na f. 106a, tedy ve dnech 14. 10. 1595 - 22. 12. 1596. S tímto písářem se setkáváme i na f. 125b-126a (5. 10. - 16. 10. 1598), f. 132a-141a (15. 3. 1599 - 12. 1. 1600) a na f. 147b-148b (1. 10. - 27. 10. 1600). Porovnáním rukopisu písáře K s rukopisem kolejního deníku z let 1606-1610, který se nachází v rkp. DC III 16, poznáváme v písáři K pozdějšího klementinského rektora Theopha Krysteckého.³⁸⁾ (obr. 34)

14. Venerant comitavia Joannes Haeguerus & Gregorius Reminius. Viennae P. Jacobus Cetanus, Gregorius Hertzmannus, & scholz qui post bidentem comitaviam concitat.
15. Venerant comitavia Joannes Haeguerus & Gregorius Reminius. Viennae P. Jacobus Cetanus, Gregorius Hertzmannus, & scholz qui post bidentem comitaviam concitat.

(obr. 34)

Písářská ruka L zapisuje na f. 106a-125b, konkrétně ve dnech 24. 12. 1596 - 4. 10. 1598. Písář L používá humanistickou polokurzívu. (obr. 35) Na f. 107a je ve výčtu ob-

Natalia et ad sacram coenam.

(obr. 35)

*24. Renovi fuit Honadome P. Janes Vinarius et C. Benedictus mihius fuit
ffas. vespini. P. J. Honadome comitarentur.
25. Renovis fuit regalis Regis ffibonacrii Confessione erat et Sacra Synagri summa
in romulo nocte, ffibonacrii in Collegio summis summis Senatus animum in
Societatem astivit.*

novujících sliby uveden Krystecký jako „minister collegii“, víme tedy, že zápisy na f. 106a-125b nevedl P. minister.

Písář M vede kolejní deník na f. 126a-132a, tedy ve dnech 17. 10. 1598 - 7. 3. 1599. Pro tohoto písáře jsou typické tyto znaky: výrazně protažený a na levou stranu zahnutý dřík u písmene -d- a dále manýristicky, nejdříve na pravou stranu vybočená a poté doleva vodorovně protažená klička u písmene -g-. (obr. 36) Z hlediska způsobu

*4. Tulerat pectoris significatio pro termine S. Galli.
5. Fuit P. Celius et Chrysostomus Scholastico pro tempore Magnificus dominus Strahovensis et idem Regis fuit
Bergius Oberflorfo et gallo et celio, tulerat enim pro pectoris, et significatio domini per regis
significatio ut sic et responsum.*

(obr. 36)

bu vedení zápisů v kolejním deníku je zajímavé folium 126b, na kterém přichází zdvojený zápis ke dni 20. 10. 1598:

„Fuit P. rector cum patre Nicolao Pistorio apud magnificum dominum iudicem Regni, qui eo die discessurus erat et patrem Nicolaum secum accepturus, verum ob frequentes confessiones in festo Omnim Sanctorum audiendas, obtentus est, ut post Omnim Sanctorum festum pater idem ad {{eundem}} dominum dictum proficiatur“, (126b).

„Fuit P. Balthasar apud reverendi^{ssimum} archiepiscopum, qui eum non modo detinuit in prandio, sed etiam collegio 20 exemplaria Bo mica De poenitentia e Latino quodam authore in Bo micam linguam translata {{transmisit}} donavit.“ Po téchto

38) Theophilus Krystecký (1561 Biecz, Polsko - 3. 11. 1622). V klementinské koleji se s ním setkáváme nejdříve jako se studentem a později profesorem (1581-1601). V letech 1601-1606 vykonával v krumlovské koleji úřad vicerekta a následně rektora. V období 23. 4. 1606 - 1610 klementinský rektor. V období let 1611-1613 působil opět v Českém Krumlově a poté v Olomouci (1614-1616). Roku 1616 vstoupil do kartuziánského rádu, po třech měsících však vystoupil a byl přijat zpět do Tovaryšstva. Viz Fechnerová 1986, s. 87-88.

zápisech ke dni 20. 10. 1598 přichází přípis ke dni 21. 10. 1598: „Tres canonici Wratislavienses, dominus Conradus, D. Neander et D. Hillebrandus, negotiorum tractandorum causa Pragam venientes collegium visitarunt.“ Po tomto zápisu písář omylem znova přepisuje zápisy ke dni 20. 10. 1598. Uvedené místo z kolejního diáře připouští možný výklad, že do deníku bylo v některých případech zapisováno zpětně z volných lístků či jiných podkladů. Na témže foliu (126b) se také u zápisu ke dni 25. 10. 1598 setkáváme s použitím novogotického písma u přepisu místního názvu „Zdražitz“. Nadpis „Diarium pro annuis et Historia anni 1599“, který uvozuje prosincové zápisy na f. 128a, vydává znova svědectví o primárním využití a smyslu vedení diáře jako podkladu pro sestavování výročních zpráv a kolejní historie za příslušný rok.

Písářská ruka N uzavírá řadu písářských rukou přicházejících v rukopise DC III 21. Do diáře zapisuje na f. 141a-147b (13. 1. - 8. 10. 1600). (obr. 37)

*19. P. Modestinus et P. Brindisius Cum familiis d' a Pernstein
peregrinationem, suscepunt ad s. Petrus fluvium in Brandeburgia
20. D. Kilianus prandium dedit paupibus studiosis cui interfuerunt
P. Modestinus, P. Celens, P. Henricus.
P. Aquensis et P. Stephanus pranzi sunt apud Confluum.*

(obr. 37)

Knihovna strahovského kláštera, rkp. DC III 16

1578, 1586, 1588, 1590, 1606-1610, papír, 99 listů, (33,5 x 22,5 cm), nová převazba, papírové desky, hřbet a rohy pergamenové. Na předešlém je vlepen papírový štítek, pocházející zřejmě z původního přebalu diáře: „Diarium collegii 3um annorum 1586, 1588, 1589, 1590 et ab anno 1606 ad annum 1610 inclusive et anni 1579“ (pěrem vepsáno „et 1578“). Dále je na předešlém nalepen štítek se starou knihovní signaturou strahovského kláštera MST Oo N 26. Na f. 1a (foliace tužka) je štítek s knihovní signaturou „Bibliotheca Regiae Canoniae Strahov - Pragae DC III 16“ a malé kulaté razítko „Bibliotheca Strahoviensis“.

Před vlastní kolejní zápsky byly při převazbě rukopisu vevázány 3 volné listy a celý rukopis byl foliován tužkou. Strahovský knihovník Cyril Straka však provedl nové pročíslování perem, které překrývá původní foliaci. Cyrilem Strakou jsou očíslována pouze popsaná folia. Schema foliace tedy vypadá takto: I, II, III (tužka), 1-99 (pero), IV, V, VI (tužka). Jelikož původní foliace tužkou je po přepsání perem nečitelná, přidržuju se při práci s rukopisem Strakový foliace.

Na f. 1a se nacházejí instrukce určené pro osoby sepisující výroční zprávy a kolejní historii:

„Scripturus annuas vel historiam legat primum:

1) In Formula scribendi § 26 usque ad 31.

2) Instructionem, quae est XV. inter impressas pro Annuis.

Item cap. 13. ordinationum impressarum praepositorum generalium.

3) In libro 5. rectoris folio 31. titulo Capita historiae in librum Historiae cuiuslibet collegii, ex rebus quolibet anno in eo gestis, referendae.

Ex eodem lib. 5. fol. 34 legatur titulus Quo tempore Annuae ex collegiis ad provincialemittendae sint.“

Na otázku, co byla V. kniha rektora, pomáhá odpovědět škrt v bodě 2) Item cap. 13. ordinationum impressarum praepositorum generalium (DC III 16; f. 1). Institutum S. I., Ordinationes generalium praepositorum, cap. VIII. „De libris ordinationum. Quinam necessarii, et qualiter distribuendi in collegiis, seu domibus Societatis videantur“ podává výčet a rozdělení jednotlivých knih nařízení, které měly být v každé koleji. O páté knize se zde dovdídáme toto: „Quintus liber continet ordinationes temporaneas ex Urbe missas, seu ex visitationibus approbatas, ut habetur regula 16. rectoris.“ Regulæ rectoris a jejich 16. bod k tomu dávají konečné vysvětlení: „Habeat librum, in quo scribantur visitationes collegii a generali approbatae, in quo etiam scribantur ordinationes aliae alicuius momenti, quae a generali mittuntur: et quae perpetuae fuerint, ab iis, quae temporariae sunt, separatim notentur: alia vero, quae visitator et provincialis praescripserint, in alio libro scribantur.“³⁹⁾ V písarské ruce, která tento zápis na f. 1a provedla a kterou v rukopise DC III 16 označujeme jako A, (obr. 38) poznáváme rukopis Theophila Krysteckého, který

*Scripturus annua vel Historiam legat prium
1. In Formula sintenti. § 26 usq ad 31.
2. Institutorem q̄ est XV. inter impressas, pro Annis.
Item. Cap. 13. Ordinationem impressarum, Reportum Generali.
3. In lib. 5. Rektor. fol. 31. t.º Capita Historie in librum
Historie quinque collegij, ex rebus quolibet anno in eoz
referenda
Ex codice lib. 5. fol. 34 legatus t.º ex tempore Annis
ex collegij ad Provinciam mitenda sine -*
(obr. 38)

Styriae Leopoldus, episcopus Passaventium et Argentinus necnon Carolus episcopus Wratislaviensis viserent hoc cubiculum, orarunt....., která nám umožňuje a quo datovat dobu, kdy bylo toto folio popsáno. Další Krysteckého zápis popisuje opovážlivé jednání studenta klementinské koleje Poláka Kryštofa Sluczky v chrámu sv. Vítá: „Magnificus Christophorus Sluska Palatinus Vendensis posuit pedem ex contemptu in sepulchro sancti Joannis Nepomuceni martyris in arce Pragensi, volens equum ascendere, a parte dextra ascendit (nesciens quod ageret), equus non movit se et currus non potuit progredi. Coactus est pedes ire. Cum hic Radivilus esset legatus. Hoc accidit.“⁴⁰⁾ Za tímto zápisem následuje přípis Balbínův: „NB. Hoc scriptura est reverendi patris Theophili Cristecci rectoris Pragensis.“

Písarská ruka B patří Ludoviku Haillaeovi. (obr. 39) O zápisech na f. 2a-5a, které

(obr. 39)

anno 1586.

*R. de maiis singulare, anno 1586 Soc anno 1586 ad
diminad gloriam actus v. R. scripturus, ab ipsius in domum sumam, quae à
miseris perfecta in domum franciscanum ubilibus remundarunt*

39) Cituji z pražského vydání *Institutum Societatis Iesu ex Decreto congregationis decimae quartae meliorem in ordinem degestum, auctum ac denuo securum*, Praege 1705, vol. II., p. 138 a vol. I., p. 331.

40) Srov. Vlnas, V.: *Jan Nepomucký (Česká legenda)*, Praha 1993, s. 54-55.

cestávají z textu „Annuae anni 1586“, a f. 10a-17b, kde se nachází „Annuae Decembrii 1588 et anni 1589“, bylo pojednáno v souvislosti s kolejním diářem obsaženým v rukopise DC III 21.

Na foliích 18a-95b se nachází diarium rektora Theophila Krysteckého. V pravém horním rohu folia 18a je další přípis B. Balbína: „Diarium reverendi patris Theophili Cristecci, ut appareat ex scriptura.“ Rektor začíná psát diář ihned po svém příjezdu do Prahy: „ANNO Domini Nostri Iesu Christi MDCVI. DIE XXIII. APRILIS, qui erat sancti Adalberti, veni Crumlovio Pragam, iam ante Dominicam Passionis renuntiatus et introductus a reverendo patre provinciali patre Alfonso Carrillio rector huius collegii. Ipso die duxit me secum R. P. Jacobus Geranus ad prandium domini Georgii Heidelii.“ (obr. 40)

*ANNO DNI NRI IUV XPI MDCL DIES XXIII APRILIS 1586
veni Crumlovio Pragam, iam ante dominicam passionis renuntiatu et introductu
a R. P. Proli patre Alfonso Carrilio Rectoris huius collegij, ipso die duxit me
secum R. P. Jacobus Geranus ad prandium domini Georgii Heidelii*

(obr. 40)

Diarium rektora Krysteckého je jedinečné nejenom svým dlouhým časovým rozsahem, pokrývá totiž celé období jeho rektorátu (23. 4. 1606 - 14. 8. 1610), ale také způsobem, jakým jsou diářové zápis yeden. Krystecký zapisuje do diáře pravidelně nejdůležitější události ke každému dni, a ani v případě, kdy pobýval mimo kolej, nepřenesl úkol vést diář na jinou osobu. Zapisoval pečlivě a pravidelně pravděpodobně každý večer nejdůležitější události za uplynulý den: „Hodie subscripi emptioni Bernarticensium bonorum. P. Marcus discedit ad magnificum dominum Smeczianskym cum domino Gaudemanno propter eius filiolum aegrotantem. P. L'abbe cum Gregorio Preninger ad visenda quaedam sua sororis bona. Agitur de venditione Motolensi pauperum. In Copanina fuit P. Valentinus Coronius cum Doleatore. P. L'abbe reddit hora 10 noctis“, (18b; 9. 5. 1606).

„Hodie mane discessimus Bernarticio, relicto ibidem nostro Simone et Bursa. Pernoctavimus in Gilowo, redibat nobiscum D. Puchfelder,“ (19a; 23. 5. 1606).

„Venimus circa 8^{van} Pragam. Nuntius apostolicus negavit se posse cras in processione ferre sanctissimam eucharistiam per valetudinem. Ornatur interior area scholiarum, in qua rhetores ad meridionalem partem et orientalem, po tae ad occidentalem et septemtrionalem affigebant sua poemata et orationes. Salve et benedictio cum eucharistia“, (19a; 24. 5. 1606).

„Hodie inchoantur caniculares. P. Geranus proficiscitur Schelacovicum et eodem die reddit. P. Benedictus etiam cum suo socio redeunt hodie“, (22a; 17. 7. 1606).

„Hodie multi confitentur propter festum sancti Francisci. Ego et P. Velcusius audiimus confessiones in Pernsteiniana domo. Hodie moritur soror patris L'Abbe vidua Cremerin“, (26a; 4. 10. 1606).

Rektor velmi pečlivě popisuje průběh vizitací kolejí rakouským provinciálem: „Sub medium huius mensis venit huc Pragam versus R. P. provincialis Alfonsus Carrillius et evocavit me Copaninam, unde cum eo discessi tanquam socius provincialis ad visitationes collegiorum relicto vicerectore patre Andrea Neupauer, qui diligens admodum fuit in tuendo a peste collegio, nam densissimus quotidie fumus iuniperi fiebat bis mane et vesperi tam in collegio, quam in templo, remedii etiam quotidie mane sumptis fratres praemuniebantur“, (26b; October 1606).

Krystecký doprovází provinciála na jeho vizitaci v Českém Krumlově, Jindřichově Hradci, Chomutově a Kladsku. Diář podrobně rozepisuje celý itinerář této vizitace. Dne 14. 1. 1607 je Krystecký zpět v Praze: „Perveni tandem, post trium mensium absentiam, Pragam„, (27b; 14. 1. 1607). Provinciál se navrací zpět do Prahy 12. 2. 1607, aby zde provedl vizitaci pražské koleje: „Hodie venit R. P. provincia^{lis} P. Alfonsus Carrillius in curru domini cardinalis a Ditrichstein Olomutio. Cum eo P. Adamus. Vesperi indixit visitationem“, (29b; 12. 2. 1607). „P. provincia^{lis} incipit suam visitationem. Visitatur ab oratore Hispaniensi“, (29b; 13. 2. 1607). Dne 25. 2. 1607 ukončuje provinciál vizitaci a následujícího dne opouští kolej: „Omnia de more. Hoc vespero nobis valedixit R. P. provincialis et visitationem conclusit“, (30a; 25. 2. 1607). „Hodie discessit hinc Brunam R. P. provincialis mane facto sacro. Cum eo P. viceprovincia^{lis} Transylvanae P. Joannes Argenta, P. Joannes Göcz, Gregorius Adamos et novitius quidam ex pauperum domo, optimus iuvenis humista Joannes Dakasat Reginogradensis“, (30a; 26. 2. 1607).

Stejně podrobně jako svůj doprovod provinciála po kolejních domech a průběh celé vizitace popisuje rektor Krystecký také svou cestu na provinciální kongregaci do Štýrského Hradce:

„Feria 3^a hodie a prandio ego, Theophilus Crysteccus, rector collegii pro tempore, P. Melchior Trevinnius, P. Jacobus Colens, P. Valentinus Coronius, P. Nicolaus Ursius, rector collegii Commutoviensis, omnes hi 4^{or} professi Societatis, profecti sumus ad congregationem provincialem Graecium uno curru. Venit nobiscum 6^{hus} Matthias Dosch usque Bernarticium, pernoctavimus in Neveklov. NB. Mansit professus licet 4 votorum P. Geranus arestatus ab imperatore nec potuimus multum licet laborantes relaxationem impetrare arresti“, (32b; 17. 4. 1607).

„Pernoctavimus in Szelciany et pervenimus Bernarticium“, (32b; 18. 4. 1607).

„Pernoctavimus Budvicii. Venimus postridie Crumlovium“, (32b; 19. 4. 1607).

„Mansimus Crumlovii hoc et sequenti die“, (32b; 20. 4. 1607).

„P. Rector Crumloviensis iam discesserat Lintium“, (32b; 21. 4. 1607).

„Dominica in Albus venimus Altovadum. Hodie, ut postea intelleximus, conflagravit suppositio incendio collegium Societatis nostrae Viennense et omnium in hac provincia collegiorum mater. Primum enim erat, intra unum quadrangulum totum collegium ignis in 4 partes pervasit et intra parvum tempus omnia conflagrarent praeter sacristiam et templum, in cuius tum imagines, altaria et supellectiles immater sunt grassati. Haeretici summa iactura fuit bibliotheca multis libris praestantibus instructae“, (32b; 22. 4. 1607).

„Pernoctavimus Lincii“, (32b; 23. 4. 1607).

„Pernoctavimus in monasterio Cluniacensi dicto Kleingh, invitati ab abbatे loci“, (32b; 24. 4. 1607).

„Pernoctavimus in Alten Markt“, (32b; 25. 4. 1607).

„In {{A}}Einsenertz pernoctavimus“, (32b; 26. 4. 1607).

„In Loiben, tres nostrorum consensu nave, pervenimus duobus infra Bruck miliaribus in flumine Mura. P. Melchior et P. Colens curru pervenerunt“, (32b; 27. 4. 1607).

„Hodie pervenimus Graetium duorum milliarum pedestri itinere ac eodem die curru socii nostri sunt nos assecuti“, (32b; 28. 4. 1607).

„Hodie coepit congregatio praeter infirmos, aberat etiam P. Ferdinandus Alber rector collegii Viennensis et P. Georgius Rösserus procurator eiusdem collegii et provinciae in causa sui collegii“, (33a; 30. 4. 1607).

„Tota haec hebdomada congregatio duravit“, (33a; Maius 1607). „Pransi sumus apud serenissim^{os} principes in aula tota congregatio“, (33a; 3. 5. 1607).

„Hodie nos adhuc detinuit R. P. provincia^{lis} „, (33a; 6. 5. 1607).

„Discessimus Graecio, sex nostrorum, assumpto nobiscum patre Joanne Russ pro regente Pragensis convictus futuro“, (33a; 7. 5. 1607).

„Rediimus Pragam salvi DEO LAUS ex congregatione“, (33a; 17. 5. 1607).

Podobným způsobem je v diáři zachycena také návštěva provinciála v Čechách, konkrétně v klementinské kolejí ve dnech 24. 8. - 10. 10. 1608 (52b-54b), 6. 8. - 19. 8. 1609 (75b-76a) a 17. 2. - 10. 5. 1609 (84b-89b).

V zápisech je věnována často pozornost počasí: „recreatio pluviosa...“ (23a; 2. 8. 1606), „frigus nebulosum...“ (25a; 13. 9. 1606), „nebula sordidissim^a...“ (25a; 16. 9. 1609), „triste tepidum nubilosum coelum...“ (25a; 18. 9. 1606), „coelum inconstans et frigidum...“ (25a; 19. 9. 1606), „nebulosa nubila et melancholica gravis dies usque ad noctem paululum serenescebat“ (25b; 23. 9. 1606), „pluit...“ (26a; 10. 10. 1606), „ningit...“ (29a; 8. 2. 1607), „recreatio sed pluviosa...“ (75a; 29. 7. 1609), „frigus in gravescit...“ (84a; 6. 2. 1610).

Občas se mezi jednotlivými zápisí také mihne zmínka o aktuálním rektorském zdravotním stavu: „Ego aegrotavi...“ (20a; 10. 6. 1606), „aegrotavi...“ (31b; 29. 3. 1607), „male habui...“ (42b; 12. 1. 1608), „aegrotavi...“ (43a; 26. 1. 1608). Lapidární „aegrotavi“ však není nikde bliže rozvedeno (v diáři se nachází ještě na mnoha dalších místech) a nejspíše je můžeme chápat v tom smyslu, že je, stejně jako zmínky o špatném počasí, odrazem rektorského aktuálního „melancholického“ stavu.

Tyto prvky však, stejně jako (pravděpodobně zpětné) začlenění osobních rektorských itinerářů mezi diářové záznamy, dodávají zápisům rektora Krysteckého rys osobní výpovědi, i když ukázněnou rádovými předpisy. Jinak však pečlivě vedený rektoriův diář mapuje události jak uvnitř, tak vně kolejí. U vnitřních záležitostí je nejvíce místa věnováno výkonu úřadů jednotlivými členy kolejí, jejich přecházení z jednoho úřadu do druhého, podrobně je vedena evidence cest jezuitů z kolejí, ať již v záležitostech duchovní správy, misií, poutí, návštěv příznivců rádu, či jednotlivých kolejních statků. Opomínuty nezůstaly ani věci školské a záležitosti kolejních internátních zařízení. Obsáhlější pasáže jsou věnovány popisům významných církevních svátků v kolejí. Také mimořádné události, jakými byly třeba mor nebo živelné katastrofy, byly v diáři patřičným způsobem podchyceny.

„Vesperi renunciatus minister collegii P. Georgius Wanderbon ex ordinatione reverendi patris provincialis“, (19b; 31. 5. 1606).

„Recreatio, prandimus in horto Transmultaviensi. Hodie ante horam 4^{am} ortum est incendium sub tecto domus contiguae domui pauperum, ac nisi strenue fuissest defensum tectum eius partis, qua ex collegio incedientibus est ad dexteram, hoc est supra salam, etiam sine dubio fuissest igni correptum pauperum studiosorum tecum“, (24a; 22. 8. 1606).

„Dimittitur infima puerorum et principiorum scholae ob periculum pestis“, (24b; 2. 9. 1606).

„Vacationes hodie universalis inchoantur anticipatae propter periculum infectiosis“, (24b; 6. 9. 1606).

„Hodie, rursus post sedatam (Domino gratiae) pestem, resumuntur scholae, theologorum, metaphysicorum et logicorum novi cursus, qui numerantur 43, praeter nostros charissim^{os} fratres 4. Joannem Fridericum Kaplitz, Georgium Przichowsky, Wolfgangum Sylvanum, Matthaeum Cossubium. Magister eorum est P. Micha I Hagen. Rhetorica etiam et humanitas hodie resumpta. Humanitatem docet M. Martinus Ertmerus, alii sunt veteres magistri. P. Theodoricus Crallius incipit medicinas sumere. A prandio luculentam praefationem habuit de laudibus philosophiae P. Michael Hagen, cui omnes nostri et studiosi interfuerunt“, (29a; 5. 2. 1607).

„Hoc vespere misit D. vicecancellarius Henricus a Psnitz schedam, qua me et patrem Jacobum Geranum nomine imperatoris monebat, ut cras hora octava compareremus in aedibus magnifici domini Ferdinandi a Dona, praesidis appellationum, audituri aliqua nobis nomine caesaris propaganda“, (31b; 26. 3. 1607).

„Fuimus, quo heri vocati fueramus, ubi P. Geranus examinatus fuit de captivi domini Georgii Popelii causa Apologiae contra caesarem editae“, (31b; 27. 3. 1607).

„Mortuus est dominus Georgius Popelius a Lobkowitz, quem caesar diu habuit in carcere primum Glacii, deinde in Loket, ubi etiam vitam finivit. Scripserat is Apologiam quandam, propter quam laesae maiesta^{ts} crimine accusabatur, propter quod etiam torturae dicitur 23 Aprilis subiectus, ut conscos istius Apologiae ederet. Dicitur autem de Societatis nostrarē hominibus interrogatus, qui fuerant in suspicione eiusdem Apologiae conscriptae vocati, sed clare respondit nostros ipsi semper dissuasisse, nendum invisisse“, (33a; 29. 5. 1607).⁴¹⁾

„Propter diem beati nostri patris Ignatii cantatum sacrum de Sanctissima Trinitate. Celebravit etiam illustrissimus Antonius Ca tanus, nuntius apostolicus, archiepiscopus Capuae, in templo nostro et pransus in ornato refectorio nobiscum una cum domino Joanne Wenceslao Popelio. Salutatus idem illustrissimus nuncius a pauperibus cantu et versibus. Ab alumnis vero etiam oratione. Sanctorum distributio“, (35b; 31. 7. 1607).

„Sanctissimae Dominae Nostrae Deigenitricis Assumptio. Omnia de more. Post concionem in templo Salvatoris fecit 4^{or} votorum professionem P. Bernardinus Brigantius in manibus illustrissimi nuncii Antonii Caetani, archiepiscopi Capuae. Pransi nobiscum D. Pistorius iunior et agens electoris Coloniensis. Post vesperas habita processio congregationum duarum Beatissimae Virginis magna cum populi et magnatum frequentia. Interfuit illustrissimus archiepiscopus“, (36b; 15. 8. 1607).

„....Hac nocte conflagravit media ex parte civitas Novodomensis“, (37b; 10. 9. 1607).

„Scripsi reverendo patri provincia^{li} et Graecium. Apparet cometa in Leone ad Boreum“, (38a; 26. 9. 1607).

„....cometa apparuit sub pedibus Maioris Ursae“, (38a; 28. 9. 1607).

„Hodie adolescens unus, quem P. Marcus voluit mittere ad hospitale, cecidit in ponte et mortuus est ac mox ad sepulchrum portatus. Copaninae etiam pestis ingravescit“, (38a; 1. 10. 1607).

„Recrudescit pestis, mortui enim sunt aliquot, in his unus studiosus“, (38b; 15. 10. 1607).

„Hodie tandem renovata vota, quia propter inminentis belli periculum et absentiam multorum nostrorum iuniorum non potuit in fine superioris mensis id fieri“, (51a; 31. 7. 1608).

„Circa horam primam pomeridianam venit novus provincialis noster R. P. Joannes Argenta, cum eo P. Paulus Turn, qui hic lecturus est philosophiam, et Gregorius Adamosy. R. P. provincia^{li} noluit nisi in refectorio comedere, comedit autem tantum semel in die“, (53a; 25. 8. 1608).

„Recreatio. Hodie mortuus est Don Guilelmus a San Clemente, per 28 annos legatus regis catholici apud suam caesarem maiesta^{tem}, is, qui curavit altare in templo Salvatoris. P. Melchior adfuit hora 3^a ante lucem vocatus morienti. Mortuus autem est ipso meridie“, (53a; 3. 9. 1608).

„Syntaxstae praeparantur examini. P. Melchior cum libris rediit Litomislio, ubi bibliothecam donaverat collegio senior domina a Pernstein. NB. Hoc vel superiori

41) Srov. Kroess, s. 817.

anno legata est et data bibliotheca domini Stephani Geyger, medici Norimbergensis. Requiescat in pace“, (53b; 15. 9. 1608).

„Bibliotheca Pernsteiniana reponitur in suo loco...“, (54a; 25. 9. 1608).

„Ivi cum patre Georgio Misio in Brandeiss ad festum sancti Wenceslai in Veteri Bolesлавia celebrandum, quo etiam cum reveren^{do} domino Chrysostomo, eius loci praeposito, eodem proficiscuntur P. Benedictus cum charissim^o Alberto Chanowsky. Hodie P. Colens cum Cosubio domum redierunt“, (54a; 27. 9. 1608).

„Sancti Wenceslai. Concionatus sum in sancto Wenceslao. A prandio redii Pragam cum charissim^o Chanowsky“, (54a; 28. 9. 1608).

„Hodie discedit R. P. provincialis, P. Joannes Argenta, cum qu^o ego, Gregorius Adamosy, Jonas Naritius et Christophorus Franckel. Occurrerunt nobis in itinere charissim^{us} Joannes Heifelder, auditurus casus Pragae, et P. Joannes Vegius“, (54a; 4. 10. 1608).

„Mansimus Bernarticii, ubi R. P. provincia^{li} visitavit personas et sylvas“, (54a; 6. 10. 1608).

„Hodie Bernarticio profecti sumus Novadomum P. provincialis, P. Theophilus, P. Paulus Thuren, Jonas Naritius et Christophorus Franckel“, (54b; 9. 10. 1608).

„Hodie Novadomo profecti sumus Bernarticio, relicto ibi reverendo patre provinciali, Jona Naritio et Franckel. Redii ego et P. Paulus assumptis nobiscum patre Martino Slabinio, ut doceat Pragae humanitatem, et Melchiore Grodecio ad audiendam philosophiam“, (54b; 9. 10. 1608).

„Hodie dialogus actus de honore, labore, carne et spiritu atque gratia cum approbatione spectatorum, licet non fuerit delectus personarum. Adfuit illustrissimus nuntius dominus Antonius Ca tanus, archiepiscopus Capuae, illustrissimus Baltassar a Zuniga, legatus Hispanicus, illustrissimus cancellarius, qui et pransus nobiscum cum domino Proskowsky, parvo domino Pernstein et domino Berskowsky. Coepit res hora prima duravit ultra quartam, in fine distributa praemia maecenate illustrissimo nuntio, placuit ita, ut diceret illustrissimus legatus Hispanus potuisse coram quovis principe exhiberi“, (55a; 30. 10. 1608).

Diářové zápis y rektora Krystekčkého reflektují také současnou politickou situaci v zemi, avšak pouze v lapidárních zápisech bez vyjádření osobního stanoviska k věci. Tato skutečnost je však vzhledem k tomuto typu jezuitské písemnosti pochopitelná. Takovým způsobem jsme v diáři mezi ostatními záznamy běžného správního charakteru zpraveni o postupu arcikněze Matyáše k Praze roku 1608 a podobně jsou zde, výjimečně s bližším komentářem, zachyceny také události bouřlivého roku 1609 až do vydání Majestátu.⁴²⁾

Diarium rektora Theopha Krystekčkého končí zápisem ke dni 14. 8. 1610 na foliu 95b. Za tímto diářem je do rukopisu DC III 16 vevázáno ještě torzo diářových výtahů za rok 1578. Na f. 96a-99b jsou zachyceny vybrané události od května 1578 do října 1578. Můžeme je zařadit do stejně skupiny jako písemnosti nacházející se v rukopise DC III 20 od folia 125a (Commentarius anni ... 1572.). Zápis na f. 96a-99b vede písář C. (obr. 41) Grafická úprava folia je u tohoto písáře stejná jako např. u Campanova „Commentaria anni 1572“, či u „Historiae Collegii anni 1574“ (oba tituly jsou obsaženy v rukopise DC III 20). Písář vede zápis y opět pouze do poloviny listu a zápis y jsou členěny do odstavců podle jednotlivých měsíců v roce. V pravém horním rohu folia 96a se nachází přípis Bohuslava Balbína: „Hoc fragmentum spectat (quantum coniicere possum) ad annum 1579.“ Za tento přípis vepsala jiná ruka humanistickou kurzívou poznámku: „immo potius ad annum 1578“. Tato dru-

42) Srov. Kroess, s. 817-828. Viz též Tomková, s. 203-210 a 297.

4. p. inspectator Nicolao Laniois Bruna ad
nos venit in vigilia pentecostes
et per ea pentecoster. p. Leopoldus suus primicias
cecerit
3. Feria praefat eisq; socii. p. Nicæs, confessus
ex melioribz zechinis dicitur. Adoraz mag
habitusq; Siallegg. Nonne illius congregatiois
p. præfut Julianus vocatus, fuit anchora

Hoc Fingnebas sagas (quæcum con
yicere possunt) ad. 1579, mense potius ad
f. 1578.

(obr. 41)

há datace je pravděpodobnější, neboť před odstavcem zachycujícím události z měsíce června se nachází popis slavnosti Božího Těla. Slavnost Božího Těla, která se slaví ve čtvrtek po Nejsv. Trojici, skutečně připadla roku 1578 na 29. května (což chronologicky odpovídá umístění zápisu o slavnosti do odstavce, který předchází zápisům za měsíc červen). Této skutečnosti si povšiml již Cyril Straka, jehož poznámka k této věci se nachází taktéž na foliu 96a: „Slavnost Božího Těla roku 1578 byla 29. května. (Roku 1579 však 18. června).“

Schmidl se ve své Historii také přiklonil k roku 1578: „Festo Nascentis Mariae Virginis primam Deo hostiam in templo sancti Clementis Campianus litavit.“ Schmidl zde klade Campianovu primici k roku 1578.⁴³⁾ V rukopise DC III 16 se nachází k červenci 1578 tento zápis: „M. Edmundus, rhetoricae praeceptor, et M. Paulus Neükürch in die visitationis suscepere subdiaconatum ab archiepiscopo Pragensi, paulo post reliquos ordines.“ Primici Campianus celebroval 8. 9. 1578: „P. Edmundus Anglus, rhetorices professor, primicias in die Nativitatis Beatae Virginis cecinit“, (DC III 16; 97b). Alois Kroess však klade Campianovu primici až o rok později, tedy k roku 1579.⁴⁴⁾ Proti tomuto tvrzení však stojí skutečnost, že také události obsažené v dalších zápisech, nacházejících se na f. 96a-99b, spadají podle dalších pramenů chronologicky k roku 1578: „Hoc mense lapides advecti pro novi templi fabrica, ducti canales aqua per aream usque ad locum aedificii futuri...“, (DC III 16), přičemž počátky stavby kostela sv. Salvátora jsou v literatuře kladený k roku 1578.⁴⁵⁾

„Sepultus in nostro templo vigilia Assumptionis Beatae Virginis nuntius apostolicus, vir apostolicae vitae, et sepultus magna pompa. Aderat capella caesaris Rudolphi, eiusdem satellites...“, (DC III 16; 97a; Augustus). Tento údaj přebírá k roku 1578 také Schmidl a Miller.⁴⁶⁾

Na f. 98b se nachází následující poznámka: „Materia pro sequentibus mensibus digeri non potuit, haec puncta sunt.“ Také další zápis naznačuje, že před sebou nemáme typický diář, ale výtahy, pořízené pro sestavení výroční zprávy: „Excursionem patris Zedelii habet descriptam P. rector; locus vocabatur Reichstadt in finibus Boemiae“, (DC III 16; 98b). „Ex fabrica templi haec et de eleemosinis huc spectantibus, de tabernaculo“, (DC III 16; 99a). „De domo convictorum, quod ibi separatum dicet“, (DC III 16; 99a). „Conciones ex collegio habentur sex singulis festis,

43) Schmidl, J.: *Historiae Societatis Iesu provinciae Bohemiae I*, Praagae 1749 (dále jen Schmidl), p. 419.

44) Kroess, s. 480, zde se také nachází citace (poznámka), kladoucí diářový zápis o Campianově primici do rukopisu DC III 21 (Kroess tento rukopis označuje jako Diarium II., tam se také zřejmě nacházelo torzo diáře k roku 1578 před pozdější převazbou).

45) Schmidl, p. 421.

46) Tamtéž, p. 421; Miller, p. 2819.

una apud caesarem Germanica, alia apud imperatricem Hyspanica, alia apud sanctum Thomam Bonum, hae extra collegium. In collegio autem etiam tres: Germanica una in nostro templo, Italica in sacello congregationis, Latina in auditorio philosophorum“, (DC III 16; 99a).

Nad poznámkou vztahující se k litomyšlské misii Baltazara Hostounského na f. 98b se nachází přípis: „Misie v Litomyšli“, který zapsala černým inkoustem stejná ruka jako u zápisu o slavnosti Božího Těla na f. 96a. Na konci rukopisu DC III 16 je vlepen italsky psaný lístek arcibiskupa lakedaimonského Chrisanta Lascariho, zádaříjího klementinského rektora Theophila Krysteckého o umožnění celebrace ve vlašské kapli. Lístek není datován, časově jej však můžeme zařadit podle zápisu v diáři rektora Krysteckého ke dni 22. 2. 1609 (DC III 16; 63a). „Celebavit ritu Graeco in sacello Italico reverendissimus Chrisanthus Lascari, archiepiscopus Lacedaemonius, et habuit diaconum unum ex suis. Ambo hi duo nobiscum pransi.“

Z paleografického a diplomatického rozboru strahovských rukopisů DC III 20, DC III 21 a DC III 16 vyplývají následující skutečnosti. Především se jeví jako velmi komplikovaný a nesnadný pokus o provedení přesné terminologické klasifikace jednotlivých písemností, které jsou do téhoto tří konvolutů vevázány. To, že se jedná skutečně o konvoluty, potvrzuje odlišná velikost listů v jednotlivých složkách, nestejná kvalita a struktura použitého papíru a v neposlední řadě také odlišný způsob vedení zápisů a vnitřní formální struktura daných písemností.

Všechny analyzované písemnosti však spojuje jeden společný jmenovatel, který je jejich plánované a předpokládané využití nejenom pro interní potřeby řádu v rovině informační a evidenční, ale v neposlední řadě také propagační. Konečně bylo při jejich sestavování a sepisování přihlíženo ke skutečnosti, že budou sloužit jako podklady pro užší (kolejní) a širší (na úrovni provincialátu a generalátu) historické práce řádových historiografů.⁴⁷⁾

V rukopisech DC III 20, DC III 21 a DC III 16 se setkáváme jednak se základním typem pravidelných diářových zápisů (DIARIUM), jenž je charakterizován skutečně pravidelným zapisováním do deníku, bez větších časových prodlev a vynechávek mezi jednotlivými dny. Tyto zápisu zachycovaly to, co považoval jejich písar za podstatné a zajímavé z událostí, které s sebou přinesl každodenní život uvnitř i vně kolej. Osoba pověřená sepisováním diáře však při své práci musela přihlížet k závazným tematickým okruhům, od kterých nesmělo být při vedení diáře odhlídnuto, a navíc byla vázána pravidly obsaženými v Institutum, konkrétně především ve Formula scribendi. Tyto diářové zápisu jsou v kalendářním roce vedeny po jednotlivých měsících a uvnitř každého měsíce jsou ještě den po dni průběžně datovány.

V závislosti na zvyklostech každého písáře byly používány různé způsoby datování. Nejčastěji se setkáváme s průběžným datováním arabskými číslicemi, písar však používali také datování podle římského kalendáře a církevních svátků. Rektor Krystecký ve svém diáři používal kombinace průběžného datování s pojmenováním významnějších církevních svátků a dále v diáři pravidelně vyznačoval nedělní písmena.

Názvy, kterými označovali sami písar své jednotlivé písemné produkty, však byly nejednotné a mnohdy se písemnosti označené stejným názvem svou formální i obsahovou strukturou navzájem odlišují. Tuto skutečnost můžeme nejlépe dokumentovat na základním typu písemností, které přicházejí v rukopisech DC III 20, DC III 21 a DC III 16 - deníkových zápisech. U deníku se pro tento typ zápisů obje-

47) Zde znovu odkazují na kapitolu o jezuitských písemnostech - viz Tomková, s. 55-81.

vuje dvojice názvů: diarium a commentarius. U písemnosti, která nese výše popsané charakteristické rysy běžných deníkových záznamů, je třeba chápát význam slova commentarius v užším smyslu, v širším slova smyslu ovšem commentarius označuje také záznam, paměť nebo výpisky.

Ukázkou této terminologické nejednotnosti je „Commentarius anni 1586“ (DC III 21; 7a-30b). Tato písemnost nese všechny charakteristické znaky pravidelně vedeného diáře. Jednotlivé zápisys jsou pravidelně průběžně datovány a řada poznámek a oprav naznačuje, že s celým textem bylo stejným písárem dále pracováno. Na základě „Commentaria 1586“ byly sestaveny „Res magis singulares anni 1586“ (DC III 16; 26a-29b) a „Annuae anni 1586“ (DC III 16; 2a-5a). Jiným způsobem je třeba nahlížet na „Commentarius anni 1572“ (DC III 20; 125a-155a). Jedná se o stylisticky jednotněji uspořádané zápisys, než jak se s nimi setkáváme u průběžně vedených diářů. „Commentarius“ si uchovává vnitřní chronologickou linii po jednotlivých měsících, průběžné datování se zde však objevuje pouze sporadicky. Zápisys úzce správního charakteru jsou v menšině, naopak je kladen důraz na tematické okruhy vytyčené ve Formula scribendi. Nápadná je také změna grafické úpravy psaného textu, kdy je psáno pouze po jedné polovině podélne přeloženého listu.⁴⁸⁾ U běžného diáře se s podobnou úpravou nesetkáme. Podle použitých stylistických obratů nebyl „Commentarius anni 1572“ sepisován průběžně den za dnem, ale vznikal zpětně.

Písárem a nepochybně také autorem tohoto „Commentaria“ byl novicmistr Jan Pavel Campanus. Zajímavá je ta skutečnost, že Campanus vedl v období 8. 9. 1571 - 31. 12. 1571 kolejní diář, který svou formou nijak nevybočuje od zvyklostí při jeho vedení předchozími písáři.

Písemnosti, které nesou více méně shodné rysy s „Commentariem anni 1572“, i když nejsou takto přímo nadepisovány, přicházejí v rukopisu DC III 20 řazeny dále za rok 1572, pouze s nadepsáním roku (annus 1573, 1575 a torzo zápisů k roku 1576). Zápisys k roku 1574 jsou navíc označeny titulem „Historia“, nevybočují však v žádném ohledu od formální úpravy a vnitřní struktury zápisů „Commentaria anni 1572“. Stejně tak přiřazuji do této skupiny kolejních písemností (HISTORIA) torzo zápisů k roku 1578, které se nachází v rukopise DC III 16 na f. 96a-99b.

Také u zápisů za léta 1580 a 1581 lze předpokládat, že byly zapisovány zpětně (jejich předlohou mohla být nedochovaná část diáře, rektorovo „calendarium“ nebo vyžádané materiály z jednotlivých kolejních úřadů).

V rukopise DC III 16 se nacházejí od písáře „Commentaria 1586“ také výtahy z commentaria, nesoucí název „Annuae anni 1586“ (DC III 16; 2a-5a), a konečně „Annuae Decembris 1588 et anni 1589“ (DC III 16; 10a-17b). K těmto výtahům z diáře, pořízeným pro jejich přímé následné využití k sestavení výroční zprávy klementinské koleje, je možno typologicky přiřadit opis kolejní výroční zprávy za rok 1592 (Litterae annuae anni 1592, DC III 21; 74a-75b).

O instrukcích pro písáře kolejního diáře a výročních zpráv, které jsou vevázány na počátek rukopisů DC III 21 a DC III 16, bylo podrobně pojednáno u paleografického rozboru jednotlivých písářských rukou, stejně tak o poznámkách rektora Krysteckého, které organicky nesouvisejí s jeho diářem a do rukopisu DC III 16 byly, stejně jako list lakedaimonského arcibiskupa Chrisanta Lascariho, vevázány pro jejich zřejmou provenienční souvislost s klementinskou kolejí.

48) Nápadná je zde shoda formální úpravy tohoto „Commentaria“ s tituly „Historia collegii“ a „Historia fundationis“, které jsou uchovávány ve fondech SÚA Praha (Jesuitica III 422).

Rekonstrukce pravděpodobné chronologické posloupnosti jednotlivých zápisů v rukopisech DC III 20, DC III 21 a DC III 16:

LIST	ČASOVÝ ROZSAH	RUKOPIS	TYP
1a - 120b	1. 1. 1560 - 31. 12. 1571	DC III 20	DIARIUM
125a - 155a	Commentarius anni 1572	DC III 20	HISTORIA
156a - 174a	Annus 1573	DC III 20	HISTORIA
175a - 182b	Annus 1574 „Historia“	DC III 20	HISTORIA
183a - 186b	Annus 1575	DC III 20	HISTORIA
187a, b	Annus 1576	DC III 20	HISTORIA
96a - 98a	V. 1578 - X. 1578	DC III 20	HISTORIA
98b - 99b	1578	DC III 20	HISTORIA
188a - 193a	Annus 1580	DC III 20	HISTORIA
196a - 202b	Annus 1581	DC III 20	HISTORIA
211a - 217a	Processio ... 1583	DC III 20	PAMĚTNÍ ZÁPIS
7a - 30b	Commentarius anni 1586	DC III 21	DIARIUM
26a - 29b	Res magis singulares anni 1586	DC III 21	HISTORIA
2a - 5a	Annuae anni 1586	DC III 16	LITTERAE ANNUAE
31a - 42a	I. - XII. 1587	DC III 21	DIARIUM
43a - 49b	I. - XII. 1588	DC III 21	DIARIUM
50b - 62b	I. - XII. 1589	DC III 21	DIARIUM
10a - 17b	Annuae Dec. 1588 et anni 1589	DC III 16	LITTERAE ANNUAE
63a - 71a	I. - XII. 1590	DC III 21	DIARIUM
71a - 74a	I. - VI. 1591	DC III 21	DIARIUM
74a - 75b	Litterae annuae 1592	DC III 21	LITTERAE ANNUAE
76a	XII. 1592	DC III 21	DIARIUM
82a - 83b	Annales 1593	DC III 21	HISTORIA
84a - 91a	2. 1. 1594 - 24. 12. 1594	DC III 21	DIARIUM
92a - 148b	1. 1. 1595 - 27. 10. 1600	DC III 21	DIARIUM
18a - 95b	23. 4. 1606 - 14. 8. 1610	DC III 16	DIARIUM
2a - 2b	Tituli praecipui...	DC III 21	INSTRUKCE
1a	Scripturus annuas...	DC III 16	INSTRUKCE
1b	De beato P. E. Campiano	DC III 16	PAMĚTNÍ ZÁPIS
6a	Magnificus Christoph. Sluska...	DC III 16	PAMĚTNÍ ZÁPIS
Chrisantus Lascari rektorovi klementinské koleje (s. d., podle Krysteckého diáře únor 1609; f. 63a)			
DC III 16			LIST

Podle tabulky, řadící v ideální chronologické posloupnosti písemnosti nacházející se v konvolutedech DC III 20, DC III 21 a DC III 16, s odhlédnutím od jejich typologické návaznosti, je patrné, že mezi jednotlivými zápisys jsou, počínajíc rokem 1560, následující hiáty: chybí jakékoli zápisys k letům 1577, 1579, 1583 (k tomuto roku se dochoval pouze popis slavnosti Božího Těla), 1584, 1585 a největší časová mezeera je mezi lety 1601-1605.

Chybí nám samozřejmě diář prvního klementinského rektora Ursmara Goissonia (rektorem 18. 4. 1556 - 27. 11. 1558). Předpokládám však, že diář byl již v této době

v kolejí veden. Dále se nedochoval počátek diáře rektora Paula Hoffaea (rektorem 27. 11. 1558 - 12. 11. 1561), tedy diářové zápisy od listopadu 1558 do konce roku 1559. Ve strahovských rukopisech se také nesetkáme s diářovými zápisy, které měly být vedeny za funkční období rektora Jacoba Gerana (rektorem 30. 3. 1601 - 23. 4. 1606).

Skladbu písářů jednotlivých zápisů podle funkcí, které v kolejí zastávali, je možno u strahovských rukopisů DC III 20, DC III 21 a DC III 16 rekonstruovat pouze rámcově, neboť zde dochází k velmi častému střídání písářských rukou a u řady písářů nebylo možno určit jejich totožnost ani z obsahu zápisů, ani srovnáním písářské ruky s jiným ověřeným písářovým autogramem; pro toto nejstarší období jsem jej totiž v dostupném materiálu nenalezla.

Zcela jednoznačně lze určit ruce tří klementinských rektorů: Paula Hoffaea, Henrica Blyssemia a Theophila Crystecca (Krysteckého).

1) Paulus Hoffaeus (rektorem 27. 11. 1558 - 12. 11. 1561) vedl diář sám, v případě jeho nepřítomnosti v kolejí zapisovaly do diáře další pověřené osoby.

2) Henricus Blyssemius (rektorem 12. 11. 1561 - 7. 9. 1574) po svém nástupu do rektorského úřadu vedl diář sám, brzy však jeho vedením pověřil další písáře. Za celé dlouhé období Blyssemoova rektorátu jsem jich napočítala deset, z nichž je možno jednoznačně určit Jiřího Wareho, který v té době vyučoval v klementinské kolejí rétoriku, a novicmistra Jana Pavla Campana.

3) Theophilus Crysteccus (rektorem 23. 4. 1606 - 14. 8. 1610) začal vést diář okamžitě po svém příchodu do Prahy a ani za okolnosti, kdy vycestoval z kolejí, ne přenesl vedení diáře na jinou osobu.

Je ovšem více než pravděpodobné, že za pomocným označením neurčených písářských rukou se skrývají další klementinští rektori. Jejich dohledání by bylo nutno provést v pramenech jiného typu, snad v korespondenci na úrovni provinciálního a generálního archivu.

Jedna z možných hypotéz se nabízí např. u písáře N z rukopisu DC III 20, který je autorem zápisů v letech 1580-1582 (188a-209a) a který také sepsal popis slavnosti Božího Těla roku 1583 (211a-217a). Snad jím mohl být Alexandr Voit, který se stal roku 1580 vicerektorem klementinské kolejí.

Jednoznačně nelze prokázat ani totožnost písáře C (DC III 20) s Hurtadem Perezem. Tuto hypotézu zde uvádí bez dalšího komentáře pouze s odkazem na to, co je o této věci poznamenáno v rozboru jednotlivých písářských rukou.

Naopak další dva písáři, ke kterým můžeme přiřadit konkrétní jména, jsou Ludovicus Haillaeus a Andreas Primusöder. Haillaeus vedl kolejní diář a sestavoval výroční zprávy jako „antiquarius collegii“, jeho zápisy máme dochovány za léta 1586-1591 v rukopise DC III 21 (2a-74a). Andreas Primusöder zapisoval do diáře v době nepřítomnosti rektora Václava Šturma nejdříve jako vicerektor a po Šturmově návratu jako „minister collegii“. S jeho rukopisem se setkáváme na f. 84b-95a (2. 1. 1594 - 28. 9. 1595).

Ve funkci ministra vedl diář také Theophilus Krystecký, jehož zápisy se v rukopisu DC III 21 nacházejí na f. 95a-148b (14. 10. 1595 - 27. 10. 1600). Počet písářských rukou v analyzovaných rukopisech je následující: DC III 20 (15), DC III 21 (15) a DC III 16 (3).

Z rozboru je patrné, že ve vedení dochovaných diářů a návazných elaborátů se vystřídalo poměrně široké spektrum písářů. Jelikož diáře především v této nejstarší době plnily prvořadou funkci jako podklady k periodickým zprávám a kolejním historiím, nelze pochybovat o tom, že to byl rektor, kdo v případě, že diář nevedl

sám, pověřoval tímto úkolem jinou vhodnou osobu v kolejí v intencích regulí a předpisů obsažených v souboru Institutum S. I.

Svůj význam bude mít na tomto místě pokus o srovnání nejstarších dochovaných diářových zápisů pořizovaných v klementinské kolejí s časově srovnatelnými zápisami vedenými v olomoucké kolejí (1585-1619) a pobělohorskými diáři klementinskými (1621-1767).

Moravský zemský archiv Brno, rkp. Cerr. II, č. 230

(1568) 1585-1619, papír, 462 stran, 20,5 x 21 cm, vazba brožovaná, pergamen. „Ea, quae contigerunt in collegio Olomucensi Societatis Iesu a primo die Januarii anni 1585“.

Toto olomoucké diarium začíná na straně 51⁴⁹⁾ retrospektivním popisem událostí v měsících listopadu a prosinci roku 1584 (především s důrazem na probíhající morovou epidemii) a pokračuje dále lety 1585-1619. Na p. 51 se nachází Cerroniho⁵⁰⁾ poznámka: „NB. Est scriptura rectoris Bartholomaei Villerii, dein provincialis“. Písářem deníku je od p. 51 skutečně Bartholomaeus Villerius,⁵¹⁾ který do diáře zapisuje nejdříve jako vicerektor (leden 1585 - 10. 9. 1585; p. 51-96) a posléze jako rektor olomoucké kolejí (10. 9. 1585 - 4. 5. 1587; p. 96-185). (obr. 42) Villerius zapisuje bud

In nomine domini Iesu Christi.
Ea quae contigerunt in Collegio
Olomucensi Societatis Iesu a
primo die Januarii anno 1585.
(obr. 42) et namque in Novemb. et Decemb. anno 1584.

cultates, partim cum reverendissimo episcopo ageret de variis rebus collegii. Egit autem cum reverendissimo, quod fieri posset, si pestis magis saeviret et diutius maneret“, (29. 1. 1585; p. 63).

„P. Hurtadus Perez ante patrem Alexandrum rector, qui a patre generali datus fuit reverendissimo episcopo pro confessario et ut aliquando in eius aula maneret, reversus est Cremsirio, ut se contigeret et faceret exercitia spiritualia, quae et fecit“, (3. 4. 1585; p. 72).

49) Strana 1-50 je nepopsána.

50) Jan Petr Cerroni (1753-1826), moravskoslezský guberniální sekretář, genealog a sběratel. Dne 3. 11. 1789 byl jmenován sekretářem moravskoslezského gubernia, vedle tohoto úřadu vykonával Cerroni od 3. 7. 1794 ještě úřad revizora knih. Jako vyhlášený znalec starozitnosti se stal i správcem guberniálního archivu zrušených klášterů a jezuitských institucí. Dne 22. 2. 1813 byl jmenován řádným předsedicím členem Hospodářské společnosti a 2. 9. 1822 konzervátorem sbírky rukopisů, listin a pečetí Františkova muzea. Přísným sběrem se mu podařilo shromáždit ve své sbírce velké množství cenných archiválií a rukopisů - podrobný soupis viz inventář Mojmíra Švábenského: Cerroniho sbírka 13. stol. - 1845, I-III, Brno 1973. Tamtéž je popsán další osud Cerroniho sbírky.

51) Bartholomaeus Villerius (? Bastogne-Luxemburg - 21. 4. 1626 Štýrský Hradec), rektor kolejí v Olomouci od 10. 9. 1585 do 10. 8. 1589. Období druhého Villeriova olomouckého rektorátu je vymezeno daty 2. 1. 1597 - 5. 6. 1600. Viz Fechtnerová 1993, s. 323 a 324.

„P. Villerius mane in templo celebrante reverendo patre provinciali fecit publice professionem quattuor votorum. Adfuerunt omnes patres et fratres, tum etiam prater externos dominus subcamerarius“, (14. 7. 1585; p. 86).

„P. Bartholomaeus Villerius, qui a Decembribus anni 1584 vicerectorem egit per patrem Laurentium Hermanulum ministrum, mandato patris provincialis per litteras ad eundem declaratus est rector collegii...“, (10. 9. 1585; p. 96).

„P. rector et P. minister audiverunt confessiones“, (29. 11. 1585; p. 101).

„Duobus fere annis haec civitas, adeo etiam tota provincia, quoadmodum etiam tota haec Germania et Gallia peste castigata est. Anno 1584 leviter quidem, sed multis absumpsit, anno 1585 citius incepit et plures abripuit. Incepit omnem pestis a principio Julii ita, ut primum numerare mortuos inceperent 14 Julii, quot in septima moreretur. Mortui Olomutii per singulas septimanas a 14. 7. 1585: Dominica 4^a Trinitatis ... 31, 5^a ... 33, 6^a ... 40, 7^a ... 43, 8^a ... 50, 9^a ... 40, 10^a ... 51, 11^a ... 115, 12^a ... 70, 13^a ... 82, 14^a ... 105, 15^a ... 80, 16^a ... 108, 17^a ... 98, 18^a ... 110, 19^a ... 102, 20^a ... 93, 21^a ... 90, 22^a ... 81, 23^a ... 61, Dominica 1^a Adventus ... 40, 2^a ... 53, 3^a ... 29, 4^a ... 30, Dominica infra Nativitatem ... 17, Dominica 2^a post Nativitatem ... 25, 3^a ... 18, 4^a ... 18, 5^a ... 13, Dominica in Septuagesima ... 12“, (8. 12. 1585; p. 102).

„Accusati sunt duo ex nostris patribus a Dominicanu quidem, quod concionantur heretice - hic est non satis catholice“, (4. 6. 1586; p. 127).

„Processio venerabilis sacramenti habita est. Templum est a tecto ad domos vicinas altaribus, peristromatis, carminibus longo tractu exornatum ad admirationem multorum, quod hactenus factum non fueret“, (5. 6. 1586; p. 127).

„Venit P. provincialis P. Georgius Baderus, qui successit patre Henrico Blyssemio pie memoriae defuncto, venit autem cum eo P. Georgius Duras, socius ordinarius“, (28. 6. 1586; p. 129).

„P. rector incidit in infirmitatem satis gravem, postquam toto fere die fueret in consultationibus variis in cubiculo patris provincialis“, (12. 7. 1586; p. 133).

„9 die venit P. Possevinus Posnavia, iturus Romam ad summum pontificem, missus a rege Poloniae, ob quem multa habebat et ardua negotia ad religionem catholicam promovendam“, (9. 8. 1586; p. 139).

„Nostri duos miseros ad supplicia commitati sunt consolando, unus rota contractus, alter gladio internecitur“, (18. 3. 1587; p. 172).

„P. Baltazar Hostovinus et P. Joannes Lena missi sunt a reverendissimo episcopo ad certa quosdam suae ditionis loca, ubi ad 600 homines ab uniusque communicatione ad unam reduxerunt, quod vehementer omnes Dei dexteram admirati sunt, quod hactenus a plerisque frustra hortatum fuerat“, (31. 4. 1587; p. 183).

Za posledním zápisem ze dne 4. 5. 1587 (p. 185) v deníku vedeném rektorem Villeriem následuje před dalším diářem tříletý hiát, k němuž připsal na p. 186 Bohuslav Balbín následující poznámku:

„Hic est hiatus trium annorum, id est ab anni 1587. Maio usque ad Junium anni 1600. Itaque desunt adhuc 3 anni rectoratus R. P. Villerii (qui factus est rector anno 1585 10. Septembris) et totus rectoratus P. Joannis Werner (qui rector creatus est anno 1589 10. Augusti) et totus rectoratus R. P. Petri Torrentini, qui promulgatus fuit rector anno 1595 in Januario, cui successit R. P. Petrus Ximenius, promulgatus anno 1600 5. Junii, cuius diarium post aliquot folia invenies.“ K tomuto Balbínově přípisu poznamenal Cerroni tužkou: „NB. Est manus propria P. Bohuslai Balbini“, (p. 186).

Diář Ximeniův⁵²⁾ je uveden záhlavím: „Diarium sub rectoratu patris Ximenii. Anno 1600“, (p. 201). Rektor Ximenes zapisuje v první osobě, diář začíná vést ihned po svém příchodu do koleje (obr. 43):

Diarium sub Rektoratu P. Ximenesij.

Maius Anno 1600.

2 die Junij veni Olomutum.

4 die Cardinalis exceptus est in coll.

5 die declaratus sum Rector.

*Cad^e die Cardinalis resu*ciasue* datⁱ si*n* protestatione conuertendi Alii...
ni*n* pontificem in sua Ecclesie usq*ue*, abstingendo ipsos ad sacerdotum,
utq*ue* Moravia seru*re* teneant: quin ne*j* arbitratu admittere*

„2. die Junii veni Olomutum“, (2. 6. 1600; p. 201).

„4. die cardinalis exceptus est in collegio“, (4. 6. 1600; p. 201).

„5. die declaratus sum rector“, (5. 6. 1600; p. 201).

„15. die renovatio votorum habita, quidam sacerdos non renovavit. Prohibitum celebrare et, dum non recipisceret, et abstinere a conversatione aliumque et in se-
cunda mensa cibum capere“, (15. 8. 1600; p. 207).

„P. Melchior Trevinnius, rector Pragensis, venit Olomucium cum domina Maria Pernestain“, (21. 11. 1600; p. 214).

„2. die P. Melchior cum domina Pernestain Olomutio Pragam iter coepit“, (2. 12. 1600; p. 215).

„27. die hora 3. matutina ante luce mortuus est P. Venceslaus Sturmius, cum 19. die in coena Domini sub vesperam correptus fuisset, ut videbatur epilepsia, nec ex eo tempore loqui potuit aut videre saltum dare, audire at paulo melius. Eodem die in templo communicaverat et confessiones exceperat usque ad prandium. Sepultus est eadem die post scholas pomeridianas: super feretrum casula cum missali et calice posita est. Ipse uno veste suttana et alba sacerdotali cum amictu inductus et pileo quadrato tectus absque stola et manipulo in loculo iacuit“, (27. 4. 1601; p. 219).

Rector Ximenes vede diář sám až na stranu 228. Na p. 228 začíná vést diář v do-
bě rektory nepřítomnosti v koleji P. Wenceslaus Hermannus.

„12. 10. 1602 discessit P. rector Graecium, constitutus vicerector P. Wenceslaus Hermannus.“ Po svém návratu ze Štýrského Hradce zapisuje od p. 229 opět rektor Ximenes. S rukou P. Hermanna se setkáváme znova na p. 233, kde jsou jeho zápisu do diáře uvozeny větu: „Sequia notata a patre Hermanno, vicerectore patris Ximenii“, (Maius 1603). (obr. 44) Po odjezdu rektora do Říma vede tedy diář opět vi-

*Mainz et Junius
Sequia notata a P. Hermanno vicerectore patris Ximenii*

52) Petrus Ximenes (29. 3. 1554 Toledo - 29. 11. 1633 Millstatt), rektor olomoucké koleje v obdobích 15. 6. 1600 - 17. 5. 1607 a 23. 3. 1618 - 10. 1. 1622. Viz Fechtnerová 1993, p. 324 a 325.

cerekto, s nímž se v zapisování do diáře střídají ještě dva další písáři. (obr. 45) Po

*Obijt z Jop. Sepulchre et Primus Thesmoforius Hobly, bkl. Consultor ad D. V. Segni a. tre
et petra M. Schenckius et in Polonia archivum...
T. iuit Johanno et P. Grino, ad. T. Lissensfrain
ob Olomouc et Coni
Eod. die uenit Cremerus P. Petrus, reg. in
D. Alme ob denatorem Cardinalem
E. die finem impunat Lib. Thiet, et Ph. e
(J. Inuit P. Christopherus Dominius Ph. professor d' Wolfgang
ius Vogelius cura discipulus, cu. D. Stolz. de Simbendorff in Silvian
p. ratione. Eod die dari apote compag pafis, kles)*

(obr. 45)

svém návratu z Říma pokračuje ve vedení diáře opět rektor Ximenes. (obr. 46) Své zá-

An. 1604. febr.

Januarii.

(obr. 46)

*26. Rediit Roma P. Rector procurator Provinciae.
3. o. conuent Cremerij III. I. Cardinale salutati, m. et ab.
quingentos taleros elemosynas, eisq; obtulit crucem in
eis furo canam, suspendebat qd eis novo patre d'Inicu in
prostredie abscessit inde sed olom uenit d'Prenet
Matis et M. C. lus pavlicij ratonis.*

pisy od záznamů předchozích písářů striktně odděluje: znova nadepisuje rok 1604 a záhlaví k měsíci lednu, k témuž dni 26. 1., ke kterému již jiná ruka zapsala do diáře větu: „Rediit Roma R. P. rector”, (26. 1. 1604; p. 255), poznamenává znova do diáře tuto skutečnost: „Rediit Roma P. rector, procurator provinciae”, (26. 1. 1604; p. 255). V zapisování do diáře pokračuje rektor Ximenes až na stranu 287 (Martius 1607).

Od strany 289 začíná v rukopise Cerr. II, č. 230 diarium vedené za rektora Jana Deckera: „Sub rectoratu patris Joannis Dekerii, quo successit in aestate anni 1607.”⁵³⁾ (obr. 47) Ihned na straně 289 se nachází zápis ke dni 18. 1. 1608, který je písářem stylizován v první osobě: „XVIII. Januarii dedi 7. florenos Polonicis Simoni cuidem

53) Joannes Decker (25. 12. 1560 Hazebrouck - 10. 1. Štýrský Hradec), rektor olomoucké koleje od 17. 5. 1607 do 3. 6. 1612. Viz Fechtnerová 1993, s. 324-325.

*Sub Rectoratu I. Joannis Dekerij, quo successit in estate an. 1607.
XX. Decembry P. Leonardus Clesouihus cum Mattheo Herze
profecius est in Habrovban, vi ibi festis habebus a' vinnaret.
ad petitorem Dni Zaubetz.*

(obr. 47)

Polono, filio Stanislai Domaskausky, mercatoris Lublinensis, rogatus a patre rectore collegii Lublinensis Alberti Czerniekauski. Reddedit postea illos P. provincialis Poloniae in itu sui Romam.“ Rektor zapisuje do diáře pravidelně, až do svého odjezdu do Říma 13. 9. 1611:

„Pro strenua novi anni die circumcisionis misit patri rectori dominus Kafka centum florenos. Patres sacrum singuli, fratres coronam recitarunt“, (Januarius 1608; p. 289).

„Die X. magnificus dominus Zaubetz [sic] dono misit collegio unum vas vini“, (10. 1. 1608; p. 289).

„Die XII. alterum vas vini misit reverendissimus abbas Villegradensis dominus Andreas Hortensius“, (12. 1. 1608; p. 289).

„Circa VI. Januarii quidam schedulam attulit patri ministro, quam se diabolo consecraverat et proprio sanguine subsignaverat donatque anima“, (12. 1. 1608; p. 289).

„Renovatum est antiquum pactum cum domino doctore nostro medico Leandro, ut nobis mederetur eodem praetio, quo ante petebat“, (18. 4. 1608; p. 291).

„Ego et P. Thomas pransi sumus apud priorem Dominicanorum, urgente abate“, (Junius 1608; p. 291).

„Feci exhortationem ad sodales in laudem Beatae Virginis in templo“, (2. 7. 1608; p. 291).

Důležitý zápis, z kterého je patrné, že písářem deníku je skutečně rektor, přicházejí ke dni 5. 5. 1609 (p. 299):

„P. rector cum patre Hieronymo iverunt Cremsirium ad cardinalem, cuius mater mortua erat.“

„Reversi sumus domum“, (11. 5. 1609), rozumí se rektor a P. Hieronymus.

„Nona die P. rector cum patre Thoma et patre Hieronymo concionatore et Martino Smidl coadjutore iverunt in Rhadicium, ut ibi exercitiis spiritualibus vacarent. In absentia patris rectoris constitutus est P. Joannes Urbani superior, qui una cum patre ministro collegium regerunt“, (9. 5. 1610; p. 306).

„Rhadica reversus est rector“, (15. 5. 1610; p. 306).

V době nepřítomnosti rektora v koleji nepřibyly do diáře žádné zápisy, v případě své kratší absence v koleji se tedy rektor Decker nenechal ve vedení diáře nikým zastupovat. Změna v písářské ruce nastává až na straně 312 ke dni 13. 9. 1611:

„P. rector cum patribus Polonis procuratoribus profectus est Brunam. Inde Romam“, (13. 9. 1611; p. 312). Na téže straně se nachází marginální poznámka: „R. P. rector discessit, successit P. Vitus Pachta pro tempore illo.“

P. Vitus Pachta vedl diář v době nepřítomnosti rektora, zapisuje v první osobě: „Eadem die adhuc ante prandium invisit collegium supremus cancellarius Regni Boemiae. A prandio vocavit me et dedit 50 taleros pro templo...“, (22. 10. 1611; p. 315).

„Hac ipsa die accepi plurimas literas ..., sed nulla gratiora reditu patris rectoris concludo officium meum et patrem meum in horas, dies nimis magno desiderio expecto“, (13. 4. 1611; p. 322).

*Excedit adhuc nunc prandium invenit Collegium Superius Lutetiae
alumnorum Regii botanice. i prandio vocavit me a deo dicit so
dleros pro templo. celebra omnia ubi nunc. Pater etiam
dico fratres t. Indulcas lofatio vocat, inde curvab. Hc. liz*

(obr. 48)

Od strany 323 zapisuje do diáře, počínajíc dnem 14. 4. 1611, další písář, jehož ruka je odlišná od rektora i Pachty: „Habuit P. rector exhortationem et in fine promulgavit suum discessum et suo loco, donec alias rector constituantur, retigit patrem ministrum”, (4. 5. 1611; p. 323). (obr. 48)

„Discessit Brunam versus ad patrem provincialem P. rector Joannes Deckerius...”, (5. 5. 1611; p. 323).

„P. Grineus et P. Melczigk iverunt post prandium ad dominum praepositum et {{curru}} eodem curru spatiatum iverunt in pagum quendam absque scitu meo et facultate et vesperi tarde redeuntes, venerunt cum praeposito ad collegium, qui sumpsit eddationem in nostro refectorio et a patre ministro extorsit potius, quam obtinuit, ut sequenti die patrem Grineum et patrem Melczigk secum educeret ad molendinum uno circiter milliari distans, et redierunt vesperi”, (8. 5. 1611; p. 323).

Podle tohoto zápisu, kde se nachází obrat „absque scitu meo”, bychom mohli předpokládat, že písářem je P. minister, kterému byla rektorem Deckerem před jeho odchodem k provinciálově předána správa koleje, v též zápisu je však o osobě P. ministra psáno ve třetí osobě, zůstává tedy otázkou, zda u tohoto písáře jedině použití „ich formy“ je pouhé přepsání P. ministra, nebo zda tento úsek diáře vedl zcela jiný písář. V každém případě však tato písářská ruka zapisuje do diáře až na stranu 325, ke dni 3. 6. 1612, kdy byl do funkce ustanoven vicerektor Christophorus Dombrinus (obr. 49):

*3. post dictas vesperi litaniis in choro, constitutus et promulgatus est Collegij Vle
der R. P. Christophorus Dombrinus. (CH) DOTT RER SV S.
4. Examinitur et l. Rector Lutetiae pro dicto loco, et deinde a ministeri iverit in
cum P. Decker, cum quatuor Novitibus Brand. Eodem die etiam iverit Rector
P. Decker cum loco P. Jan. P. Procurator (obligij milit. Brand) per P.
Lutetiae 30 - f. ad cultura vinorum nostrorum.
5. Senatus Praefecto hospitiorum P. Pius Regens Conciens pro dicto tempore et area ita
promulgat, et designat suorum pro utriusq. Conciens. Cura utriusq. iuri. P. P.
Præter ad Conciendum cum P. Decker, id est, impetrant Contra. Interim uenit N. /
(obr. 49)*

„Post dictas vesperi litaniis in choro constitutus et promulgatus est collegii vice-rector R. P. Christophorus Dombrinus“, (3. 6. 1612; p. 325). Ihned po tomto zápisu následuje změna písářské ruky, která vede diářové zápisu až na stranu 334 (Maius 1613):

„Misi duos patres ad monasterium Bernardinorum“, (8. 11. 1612; p. 329).

„Misi annuas collegii et alias litteras ad patrem visitatorem“, (4. 12. 1612; p. 330).

„Adiit me R. P. praepositus ecclesiae cathedralis et monuit in secreto, ut attendem collegio. Timeri enim tumultu in civitate et quod decreto caesareo mittendi sint Vienna...“, (1. 3. 1613; p. 332). Podle posledního zápisu je možno téměř jistě ztotožnit tuto písářskou ruku s osobou vicerektora Christophora Dombrina.

Na straně 334 dochází k další změně písářské ruky. Po dokončení posledního diářového zápisu vicerektora Dombrina se zde nachází zpětný zápis k měsíci srpnu z pera nového olomouckého rektora Gregoria Rumera (obr. 50): „Augustus 1613.

S. V. Rector Glareus p. 53.

Augustus. 1613.

*Li uenit P. Gregorius Rumer Olomutius, futurus Rector
Lutetiae. Et promulgatus est deputatus pro loco locum.*

September. 1613.

post litanias promulgatus est Rector Collegij P. Gregorius Rumer.

(obr. 50)

Vicesima Augusti venit P. Gregorius Rumer Olomutium, futurus rector eiusdem collegii.“

Diarium pokračuje na téže straně zápisu ze září roku 1613:

„3. die vesperi post litanias promulgatus est rector collegii P. Gregorius Rumer“,⁵⁴⁾ (3. 9. 1613; p. 335).

„Promoti sunt magistri philosophiae in sacello domestico P. Martinus Maleczek et P. Bartholomeus Posarell, ille metaphysicae, hic logicae professor promotore patre rectore Gregorio Rumer, ordinante patre Theodoro Busaeo visitatore. In refectorio data quarta fercula mane et vespere etiam haustus vini amplius singulis“, (6. 11. 1613; p. 338).

„P. prior Carthusianorum misit collegio quartam partem cervi“, (7. 11. 1613; p. 339).

„Discessit P. rector cum procuratore emptum vina relicto vicerectore patre ministro“, (12. 11. 1613; p. 339).

V době nepřítomnosti rektora Rumera v koleji přibyly do diáře zápisu ke dnům 12., 13., 16. a 17. listopadu 1613, které zapsal písář, jehož rukopis se v diářových zápisech poprvé objevil na straně 228 a poté na straně 323. Od strany 323 zapisoval v období 14. 4. 1612 - 3. 6. 1612 (p. 323-325), tedy v době, kdy minister převzal správu koleje po odchodu rektora Deckera (4. 5. 1611; p. 323); potvrzuje se tak předpoklad, že tohoto písáře můžeme ztotožnit s osobou zastávající úřad ministra koleje, neboť jeho ruka zapisuje opět v době nepřítomnosti rektora v koleji poté, co byla správa koleje přenesena na ministra (12.- 20. 11. 1613). (obr. 51)

*12. dicitur P. Rector in Procuratoria empta vina; reliquo Redire P.
Ministro. P. Gregorius fuit curiam in Sacro Templo & fuit P.
Cristophorus Dombrinus. Et subcamerarius missit Collegio guardiam
propter cervi.*

*13. Et Rediit P. Rector in Procuratoria empta vina; reliquo Redire P.
Ministro. P. Gregorius fuit curiam in Sacro Templo & fuit P. Gregorius cum
Cristophorus Dombrinus. Et subcamerarius missit Collegio guardiam
propter cervi.*

*14. Et Rediit P. Rector in Procuratoria empta vina; reliquo Redire P.
Ministro. P. Gregorius fuit curiam in Sacro Templo & fuit P. Gregorius cum
Cristophorus Dombrinus. Et subcamerarius missit Collegio guardiam
propter cervi.*

*15. Et Rediit P. Rector in Procuratoria empta vina; reliquo Redire P.
Ministro. P. Gregorius fuit curiam in Sacro Templo & fuit P. Gregorius cum
Cristophorus Dombrinus. Et subcamerarius missit Collegio guardiam
propter cervi.*

*16. Et Rediit P. Rector in Procuratoria empta vina; reliquo Redire P.
Ministro. P. Gregorius fuit curiam in Sacro Templo & fuit P. Gregorius cum
Cristophorus Dombrinus. Et subcamerarius missit Collegio guardiam
propter cervi.*

*17. Et Rediit P. Rector in Procuratoria empta vina; reliquo Redire P.
Ministro. P. Gregorius fuit curiam in Sacro Templo & fuit P. Gregorius cum
Cristophorus Dombrinus. Et subcamerarius missit Collegio guardiam
propter cervi.*

*18. Et Rediit P. Rector in Procuratoria empta vina; reliquo Redire P.
Ministro. P. Gregorius fuit curiam in Sacro Templo & fuit P. Gregorius cum
Cristophorus Dombrinus. Et subcamerarius missit Collegio guardiam
propter cervi.*

*19. Et Rediit P. Rector in Procuratoria empta vina; reliquo Redire P.
Ministro. P. Gregorius fuit curiam in Sacro Templo & fuit P. Gregorius cum
Cristophorus Dombrinus. Et subcamerarius missit Collegio guardiam
propter cervi.*

*20. Et Rediit P. Rector in Procuratoria empta vina; reliquo Redire P.
Ministro. P. Gregorius fuit curiam in Sacro Templo & fuit P. Gregorius cum
Cristophorus Dombrinus. Et subcamerarius missit Collegio guardiam
propter cervi.*

„Rediit P. rector, empta hoc anno vina 12 vasa et 8 urnae. Unum vas per 20 florenos“, (20. 11. 1613; p. 339). Od tohoto zápisu vede diář opět rektor Rumer, jenž stylizuje diářové zápisu převážnou měrou v neosobní formě, přesto však u několika zápisů udělal výjimku.

54) Gregorius Rumer (1569 Bahoň 1569 - 29. 9. 1627 Brno); jeho olomoucký rektorát pokrývá časové období od 3. 9. 1613 do 23. 3. 1618. Viz Fechtnerová 1993, s. 325.

„Legi coram consultoribus memoriale patris visitatoris relictum collegio a visita-
tione“, (3. 12. 1613; p. 340).

Na p. 342 se nachází další přípis Bohuslava Balbína: „Vide annum sequentem
(1614) post duo folia eiusdem rectoris reverendi patris Gregorii Rumeri.“ (obr. 52)

*Cromfinio ex folio: acutis unu angere & una perdi a m. v.
Rectoris J. Slabini & J. Cimarus.*

*Vide Annū legēntēm (1614.) post duo folia
ejusd. Rectoris atq. P. Gregorij Rumeri* (obr. 52)

Za zápisu z prosince roku 1613, končící na straně 342, se totiž na stranách 343-346
nachází seznam aprobovaných scholastiků od založení koleje. (obr. 53) Diář

Scholastici Approbiti fali ab initio collecti

*Anno dñi. 1567. in die S. Bartholomei, quo fala est renouatio
in scelto b. Mar. Votorum a patre primuali dolore! iurantio Magno, fala sum-
ma regi. in codem sacro renouationi scholastici Appri. pr̄ Huncradu
percz Rektor. pater Stephanus Rimelius, Bartholomeus Glaz
qui postea depe dñi Melchior pichter Zirolen Gapar Wimelerus vien. Benedic
cir sciamus Gallus, Leopoldus Caesar, Austriae.* (obr. 53)

Rumerův tedy pokračuje od strany 347 zápisu z měsíce ledna roku 1614:
„Renovatio votorum - promulgatus novus minister P. Joannes Urbani“, (1. 1. 1614;
p. 347).

„Venit P. Petrus Ximenius futurus P. spiritualis collegii...“, (17. 2. 1614; p. 349).

„P. Ximenius promulgatus est P. spiritualis et confessarius collegii“, (21. 2. 1614;
p. 349).

„Legi coram patribus instructionem tertiam pro confessariis“, (16. 3. 1614; p. 350).

„Dominus Pilar donavit collegio quattuor libros. Unum hieroglyphicum, alterum Italicam Romanorum, tertiam missale Romanorum parvum, quartam evange-
lia Boemica“, (18. 3. 1614; p. 350).

„P. Ximenius et P. Leonardus ituri ad congregationem provinciale Brunam loco
patris Ximenii, pro confessario interea promulgatus P. Werzker“, (4. 9. 1614; p. 355).

„Discessit P. rector Viennam ad congregationem accipiens secum Brunam usque
iuvenem quendam, candidatum Societatis, relicto sui loco patre ministro inceptum
reparari tectum collegii“, (9. 9. 1614; p. 355).

Od strany 355 (9. 9. 1614) vede až do rektora návratu (26. 9. 1614; p. 356) diář
jiný písář, kterým byl pravděpodobně P. minister. Po svém návratu z provinciální
kongregace vede diář opět rektor Rumer:

24. Prandit in refectorio nō. dñi Langbarbig, hoc Bragia testinu transierit.
25. A.R.D. Pillat misit allegio var. Camisia Historientis. . . p. reuber id est à
5. Anna: P. ximenei venit ex Coognacie u. P. Rector Glacensis.
26. Andic P. Rector ex Langbarbig, Braga adducit non' P. Sollicito. esti
dix. dñis p. Magistrali et Auditoris gloriosi. ill. Regis in Misericordia
ne, hui ad P. Ann. manu. p. fale in Meliorae cardinalitati.
27. Prandit agit id Tempore P. Rector, ex P. Regis.
30. dñis p. Valentinus Vienna, Auditoris Cardinis, Auditoris Apud et Auditoris
(obr. 54) Lovaczy Grobni. Regis et P. Rector Glacensis, Iosephus Lopisius.

„Rediit P. rector ex congregatione...“, (26. 9. 1614; p. 355). Od strany 356 pokra-
čuje Rumer v diářových zápisech až na stranu 364 ke dni 24. 4. 1615: „Discessit P.
rector cum patre rectore Glacensi et patre Grineo ad congregationem provinciale
Gratium.“ Počínaje tímto zápisem až ke dni 21. 5. 1615 (p. 365) vede diář v rektoro-
vě nepřítomnosti opět stejná písářská ruka jako v období mezi 9. 9. 1614 - 26. 9. 1614
(p. 355-356), kterou jsem ztotožnila s rukou P. Urbaniho - ministra koleje.

Po svém návratu z provinciální kongregace dne 21. 5. 1615:

„Redierunt ex congregatione provinciali R. P. rector, R. P. rector Glacensis et P.
Grineus: cum quibus etiam venit Novadomo P. Gregorius Slabinus“, (21. 5. 1615; p.
365), pokračoval zápisem ke dni 23. 5. 1615 až do 23. 3. 1618 (p. 365-397) ve vedení
diáře opět rektor Rumer. (obr. 55)

19. Iuratai ad proximam à oīo Magno P. Regis, ex P. Lichtenberg et ex
ex ipso conscripto, ex ipso ex loco P. Regis. Renovavit in Huncradu.
21. Prandit ex ipso conscripto (Huncradu) P. Petrelli et P. Chanowsky. Redie,
xunt ex Congregacione Provinciali R. P. Rector, R. P. Rector Glacensis, et
P. Grineus. Cum quo itam venit Novadomo P. Gregorius Slabinus.
23. dñis p. Glaz. P. Rector Glacensis in P. Slabini. Iuravit C. Huncradus. Redie,
dui à Glazius & iuravit eum tib prædicti P. Petrelli & P. Chanowsky.
29. Ex omni P. Glazius in P. Regis. Glazius in Monasterio Carthusiano de Glazius.
in ad O. Petrelli. Redie. Et dñis p. Glazius ex lib. Regis. iuravit omni
Exponit Verbaliter Capitulo, ex O. Petrelli. Glazius in P. Regis quod
dñis p. Glazius, Redie. Et dñis p. Glazius final.

„P. Theophilus Crysteccus nemini dicto vale abiit ad Carthusiam“, (3. 6. 1615; p.
366).

„Rediit P. Theophilus ex Carthusia totus afflictus acies evanuisse suum
Carthusianismum“, (4. 6. 1615; p. 366).

„P. Theophilus cum patre Alberto Chanowsky missi ad audiendum confessiones
peregrinorum, qui veniunt ad Sanctam Trinitatem“, (13. 6. 1615; p. 367).

„Venit P. provincialis cum socio et patre Ximenio confessario collegii“, (16. 6.
1615; p. 367).

„Discessit P. provincialis Glatium finita visitatione“, (3. 7. 1615; p. 367).

„Discessit P. Ximenius Romam“, (25. 8. 1615; p. 369).

„Habitum iudicium studiosorum Andreae Czolkos et Pauli Kentii, qui vulneraverunt duos mechanicos, unum in capite et manu, alteri etiam digitum abscederent. Conventum, ut pendent 60 taleros“, (31. 8. 1615; p. 369).

„Rediit P. procurator ex vineis et adduxit 6. vasa vini. Haberimus itaque hoc anno 12. vasa ex nostris vineis“, (31. 10. 1615; p. 371).

„P. rector cum patre procuratore profectus in Hungariam“, (7. 11. 1615; p. 371).

„Redierunt P. rector et P. procurator“, (16. 11. 1615; p. 371).

Mezi těmito dvěma daty nenašly žádný jiný zápis. V době této týdenní rektorovy nepřítomnosti v koleji tedy do diáře nezapisovala žádná jiná osoba.

„Procurator ivit rursum in Hungariam emptum aliquot vasa vini“, (6. 12. 1615; p. 372).

„Rediit P. procurator ex Hungaria, adduxit 6 vasa vini empta“, (15. 12. 1615; p. 372).

„P. regens, P. procurator et Jacobus iverunt Tovaczoviam emptum pisces“, (17. 12. 1615; p. 372).

„Actores vecti sunt Cremsirium pro exhibenda actione de Tobia in nuptiis nepotis illustrissimi cardinalis, qua exhibita est 9. 2. satis feliciter. Redierunt actores 11. februarii. Cum illis erat P. rector..., apparatum donavit illustrissimus cardinalis collegio“, (6. 2. 1616; p. 374).

„Accepi litteras a patre provinciali datas 7. januarii, quibus patrem Geranum prouintiavit superiorem indipendentem Holeschoviae“, (1. 2. 1617; p. 384).

„R. D. Sarkander, parochus Holeschoviensis, venit ad exercitia spiritualia“, (12. 6. 1617; p. 388).

„Exhibita actiuncula de Eduardo rege Angliae coram rege in auditorio, in quo extrectum erat theatrum, cum in area propter pluviam exhiberi non posset. In fine distributa praemia nomine illustrissimi cardinalis. Placuit actio regi et aliis. Post actionem immediate rex ex collegio discessit etiam ex civitate voluitque sibi mitti emblemata picta“, (13. 9. 1617; p. 391).

Na straně 399 začíná diarium rektora P. Ximenes, které nese záhlaví „Sub vice-rectoratu patris Petri Ximenii. Anno 1618. Aprilis.“ (obr. 56) Ximenes vede diář až do

Sub Vice-rectoratu P. Petri Ximenij. 399

(obr. 56) *Anno 1618.*

Aprilis.

1. Aprilis. P. Rector provincialis discusse socio P. Dumbrino, ac P. F. S. -
guana recte, remuneri et P. Kobenzeli, qui Vára uerenare cu' P.
ximenes. Supere prandii apud Fr. Dracau in Snocelin
3. P. Martinus Ignatius cu' p' regatu dñi bonae conuicti profectus ad eius
pugn' ad casus et radicem.
- P. Pillar in refectorio iunctatus.
data recessus a prandio ob nouu' rectori, et quaque postula, p'ca 3. incepit.

13. 5. 1619: „Praga septem studiosi fratres missi ob tumultum Pragensem“, (6. 6. 1618; p. 402).

55) Srov. pozn. č. 52.

„Ex Pragensibus venere duo fratres physici et Wenceslaus coadjutor“, (25. 6. 1618; p. 403).

„Profectus Brunam salutatum regem Ferdinandum...“, (12. 8. 1618; p. 406).

„Reversus Bruna“, (22. 8. 1618; p. 406).

„Ressurectionis processio: Sic instituta fuit. Congregationes cum luminibus ordinatae sunt in portica area et inde per sacristia transierunt in templum. Nostri in aula ordinati sunt et sic cum luminibus discenderunt in templum, antecedebant eos alumni linteati. Post eos nostri tres linteati crucem et candelabra praefereberunt, tum reliqui nostri. Descensum per medium ianuam et congregations et alumni per magnam portam et sinistram vestibuli versum collegium perrexerunt ad se-pulchrum...“, (30. 3. 1618; p. 415).

„Pascha. Datus haustus extraordinarius mane et vesperi: ut reliquis diebus nec mane nec vespere“, (31. 3. 1618; p. 415).

„Profecti ad congregationem provincialem Viennam P. rector et P. Grinaeus“, (9. 4. 1619; p. 416).

„Reversi iidem...“, (25. 4. 1619; p. 416). Mezi těmito dvěma zápisů do diáře nebylo nic připsáno. Do diáře tedy zapisoval pouze rektor, jenž v době své nepřítomnosti nepověřil úkolem vést diář žádnoujinou osobu.

„Insinuata electio Societatis intra triduum extra provinciam“, (11. 5. 1619; p. 416).

Poslední zápis do diáře roku 1619 je následující: „Rector cum ministro et fratre uno Kesler discessit in Ungariam“, (13. 5. 1619; p. 416).

Po návratu jezuitů zpět do Olomouce připsala další písářská ruka do diáře: „Opportuna charta diarii finitur cum discessu nostrorum. Reducti Dei gratia simus et ingressi primi Olomutium 18. 1. 1621.“

V rukopisu Cerr. II., č. 230 jsou na straně 417 dále vevázána vota professů 3um et 4^{uer} a na straně 418 se nacházejí tři vlastnoručně psaná vota Petra Edera, Thomase Williamse a Petra Schrödera z roku 1590. (obr. 57) Zbylé strany rukopisu (p. 419-462) jsou nepopsány.

V rukopise Cer. II., č. 230 tedy nenašly diarium prvního rektora olomoucké koleje Hurtada Pereze (rektorem 4. 10. 1566 - 8. 9. 1580), které je jako torzo obsaženo v rukopise vídeňské dvorské knihovny pod signaturou Nr. 13. 559 („Historia collegii Olomucensis“) a diarium jeho nástupce Alexandra Hellera (rektorem 8. 9. 1580 - září 1585). V další chronologické řadě neobsahuje tento konvolut diaria, jež měla být vedena po dobu funkčních období rektorů Werner Gartena (10. 8. 1589 - leden 1596), Petra Torrentina (14. 1. 1596 - konec roku 1596) a druhého rektora Bartholomaea Villeria (2. 1. 1597 - 5. 6. 1600). Kratší časové hiány v dochovaných diářích jsou patrný z tabulky (viz příloha).

Ze srovnání formální i obsahové struktury strahovských rukopisů DC III 20, DC III 21 a DC III 16 s rukopisem Cerr. II., č. 230 vyplývají následující skutečnosti: Strahovské konvoluty se od Cerroniho rukopisu č. 230 odlišují především širokou škálou v nich obsažených písemností, od průběžně vedených diářů až po kolejní zprávy. Ze strahovských rukopisů je přímo patrné využívání diářů a výtahů z nich pořizovaných k sepisování pravidelných periodických zpráv a kolejních historií.

Rukopus Cerr. II., č. 230 neobsahuje s výjimkou vevázaných slibů a soupisu scholastiků žádný jiný typ v koleji sestavované jezuitské písemnosti než pravidelné průběžně vedené diářové zápis. Na rozdíl od rukopisů strahovských však bylo možné v Cerroniho rukopise č. 230 určit větší počet písářských rukou: Diarium vede v době své přítomnosti v koleji pravidelně rektor, pouze v případě své delší nepřítomnosti přenesl rektor úkol vést diarium na svého zástupce - vice-rectora. Byl-li rektor z koleje vzdálen kratší časový úsek (tedy v případě, že nebyl jmenován vice-

Amo dñi , 590

Ego petrus Sderus Vota Coadiutorum
spiritualium in manibz Receri p: Bartolomei
magi Villerij provincialis in collegio
Societatis Iesu olomutij anno Dom.
1590 die 6 Angusti emisi .

- ita est. Petrus
 Sderus Jocan Jr
 v

Ego Thomas Williams Vota Coadiutorum Spiritualium
in manibz Receri p: Bartolomei Villerij Provincialis
Anstice in Collegio Societatis Iesu Olomutij anno
1590 die 6. Angusti emisi

Ita est Thomas Williams
 Anglus

Ego Petrus Sderus Prutenus Warmiensis Vota
Coadiutorum Spiritualium in manibz Receri p:
Bartolomei Villerij Provincialis Anstice
Collegio Societatis Iesu Olomutij anno
1590 die 6. Augusii emisi

ita est Petrus Sderus Prutenus
 manu scripsit.

(obr. 57)

rektor), nebylo do diáře zapisováno vůbec nebo rektor pověřil jeho vedením P. ministra.

Na strahovské rukopisy DC III 20, DC III 21 a DC III 16 je nutno z hlediska paleografického a diplomatického rozboru nahlížet následujícím způsobem: Abychom mohli provést jejich srovnání s Cerr. rukopisem č. 230, musíme sledovat typově shodné písemnosti, tedy průběžně vedené diářové zápisy a odhlédnout od následně vypracovávaných elaborátů. Potom docházíme samozřejmě s jistou rezervou (na základě menšího počtu jednoznačně určených písářských rukou) ke stejným závěrům jako u rukopisu Cerr. II, č. 230. Navíc se však v strahovských rukopisech setkáváme s osobami, které nezastávaly úřady vyjmenované u rukopisu č. 230, ale byly k této práci speciálně zmocněny rektorem, s tím úkolem, že diaria, a tedy zápisy v nich obsažené, dále zpracovávaly, sestavujíce na jejich základě periodické zprávy a kolejní historie. To se týká především osob Jiřího Wareho, Jana Pavla Campana a Ludvíka Haillaea.

Tematické okruhy zápisů, které se vyskytují v průběžně vedených diářích, obsažených v strahovských rukopisech, jsou v podstatě totožné s rukopisem Cerr. II, č. 230, neboť osobní předpoklady písáře diaria byly usměrněny a omezeny předpisem, obsaženými v souboru Institutum S. I. Přesto se v diářích setkáváme se zápisy, které odrážejí osobní invenci jednotlivých písářů, jejich zájem o vedení diáře a u některých písářů můžeme nepřímo usuzovat na hodnotící kriteria, podle kterých vybírali téma k jednotlivým zápisům.⁵⁶⁾

Na tomto místě pokládám za nezbytné provést alespoň rámcové srovnání nejstarších dochovaných diářů klementinské koleje (s přihlédnutím k diářům olomouckým, která jsou obsažena v rkp. Cerr. II, č. 230) s pobělohorskými diáři klementinskými.

Pobělohorská diaria klementinské koleje se dnes nacházejí jednak ve fonduch rukopisného oddělení NK Praha (XXI A1, XXIII D 169, XXI A2 a XXI A3), jednak jsou uchovávány ve fonduch Státního ústředního archivu (Rkp-20, Rkp-21). V chronologickém sledu je jejich pořadí následující:

XXI A1 „Diarium collegii Pragensis ad s. Clementem“ 1621 - 1636 (NK Praha)
 XXIII D 169 „Diarium collegii Clementini S. J. Pragae“ 1647 - 1671 (NK Praha)
 RKP - 20 Diář koleje u sv. Klimenta 1713 - 1727 (SÚA)
 RKP - 21 Diář koleje u sv. Klimenta („Diarium P. ministri...“) 1727 - 1738 (SÚA)
 XXI A2 „Diarium P. ministri... collegii Clementini“ 1738 - 1747 (NK Praha)
 XXI A3 „Diarium P. ministri.“ 1758 - 1767 (NK Praha)

Z výše podaného výčtu jezuitských diářů jsou svou formální úpravou s předbělohorskými diáři pražské a olomoucké koleje srovnatelné diáře obsažené v rukopisu XXI A1. Stejně jako u diářů předbělohorských jsou zde diářové zápisy vedeny průběžně za jednotlivé měsíce, se zvýrazněním nadepsáním názvu příslušného měsíce v roce, a jednotlivé dny jsou samostatně označeny datem.

V rukopise XXIII D 169 se již setkáváme s náznakem modernějšího pojetí ve způsobu vedení diáře: První tři folia jsou upravena rubrikací s nadepsáním roku, měsíce a dne do zvláštních sloupců. Na dalších listech tohoto rukopisu však bylo od tohoto způsobu formální úpravy upuštěno.

56) Tak např. písář N z rukopisu DC III 20, z jehož pera máme zápisy k letům 1580-1582, věnoval značnou pozornost popisu hudebních produkcí, provozovaných v koleji. Je také autorem obsáhlých popisů církevních festivit organizovaných klementinskými jezuity. Nejobsáhlejší je podrobný popis božítečného průvodu z roku 1583. Stejně tak je u zápisů v rukopisu DC III 20 patrná pečlivost, s jakou zápisy písáři vedli v případě Ludovica Haillaea a Jana Pavla Campana.

Rukopisy SÚA Rkp - 20 a Rkp - 21 mají již jednotnou úpravu listů s pravidelnou přehlednou rubrikací. Jednotlivé dny v týdnu jsou označeny podle římského kalendáře, v záhlaví rubriky určené pro vlastní zápis jsou nadepsána jména úřadujícího rektora a ministra. Plocha celého folia, rozděleného rubrikací, je ohraničena o rámováním. Oba rukopisy jsou opatřeny dobovou celokoženou vazbou.

Rukopis XXI A2 navazuje chronologicky na rukopis Rkp - 21, se kterým se shoduje i ve své formální úpravě. Celokožená hnědá vazba je navíc opatřena tlačenými kolky.

Řadu pobělohorských klementinských diáří zakončuje rukopis XXI A3; zápisu v něm obsažené jsou opět zpřehledněny pomocí jednotné rubrikace, neděle jsou navíc zvýrazněny podržením prvního rádku v zápisu. Přehlednejší formální úpravu zápisů však nelze pokládat za hlavní prvek, kterým se pobělohorská diaria klementinské koleje odlišují od nejstarších dochovaných diářů, obsažených v rukopisech DC III 20, DC III 21, DC III 16 a Cerr, č. 230.

Hlavní novum zde představuje skutečnost, že pobělohorská klementinská diaria vede pravidelně P. minister. Rukopisy Rkp. - 21, XXI A2 a XXI A3 nesou ostatně přímo ve svém záhlaví nadpis „Diarium P. ministri“. Prošla jsem všechna pobělohorská klementinská diaria, obsažená ve výše citovaných rukopisech, počínaje rukopisem XXI A1, a skutečně se v nich za jednotlivá funkční období pravidelně střídají pouze ruce ministrů. Jedině v případě, kdy byl minister mimo kolej, zapisoval do diáře subminister. Minister stylizoval zápisu v první, častěji však ve třetí osobě. Pravidelně se v diářích setkáváme se zápisu o personálních změnách na postu ministra. Tento náročný úřad byl jednou osobou vykonáván zpravidla 1 rok a po této době docházelo ke jmenování nového ministra:

22. 10. 1632 „P. Joannes Czernowsky officio ministri defunctus est. In ipsius locum a reverendo patre rectore Martino Stredonio post litanias ministro collegii renunciatus est P. Paulus Stephanides“ (XXI A1).

30. 10. 1633 „Venit ad collegium Gitzinio P. Conradus Stadthofer, minister meo loco futurus. Deus benedicat“, (XXI A1).

30. 10. 1633 „Venit provincialis. Accepi responsum de meo abitu. Vesperi post litanias in ministerium collegii [renunciatus] a reverendo patre provinciali P. Conradus Stadthofer et ego ab officio liberatus offero“, (XXI A1).

December 1634 „Ob mutationem patris ministri hic quaedam non annotata“, (XXI A1).

Závěr

Rukopisy DC III 20 („Diarium collegii 1^m ab anno 1560 usque ad annum 1575 et ab anno 1580 ad annum 1583“), DC III 21 („Diarium collegii Societatis Iesu ad s. Clementem Pragae 1586 - 1600“) a DC III 16 („Diarium collegii tertium, annorum 1586, 1588, 1589, 1590 et ab anno 1606 usque ad annorum 1610 inclusive et anni 1578 et 1579“), nacházející se ve fonduch knihovny kláštera premonstrátů na Strahově, je nutno pro jejich různorodou vnitřní skladbu pokládat za konvoluty.

Podle pisatele je možno písemnosti obsažené v těchto konvolutech rozdělit do následujících skupin:

- 1a) diaria vedená samotnými klementinskými rektory
- 1b) diaria vedená v době rektorovy nepřítomnosti v kolejí vicerektorem nebo ministrem
- 1c) diaria vedená ministrem

- 1d) diaria vedená v době rektorovy přítomnosti v kolejním domě určenou osobou (nikoli ministrem)
- 2) příležitostné elaboráty vyžádané řádovým představeným
- 3) opisy nebo koncepty výročních zpráv pražské kolejí
- 4) zápisu nahodilého charakteru pořízené „pro paměť“
- 5) instrukce určené písáři diáře a výročních zpráv.

S takto typologicky pestrou školou písemností se můžeme setkat právě pouze v případě rukopisů DC III 20, DC III 21 a DC III 16. Jak vidno, záhlavní tituly, kterými jsou tyto rukopisy označeny jako „kolejní diáře“, pojímají vnitřní skladbu těchto konvolutů velmi zjednodušeně. Vedle vlastních diářů (1a-d) jsou další typy písemností vevázány do výše jmenovaných rukopisů více méně důsledně v chronologickém sledu. Není vyloučeno, že tento sled písemností v jednotlivých složkách konvolutů byl sestaven pro potřeby některého z řádových historiografů české provincie T.J.

Paleografický rozbor přinesl následující výsledky: V rukopise DC III 20 se nachází celkem 15 písářských rukou, z nichž pouze dvě můžeme zcela jednoznačně přiřadit klementinským rektorům. Dochované zápisu rektora Paula Hoffaea pokrývají časové období od 1. 1. 1560 do 5. 11. 1561 (DC III 20; 1a - 49b). Hoffaeus zapisuje do diáře pravidelně v první osobě. V případě své dlouhodobější nepřítomnosti v kolejí pověřoval vedením diáře další osobu. Jako druhý rektor zapisoval do diáře vlastnoručně Heinrichus Blyssemius. Rektor sám vedl diář od 12. 11. 1561 do 5. 10. 1562 (DC III 20; f. 49b - 52b). Poté se k rektorově ruce připojují ruce dalších písářů, z nichž můžeme uvést alespoň osobu Jiřího Wareho, který vedl diář ve dnech 5. 12. 1568 - 10. 4. 1569 (DC III 20; 103a - 106b). Písáři pověření vedením diáře zapisovali takřka bez výjimky ve 3. osobě.

V rukopise DC III 21 se nachází celkem 15 písářských rukou, z nichž nebylo možno jednoznačně určit žádnou rektorskou ruku, ale pouze tři pověřené písáře: Ludovica Haillaea, který byl vedle vedení diáře pověřen také sepisováním výročních zpráv pražské kolejí, vicerektora a posléze ministra Andrease Primusödera a ministra Theophila Krystekého.

V rukopise DC III 16 se nacházejí tři písářské ruce, z nichž je možno bezpečně určit dvě: Theophila Krystekého a Ludovica Haillaea. V případě Ludovica Haillaea se jedná o podklady k výročním zprávám pražské kolejí za léta 1586, 1588 a 1589 (2a - 17b). Převážnou většinu rukopisu DC III 16 však vyplňuje diář rektora Theophila Krystekého (DC III 16; 18a - 95b; 23. 4. 1606 - 14. 8. 1610). Třetí písářská ruka se v rukopise DC III 16 objevuje v přivázaném torzu diáře z roku 1578 (DC III 16; 96a - 99b).

Jak již bylo řečeno, skladba písemností v rukopisech DC III 20, DC III 21 a DC III 16 je, co se týká typologické pestrosti, naprostě výjimečná. Tuto skutečnost podtrhuje srovnání formální i obsahové struktury analyzovaných strahovských rukopisů s časově více méně srovnatelným rukopisem Cerr. II, č. 230, obsahujícím diaria olomoucké jezuitské kolejí z let 1585-1619.

Rukopis Cerr. II, č. 230 neobsahuje s výjimkou vevázaných slibů a soupisu scholastiků žádný jiný typ v kolejí sestavované písemnosti než pravidelně vedené diářové zápisu. Na rozdíl od strahovských rukopisů bylo možno v tomto rukopise určit větší počet písářských rukou. Z celkového počtu dvanácti osm, z nichž polovinu tvoří rektorské ruce (Villerius, Ximenes, Decker a Rumer). Zbylé čtyři písářské ruce patří vicerektorům a ministrům (Hermannus, Pachta, Dombrinus a Urbani).

Skladba písářů v pobělohorských klementinských diářích je na rozdíl od výše jmenovaných rukopisů DC III 20, DC III 21, DC III 16 a Cerr. II, č. 230 zcela uniformní - diáře jsou vedeny ministry nebo subministry. Stejně jednotný je také typ písemnosti - jedná se zde pouze o kolejní diáře s akcentací evidence správních záležitostí.

Z těchto dílčích poznatků můžeme formulovat následující závěr. Jak v pražské, tak v olomoucké koleji se věnovali v předbělohorském období vedení diářů buď samotní rektori, nebo jimi pověřené osoby. Rektori zapisovali do diáře pravidelně v první osobě, pověřené osoby stylizovaly zápisy v neosobní formě. Skutečnost, že pražská pobělohorská diaria jsou vedená pravidelně P. ministrem, je odrazem důležitějšího postavení ministra koleje (jako „pravé ruky rektora“) ve správě a organizaci každodenního života koleje.

Diarium P. ministra dostává ráz jednotně vedené úřední knihy a zápisy v něm vedené mají v převážné většině správněhospodářský obsah a evidenční charakter. Nelze však pochybovat o tom, že rektor si i nadále vedl své vlastní poznámky, neboť povinnost evidovat si vše potřebné, co souviselo s výkonem svěřeného úřadu, předepisovaly každému členu Š. J. řádové regule. Tyto rektorské poznámky již však s největší pravděpodobností nesloužily jako primární podklad pro sestavovatele výročních zpráv a kolejní historie, neboť potřebný materiál byl pověřené osobě pravidelně odevzdáván z příslušných kolejních úřadů a kolejí spravovaných ústavů.

Z hlediska adekvátního užití přesné terminologie je tedy oprávněné hovořit o „rektorských diářích“ poze v případě diáří vedených samotnými rektory; je-li diarium vedené v době rektory delší nepřítomnosti v kolejí vicerektorem nebo ministrem a také vede-li diarium rektorem pověřená osoba, je namísto hovořit o „kolejných diářích“. Konečně označení „diáře ministerské“ je relevantní užívat u všech klementinských pobělohorských diářů.

**PŘEHLEDNÉ TABULKY A OBRAZOVÉ PŘÍLOHY K DIPLOMATICKÉMU
A PALEOGRAFICKÉMU ROZBORU RUKOPISŮ DC III 20, DC III 21,
DC III 16 A CERR. II, Č. 230**

Tabulky s rozpisy

Knihovna strahovského kláštera, rkp. DC III 20

LIST	ČASOVÝ ROZSAH	TYP	RUKA	PÍSAŘ
1a - 12a	1. 1. 1560 - 14. 3. 1560	D	A 1	HOFFAEUS
12a - 12b	14. 3. 1560 - 15. 3. 1560	D	B 2	BLYSSEMIUS
13a - 22a	16. 3. 1560 - 30. 4. 1560	D	A 1	HOFFAEUS
22a, 23b - 24b	7. 5. 1560 - 31. 5. 1560	D	B 2	BLYSSEMIUS
22b, 23a - 23b	1. 5. 1560 - 6. 5. 1560	D	A 1	HOFFAEUS
24b - 33a	31. 5. 1560 - 16. 9. 1560	D	A 1	HOFFAEUS
33a	18. 9. 1560	D	A 1	HOFFAEUS
33a, 34b	SEZNAM VĚCÍ Z OJVÍNA	D	C 3	(PEREZ?)
34b - 37b	19. 9. 1560 - 9. 11. 1560	D	C 3	(PEREZ?)
37b - 46b	9.11. 1560 - 16. 7. 1561	D	A 1	HOFFAEUS
48a	31. 8. 1561 - 9. 9. 1561	D	B 2	BLYSSEMIUS
48a - 49b	15. 9. 1561 - 5. 11. 1561	D	A 1	HOFFAEUS
49b - 52b	12.11. 1561 - 5.10. 1562	D	B 2	BLYSSEMIUS
52b - 53a	6.10. 1562 - 28.10. 1562	D	D 4	
53a	28.10. 1562	D	B 2	BLYSSEMIUS
53b - 57b	1.11. 1562 - 15. 7. 1563	D	D 4	
57b - 61b	27. 7. 1563 - 24. 6. 1564	D	E 5	
61b	24. 6. 1564	D	B 2	BLYSSEMIUS
61b	2. 7. 1564 - 19. 7. 1564	D	E 5	
61b - 62a	28. 7. 1564	D	B 2	BLYSSEMIUS
62a	2. 8. 1564 - 6. 8. 1564	D	E 5	
62a - 62b	6. 8. 1564 - 24. 8. 1564	D	B 2	BLYSSEMIUS
62b - 68a	23. 8. 1564 - 30. 6. 1565	D	F 6	
68a	4. 6. 1565	D	B 2	BLYSSEMIUS
68a	21. 6. 1565 - 29. 6. 1565	D	D 4	
68b	5. 7. 1565	D	F 6	
68b	1. 7. 1565 - 30. 7. 1565	D	D 4	
69a - 72a	1. 8. 1565 - 26.12. 1565	D	D 4	
72b	albicat			
73a - 83b	1. 1. 1566 - 26. 1. 1567	D	D 4	
84a - 86a	In circulo imaginis... P.Z.	D	4	
86b	Carmina... P.Z.	D	4	
87a - 90a	1. 2. 1567 - 18. 3. 1567	D	D 4	
90a - 90b	21. 3. 1567 - 5. 4. 1567	D	B 2	BLYSSEMIUS
90b - 91a	5. 4. 1567 - 27. 4. 1567	D	D 4	
91a - 91b	1. 5. 1567 - 9. 5. 1567	D B	2	BLYSSEMIUS
91b - 93a	11. 5. 1567 - 17. 7. 1567	D	F 6	
93a	24. 7. 1567	D	B 2	BLYSSEMIUS
93b - 102b	25. 7. 1567 - 26. 10. 1568	D	D 4	
103a - 106b	5. 12. 1568 - 10. 4. 1569	D	G 7	WARE

106a	Fructus poenitentiarum	D	B 2 BLYSSEMIUS
106b - 109b	11. 4. 1569 - 5. 9. 1569	D	B 2 BLYSSEMIUS
109b - 112a	17. 9. 1569 - 10. 6. 1570	D	H 8
112b - 116a	18. 6. 1570 - 3. 3. 1571	D	CH 9
116a	Confessiones...	D	I 10
116a - 116b	4. 3. 1571 - 1. 4. 1571	D	CH 9
116b - 118b	1. 4. 1571 - 23. 8. 1571	D	B 2 BLYSSEMIUS
119a - 120b	8. 9. 1571 - 31. 12. 1571	D	J 11 CAMPANUS
121a - 124b	albicat		
125a - 155a	Commentarius... A. D. 1572	H	J 11 CAMPANUS
156a - 174a	Annus 1573	H	K 12
174b	albicat		
175a - 182b	Historia collegii 1574	H	L 13
182b - "	October, December	H	M 14
183a - 186b	Annus 1575	H	M 14
187a-b	Annus 1576 - torzo	H	M 14
188a - 193a	A. D. 1580	H	N 15
193b - 195b	albicat		
196a - 202b	A. D. 1581	H	N 15
203a-b albicat			
204a - 209a	A. D. 1582	H	N 15
209b - 210b	albicat		
211a - 217a	A. D. 1583 - Processio...	P.Z.	N 15

Přehled písářských rukou v rukopise DC III 20

Písářská ruka č. 1 (A): 1a - 12a; 13a - 22a; 22b; 23a - 23b; 24b - 33a; 37b - 46b; 48a - 49b.

Písářská ruka č. 2 (B): 12a - 12b; 22a; 23b - 24b; 48a; 49b - 52b; 53a; 61b; 61b - 62a; 62a - 62b; 68a; 90a - 90b; 91a - 91b; 93a; 106a; 106b - 109b; 116b - 118b.

Písářská ruka č. 3 (C): 33a; 34b - 37b.

Písářská ruka č. 4 (D): 52b - 53a; 53b - 57b; 68a; 68b; 69a - 72a; 73a - 83b; 84a - 86a,b; 87a - 90a; 90b - 91a; 93b - 102b.

Písářská ruka č. 5 (E): 57b - 61b; 61b; 62a.

Písářská ruka č. 6 (F): 62b - 68a; 68b; 91b - 93a.

Písářská ruka č. 7 (G): 103a - 106b.

Písářská ruka č. 8 (H): 109b - 112a.

Písářská ruka č. 9 (CH): 112b - 116a; 116a - 116b.

Písářská ruka č. 10 (I): 116a.

Písářská ruka č. 11 (J): 119a - 120b; 125a - 155a.

Písářská ruka č. 12 (K): 156b - 174a.

Písářská ruka č. 13 (L): 175a - 182b.

Písářská ruka č. 14 (M): 182b; 183a - 186b; 187a - 187b.

Písářská ruka č. 15 (N): 188a - 193a; 196a - 202b; 204a - 209a; 211a - 217a.

Knihovna strahovského kláštera, rkp. DC III 21

LIST	ČASOVÝ ROZSAH	TYP	RUKA	PÍSAŘ
1a, b	albicat			
2a	Tituli praecipui...	I	A 1	HAILLAEUS
2b	Quae in diarium...	I	A 1	HAILLAEUS
3a - 6b	albicat			
7a - 25b	Commentarius... 1586	D	A 1	HAILLAEUS
26a - 29b	Res magis singulares 1586	H	B 2	
30a - 30b	Commentarius... 1586	D	A 1	HAILLAEUS
31a - 42a	I. - XII. 1587	D	A 1	HAILLAEUS
42b	albicat			
43a - 49b	I. - XII. 1588	D	A 1	HAILLAEUS
50a	albicat			
50b - 62b	I. - XII. 1589	D	A 1	HAILLAEUS
63a - 71a	I. - XII. 1590	D	A 1	HAILLAEUS
71a	I. 1591	D	A 1	HAILLAEUS
71b	albicat			
72a - 74a	I. - VI. 1591	D	A 1	HAILLAEUS
74a - 75b	Litterae Annuae 1592	L. A.	C 3	
76a	Haec, quae sequuntur...ad annum 1593 pro L. A. H D 4			
76a XII.	1592	D	C 3	
76b - 77a	3. 1. 1593 - 19. 1. 1593	D	C 3	
77a - 80b	22. 1. 1593 - 23. 11. 1593	D	E 5	
80b	23. 11. 1593 - 11. 12. 1593	D	F 6	
80b -	81a 11. 12. 1593 - 28. 12. 1593	D	E 5	
81a - 81b	Donata pro templo...	D	G 7	
81b	30. 12. 1593	D	H 8	
81b	31. 12. 1593	D	E 5	
82a -	83b Annales coll. Pragensis 1593		L. A. CH 9	
84a -	84b 1. 1. 1594 Renovatio vot.	D	E 5	
84b -	91a 2. 1. 1594 - 24. 12. 1594	D	I 10	PRIMUSÖDER - vicerector
91b	albicat			
92a - 95a	1. 1. 1595 - 28. 9. 1595	D	I 10	PRIMUSÖDER - minister
95a	3. 10. 1595 - 4. 10. 1595	D	H 8	
95a	6. 10. 1595 - 9. 10. 1595	D	J 11	
95a - 106a	14. 10. 1595 - 22. 12. 1596	D	K 12	KRYSTECKÝ - minister
106a - 125b	24. 12. 1596 - 4. 10. 1598	D	L 13	

114b - 115a	albicat			
125b - 126a	5. 10. 1598 - 16. 10. 1598	D	K 12	KRYSTECKÝ
126a - 132a	17. 10. 1598 - 7. 3. 1599	D	M 14	
132a - 141a	15. 3. 1599 - 12. 1. 1600	D	K 12	KRYSTECKÝ
141a - 147b	13. 1. 1600 - 8. 10. 1600	D	N 15	
147b - 148b	1. 10. 1600 - 27. 10. 1600	D	K 12	KRYSTECKÝ

Přehled písářských rukou v rukopise DC III 21

Písářská ruka č. 1 (A): 2a - 25b; 30a - 74a.

Písářská ruka č. 2 (B): 26a - 29b.

Písářská ruka č. 3 (C): 74a - 75b; 76a - 77a.

Písářská ruka č. 4 (D): 76a.

Písářská ruka č. 5 (E): 77a - 80b; 80b - 81a; 81b; 84a - 84b.

Písářská ruka č. 6 (F): 80b.

Písářská ruka č. 7 (G): 81a - 81b.

Písářská ruka č. 8 (H): 81b; 95a.

Písářská ruka č. 9 (CH): 82a - 83b.

Písářská ruka č. 10 (I): 84b - 91a; 92a - 95a.

Písářská ruka č. 11 (J): 95a.

Písářská ruka č. 12 (K): 95a - 106a; 125b - 126a; 132a - 141a; 147b - 148b.

Písářská ruka č. 13 (L): 106a - 125b.

Písářská ruka č. 14 (M): 126a - 132a.

Písářská ruka č. 15 (N): 141a - 148b.

Knihovna strahovského kláštera, rkp. DC III 16

LIST	ČASOVÝ ROZSAH	TYP	RUKA	PÍSAŘ
1a	Scripturus annuas...	I	A 1	KRYSTECKÝ
1b	De beato P. Edmundo Campiano P. Z.	A 1		KRYSTECKÝ
2a - 5a	Annuae anni 1586	L. A.	B 2	HAILLAEUS
5b	albicat			
6a	Magnificus Christoph. Sluska P. Z.	A 1		KRYSTECKÝ

7a - 9b	albicat			
10a - 17b	Annuae Dec. 1588 et anni 1589 L. A.	B 2		HAILLAEUS
18a - 95b	23. 4. 1606 - 14. 8. 1610	D	A 1	KRYSTECKI
96a - 98a	V. 1578 - X. 1578	D	C 3	
98b - 99b	1578	D	C 3	

Přehled písářských rukou v rukopise DC III 16

Písářská ruka č. 1 (A): 1a - 1b; 6a; 18a - 95b.

Písářská ruka č. 2 (B): 2a - 5a; 10a - 17b.

Písářská ruka č. 3 (C): 96a - 98a; 98b - 99b.

Moravský zemský archiv Brno, rkp. Cerr. II, č. 230

STRANA	ČASOVÝ ROZSAH	TYP	RUKA	PÍSAŘ
1 - 50	albicat			
51 - 96	I. 1585 - 10. 9. 1585 D A 1 VILLERIUS - vicerektor			
96 - 185	10. 9. 1585 - 4. 5. 1587 D A 1 VILLERIUS - rektor			
186 - 200	albicat			
201 - 228	2. 6. 1600 - 12. 10. 1602 D B 2 XIMENES - rektor			
228 - 229	12. 10. 1602 - srpen 1602 D C 3 HERMANNUS - vicerektor			
229 - 232	IV. 1603 D B 2 XIMENES - rektor			
233 - 254	V. 1603 - 25. 1. 1604 D C 3 HERMANNUS - vicerektor a další 3 písářské ruce: D 4, E 5, F 6			
255 - 287	26. 1. 1604 - III. 1607	D	B 2	XIMENES - rektor
288 albicat				
289 - 312	20. 12. 1607 - 13. 9. 1611	D	G 7	DECKER - rektor
312 - 322	13. 9. 1611 - 14. 4. 1612	D	H 8 PACHTA - Deckerův zástupce	
323 - 325	14. 4. 1612 - 3. 6. 1612	D	C 3 HERMANNUS - minister	
325 - 334	4. 6. 1612 - VIII. 1613	D	CH 9 DOMBRINUS - vicerektor	
334 - 339	3. 8. 1613 - 12. 11. 1613	D	I 10 RUMER - rektor	
339	12. 11. 1613 - 17. 11. 1613	D	C 3 HERMANNUS - minister	
339 - 355	20. 11. 1613 - 9. 9. 1614	D	I 10 RUMER - rektor	
355 - 356	9. 9. 1614 - 26. 9. 1614	D	J 11 URBANI - minister	
356 - 364	26. 9. 1614 - 24. 4. 1615	D	I 10 RUMER - rektor	
364 - 365	24. 4. 1615 - 21. 5. 1615	D	J 11 URBANI - minister	
365 - 397	23. 5. 1615 - 23. 3. 1618	D	I 10 RUMER - rektor	
398	albicat			
399 - 416 1.	4. 1618 - 13. 5. 1619	D	B 2 XIMENES - rektor	
416	18. 1. 1621	P. Z.	K 12	
417	Professi 3 ^{um} et 4 ^{or} et Coadiutores formati SOUPIS			
418	Tři autografy slibů / Petrus Ederus, Thomas Williams, Petrus Schröderus/ VOTA			
343 - 346	Scholastici approbati 1567 - 1586 SOUPIS			

ZKRATKY

D - DIARIUM
 H - HISTORIA
 I - INSTRUKCE
 L.A. - LITTERAE ANNUAE
 P.Z. - PAMĚTNÍ ZÁPIS

© Soňa Tomková

Zusammenfassung:

Soňa Tomková

**Die ältesten erhaltenen Diarien aus dem Jesuiten Kolleg St. Clemens in der Prager Altstadt (1560-16010).
 Ein Beitrag zur Diplomatik der Handschriften in den Jesuiten-Kollegien.**

Der Artikel bringt die Ergebnisse einer diplomatischen und paleographischen Analyse der Handschriften Sign. DC III 20, DC III 21 und DC III 16 aus dem Bestand der Bibliothek des Prämonstratenserklosters Strahov. Der Inhalt des Handschriften-Konvoluts ist eine Zusammenfassung der ältesten erhaltenen Diarien des Jesuitenkollegs bei St. Clemens in Prag, also Schriften, die im engsten Zusammenhang mit der Führung eigener Diarien entstanden. Der Zeitabschnitt, der in diesen drei Strahover Handschriften erfasst ist, umfasst die Jahre 1560-1610. Nach dem Schreiber kann man die erhaltenen Handschriften in drei Gruppen aufteilen: 1a) Diarien, welche vom Rektor des Clementinums geführt wurden, 1b) Diarien, die in Zeiten der Abwesenheit des Rektors vom Vicerector oder vom Minister geführt wurden., 1c) Diarien geführt vom Minister, 1d) Diarien, die in Zeiten der Abwesenheit des Rektors im Kolleg von einer bestimmten Person geführt wurden, aber nicht vom Minister, 2) gelegentliche Elaborate, die von Ordensoberen gewünscht worden war, 3) Abschriften oder Konzepte der Jahresberichte des Prager Kollegs, 4) mehr zufällige Anmerkungen "pro memoria", 5) Instruktionen für den Schreiber des Diariums und des Jahresberichtes.

Neben den eigentlichen Diarien (1a-1d) sind andere Schriftstücke mehr oder weniger in chronologischer Abfolge in die Konvolute eingebunden. In den Diarien wurden sie von ihrem späteren

Bearbeiter eingefügt. Die Zahl der verschiedenen Schreiber (Hände) ist in den Handschriften wie folgt: DC III 20 (15), DC III 21 (15), DC III 16 (3). In der Handschrift DC III 20 haben wir in den Diarien die Autographen der Rektoren Paul Hoffaeus und Heinrich Blyssemius erhalten. Der Hauptteil der Handschrift DC III 16 bildet das Diarium des Rektors Theophil Krystecký. Die Analyse der Strahover Konvolute bringt eine bunte Übersicht von Schriften jesuitischer Kollegen. Diese Erfahrung unterstreicht ein Vergleich im Formalen und bezüglich des Inhalts dieser Konvolute mit der etwa gleichzeitigen Handschrift Cerr. II, č. 230, welche die Diarien des Olmützer Jesuitenkollegs aus der Zeit von 1585-1619 enthält. Diese Handschrift enthält mit Ausnahme der eingebundenen Gelübde und der Verzeichnisse der Scholastiker keinen anderen Typus von im Kolleg erstellten Schriften als die eigentlichen Diarien.

Aus der Zahl von 12 verschiedenen Händen konnten 8 festgestellt werden, von denen die Hälfte Olmützer Rektoren zugeschreiben werden kann. Die Zusammensetzung der Schreiber in der Zeit nach dem Weissen Berg (1618) ist zum Unterschied zu den oben genannten Handschriften völlig gleichförmig. Die Diarien werden jetzt nicht mehr von den Rektoren, sondern konsequent von den Ministern oder Subministern geführt. Das Diarium des 1. Ministers hat den Charakter eines amtlichen Buches und die Eintra-

gungen hauptsächlich wirtschaftlichen Inhalt oder Evidenz-Charakter. Dass die Diarien im Clementinum nach 1618 vom Pater Minister und nicht mehr vom Rektor geführt werden, ist ein

Beleg für die Rationalisierung und Verteilung der Aufgaben auf die einzelnen Kolleg-Ämter.

Deutsch von J. v. H.

„Stará piaristická knihovna“ v knižním fondu zámecké knihovny Mikulov

Luboš Antonín

Monumentální architektura mikulovského zámku týícího se na bílých skaliscích Pálavy připomíná návštěvníkům Mikulova, že toto město bylo po staletí rezidencí Dietrichsteinů, předního knížecího rodu rakouského mocnářství. Vláda Dietrichsteinů učinila z Mikulova město pozoruhodné hned v několika ohledech. Ve století šestnáctém poskytli Dietrichsteinové na svém panství útočiště novokřtěncům, kteří zde vytvořili svéraznou kulturu. S podporou Dietrichsteinů v Mikulově žila nejpočetnější židovská obec na Moravě a Mikulov byl sídlem zemského rabinátu. Tato skutečnost nalezla svůj odraz ve vzniku knihovny, kterou vybudoval Rabbi David ben Abraham Oppenheimer (1664-1736), který předtím, než se stal pražským rabínem, působil v Mikulově. Během svého života shromáždil Oppenheimer velmi cennou knihovnu hebraic, která se po složité historii stala v roce 1829 základem proslulé kolekce hebraic anglické Bodleian Library¹. K dalším významným skutečnostem v historii Mikulova patřil vznik piaristického gymnázia v roce 1631; Mikulov se rovněž stal sídlem nově založené piaristické provincie Germania a do druhé poloviny 19. století pak Mikulov byl sídlem piaristického provinciála pro Čechy a Moravu. Při zdejším gymnáziu se postupně vytvářela velmi cenná knihovna, s jejímž torzem se dnes setkává v mikulovské zámecké knihovně.

Zámecká knihovna Mikulov patřila před dražbou v třicátých letech dvacátého století mezi nejbohatší knihovny na Moravě. I po významném ochuzení knihovny v aukci, pořádané známou firmou Gilhofer und Ranschburg ve Vídni a především ve švýcarském Lucernu², obsahuje zámecká knihovna v Mikulově 11 666 svazků, z toho přes pět tisíc starých tisků vydaných do roku 1800, včetně pětiset tisků ze 16. století. Tento stále ještě cenný historický knižní fond ovlásek unikl skáze, když během bojů na konci druhé světové války vyhořel takřka celý mikulovský zámek.

Bohatá historie zámecké knihovny v Mikulově, kterou vytvořily generace knížecího rodu Dietrichsteinů, patří

- 1) Judd, R.: *Treasured Tomes*, in: Oxford Today (Magazin of Oxford University) Hilary Issue 1996, p. 21.
- 2) Aukční katalogy: Gilhofer, H. und Ranschburg, H.: *Versteigerungs - Katalog No. XI. Bibliothek Fürst Dietrichstein Schloß Nikolsburg. Versteigerung in Luzern 21. u. 22. Nov. 1933*; Gilhofer, H. und Ranschburg, H.: *Auktion XIII. Bibliothek Alex. Fürst Dietrichstein Schloss Nikolsburg. ČSR. 2. Teil. Versteigerung in Luzern den 25. u. 26. Juni 1934; Auktion XLI. Österreich und die Nachfolgenstaaten. Wertvolle Bücher u. Handschriften aus d. Bibliothek Alex. Fürst Dietrichstein Nikolsburg ... Versteigerung (in Wien) 27. Febr. - 1. März 1934*. O prodeji mikulovské knihovny viz např. Lafka, B.: *Knižní dražby posledního půlstoletí*, Český bibliofil 11/2, 1939, s. 73 - 74; týž: *Prodeje zámeckých knihoven*, Vitrinka 10, 1933, s. 129 - 132; týž: *Verkaufte Schloßbibliotheken*, Prager Presse, 13. 7. 1933, s. 6; Wolf, J.: *O knihovně dietrichsteinské v Mikulově*, Vitrinka 10, 1933, s. 99 - 103.

k nejzajímavějším dokladům postupného růstu a vývoje velkých šlechtických knihoven. Ve své konečné podobě, před prodejnou aukcí, obsahovala vedle knih shromážděných samotnými majiteli řadu akvizic získaných sňatky a dědictvím Dietrichsteinů. Velmi cennými fondy byly knihovny renesančního bibliofila Hoffmana z Grünpitchlu a knihovna Pruskovských z Pruskova³⁾.

Torzu dnešní dietrichsteinské knihovny předcházela evropsky proslulá knižní sbírka, která byla odvezena ze země švédskými vojsky během třicetileté války. Základy této zaniklé knihovny, později zvané „kardinálská“, byly položeny Adamem z Dietrichsteina (1527-1590), který se v roce 1575 usadil v Mikulově a především Adamovým nejmladším synem, kardinálem a biskupem olomouckým Františkem z Dietrichsteina (1570-1636). Ten byl také zakladatelem prvního piaristického gymnázia v našich zemích⁴⁾.

Ordo Clericorum regularium pauperum Matris Dei Scholarum Piarum - Rád chudých řeholních kleriků Matky Boží pobožných škol - vznikl na sklonku 16. století v Římě a podle představ zakladatele, svatého Josefa Kalasanského (1556-1648), měl pečovat o výchovu bezprizorní městské mládeže. V roce 1597 založil Kalasanus v nejchudší římské čtvrti první bezplatnou školu v Římě⁵⁾. Osobnosti zakladatele řádu jsou v mikulovské zámecké knihovně věnovány tisk mikulovského piaristy P. Camillo a Praesent B. Virginis vydaný v Mikulově roku 1768 *Kleine Tages - Zeiten samt einigen anderen Andachts - Übungen zu dem Heiligen Joseph von Calasanz ... gedruckt mit Neumannischen Schriften, durch Ernst Jacob Haselmann* (sign. 2069), či dokument o svatořečení Calasana Unsers heiligsten Vaters in Christo Clemens des dreyzehnten ... Verordnungsbrief über die heiligsprechund des Seligen Joseph Calasantius (gedruckt Rom 1767, Wien 1767, se vpiskem J. C. Roth, sign. 568), dále pak Kalasanův životopis *Leben des heiligen Josephs Calasanz ... beschreiben von P. Urban Tosetti, in das deutsche uebersetzt von P. Christoph Koch*, (Wien 1768, sign. 43). Pod signaturou 3338 se nachází pražský tisk z roku 1768 Kalasanova *Triplex victoria*.

V průběhu staletí se piaristé uplatnili v obecném a středním školství vedle jezuitů, s nimiž si namnoze konkurovali. Jejich uvedení do Čech byl příznivě nakloněn i pražský arcibiskup kardinál Arnošt Vojtěch hrabě Harrach (1598-1667), prvnou piaristickou školu v našich zemích a vlastně i mimo Itálii však založil právě kardinál František z Dietrichsteina, který se údajně znal i se zakladatelem řádu, svatým Josefem Kalasanským. Piaristé, kteří přišli do Mikulova 2. červ-

- 3) K historii vývoje zámecké knihovny viz především práce: Trantírek, M.: *Dějiny mikulovské zámecké knihovny*, I., II., Mikulov, 1963; *Příspěvky k dějinám zámecké knihovny Mikulov*, SNM, řada C - Lit. hist., 39, 1994, číslo 1 - 4, Praha 1997, který obsahuje tyto příspěvky: Antonín, L.: *Dietrichsteinská knihovna na zámku Mikulov*; Petr, S.: *Rukopisy zámecké knihovny Mikulov*; Wiendlová, Z.- Mašek, P.: *Torzo knižní sbírky Hoffmannů z Grünpitchlu v zámecké knihovně Mikulov*; Wiendlová, Z.- Mašek, P.: *Provotisky zámecké knihovny Mikulov*. Ze starších prací zejména: Bretholz, B.: *Die fürstlich Dietrichsteinsche Bibliothek in Nikolsburg und ihr neuer Katalog, Zeitschrift des Deutschen Vereins für die Geselichte Mährens und Schlesiens* 7, 1903, s. 383; D'Elvert, Ch.: *Die Bibliotheken und andern wissenschaftlichen Kunst- und Alterthums-Sammlungen in Mähren und österreichischen Schlesiens, Schriften der k.k. mährisch-sächsischen Gesellschaft historisch-statistischen Section des Ackerbaues der Natur- und Landeskunde*, Bd. 3, Brünn, 1852, s. 85; Matzura, J.: *Zu einer Geschichte der Nikolsburger Schlossbibliothek*, in: *Zeitschrift des Deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 22, 4. Heft, Brünn 1924, s. 73; Seifert, T. R.: *Nikolsburg. Geschichte der Stadt in Wort und Bild*, Nikolsburg 1937.
- 4) Historii kardinálské knihovny zpracoval například Seuffert, B.: *Bibliothek und Archiv auf Schloß Nikolsburg vor 1645*, Zentralblatt für Bibliothekswesen 42, 1925.
- 5) Bartůšek, V. a kol.: *Piaristé. Tradice benešovské vzdělanosti a kultury*, GVU Benešov u Prahy 1995, s. 20.

- na 1631, zde postupně otevřeli nižší a vyšší gymnázium, nižší reátku a v letech 1808-1849 filozofický ústav. Kardinál František z Dietrichsteina, zakladatel piaristického gymnázia, pravděpodobně podporoval novou školu i knižními dary, které však nejspíše vzaly za své pří osudném švédském vpádu⁶⁾. V dnešní zámecké knihovně Mikulov se nachází roku 1613 v Olomouci tištěné kázání jezuita Jakuba Hackha, s tištěným věnováním kardinálu Františku Dietrichsteinovi s jeho církevním erbem⁷⁾. Péci řádu i jeho knihovně nesporně věnovali i další příslušníci knížecího rodu Dietrichsteinů, jak dokazují sporadické nálezy knih nesoucích jejich provenienční znaky či jiné indicie spojující Dietrichsteiny s historií piaristického řádu a mikulovského gymnázia. S tištěným věnováním tohoto gymnázia se setkáváme u tisku vydaného v roce 1730 ve Znojmě u dědiců zakladatele Swobody s názvem *Resolutiones ex utraque jure civili* (sign. 1773), dedikovanému Walteru Xaverovi, čtvrtému knížeti z Dietrichsteinu (1664-1738)⁸⁾. Z přiležitostních oslavních tisků, věnovaných jeho vnukovi, šestému knížeti Dietrichstein-Proskau-Leslie, Janu Křtiteli Karlovi (1728-1808), nacházíme v knihovně řecky psanou báseň AGÓN (sign. 650), jejíž autor se podepsal jako „Edmundus et Philologi Lipnicensis“ a byl tudíž pravděpodobně příslušníkem piaristické koleje v Lipníku nad Bečvou, založené v roce 1634 rovněž Dietrichsteiny⁹⁾.
- Po smrti posledního mužského příslušníka knížecí větve Dietrichsteinů Josefa (1798-1858) mikulovské panství získala jeho druhorozená dcera Alexandrina (1824-1906), provdaná v roce 1857 za Alexandra Constanta Alberta hraběte Mensdorff-Pouilly (1813-1871), rakouského ministra zahraničí a místopředstavitele v Čechách. Když v roce 1864 zemřel poslední mužský potomek rodu Dietrichsteinů, hrabě Moritz, získal hrabě Alexandre od císaře roku 1869 titul kníže Dietrichstein-Nicolsburg, dědičný pro prvorodeného syna. Patrně za jeho vlády se za dosud neobjasněných okolností do zámecké knihovny dostala velmi cenná knihovna mikulovských piaristů, včetně knihoven Adaucta Voigta a Františka Kasiána Halašky. Datace vpisků „Bibliotheca Hallaskiana“ a „Wom der Hallaskischen Bibliothek ...1864“ v *Martyrologii Romani Gregorii XIII ...* (Romae 1749, sign. 1201), nás vede k do-
- 6) Pumperla, V.: *Odroz olomouckých knih do Švédská v roce 1647*. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 1995. Sborník z 5. odborné konference konané v Olomouci ve dnech 10.-11. října 1995. Brno 1996, s. 19-20; Kašparová, J.: *Ke dvěma dochovaným španělským tiskům z dříčsteinské rodové knihovny*, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků 7/2 (Věnováno dr. Bohumíru Lifkovi k jeho narozeninám 1900-1987), 1990, s. 95-102.
- 7) Sign. Mikulov č. 30: *Rettung Der Ersten Predig von der Communion under Einer, und Beyden Gestalten des Ehwrürdigen und in Gottseligen Paters Georgij Scherer, der Societat JESV Priester ... Gestellt durch R.P. Jacobum Hackh - Gedruckt zu Olmütz bey Paul Schramm 1613*. Kardinálu Dietrichsteinovi věnoval studii i *Adua Voigt*, který byl profesorem piaristického gymnázia v Mikulově a jehož knihovna v dost podstatném rozsahu přešla i do fondu dnešní zámecké mikulovské knihovny. Jeho *Leben des Fürsten und Cardinals Franz v. Dietrichstein, mit einem Anhange von Fulgentius Schwab* (Leipzig 1792) jsme však ve fondu zámecké knihovny Mikulov nenašli. Podobně zde nebyla nalezena Voigtova práce věnovaná piaristům *Gedanken über der Piaristen...* (Brünn 1787).
- 8) Genealogické údaje o Dietrichsteinech a Mensdorff-Pouilly jsou v celé práci čerpány z genealogické počítacové databáze knížecích, hraběcích a baronských rodů, Vladimír Pouzar, Praha 1995. Distribuce ARTANT Praha. O Dietrichsteinech též: Feyfar, M. M.: *Die erlauchten Herren auf Nicolsburg. Eine geschichtliche Studie auf Original Urkunden begründet*, Wien 1879; Weidmann, L. C.: *Moriz Graf von Dietrichstein. Sein Leben und Wirken aus seinem hinterlassenen Papieren*, Wien 1867; Krick, L. H.: 212 Stammtafeln Adeliger Familien denen geistliche Würdenträger des Bistums Passau entsprossen sind, Passau 1924, s. 72-75.
- 9) O knihovně piaristické koleje v Lipníku nad Bečvou: Polišenský, J.: *Vznik jedné osvícenské knihovny*, StK 20-21, Praha 1985-1986, s. 233 - 235.

mněnce, že Dietrichsteinové tyto vzácné knižní fondy získali pravděpodobně roku 1864.

Původní rozsah tohoto významného přírůstku dnes nelze zjistit, protože noví majitelé vzápětí získanou knihovnu očchudili prodejem a dary, další část knihovny patrně vzala za své při aukci ve třicátých letech dvacátého století. Miroslav Trantírek odhaduje současný stav staré piaristické knihovny na zhruba 350 svazků¹⁰⁾. K tomu je nutno přičíst ne méně než 170 svazků, které piaristům věnoval Kasián Halaška a které rovněž přešly s piaristickou knihovnou do knížecí knihovny, které však na rozdíl od knih Voigtových nenesou provenienční označení piaristů. Velikost původní piaristické knihovny odhadují někteří autoři na 10 000 svazků¹¹⁾. V roce 1873 byl počet svazků knihovny tehdy již postátněného gymnázia odhadován na 3 000, do roku 1937 jejich počet stouplo na zhruba 6 500. Další osudy této školní knihovny, především po druhé světové válce, nám nejsou známy. Knihovna však obsahovala i řadu cenných renesančních tisků, jako Münsterovu „Cosmographie“ z roku 1558 či Narren-Schift Sebastiana Branda vydanou v Basileji roku 1574¹²⁾.

Knihovna mikulovských piaristů tvořila důstojný protějšek dietrichsteinské zámecké knihovny a byla rovněž hojně vědecky využívána. Využíval ji i Gelasius Dobner (občanským jménem Felix Job), když v roce 1748 krátce působil u mikulovských piaristů, stejně jako z ní později čerpal František Josef Schwoy (1742-1806). Schwoy působil v Mikulově jako dietrichsteinský vrchnostenský úředník a proto jeho *Topographie vom Markgraftum Mähren* (Wien 1793) nese na frontispice portrét Františka z Dietrichsteina-Proskau, signovaný „J. G. Mansfeld le fils“ s vročením 1793; kniha je označena kultáním razitkem „BIBL.GYMN. Nicolsb.“ (sign. 31). Další exempláře Schwoyovy *Topografie* se v zámecké knihovně Mikulov nalézají již bez provenienčního označení pod signaturami 839, 1823, 3019. V mikulovské knihovně nechybí ani jedny z prvních kriticky psaných dějin Moravy z pera piaristů Adolfa Pilaře (1742-1795) a Františka Moravce (1734-1814) *Moraviae historia politica et ecclesiastica ... quam compendio retulerunt A.P. et F.M., I. - III.*, (Brunnae / Brno/ 1785 - 1787). František Moravec, řádovým jménem Qualbert, působil v Mikulově jako prefekt piaristického gymnázia do roku 1796. O rozvoj topografie v Čechách se významně zasloužil odchovanec mikulovského gymnázia a v letech 1762 a 1771 jeho učitel František Josef Schaller, autor šestnáctisvazkového místopisu *Topographie des Königreichs Böhmen* (1785-1789). Schaller také zpracoval přehled významných osobností piaristického řádu, který vydal pod názvem *Kurze Lebensbeschreibung aus dem Orden der frommen Schulen* (Praha 1799). Schaller zde představuje ve formě drobných medailonů plejádu vynikajících osobností kultury a vědy, členů piaristického řádu, z nichž mnozí byli v jeho práci touto formou představeni veřejnosti vůbec poprvé.

- 10) Trantírek, M.: *Dějiny mikulovské zámecké knihovny*, s. 43.
- 11) Zemek, M.: *Mikulov v době Purkyňově*, Mikulovská sympozia 17, 1987, s. 30.
- 12) Jüttner, K.: *Die Gymnasial-Bibliothek*, in: Theo R. Seifert: Nikolsburg. Geschichte der Stadt in Wort und Bild, Nikolsburg 1937, s. 135-136.
- 13) Lafka, B.: *Exlibris a supralibros v českých zemích v letech 1000 až 1900*, Praha 1980, s. 159.
- 14) Schaller, J.: *Kurze Lebensbeschreibungen jener verstorbenen Gelehrten Männer aus dem Orden der Frommen Schulen ...*, Prag 1799, s. 158-159.
- 15) Adams, H. M.: *Catalogue of Books Printed on the Continent of Europe 1501-1600 in Cambridge Libraries*, Vol. I., Cambridge 1967, E 1013.
- 16) Jöcher, Ch. G.: *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, Darinne die Gelehrten aller Stände sowohl männ- als weiblichen Geschlechts, welche vom Anfange der Welt bis auf ietzige Zeit gelebt, und sich der gelehrten Welt bekannt gemacht, Vierter Theil, Leipzig 1751, s.1042-1043.
- 17) Schaller, Kurze Lebensbeschreibungen, s. 48-49.
- 18) Schwoy, F. J.: *Topographie vom Markgraftum Mähren*, Theil II., Wien 1793, s. 256.

Tisky ze staré piaristické knihovny jsou označeny dvěma druhy exlibris, na jednom je rytina s motivem sedmi andílků, na druhém dva geniové nesoucí v rokokové kartuši monstranci; autorem této druhé rytiny je pravděpodobně Antonín Wanner¹³⁾. Většina knih je však označena pouze různými formami rukopisných vlastnických vpisků. Některé tisky byly vydány přímo gymnáziem, zpravidla ve Znojmě, v tiskárně „Swobodianos Haeredes“ (např. učebnice práva, sign. 312). Z autorů, známých svým působením v piaristickém řádu, se setkáváme s Bernardem Fritschem a S. Catharina (1732-1789), rektorem piaristického gymnázia v Bílé Vodě ve Slezsku a později rektorem piaristického gymnázia v Moravské Třebové; od roku 1778 se pak Fritsch stal po Gelasiu Dobnerovi rektorem pražské novoměstské piaristické koleje¹⁴⁾. Jeho *De censorio iudicio in religionis negotiis dissertationes*, vydané roku 1771, uvádí jako místo vydání „Nicolsburgi, Litteris Franciscae Viduav Neumannianae, factore Ioanne Diller (sign. 1933).

K nejstarším tiskům staré piaristické knihovny patří edice Euklidových Elementorum liber decimus pořízená Petrem Montaureusem a vydaná v Paříži roku 1551 (sign. 309)¹⁵⁾. Neapolský tisk z roku 1587 *De rerum natura* je nejznámějším dílem italského filozofa Bernarda Telesia (1508-1588), zakladatele učené společnosti nesoucí jméno Academia Telesiana¹⁶⁾. V zámecké knihovně Mikulov nacházíme staré tisky označené rukopisným vlastnickým vpiskem Daniela Braunhoffera, řádového provinciála, který je považován za zakladatele piaristické knihovny v Mikulově. Braunhoffer se narodil roku 1660 v Hustopečích a v roce 1678 vstoupil do piaristického řádu, kde přijal jméno Innocentius a S. Clemente. Zanechal po sobě spisy *Andächtige Gedanken über das Leiden und Sterben Jesu Christi, in gebundener und ungebundener Rede* (Wien 1704) a *Meditationes supra novissima in singulos mensis dies distributa, ex Italico in latinum translata*, vydané ve Vídni roku 1722 a v Olomouci roku 1726¹⁷⁾. Braunhofferova osobní knihovna přešla po jeho smrti v roce 1728 do majetku řádu patrně postupně, jak ukazují vpisky „Bibliotheca Nicolsburgensis Scholarum Piarum Ex legato Danielis Braunhofer 1738“, (sign. 2306) či „ex häreditate Danielis Braunhofer 1731“ (sign. 2218). Mezi vlastníky knih, které se staly součástí piaristické knihovny, nacházíme i mikulovského probošta Franze Jacoba Tilschera von Tilschern, který své knihy označoval církevním heraldickým exlibris. Tilscher, pocházející z moravských Bučovic, se mikulovským proboštem stal roku 1714, o rok později byl povýšen do šlechtického stavu a zemřel v roce 1724¹⁸⁾. Tilscher byl víceméně současníkem Braunhofferovým a z knih, označených jeho exlibris, uvedeme pod sign. 2237 zařazený spis *Mirabilis Vita Venerabilis Virginis Marina de Escobar Vallisoletana...consignavit Ludovico de Ponte, latine Melchior Hanel* (Pragae 1672), který kromě heraldického exlibris „Ex libris ...D. Jacobi Tilscher, Equ: de Tilschern, Praep:

Nicol: „obsahuje i rukopisný vpisek „*Christopherus Tilscher*„, datovaný v Olomouci k roku 1673.

Součástí výuky gymnázia bylo naučit žáky „*zierlich und korrekt zu schreiben*“¹⁹⁾ a proto nepřekvapí luxusní tisk práce kustoda vídeňské dvorní bibliotéky Johanna Georga Schwandnera (1716-1791) *Dissertatio epistolaris de calligraphiae ... (Viennae Austriae ex typographo Kaliwodiano 1756, sign. 2315²⁰)* obsahující vpisek, podle kterého knihu mikulovským piaristům v roce 1767 věnoval Amadeus Hittner, apoštolský notář v Pasově. V polovině 18. století byla součástí výuky nejvyšších tříd gymnázia i „*prima principia heraldicae et chronologiae*“. Jelikož v přechodném období let 1745-1753 s vyjímkou početnic pro nižší ročníky gymnázia jiné učebnice neexistovaly, lze předpokládat, že výuka genealogie a heraldiky se opírala o *Genealogische Tabellen* rektora hamburské školy u sv. Jana Johanna Hübnera, vydané v Lipsku 1737, které jsou v knihovně zastoupeny několika exempláři (sign. 1716, 2165, 3123)²¹. Vpisky se jménem „*Prosper Hussak*“ nacházíme na dílech věnovaných fyzice, jakým je například spis Kaspara Schotta *Iter exstaticum coeles kircherianum* (sign. 2616), s rytinou nesoucí portrét Schottova učitele, proslulého jezuitského polyhistora Athanasia Kirchera; nejznámější Schottovo dílo *Cursus mathematicus* (Herbipoli /Würzburg/ 1661) je označeno piaristickým exlibris. Některé knihy (např. sign. 2605) nesou vedle Hussakova vpisku i vlastnický vpisek „*Ex libris Antoni Horn*“. Mohou pocházet z knihovny profesora působícího na mikulovském piaristickém gymnáziu v letech 1831-1838, Placida Horna (1788-1839), stoupence filozofického učení Johanna Gottfrieda Herdera²². Z dalších Hornových knih uvedeme *La vita e le avventure di Robinson Crusoe* (in Venezia 1763, sign. 3569). Hornův vpisek rovněž nese pozoruhodné vydání Boccaciova *Decameronu*, (Ferrara 1550, sign. 3579). K učitelům piaristického gymnázia v Mikulově náležel i jazykový poradce moravských stavů, překladatel řeckých a římských klasiků, ale také autor překladu Lessingových bajek, Dominik František Kynský (1777-1848), jehož vpisky se v knihovně rovněž objediněle vyskytují (např. sign. 1523 a 3893).

Mezi žáky Kynského, který se zabýval především románskou a německou filologií, patřil i nejslavnější student mikulovského gymnázia, Jan Evangelista Purkyně, který zde studoval v letech 1798-1804²³). Vedle Purkyněho se mikulovské gymnázium může pochlubit i dalšími slavnými žáky. Již po postátnění gymnázia v roce 1873 zde v letech 1881-1889 studoval rakouský politik Karl Renner (1870-1950), v letech 1919-1920 rakouský spolkový kancléř a v letech 1945-1950 president Rakouska. V době vzniku a růstu staré piaristické knihovny, o které především pojednáváme, studoval na piaristickém gymnáziu v Mikulově jiný velký rakouský státník, Josef Sonnenfels (1733-1817). Slavný mikulovský rodák pocházel z židovské rodiny, která se do Mikulova přestěhovala

- 19) Schaller, J.: *Gedanken über die Ordensverfassung der Piaristen und ihre Lehrart*, Prag 1805, s. 42.
- 20) Wurzbach, C. von.: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich ...*, Theil 32, Wien 1876, s. 278.
- 21) Altrichter, A.: *Historia gymnasii Nicolsburgensis*, in: *Tribus saeculis peractis 1631-1931. Festschrift des Staatsrealgymnasiums in Nikolsburg*, Nikolsburg, 1931, s. 47.
- 22) Zemek, M.: *Od Voigta k Weinridtovi*, Jižní Morava 20, 1984, s. 95.
- 23) Zemek, M.: *Mikulov v době Purkyně*, Mikulovská sympozia 17, 1987, s. 29; Sajner, J.: *Jan Evangelista Purkyně a Mikulov*, Jižní Morava 1969.

z Brandenburku, kde byl Sonnenfelsův dědeček vrchním rabínem. Sonnenfelsovy otcové, Perlin Lipmann, se přistěhovali do Mikulova, kde pod záštitou Dietrichsteina vzkvétala místní židovská obec, počtem obyvatel největší na Moravě. V roce 1754 se proto Mikulov stal sídlem zemského rabinátu a podle sčítání provedeného v roce 1798 zde žilo 620 židovských rodin²⁴⁾. Perlin Lipmann po přestoupení na katolickou víru přijal jméno Alois Wiener, přesídlil do Vídně a věnoval se výuce orientálních jazyků na univerzitě. Roku 1746 byl povyšen do šlechtického stavu s predikátem „von Sonnenfels“. Ve staré piaristické knihovně v zámecké knihovně Mikulov nacházíme učebnici hebrejstiny vydanou ve Vídni roku 1757, jejímž je Alois von Sonnenfels autorem (sign. 2719). V roce 1741 jeho sedmiletý syn Josef začal navštěvovat mikulovské piaristické gymnázium a po jeho skončení sloužil v letech 1749-1754 v armádě, kde se „*erlernte von französischen Deserteuren französich ... und von den Mädchen in Sobotka und Jungbunzlau böhmisch*“²⁵⁾. Po odchodu z armády vystudoval ve Vídni práva a hebrejstinu a nastoupil úřednickou dráhu, během které se posléze stal vůdčí osobností osvícenských reforem. Jeho sebrané spisy rovněž nacházíme v zámecké knihovně Mikulov s rukopisným vpiskem „*Biblioth. Nicolsburgens. Schol Piarum 1806*“ (sign. 3434). Mezi další provenienčně označené knihy staré piaristické knihovny patří knihy s vpisky „*Ex libris Rueberti Lopata a S. Vencislao*“ (např. sign. 2766 a 5015), které náležely Rupertu Lopatovi, rektoru piaristického gymnázia, od roku 1860 nositeli zlatého záslužného kříže²⁶⁾.

*Beiträge Beleuchtungen und rechtliche Urkunden zu Trenks Lebengeschichte, Wahrheitsburg 1793, bei den Gebüldern Ehrlich und Redlich*²⁷⁾, uložené pod signaturou 2636, nesou vpisek „*Ex libris P. Fulgentii Schwab Schol. piarum*“. Schwab je autorem dodatku ke studii *Adiecta Voigta Leben des Fürsten und Cardinals Franz v. Dietrichstein, mit einem Anhange von Fulgentius Schwab* (Leipzig 1792). Práci, která vyšla až po jeho smrti, psal Voigt za svého pobytu v Mikulově, kde strávil poslední roky svého života především prací na svých *Effigies virorum eruditorum atque artificium Bohemiae et Moraviae...* vydaných v letech 1773-1775 za finanční pomoci hlavního organizátora tehdejšího vědeckého života v Čechách, Ignáce rytíře Borna (1742-1791).

Voigtova *Acta litteraria Bohemiae et Moraviae...*, vydaná v Praze u Wolfganga Gerleho v roce 1775 s autorovým vlastnoručním vpiskem, jsou v knihovně zastoupena pod signaturou číslo 2760. Během své práce Voigt hojně využíval piaristické knihovny, kde mu řada jejích svazků byla plně dána k dispozici, jak o tom svědčí četné vpisky „*Ad usum Adiecti Voigt Sc. piar*“ s příslušným vročením. Takto označených knih nacházíme v mikulovské knihovně nejméně 120 a to nám umožňuje udělat si přehled o zájmech, které měl Voigt v době svého mikulovského působení. Mezi jeho knihami nacházíme

- 24) Nováček, S.: *Z dějin Židů v Mikulově*, Hlas Pálavy 1 (33), č. 30. z 6. září 1994, s. 7. Autor uvádí, že v roce 1836, kdy počet židovských obyvatel dosáhl nejvyššího čísla, žilo v Mikulově 3 520 židovských obyvatel.
- 25) Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, T. 35-36, Wien 1877, s. 318.
- 26) Feyfar, *Die erlauchten Herren*, s. 349-350.
- 27) Holzmann, M.-Bohatta, H.: *Deutsches Anonymen-Lexicon 1501-1800*, Band I., Hildesheim 1961, Nr. 4453.

Komenského *Orbis sensualium pictus* (Leutschoviae /Levoča/ 1728, sign. 3311), což nijak nepřekvapuje, vzhledem k tomu, že Komenský byl součástí pravidelné výuky na všech piaristických gymnáziích²⁸⁾. *De Typho generis humani* (Praha 1676), nejznámější dílo strahovského premonstráta Jeronýma Hirnhaima (1637-1679), nesou Voigtův vpisek s vročením 1772 (sign. 2647). Mikuláš Adaukt Voigt (1733-1787), považovaný za „otce české numismatiky“, vlastnil pochopitelně i množství numismatické literatury²⁹⁾. S Voigtovým vpiskem datovaným k roku 1772 se setkáváme například v knize pruského královského antikváře a bibliotekáře Laurentia Begera (1653-1705) *Spicilegium antiquitatis ... (Coloniae Brandenburgicae 1692)*³⁰⁾. Pod signaturou 2254 nacházíme s Voigtovým vpiskem z roku 1772 *De Vitis Imperatorum et Caesarum Romanorum ... od Octavii Strady à Rosberg*, dvorního antikváře císaře Rudolfa II., posmrtně vydané ve Frankfurtu nad Mohanem roku 1615; toto dílo mimo jiné obsahuje četná vyobrazení mincí nesoucích podobizny římských císařů. Některé tisky získal Voigt z jiných soukromých sbírek, jak tomu nasvědčuje zlacné supralibros na kožené vazbě katalogu antických mincí *Johann Anton Cajetan Frei-Herr von Wunschwiitz 1747* (sign. 1906).

Původní majitel knihy, Jan Antonín Kajetán svobodný pán Vunšvic (1710-po 1749), vydal v roce 1727 z pozůstalosti svého otce Bohumíra Daniela svobodného pána Vunšvice (1678-1741), předního sběratele rodopisných památek, dílo *Memoriae heraldico - genealogicae ... majorum suorum 1.b. a Wunschwiitz*³¹⁾. *Antiquitatum graecarum gentilium* (sign. 314) Johanna Philippa Pfeiffera (1645-1695), autora dlouhé řady teologických děl, vydané posmrtně v roce 1707, nesou vpisek *Pfeiffer Norimbergensis - Bibliothecarius Wallerondian*. Zda se tato kniha dostala do Voigtova vlastnictví a tím i do piaristické knihovny v Mikulově z majetku autorova syna, Sigmunda Augusta Pfeiffera, profesora medicíny a „zemského fyzika“ v Pomořanech, nelze doložit³²⁾.

Voigt, zakladatel české numismatiky, však byl „především kulturním historikem“³³⁾ a proto nacházíme v jeho knihovně řadu děl z obecné historie, ale také z dějin literatury a rovněž z dějin vědy. K nejstarším historickým dílům z Voigtovy knihovny patří *Commentarius novus de Mysnia oder Neue Meynische Chronica ... Albicus Ninemontius* (Wittenberg 1580, (sign. 2651), s piaristickým exlibris a vpiskem „Voigt 1772“; toto dílo však neuvádí žádná z nám dostupných bibliografických příruček a je proto třeba při dalším průzkumu mikulovské zámecké knihovny tento tisk ještě prozkoumat. Voigtovi patřily také *Annales Hollandiae...*, předčasně zesnulého básníka, matematika, filozofa a bibliotekáře v Leydenu, Januse Dousy (1572-1597)³⁴⁾, vytisklé u Plantina v Leydenu roku 1601 a uložené pod signaturou číslo 333. Dubraviova *Historia*

- 28) Altrichter, *Historia gymnasii Nicolsburgensis*, s. 47.
- 29) K Voigtovi: Zemek, M.: *Piaristické dějepisectví v našich zemích se zřetelem k jižní Moravě*, 20. Mikulovské sympozium 1990, Brno 1991, s. 38; týž: *Od Voigta k Weintradovi, Jižní Morava 20, 1984*, s. 93; Nohejlová-Prátotová, E.- Šimek, E.: *Dvě století vědecké numismatiky v českých zemích (1771-1971)*, Praha 1971, s. 11-17.
- 30) Jöcher, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, Erster Theil, Leipzig 1750, s. 912.
- 31) Procházka, R. Freiherr von: *Genealogisches Handbuch erloschener böhmischer Herrenstands-familien, Neustadt an der Aisch 1973*, s. 355-356.
- 32) K Pfeifferovi: Jöcher, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, Dritter Theil, Leipzig 1751, s. 1494.
- 33) Zemek, *Piaristické dějepisectví*, s. 37.
- 34) Jöcher, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, Zweyter Theil, Leipzig 1750, s. 206.

regni Bohemiae... (Hanoviae /Hanava/ 1602) je označena vpiskem „Voigt 1772, (sg. 2209).

V roce 1785 uveřejnil Voigt v přírodovědném časopise *Physikalische Arbeiten*, vydávaném ve Vídni pod vedením Ignáce Borna zednářskou lóží U svorných bratří, svoje *Abhandlungen über die Naturgeschichte Böhmen*. O tom, že Voigt soudobý vývoj přírodních věd opravdu sledoval, svědčí i přítomnost knihy *Versuch über die natürliche und politische Geschichte der böhmischen und mährischen Bergwerke* (Wien 1780, sign. 579), od Jana Tadeáše Antonína Peithnera z Lichtenfelsu (1727-1792), profesora montánních věd pražské univerzity. V knize, která nese Voigtův vpisek s vročením 1780 a dále poznámkou „*Donum Clarissimi D. Auctoris*“, je volně vložený list s vlastnoručními Voigtovými poznámkami.

Pod signaturou číslo 305 nacházíme v mikulovské knihovně spis vědecky všeestranného Johanna Antona Scopoli (1723-1788) *Chrystallographia hungarica...* vydaný v Praze u Wolfganga Gerleho roku 1776 s autorovým věnováním Voigtovi³⁵⁾. Průběžné sledování hlavních událostí vědeckého života Voigtovy umožňovaly i vědecké časopisy jako *Göttingische Anzeigen von gelehrten Sachen* pro rok 1776 s vpiskem „Voigt 777“ (sign. 2729) či *Erfurtische gelehrte Zeitungen* pro r. 1769, „Voigt 772“ (sign. 2726). Nechybí pochopitelně ani *Abhandlungen der Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften auf das Jahr 1785* (Prag 1785) s Voigtovým vpiskem „.... *Donum Societatis*“, ve kterých je Voigt uváděn mezi členy Společnosti jako „*ehemalige Lehrer Universal u. Litterargeschichte und Kustos der Kaiserl. Bibliothek zu Wien*“ (sign. 2509).

V roce 1807 bylo piaristy v Mikulově zřízeno filozofické učiliště, které tvořilo mezičlánek mezi gymnáziem a univerzitou a bylo určeno především k výchově příštích duchovních, lékařů a právníků. Součástí výuky zde byla matematika a fyzika, kterým sloužilo i experimentálními fyzikálními přístroji dobře vybavené „matematické muzeum“. O jeho vybudování se ze zdejších učitelů zasloužil P. Silverius Foukal, s jehož vlastnoručními vpiskami „*Musaei Mathematici, ex libris P. Silverii Foukal*“, se v některých knihách staré piaristické knihovny rovněž setkáváme (např. sign. 1268, 2245, 2566)³⁶⁾. Provoz učiliště otevřel slavnostním projevem *O významu filozofie* dne 9. 11. 1807 jeden z nejslavnějších učitelů tohoto ústavu v jeho historii, Kasián Halaška³⁷⁾. František Kasián Halaška (1780-1847)³⁸⁾ vstoupil do piaristického řádu roku 1799 v Lipníku nad Bečvou, roku 1801 studoval ve Strážnici, 1802 v Mikulově a 1803 v Kroměříži. V roce 1804 postoupil na Tereziánskou akademii ve Vídni, kde v roce 1807 dosáhl doktorátu filozofie. Od roku 1808 vyučoval na filozofických učilištích v Brně a v Mikulově matematiku a fyziku a v roce 1814 byl povolán jako profesor na univerzitu do Prahy, kde působil, v roce 1832 i ve funkci rektora, do roku 1833, než byl povolán do Vídně ve funkci vládního rady pro filozofické, tech-

35) Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Theil 33 - 34, Wien 1877, s. 210-215.

36) Horský, Z.: *Soupis fyzikálních přístrojů v Regionálním muzeu v Mikulově*, nepubl. rukopis.

37) Eibel, Z.: *Z dějin piaristického gymnázia v Mikulově 1631-1873*, Jižní Morava 1967, s. 69.

nické, hornické, lesnické a námořní školství. Na konci svého života odkázal Halaška mikulovskému gymnáziu vynikající sbírku fyzikálních přístrojů³⁹⁾ spolu se svojí vědecky cennou vlastní knihovnou. Dnes se ve fondu zámecké knihovny Mikulov nachází nejméně 170 děl s Halaškovými vlastnickými vpisky. Převážná většina z nich je věnována matematice, fyzice a astronomii, zvláštní oddíl tvoří knihy, které Halaškovi, jako vysokému státnímu úředníkovi, věnovali autoři, často z italských oblastí Rakouského císařství a nechybí zde pochopitelně ani kompletní, značně rozsáhlé, vlastní Halaškovo vědecké a literární dílo.

Mezi matematickými pracemi nacházíme v Halaškově knihovně práce Leonarda Eulera (sign. 1209) či Leibnizovo a Bernoulliho *Commercium philosophorum et mathematicum...* (Lausanne et Genevae 1745, sign. 1204), s portrétem Leibnize na frontispice signovaným Ficquetem⁴⁰⁾. Z astronomických děl k nejzajímavějším Halaškovým knihám patří výpravné dílo *Ouvrage de mathematique de M. Picard...* (Amsterdam 1786, sign. 1205), doprovázené rytinami Cl. Duflose. Známý francouzský astronom Jean Picard (1620-1682), žák Gassendiho, navštívil ostrov Hven, kde stávala observatoř Tychona Brahe a provedl zde pozorování, zachycená v této knize⁴¹⁾. K slavným tradicím astronomie v Dánsku se váže i další Halaškova kniha, *Basis astronomiae Petri Horrebowa* (sign. 1213), vydaná v Kodani roku 1735, která obsahuje popis přístrojů dánského astronoma Roemera (1644-1710)⁴²⁾. Mezi astronomickými pracemi nacházíme v Halaškově knihovně i dílo *Meridianus speculae astronomicae Cremifanensis* (sign. 1203) benediktinského astronoma P. Placida Fixmillnera (1721-1791), který nechal v benediktinském klášteře v rakouském Kremsmünsteru zbudovat astronomickou observatoř; Halaška kráčel v jeho šlépejích, když v době svého působení na brněnském filozofickém učilišti také zde nechal zřídit astronomickou observatoř⁴³⁾. Astronomická pozorování pod názvem *Trigonometrische Vermessungen zur Verbindung der königl. Prager Sternwarte mit dem Laurenziberge...* (Prag 1805, sign. 5020) vydal Tesánkův žák, strahovský premonstrát Alois Martin David (1757-1836), profesor astronomie na pražské univerzitě a v roce 1805 děkan její filozofické fakulty, roku 1816 univerzitní rektor⁴⁴⁾. *Tavole logaritmiche e trigonometriche precedute da un trattato di Trigonometria piana...* vydané v Padově roku 1843 (sign. 5382), nesou na předsádce ručně psané osobní věnování Halaškovi od autora, kterým byl slavný toskánský astronom Giovanni Santini (1786-1866), který v roce 1843 navštívil Vídeň a Prahu a při té příležitosti se patrně setkal s Halaškou osobně⁴⁵⁾. Tištěné věnování „Francesco Cassiano Hallaschka,“ a osobní razítko autora nese matematický spis *Lezioni di introduzione al calcolo...* (Pavia 1839, sign. 4193) italského matematika Gaspara Mainardiho (1800-1879), profesora university

- 38) Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Theil 7, Wien 1861, s. 239 - 240. Literatura o Halaškovi viz Svátek, J.: *František Kasián Halaška a Kroměříž*, Zpravodaj muzea Kroměřížska 1987/2, s. 9-12.
- 39) Brichtová, D.: *Staré matematické a fyzikální přístroje mikulovského gymnázia*, in: *Gymnázium Mikulov*, 1981, s. 85 nn. Soupis zhruba sedmdesáti přístrojů sbírky provedl Zdeněk Horský, nepubl. rkp., Regionální muzeum v Mikulově.
- 40) Etienne Ficquet (1719-1794), francouzský rytec a portrétnista, viz: *Nouveau Larousse illustré* (ed. Claude de Augé), Tom 4., Paris s.a., s. 513.
- 41) Hoefer, *Nouvelle Biographie Générale*, Tome 40, Paris 1862, s. 48-49.
- 42) Hoefer, *Nouvelle Biographie Générale*, Tome 42, Paris 1863, s. 495-497.
- 43) Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Wien 1858, s. 261-262. K hvězdárně v Kremsmünsteru: Fellöcker, P. S.: *Geschichte der Sternwarte der Benediktinerabtei Kremsmünster*, Linz 1864.
- 44) Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Theil 3., Wien 1858, s. 177-178.
- 45) Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Theil 28., Wien 1874, s. 202-205.

v Padově⁴⁶⁾. V knize je vložen dopis Mainardiho Halaškovi datovaný 16. 5. 1840.

Pod signaturou číslo 5017 nacházíme *Elementi di Storia Naturale generale...* (Pavia 1830) s rukopisnou poznámkou Halašky, že knihu dostal 26. 2. 1833 od autora, kterým byl přírodovědec a chemik Gaspare Brugnatelli (1795-1852), v letech 1833-1834 rektor univerzity v Pavii⁴⁷⁾.

Z ranných Halaškových děl je v knihovně výtisk jeho učebnice z dob působení na filozofickém učilišti v Brně *Elemente der Naturlehre* (Brno, u Josepha Georga Trasslera, 1813, sign. 4088). Ve třech exemplářích jsou v mikulovské knihovně zastoupeny Halaškovy dvoudílné *Handbuch der Naturlehre* (Praha 1824, sign. 5785). Řada astronomických pozorování je shrnuta v *Sammlung der vom 8. May 1817 bis 31. December 1827 im k. k. Conviktgebäude nächst dem Piaristenkollegium auf der Neustadt Prag Nr.C. 856 angestellten astronomischen, meteorologischen und physischen Beobachtungen von C. Hallaschka* (Prag 1830, sign. 5059).

Další Halaškova pozorování jsou obsažena v *Sammlung der vom 1. Jänner 1828 bis 31. August 1832 zu Prag angestellten astronomischen, meteorologischen und physischen Beobachtungen von C. Hallaschka* (Wien 1845, sign. 5060). Dvanáctisvazkové dílo *Calculus ecclipsis solis observatae die 19. Novembris 1816 cui accidunt elementa ecclipsium etc. ab anno 1861 usque 1900* (Prag 1820) nese na frontispice alegorickou rytinu signovanou „J. Bergler del., W. Schuldes sc.“ a datovanou 1816. V knize je i zdařilý portrét Halašky který dle Antonína Machka ryl G. Döbler (sign. 5049/1 - 12).

Řadu terenních měření publikoval Halaška pravděpodobně za pomoc mecenášů z řad šlechty, jak tomu nasvědčují četné tištěné dedikace. Ve dvou exemplářích jsou v zámecké knihovně zastoupeny výsledky Halaškových měření *Längen-Breiten- und Höhenbestimmungen mehrerer Orte der Herrschaft Tetschen...* (Praha 1824) nesoucích tištěnou dedikaci hraběti Josefu Thun - Hohensteinovi a na frontispice litografii děčínského zámku signovanou „Gez. von Grünwald,“ (sign. 5098 a 5104).

Geographisches Ortsbestimmung Klösterle und der Kapelle dem Kupferhübel (Berlin 1831, sign. 5006) jsou výsledkem měření na panství Thun-Hohensteinů v Klášterci nad Ohří a krušnohorském důlním městě Měděnci. Dedikaci hraběti Rudolfovi Kinskému nese Halaškovkův výzkum Kamenického Šenova *Geographische Ortsbestimmung von Steinschönau beobachtet und berechnet von Cassian Halaschka* (Prag 1826, sign. 4942). *Längen und Breitenbestimmungen mehrerer Oerter der Herrschaften Reichenau und Czernikowitz* (Prag 1822) nesou věnování Františku Antonínovi Kolowratu Libšteinskému, majiteli Rychnova nad Kněžnou. *Geographisches Ortsbestimmung von Altburglau...* (Prag 1822) nesou na frontispice rytinu Staré Boleslaví, signovanou „del. V. Morstadt, G. Döbler sc.,“ (sign.

46) *Enciclopedia Italiana*, 22, Roma 1934, s. 953.

47) Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Theil 2, Wien 1857, s. 171-172.

5100). Ve Staré Boleslavi se Halaška stal v roce 1838 proboštem a zde je také pravděpodobně pohřben. K začátku Halaškovy životní dráhy se naopak vztahuje jeho kniha *Die frei Municipalstadt Bautsch in Mähren in geographisch-topographischer und historischer Beziehung dargestellt von F.C. Hallaschka* (Prag 1842), věnovaná jeho rodišti, Budišovu nad Budišovkou (sign. 5061).

V době, kdy vznikal tento příspěvek, uplynulo právě 150 let od Halaškovy smrti (12. června 1847). Zajímalo nás, jak jeho dílo bylo recipováno v kruzích české aristokracie, jak je, podle souborného katalogu oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea, zastoupeno v šlechtických knihovnách. Nejhojněji se jeho spisy vyskytují v knihovně hraběcí rodiny Wallisů v Budíškovicích, kde jsou tři exempláře. Není bez zajímavosti, že vychovatelem hraběte Josefa Wallise byl pozdější kustod mineralogických sbírek Národního muzea František Xaver Maximilián Zippe (1791-1863), tedy osobnost, která svého svěřence mohla vést k vědeckým zájmům. Celkem tři exempláře měli ve svých knihovnách na Kačině a ve Velkém Březně Chotkové, po dvou Fürstenbergové na Křivoklátě a Kolowratové na Březnici; po jednom exempláři lze najít ve Schwarzenberské knihovně v Českém Krumlově a Liechtensteinské zámecké knihovně Zahrádky. I když tento výčet nemůže být úplný, zdá se, že dostupnost Halaškových děl, například pro historiky vědy, nebude asi příliš velká. Lze proto Halaškovu knihovnu rozptýlenou ve fondu zámecké knihovny Mikulov považovat za cenný příspěvek ke studiu dějin astronomie, matematiky a fyziky v našich zemích.

Tisky staré piaristické knihovny obsažené ve fondu zámecké knihovny Mikulov jsou skromnou připomínkou významné klášterní knihovny, jejíž osudy, zvláště v rámci další existence piaristického rádu po roce 1864, kdy se setkáváme s prvými stopami této knihovny na mikulovském zámku, nejsou předmětem této práce⁴⁸⁾. Skutečnost, že se část klášterní knihovny ocitla ve fonitech zámeckých knihoven, není nicméně zvláštním - stačí připomenout vzácnou knihovnu benediktinského kláštera ze švábského Ochsenhausenu, kterou po sekularizaci kláštera roku 1803 získal rakouský kancléř Metternich a jejíž nejcennější rukopisy a staré tisky začlenil do své knihovny na zámku v Kynžvartě⁴⁹⁾. Většinou se však jednalo o knihovny klášterů zrušených za vlády Josefa II., případ, kdy se součástí zámecké knihovny stala knihovna rádu, který nebyl za josefinských reforem zrušen, jako tomu je u piaristů, je dosti ojedinělý. Přesto můžeme předpokládat, že s knihami mikulovských piaristů se lze setkat i v jiných zámeckých knihovnách. I když při svém založení byl piaristický rád určen k vzdělávání chlapců z nemajetných vrstev, vzhledem k úspěchům, kterých ve školství dosáhl, byl některými šlechtici v roce 1765 požádán, aby jim ze svých

- 48) O piaristickém knihovnictví viz například tyto práce: **Bombera, J.: Moravské piaristické knihovny**, Z knihovnické praxe 1991, s. 3-8; **Bartůšek, V.: Piaristické knihovnictví za Alpami v 17. století**, in: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 1995, Brno 1996, s. 21-29; **týž: Z dějin piaristického knihovnictví v Benešově**, Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 1993, Olomouc 1993, s. 66-71.
- 49) **Mašek, P.: Knížní sbírky na zámku Kynžvart**, Sborník Západoceského muzea v Plzni, Historie 12., Plzeň 1994.
- 50) **Špét, J.: Příspěvky k životopisu Jaroslava Schallera**, ČSPS 64, 1956, s. 215.

řad poskytl preceptory pro výchovu šlechtických synů⁵⁰⁾. P. Ludovicus Bertrandus Neumann a S. Antonio (1725-1777), překladatel básní Johna Miltona a Klopstocka do latiny, působil jako vychovatel v rodině Chotků⁵¹⁾. Podle dlouholeté pracovnice oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea v Praze Eduarda Macháčkové se v zámecké knihovně hrabat Chotků na Kačině vyskytuje i tisky z knihovny mikulovských piaristů⁵²⁾. Jejich skutečný počet a složení objasní v nedaleké budoucnosti právě probíhající odborné zpracování fondu zámecké knihovny Kačina.

Brněnský archivář Miroslav Trantírek, který se po druhé světové válce ujal nelehkého, mnoho let trvajícího úkolu uspořádat torzo dietrichsteinské knihovny na vyhořelém zámku, připomněl ve své zásadní práci o mikulovské zámecké knihovně, že k rádnému zpracování piaristické a Halaškovy knihovny „nebylo příkročeno až prakticky do nynější doby“⁵³⁾. I když zámecká knihovna Mikulov dosud není podchycena v souborném katalogu zámeckých knihoven a je pouze opatřena zcela nevyhovujícím lokálním katalogem, z iniciativy vedení Regionálního muzea v Mikulově a jeho historiků a za pomoci pracovníků komise pro soupis rukopisů při AV ČR a pracovníků oddělení zámeckých knihoven byly v uplynulých letech důkladně zpracovány fondy rukopisů, první tisků a paleotypů této vzácné knihovny⁵⁴⁾. Skromný příspěvek k historii piaristické a Halaškovy knihovny se snaží být pokračováním ve zpřístupňování této vzácné historické knihovny odborné veřejnosti.

© Luboš Antonín

- 51) **Schaller, Kurze Lebensbeschreibungen**, s. 137.
- 52) **Macháčková, E.: Vznik, vývoj a možnost využití zámeckých a hradních knihoven spravovaných Knihovnou Národního muzea v Praze**. Diplomová práce. Fakulta sociálních věd a publicistiky University Karlovy, Praha 1971, s. 14.
- 53) **Trantírek, Dějiny mikulovské zámecké knihovny**, s. 44.
- 54) **Příspěvky k dějinám zámecké knihovny Mikulov**, SNM, Řada C - Lit. hist., sv.39, 1994, , Praha 1997.

Frontispice s rytinou portrétu zakladatele piaristického řádu svatého Josefa Kalasanského z knihy Kleine Tages - Zeiten samt einigen anderen Andachts - Übungen zu dem Heiligen Joseph von Calasanz ... von Camillo a Praesent B. Virginis, Mikulov 1768, zámecká knihovna Mikulov sign. č. 2069.

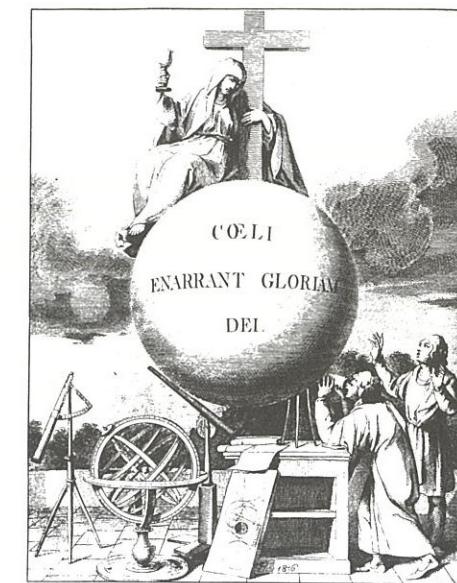
Ex libris mikulovských piaristů. Ryl Antonín Wanner.

Portrét rakouského státovědce, Josefa Sonnenfelse (1733-1817), absolventa piaristického gymnázia v Mikulově. Prvý díl jeho sebraných spisů vydaný ve Vídni 1783 je označen vlastnickým vpiskem mikulovských piaristů. Zámecká knihovna Mikulov sign. č. 3434.

Portrét Kasiána Halašky (1780-1847) od Antonína Machka, ryl G. Däbler. *Calculus ecclipsis solis*, Praha 1820. Zámecká knihovna Mikulov sign. č. 5049.

Alegorická rytina signovaná „J. Bergler del., W. Schuldes sc.“ na frontispice dvanáctivazkové díla Kasiána Halašky *Calculus ecclipsis solis observatae die 19. Novembris 1816 cui accidunt elementa ecclipsis etc. ab anno 1861 usque 1900*, Praha 1820. Zámecká knihovna Mikulov sign. č. 5049.

Zusammenfassung:

Luboš Antonín

Die alte Ordensbibliothek der Nikolsburger Piaristen in der Schloss-Bibliothek in Nikolsburg.

Die Schloss-Bibliothek in Mikulov (Nikolsburg) umfasst als Torso die Ordensbibliothek der Nikolsburger Piaristen. Ihr Kloster, das der Kardinal und Erzbischof von Olomouc (Olmütz), Franz von Dietrichstein (1570-1636) im Jahre 1631 gegründet hatte, war das älteste Piaristenkloster nördlich der Alpen. Mikulov war der Sitz des Generalates der Provinz „Germania“, später Sitz des Generalates für Böhmen und Mähren. Gleichzeitig mit der Gründung des Kollegs entstand hier ein Gymnasium, das Mitte des 19. Jh. zu einer philosophischen Lehranstalt erhöht wurde. Diese Schule besuchten eine Reihe bedeutender Persönlichkeiten, wie der berühmte tschechische Physiologe Joh. Ev. Purkyně, oder der Begründer der böhmischen Numismatik, Adaukt Voigt. Zu den Sechzigjahren des 19. Jh. wurde die Piaristenbibliothek aus bis heute nicht geklärten Gründen Teil der Fideikomis-

Bibliothek der Fürsten Dietrichstein. Die Schlossbibliothek wurde in den 30en Jahren des 20. Jh. zum Grossteil versteigert, der unverkaufte Restbestand umfasst ca 10.000 Bände, darunter allerdings eine Menge kostbarer Handschriften und alter Drucke, Erstdrucke und Drucke aus dem 16. Jh. Darin finden wir verstreut einige hundert Bände aus der ehemaligen Piaristenbibliothek. Eine besondere Gruppe bilden hier etwa 100 Bücher mit persönlichen Eintragungen von Adaukt Voigt und eine ansehnliche Sammlung physikalischer und mathematischer Werke von František Kasian Halašek (1780-1847), Professor an der Prager und Wiener Universität, der dem Piaristengymnasium in Mikulov, an dem er in jungen Jahren gewirkt hat, eine kostbare Sammlung physikalischer Geräte und seine Sammlung vermachte.

Deutsch von J. v. H.

Cyril Antonín Straka (1868-1927)

Strahovský bibliotékář

Jan Pařez

*Ut saepe summa ingenia in occulto latent.
(Plautus)*

aše Velebnosti!

S radostí přečetl jsem dopis Váš, jímž projevujete ochotu vyhověti přání mému a převzítí správu naší staroslovanské knihovny.

Jmenuji Vás tímto správcem knihovny strahovské a doufám pevně, že slavnou pověst tohoto našeho pokladu nejenom záchováte, ale i rozmnozíte...
...Poroučejte Vás ochraně Boží, jsem Vaši Velebnosti oddaný bratr

Method, opat"

Tímto jmenovacím dopisem, datovaným 12. února 1906, se obrátil strahovský opat Method Zavoral na radonického kaplana Cyrila A. Straku. Pro toho znamenal dopis nepochyběně jeden z rozhodujících životních zlomů. Straka strávil v knihovně následujících 21 let a za tu dobu se nesmazatelně zapsal do jejich dějin i do dějin kláštera, neboť je zřejmé, že vede opata Zavorala byl osobou na veřejnosti nejznámější a nejváženější. Byl také po B. J. Dlabačovi nejdůležitějším a nejzdelenějším strahovským knihovníkem. Právě před 70 lety, v r. 1927, Cyril Antonín Straka zemřel. Čím déle a hlouběji se bádatel nebo odborný pracovník norí do fondů Strahovské knihovny, tím více je mu zřejmé, jak velkou a trvalou stopu C. Straka zanechal při jejich zpracování a interpretaci. Rozhodl jsem se proto připomenout životní osudy a dílo tohoto poněkud pozapomenutého premonstráta v dobré vůli, že následující drobný příspěvek alespoň trochu poslouží památce jeho jména a přispěje k ocenění jeho práce na poli historických věd.

Milevský rodák

Antonín Straka pocházel ze staré hrnčířské rodiny. Řemeslo se dědilo v rodu z pokolení na pokolení, jakéhosi hrnčíře Straku můžeme nalézt již v milevském urbáři z r. 1571.¹⁾ Otec Antonína, rovněž Antonín, se narodil milevskému měšťanovi

¹⁾ SOA Třeboň, Vs Orlik, kniha č. 101, p. 20. Z milevských matríc vysvítá, že hrnčířem byl nejen Antonínův otec ale i jeho strýcové Josef a Vojtěch a děd Tomáš.

a hrnčířovi Tomášovi Strakovi a jeho manželce Barboře, rozené Souhradové z Písku 4. 9. 1831 v domě č. p. 118. 10. září 1860 se oženil s Annou Adamovou, rodačkou z osady Cetule u Velké Chyšky.²⁾ Ta byla na chyšecké premonstrátské faře zaměstnána u faráře Klementa Patzolta, s nímž se později přestěhovala na milevské děkanství.³⁾ Antonínovi a Anně Strakovým se údajně narodila dvě děvčátka, Marie a Anna, která ale zemřela v dětském věku, takže Antonín měl jediného sourozence, staršího bratra Otomara.⁴⁾

Antonín se narodil 19. listopadu 1868 v Milevsku ve Vodičkové ulici v domě č.p. 118 jako poslední dítě svých rodičů.

Vyrůstal v nezámožných poměrech a v chudém kraji.⁵⁾ Jeho otec se po svatbě rozhodl pořídit si hospodu, neboť v kraji upadající hrnčířské řemeslo již nevynášelo. Život v hostinci měl na malého Toníčka, jak se o tom později sám zmiňuje, zásadní vliv, a to především v jednom směru. Hostince bývaly, a nejen v oné době, jedním z důležitých míst v životě maloměsta (či vesnice). Oblíbenou zábavou společnosti, kterou tvořili především sousedé-měšťani a řemeslníci, byl zpěv, takže budoucí strahovský knihovník se naučil nejen od svého otce, který si stále při práci zpívával nebo pískal, ale i od návštěvníků hospody nemálo národních písniček, a svým „...tenkým hlasem do provázela vysmolené hlasy.“

Do první třídy nastoupil Antonín již v pěti a půl letech, tedy o půl roku dříve. Byl přijat jen díky tomu, že složil „zkoušku“, která spočívala v tom, že měl bezchybně zazpívat jednu národní písni se všemi slokami. Toníček byl nadané dítě: první dvě třídy absolvoval během jednoho roku a s menšími výkyvy patřil k nejlepším žákům, především v dějepisu a přírodopisu a pochopitelně i v oblíbeném zpěvu. Vedle toho, že se učil hrát na housle, začínal zpívat v kostele s dospělými zpěváky, milevskými sousedy. Zmiňuje se, že v oné době ještě v Milevsku živorily zbytky literátů, chrámových zpěváků, kteří zpívali písni ze starých kancionálů.

Spojení Milevska a rodiny Straků s premonstrátským rádem bylo jedním z rozdohujících momentů, které ovlivnily budoucnost mladého Antonína. Zatímco se starší bratr Otomar učil v Praze voskařem u Jana Mildeho, známého Strakovy rodiny, o osudu Antonína rozhodla jeho matka. Prostřednictvím tehdejšího kaplana Runzy se obrátila na bývalého Antonínova katechetu Norberta Horáčka o pomoc při hledání levného „zaopatření“ v Praze, aby mohl Antonín studovat. P. Norbert domluvil se strahov-

- 2) SOA Třeboň, *Matriky*, fara Milevsko 23, O, 1839-1865, f. 293.
- 3) Klement Patzolt byl 1835-1852 farářem ve Velké Chyšce, 1852-1855 v Bohušovicích nad Ohří a 1855-1863 děkanem v Milevsku. Na tomto místě chci poděkovat za poskytnuté údaje, jakož i za cenné přípomínky +Tadeáši Z. Řehákovi, O. Praem.
- 4) Své dětství popsal Cyril A. Straka ve vzpomínkách, které se bohužel dochovaly jen v troskách, viz Hůlka, V. (ed.): *Toniček Straků (Zlomek autobiografie +P. Cyrila Straky)*, in: Památky P. Cyrila Straky. Vydáno Krajským spolkem „Milevsko“ při odhalení pamětní desky P. C. Strakovi dne 5. července 1931 na jeho rodném domě v Milevsku, Milevsko 1931, s. 3-8. Po konfrontaci s milevskými matrikami však musím opravit některé jeho vzpomínky. V prvé řadě se domníval, že zemřelé sestry byly starší než bratr Otomar, což není pravda. Křestní zápis Anny se v matrice pokřtěných vůbec nenalezá, takže o ní nemáme žádný důkaz. Sled dětí Antonína Straky byl následující: Otomar, nar. 28.10.1862 (SOA Třeboň, *Matriky*, fara Milevsko 13, N, 1860-1870, ff. 116-117), Marie, nar. 5.8.1865 (tamže, ff. 236-237), a Antonín, nar. 19. 11. 1868 (tamže, ff. 388-389). Dále vzpomíná na svého děda Tomáše. Ten je ovšem v matričních záznamech zmiňován s křížkem před jménem, tedy jako nebožtík dlouho před narozením Antonína Straky.
- 5) Srv. Cironisová, E.: *Výstěhovalectví z milevského okresu před první světovou válkou*, JSH 49, 1980, s. 147-151. Z Milevska emigrovali i někteří Strakovi příbuzní, srv. např. dopisy od sestřenic z Chicaga z r. 1907, *Archiv Kláštera premonstrátů na Strahově*, C. A. Straka - pozůstalost, kart. č. 1.

ským regenschorim Bedřichem Folbergerem, že Antonín bude zpívat na Strahově za měsíční plat a za příplatek se u něho bude stravovat a bydlet. Při příchodu k regenschorimu na Strahov opět sehrálo důležitou úlohu Antonínovo pěvecké umění⁶⁾ a Antonín začal od školního roku 1880/1881 studovat na Městském vyšším gymnasiu realném v Praze v Novodvorské ulici.⁷⁾

Od svých jedenácti let žil tedy Antonín mimo svůj domov a do Milevska se vracel jen o prázdninách. Rodičovská výchova a dětství v ryze českém prostředí v něm však zanechaly trvalé stopy. Patrně od svého otce pochytí jistou názorovou toleranci a objektivnost, která se později projevila nejen v přístupu k okolí, ale i v chápání historiografické práce,⁸⁾ a také české národní cítění.⁹⁾ Dodejme, že podstatnou roli při formování mladého Straky sehrálo malostranské gymnázium, na němž vyučovali v duchu začínajícího liberalismu vynikající učitele.

Už na gymnasiu je možné pozorovat Strakovu zálibu v historii a zeměpisu (který byl považován za humanitní předmět a byl vyučován spolu s dějepisem). Na rozdíl od řečtiny z nich prospíval výborně. V jeho školním zápisníku¹⁰⁾ z doby, kdy chodil do kvinty až septimy, najdeme soupisy děl českých autorů jak středověkých, tak novověkých, nejrůznější citáty a aforismy počínaje Shakespearem Hamletem přes Coleridge až k Byronovi, Mickiewiczovi, Pasqualovi a Herderovi i názvy nejrůznějších dramatických děl od tragédií až po operu. Doba zanechala stopu nacionalismu jak právě ve výběru Herderova citátu, tak v opisu Čelakovského veršů o Slovanstvu. Mladý Straka si zapisoval i další historické a geografické zajímavosti; z těch prvních uvádíme především seznam papežů a podrobné genealogické názvosloví, z druhých rozlohy zemí a počty obyvatel velkých měst rakousko-uherské monarchie a cizí zlaté a stříbrné mince. Popis čtverylky, citáty do památníků, hádanky pro dívky, anekdoty a romantické básně odrážejí běžné zájmy septimána tehdejší doby. V zápisníku jsou i dvě perokresby (profil mladíka a sedící mladá žena), víceméně zdařilé, takže malé úspěchy ve kreslení lze snad vysvětlit tehdejší mnohem přísnější školní klasifikací tohoto předmětu, než je tomu dnes. Ostatně i později můžeme ocenit Strakovo výtvarné nadání v jeho radonické pamětnici. O jeho výtvarných schopnostech bylo psáno i jinde, takže o jeho krasopisně opsaném a ilustrovaném „Lešetínském kováři“ sice víme, ale patrně je již dávno ztracen.¹¹⁾

Z náboženství byl hodnocen výborně až ve vyšších třídách, kdy už bylo asi zřejmé, že půjde studovat teologii.

- 6) Při příchodu k regenschorimu se Strakův otec dozvěděl od jeho manželky, že proti původnímu slibu měl místo Antonína nastoupit někdo jiný. Ve strahovském kostele, kam se zašli oba Strakové pomodlit, však při mši zaujal Folbergera Antonínův zpěv, který byl v této prázdném kostele slyšet, a po zkoušce doma Antonína přjal, viz *Toniček Straků*, s. 7.
- 7) Dnešní Gymnázium Jana Nerudy v Hellichově ulici 3 na Malé Straně.
- 8) Při první návštěvě Strahova v r. 1880 jej otec vedl procházku po Praze, mj. „...přes Betlémské náměstí, které otec pokládal za velepatrné k vůli Betlémské kapli...“, viz *Toniček Straků*, s. 7.
- 9) Už jeho bratr ho v r. 1878 zavedl ke stavení Národního divadla a na Prodanou nevěstu s Moňou v roli Vaška, později ho otec vzal na Pražský hrad a k divadlu již téměř do stavěnému.
- 10) SK, sign. JK IX 8. Jedná se tištěný sedmý ročník *Kaledáře českoslovanského učitelstva* z r. 1885, do něhož si Straka zapisoval. Ryba, 3272, nazývá zápisník „Zápisnyk [septimánový]“, z toho, že si Straka podtrhl jména svých vyučujících profesorů ještě na pražském gymnasiu, můžeme soudit, že si zápisník (předmluva vydavatele v červnu 1885) pořídil pro školní rok 1885/86, tedy v sextě.
- 11) Wolf, J.: *P. Cyril Straka, převor a knihovník kláštera Strahovského*, in: Památky P. Cyrila Straky, Milevsko 1931, s. 10.

V roce 1886 přestoupil Straka z finančních důvodů na c. k. české gymnasium v Českých Budějovicích. Začal totiž mutovat, čímž se jeho kariéra strahovského vokalisty uzavřela.¹²⁾ Regenschori pochopitelně nemohl gymnasistu vydržovat, takže ten odešel do Českých Budějovic, kde bylo patrně laciněji. Českobudějovické gymnasium navštěvoval až do maturitní zkoušky v r. 1888. Jeho studijní výsledky tu, alespoň podle hodnocení gymnasiálních profesorů, nebyly tak dobré, zvláště jeho neoblíbená řečtina, němčina i matematika mu činily problémy, jen v náboženství byl výborný.

Do gymnasiálních let se datuje i počátek celoživotního přátelství s Čeňkem Zíbrtem. Seznámil se s ním v otcově hospodě, kde se universitní student Zíbrt zastavoval, když chodíval na milevské jarmarky. V mládí spolu obešli řadu památek v kraji, plavili se na vorech, a i když se jejich životní cesty rozešly, udržovali spolu přátelské vztahy jak na poli badatelském, tak v soukromém životě.¹³⁾

Majetkové poměry Strakových rodičů nebyly nijak vynikající, neboť krátce před maturitou mu purkmistrovský úřad v Milevsku, okresní hejtman a milevský děkan vystavili vysvědčení o nemajetnosti, ve kterém se pravilo, že jeho „rodiče poukázání jsou jen na skrový výtežek ze živnosti hostinské, nemohou, jen s tím, vydržovati nejnutnější potřeby domácí a nebyli by s to náklad za syna při maturitní zkoušce uhraditi, pročež bylo žádoucno, ba i spravedlivivo, aby žadatel od poplatku osvobozen byl.“¹⁴⁾

27. července 1888 vykonal maturitní zkoušku před zkušební komisi, vedenou ředitelem školy dr. Gustavem Bozděchem a obdržel „vysvědčení dospělosti ke studování na universitě“.¹⁵⁾

Radonický kaplan

Ačkoliv si Antonín Straka přál studovat po maturitě historii,¹⁶⁾ vstoupil na přání rodičů do strahovského kláštera (17. září 1888), kde přijal řádové jméno Cyril. O rok později, 14. listopadu 1889 byl imatrikulován na theologické fakultě německé univerzity.¹⁷⁾ 25. května složil jednoduché sliby do rukou opata Zikmunda A. Starého.¹⁸⁾

V pátém semestru přestoupil Cyril Straka na české učení.¹⁹⁾ Spíše pro zajímavost dodávám, že z církevních dějin ho přednášející Dr. F. Kryštufek hodnotil „eminenter“. Dříve než v červenci 1893 ukončil studium theologie, vykonal 11. června 1893 slavné sliby. 16. července byl v chrámu sv. Vítka na Pražském hradě vysvěcen na kněze.²⁰⁾

15. září téhož roku byl designován kaplanem na řádové faře v Radonicích nad Ohří.²¹⁾ Na Lounsku, v okolí Pátku nad Ohří vlastnil klášter od svého založení pozem-

- 12) SÚA, ŘP Strahov, karton č. 1286, Řeč P. Vítka Hůlky o C. A. Strakovi, asi 1938.
- 13) Straka napsal v r. 1924 na počest jeho šedesátin vzpomínek do Časopisu česko-slovenských knihovníků.
- 14) ŘP Strahov, kart. č. 1286, Vysvědčení nemajetnosti z 5.3.1888. Strakův otec, hostinský, vlastnil domek č. 118 (v ceně 1000 zl, z kterého platil domovní daň 4.90 zl), pozemek o rozloze 914 sáhů (v ceně 200 zl, z kterého platil 1.95 zl pozemkové daně) a ze živnosti platil živnostenskou daň ve výše 3.25 zl.). Neměl sice hypotéční dluh, ale mimo „knihy“ dlužil 500 zlatých.
- 15) Tamže, Vysvědčení maturitní z 27.7.1888. Viz též Macháček, J.: Paměti c. k. čes. gymnasia v Čes. Budějovicích od jeho založení až do roku 1903 a seznam všech abiturientů, jejich rodíšte, nejnovější stav a bydliště, České Budějovice 1903, s. 108. Zajímavý je též statistický přehled, podle kterého se z 1206 abiturientů z let 1872-1903 386, tedy necelá třetina, stalo katolickými kněžími.
- 16) Zíbrt, Č.: Památky bibliotékáře Strahovského Cyrila Straky, Otavan 11 (46), 1927, s. 33-34.
- 17) ŘP Strahov, karton č. 1286, Testimonium immatriculationis z 14. 11. 1889.
- 18) Tamže, vlastní rukou psané „Professio simplex“ z 25.5.1890.
- 19) Tamže, Index lectionum studiosi Cyrilli Antonii Straka.
- 20) Tamže, Vysvědčení o ordinaci z 16.7.1893. Romuald Perlík uvádí v Strakově nekrologu v ČSPS chyběně datum 23. července.
- 21) Tamže, Jmenování z 21. 9. 1893.

kový majetek; zatímco fara byla v Radonicích, správa sídlila na Pátku.

Postavení Cyrila Straky ve farnosti se za dobu jeho působení příliš nevyvíjelo. Poté, co zemřel radonický farář Eligius Trubl 19. května 1902, byl sice Straka jmenován administrátorem fary v Radonicích *in spiritualibus et temporalibus*,²²⁾ ale s příchodem Trublova nástupce, faráře z Dolánek Bedřicha F. Košáře byl po čtvrt roce této funkce zprostřen.

V Radonicích spolupracoval s ochotnickým spolkem „Karel Havlíček Borovský“, v němž i režíroval. V Praze při studiích patřily totiž návštěvy Národního divadla k jeho oblíbené zábavě a také po svém návratu na Strahov byl častým návštěvníkem Národního divadla - mezi jeho přátele patřili herci jeho činohry i opery.

Ve radonické škole také založil sbírku starožitností,²³⁾ přičemž se sám aktivně účastnil sběru materiálu.²⁴⁾ Ke konci svého působení na Lounsku se podílel na přípravě regionálního turistického průvodce, ten však vyšel až o dvacet let později.²⁵⁾

Jaký byl duchovní správce? V Radonicích pochopitelně působil jako katecheta. Podle „Kázáníček“, která zachycují koncepty jeho kázání, byl jistě pečlivý a oblíbený. O pečlivosti lze soudit z toho, že z let 1895-1905 po sobě zanechal 177 zapsaných kázání.²⁶⁾ O oblíbenosti svědčí nejen to, že byl zván kázat do okolních farností (Slavětín, Chožov, Obora, Peruc, Louny, Koštice, Křesín, Vrbno), ale i dojemné rozloučení farníků při jeho odchodu z Radonic.²⁷⁾ Proto se tam také čas od času vrátil k bohoslužbě.

Rozhodujícím momentem v počátcích Strakova radonického pobytu bylo jeho setkání se slavětínským farářem P. Františkem Štědrým v první polovině devadesátych let. Významný regionální badatel a historik-autodidakta lounského kraje zasvětil Cyrila Straku do základů historické práce a poskytl mu nejen mnoho cenných rad, ale i svou bohatou knihovnu.²⁸⁾ Také ho seznámil se základy knihařské práce - na faře měl prý celou knihařskou dílnu - což bylo pro Straku po jeho příchodu na Strahov neocenitelnou devizou nejen při snímání zlomků z desek, ale nepochybně i při komparaci a hodnocení starých vazeb. Jejich přátelství trvalo až do Strakovy smrti, jak o tom svědčí vzájemná korespondence.²⁹⁾ Livil P. Štědrého - stejně jako fakt, že se ocitl v jedné z nejstarších osídlených oblastí Čech a zároveň v místě, které strahovský klášter po staletí spravoval - tak oživil Strakův zájem o historii. Ten se tedy vedle svých duchovních povinností začal věnovat dějepisnému zpracování farnosti.

Od Štědrého se učil pořizovat výpisy z pramenů. Zatímco Štědrý jezdil do arcibiskupského archivu, Straka začal bádat v klášterním. Nejenom že archiv navštěvoval

22) Tamže, Jmenování z 1. 5. 1902.

23) Wolf, P. Cyril Straka, s. 10.

24) Osobně daroval v r. 1906 Museu království Českého broncové a stříbrnou záušnici, jantarové perly a další nálezy z Pátku a Volenic. Karton č. 1286, Potvrzení o daru z 10. 9. 1906.

25) Třicet let turistické práce na Lounsku. Průvodce po Lounech a okolí, Louny 1925. Za informaci upozornění na tuto práci děkuji páteckému kronikáři p. Jaromíru Tlustému.

26) SK, sign. DT III 16, DU IV 30 a DS V 10.

27) Čtenářsko-ochotnický spolek „Karel Havlíček Borovský“, ve kterém Straka působil, mu předal diplom prvního čestného člena spolku, a poté následoval hold obce a spolků na jevišti. Při odchodu 13. března na jej doprovodil obyvatelé a učitelé až na perucké nádraží, viz Wolf, P. Cyril Straka, s. 10.

28) Štědrý, F.: P. Cyril Straka jako kaplan, in: Památky P. Cyrila Straky, Milevsko 1931, s. 14. Štědrý se zmíňuje, že začal brát Straku k výkopům starých hrobů u Chrabřec a jiným historickým pracím, což se radonickému kaplani natolik zalíbilo, že „...zanechal obvyklých tehdáž karet dle vlastního doznamení.“ Mariáš patřil k oblíbené Strakově zábavě i později.

29) Část pozůstatosti Františka Štědrého skončila také ve Strahovské knihovně, i když se tam dostala až po jeho smrti. Další část viz Sládek, M.: Předběžná zpráva o pozůstalostech Karla Doskočila a Františka Štědrého, in: Česká literatura doby baroka, Literární archiv 27, 1994, s. 282-283.

v době dovolené, ale se souhlasem opatského sekretáře, který archiv spravoval, si půjčoval archiválie do Radonic, kde je opisoval nebo excerptoval. Jednalo se především o analý a opatskou korespondenci, na jejichž základě později vydal řadu studií a několik monografií, ale v neposlední řadě se věnoval i uspořádání listinné sbírky a podnícen Štědrým sepsal několikasazkový „*Klíč k poznání erbu*“. Jeho třetí díl dokončil v r. 1899, ale čtvrtý, který začal již na Strahově, nikdy nedopsal.³⁰⁾ Soustavná práce s prameny pro něj byla soukromým historickým seminářem i seminářem pomocných věd historických. Štědrý jej také uvedl do historie umění, ke které měl Straka intuitivně blízko, a netřeba dodávat, že jeho přátelství s Čeňkem Zíbrtem mu umožnilo orientaci v kulturním dějepisu.

Jeho třináctiletý pobyt v Radonicích byl pro něj školou praktické historické práce, kterou chtěl patrně sám sobě dokázat, že je jí schopen. Hlavním plodem jeho výzkumu se stala nepublikovaná práce většího rozsahu, „*Pamětní kniha farní osady Radonické*.³¹⁾ Psal ji až do posledních dnů svého pobytu v Radonicích, záznamy končí s jeho odchodem na Strahov. V knize pokračovalo ještě několik následovníků, ale jak obsah, tak forma zápisů jsou v některých případech hluboko pod úrovní Strakova stylu. Právě proto, že se dochovala jen v rukopisu, budu jí věnovat větší pozornost.

Už vnější stránka knihy je pozoruhodná. Cyrila Straka psal pamětnici vlastní rukou na velký formát (42 x 27 cm). Text doplnil celou řadou ilustrací, především perokresbami prehistorických nálezů, nápisů na zvonech a zdech, detaily architektonických prvků v kostelech a půdorysnými náčrtky některých staveb. Velice efektně působí zařazení kolorovaných znaků všech majitelů páteckého zboží, v čele se znakem Strahovského kláštera na počátku knihy. Z dalších vyobrazení zaslouží zmínku kresba sgrafitového štitu páteckého mlýna a především obrazová dokumentace interiéru zbořeného kostela Povýšení sv. Kříže v Radonicích včetně kolorované perokresby předhusitských fresek. Vedle toho bylo do knihy vlepeno značné množství fotografií zejména duchovních správců a budov.

Pamětní kniha farní osady radonické je v oblasti podobných farních kronik a pamětnic dílem zcela ojedinělým. Zároveň je nutno poznámenat, že je jediným monografickým zpracováním dějin farnosti i panství Pátku nad Ohří.³²⁾

Při prvním pohledu se může zdát, že obsah je uspořádán - z hlediska monografických potřeb regionální historiografie - poněkud chaoticky. Pokud ovšem vezmeme v patrnost, pro jaký účel byla kniha sepsána, zjistíme, že Cyril Straka celou koncepci dobrě promyslel a rozvrhl tak, aby při zachování Radonic, kde bylo sídlo farnosti, jako ústředního bodu knihy mohl plnohodnotně zpracovat i dějiny celého zboží. Popis jednotlivých vsí proto začíná Radonicemi, kde bylo nejen sídlo fary, ale kterou strahovský klášter dostal již prostřednic-

30) Strakovy výpisky a opisy jsou uvedeny v seznamu jeho rukopisů ve Strahovské knihovně na konci této práce.

31) SOKA Louny, Fond 327/12/63. *Pamětní kniha farní osady Radonické*. Na tomto místě chci poděkovat lounskému archiváři PhDr. Bohumíru Roedlovi za ochotu, s jakou mi vyšel vstřícní při studiu knihy.

32) Jediný článek vyšel z pera slavětínského faráře Fr. Štědrého: *Z bývalého dekanátu Slánského. Dějiny farní osady Radonické*, Method 25, 1899, s. 80-88.

CYRIL ANTONÍN STRAKA (1868-1927)

tvím zakládací listiny v r. 1143. Poté následují Stradonice a Volenice, jež byly v majetku premonstrátů nejpozději od r. 1273, kdy je jejich držba potvrzena privilegiem Řehoře X. Pátek byl připojen až ve 14. století, ale od té doby stal centrem celého zboží. Po něm zařadil C. Straka ves Kystru, která nikdy nepatřila Strahovskému klášteru, jen byla na konci 18. století přifařena k Radonicím.

Kniha proto začíná stručným úvodem, kde jsou popsány prehistorické nálezy a přehled etnik, která se v kraji vystřídala do příchodu Slovanů. Samotný text pokračuje zevrubným vylíčením historie Radonic, popisem kostela, fary a jejich dějin, obročí, nadací a školy. Po části věnované Stradonicím a Volenicím následuje rozsáhlá část o Pátku včetně dějin panství, popisu zámku, kaple, školy a pověstného renesančního mlýnu. Poté je věnováno několik stránek vesnici Kystře. Po kronice farní osady v letech 1783-1902, kterou Cyrila Straka zpracoval na základě starších materiálů, následuje statistika obyvatelstva od r. 1770 do r. 1902 a dobrodinci farnosti, tedy seznam osob, které kostelu věnovaly dary.

Na konci jsou seznamy radonických farářů, administrátorů, kaplanů v Radonicích i na Pátku, a inspektorů na Pátku, za něž je připojen seznam světských úředníků tamže: hejtmani, purkrabí, správci a ředitelové, justičiárové, aktuárové a písaři, lesní sládci a zahradníci, a také rychtáři ve vsích. K tomu je připojena obrazová příloha se stínovými portréty některých radonických farářů a kaplanů od r. 1769-1822 a fotografie administrátorů a kaplanů včetně Boleslava Jablonského až po časy Strakovy.

Prvotní zpracování můžeme datovat někdy do r. 1904, poté totiž začíná zapisovat Straka znova. Svou pozornost obrátil především k podrobnému popisu likvidace starého farního kostela v Radonicích.³³⁾

Radonická pamětnice obsahuje celou řadu opisů a překladů, např. listin, pasáže ze strahovského urbáře z r. 1410, závazky robot z r. 1777 atd., z nichž dnes už některé bohužel neexistují. Hloubka, forma a historická přesnost zpracování musely nutně zapůsobit i na arcibiskupa kardinála Skrbenského, který při visitaci fary prohlásil, že takovou pamětnici nikdy neviděl.³⁴⁾

V „*Pamětní knize farní osady Radonické*“ zaplnil Cyril Straka výsledky svého historického bádání 431 stránek, které se snad jednou dočkají vydání. I když edice obdobných materiálů nebývají časté, tato pamětnice daleko přesáhla obvyklý rámec a i vzhledem ke skutečnosti, že je jedinou monografickou prací o Pátku, její zpřístupnění by bylo záslužné.

Strahovský bibliothékář a převor

1. února 1906 resignoval na místo strahovského bibliothékáře Isidor B. Zahradník.³⁵⁾ Ten v knihovně pobyl jen několik

33) Později svá ohledání publikoval v článku *Zbořený kostel Povýšení sv. Kříže v Radonicích nad Ohří*, PA 23, 1908, 5-28.

34) Wolf, P. Cyril Straka, s. 10.

35) Perlík, R.: *Pamatce Cyrila Straky*, ČSPS 35, 1927, s. 145-150, tam na s. 147. Blíže o něm viz Hlinomaz, M.: *PhDr. Theodor Zahradník. K sedmdesátiletému výročí úmrtí*, BS 2, 1996, s. 101-107.

let, přičemž pořídil první soupis inkunábulí a započal s některými katalogizačními pracemi. Za svůj krátký úřad se obdivuhodně do funkce zapracoval, ale přesto dal přednost poněkud světšejší kariére. Jako svého nástupce doporučil C. Straku, o němž se domníval, že je pro spravování knihovny nejvhodnější osobou. Přestože ho Straka žádal, aby ještě poséckal s odchodem a trochu jej zaškolil, Zahradník netrpělivě - a bez odpovědi - odešel do Hradišťka u Davle ve funkci inspektora tohoto strahovského statku.

Straka tedy přišel do Strahovské knihovny jako nováček. Před sto lety nebylo totiž obvyklé ani pro strahovské konventuály, aby libovolně knihovnu navštěvovali. Poprvé ji tedy Straka viděl - jako novic - až na sv. Jana, kdy bylo otevřená pro veřejnost, a za studijních let se do knihovny přímo vnutil tehdejšímu knihovníkovi Dominiku Čermákovi s tím, že uspořádá sbírku lastur. To byla pro něj jediná příležitost, jak do knihovny proniknout, neboť Čermák tam zásadně nikoho nepouštěl.³⁶⁾

Když se 15. března 1906 ujal správy knihovny, měl již všechny předpoklady k tomu, aby se stal strahovským historikem, který po stu letech kriticky sepise dějiny Strahovského kláštera. Před ním byl takovou osobou pouze B. J. Dlabač; další pokusy - myslím tím komplikaci Ervína Weyraucha a předeším obsažnou, ale dosti nekritickou práci Dominika Čermáka, - nebyly skutečnými monografiemi.³⁷⁾ Jak bude čím dál více patrnější, pořádaní knihovního fondu, z velké části nezpracovaného, postupně rozmlňovalo Strakovo soustředění na studium dějin kláštera.

Po práci v ústraní v Radonicích, kde mohl dosti volně disponovat se svým časem, musel si Straka zvykat na klášterní denní řád, který mu příliš - i s ohledem na vědeckou činnost - nevyhovoval. Počátkem r. 1908 píše příteli Zíbrtovi: „Zval jste mne sice nedávno na hovor k Brejskovi večer, ale ta doba bývá zpravidla pro mne nepříhodná. Nehledě ani k tomu, že mám každý třetí den chór, spojena je večerní návštěva u nás s mnohými formalitami, mně právě ne příliš se zamělouvajícími. Za to odpoledne moh bych někdy přijít....“³⁸⁾

Před tím, než se budeme blíže zabývat odbornou činností C. Straky, zastavme se u některých jeho důležitých životních momentů. Po Strakovi nezůstalo příliš mnoho osobních věcí; podle jeho vrstevníků a přátel to byl skromný člověk a skromná bohužel zůstala i jeho pozůstalost.

Již v roce 1908 byl zvolen za delegáta generální kapituly, která se tehdy konala v tepelském klášteře. Stejně tomu bylo i o několik let později na Strahově. Straka tehdy vepsal do návštěvní knihy Strahovské knihovny kaligrafickou dvoustranu, do níž se účastníci kapituly podepsali. Kapitula se konala ve Filosofickém sálu ve dnech 23.-25. června 1914, tedy v samý předvečer světové války.³⁹⁾

- 36) Volf, P. Cyril Straka, s. 10.
- 37) Přesto Čermáková práce dodnes slouží jako jinde neshromážděný zdroj informací.
- 38) Literární archiv PNP, Korespondence Čeňka Zíbrta, dopis C. Straky z 21.1.1908.
- 39) SK, sign. DS III 2. Knihovna návštěv strahovské knihovny z let 1898-1938.

S jejím vypuknutím se pochopitelně na Strahově změnil režim. Rada strahovských premonstrátů odjela na frontu jako polní kuráti.⁴⁰⁾ C. Straka na Strahově zůstal, ale z pozůstalých dokumentů je patrné, že se více méně na možný odchod na frontu připravoval. Na počátku roku 1915 sepsal svoje cenné papíry a finance,⁴¹⁾ v červnu mu byla vystavena domobranecká legitimace, kde byl uveden jako polní kurát v evidenci.⁴²⁾ Nikdy však na frontu neodjel. Přestože se už s počátkem války začal lazaret nacházející se v bývalém pivovaru zaplňovat raněnými z fronty, takže válečné události (pomineme-li „běžné“ problémy s potravinami, atd.) se bezprostředně dotýkaly i každodenního chodu strahovského kláštera, díky Strakovu setrvalí v knihovně byla dokončena její katalogizace. Zdráhal se také odejít mimo Strahov na venkovskou faru a to nejen z výše řečených důvodů, ale i proto, že díky své nekonfliktní povaze neměl chuť působit „v rozvířené a nesnadné době“.⁴³⁾

Za prvních více než deset let svého působení v knihovně si Straka získal uznání odborné veřejnosti. Navázal kontakty s mnohými odborníky, kterým nejen poskytoval ke studiu materiály, ale které také s ochotou prováděl knihovnou. Měl pověst laskavého člověka a milého a vzdělaného společníka.⁴⁴⁾ Ohlas na jeho „abrahamoviny“ v roce 1918 poskytuje možnost posoudit jeho oblibu. Mezi více než 110 blahopřáními nalezneme gratulace od zakladatele české filigranologie a znalce dějin papíru F. Zumana, diplomatiků G. Friedricha a V. Vojtíška, historiků umění R. Kuchynky a K. Chytily, antropologa J. Matiegky, F. Drtiny, A. Podlahy, arcibiskupského archiváře F. Tischera a v neposlední řadě i od režiséra a člena činohry Národního divadla K. Maška a jeho kolegyně R. Naskové.⁴⁵⁾

V posledním roce války práce v knihovně vázly a po vzniku Československa v říjnu 1918 nastala doba pro katolickou církev v Čechách značně komplikovaná a obtížná. Čerstvý podpřevor Straka (jmenován 1919) líčí Františkovi Štědrému, jak se různé státní instituce snaží usídlit v klášteře v tušení, že dojde k sekularizaci klášterního majetku: „U nás honí se komise za komisí z různých ministerstev a úřadů, takže i tu viděti jest, že nepracuje se dle plánu, nýbrž každé departement na vlastní pěšť. Původně usilovně se dralo sem ministerstvo vojenství, chtíc umístit u nás nějaké oddělení národní obrany... Jak věci dosud stojí, má tu být umístěn tvorící se zemědělský státní archiv... Dále památkový úřad... a konečně část Rudolf. obrazárny, která chce pro sebe letní refektář. Byli tu téměř denně na obhlídce a návrzích k adaptaci, teď to ale utichlo. Snad narážejí na «finanční potíže».“⁴⁶⁾ O rok později: „V refektáři letním už instalují obrazy z Rudolfinu. Je viděti, že určeno to bude pro veřejný přístup a tím klausura dolejší chodby praskne. Patrně bude se to rozlizati i do vyšších poschodi a budou žádati i vstup volný do naší obrazárny a tak budeme jako někde na ulici a ne v klášteře“.⁴⁷⁾

- 40) ŘP Strahov, kart. č. 1286, Korespondence odeslaná, dopis F. Štědrému z 3. 10. 1914: „... P. Zikmund dlí ránen lehce na levé ruce v Krakově. Rovněž P. Hugo i Romuald. Deset dní hledali po bitvě svůj pluk. P. Vít jest v zajetí srbském v Niši a P. Jiří stále úpí ve vězení vojenském v Lublanu, jsa v podezření z vyzvědačství. P. opatovi minulý týden ve Vídni řekl ministr Hussárek, že se nedá nic dělat. Nejvíce mu uškodilo, že z nerozvážnosti hodil svůj zápisník do moře z parníku.“

41) V cenných papírech 1640 korun, na hotovosti circa 300 korun. Kuriózní je poznámka: „NB: s dp. Ladislavem na polovic jeden turecký los, jejž má on u sebe 1.797.671“, kart. 1286, „Rationes“ z 15. 2. 1915.

42) ŘP Strahov, kart. č. 1286, Domobranecká legitimace z 21. 6. 1915.

43) ŘP Strahov, kart. č. 1286, Korespondence odeslaná, dopis F. Štědrému z 22. 12. 1915.

44) Volf, P. Cyril Straka, s. 10. Zde se Volf zmiňuje i tom, jak byl při zájezdu radonické učitelstva do Drážďan „duševním vůdcem této výpravy“.

45) C. Á. Straka - pozůstalost, kart. č. 1.

46) ŘP Strahov, kart. č. 1286, Korespondence odeslaná, dopis F. Štědrému z 2. 10. 1919.

47) Tamže, dopis F. Štědrému z 2.10.1920.

5. června následujícího roku přijal - a nutno podotknout, že na značný tlak opata Zavorala - jmenování převorem. V roce 1922 byl jmenován čestným konsistoriálním radou (*consiliarius ad honorem*).⁴⁸⁾

Práce v knihovně mu podlomila zdraví. V dopisech Štědrému si stěžuje na zdravotní potíže, které způsobila zima a na revmatismus. V knihovně se přes zimu netopilo, a i když byla pro veřejnost uzavřená, Straka v ní trávil - hlavně díky katalogizaci - mnoho času.

V posledním roce života byl téměř stále upoután na lůžko, měl neustálé potíže se zádouchou. Ještě na přelomu října a listopadu (22.10.-14.11.) milostivého léta 1925 vykonal pouť do Říma, ale nic nepomohl lázeňský pobyt ve Slatiňanech v srpnu 1926,⁴⁹⁾ jeho slabé srdce se mu nakonec stalo osudným. Zemřel ve tři čtvrti na jednu dne 17. září 1927 na Strahově. O tři dny později, po ranní pontifikální mši za zemřelé, byly jeho ostatky převezeny na řádový hřbitov do Nebušic u Prahy a tam pohřbeny.

Bibliothékář

Katalogizace knihovny

Když Straka nastoupil do knihovny, nejprve se musel seznámit s prostředím.⁵⁰⁾ Tehdy dospěl k zásadnímu rozhodnutí zpracovat strahovské knižní fondy do podoby katalogu. Zvolil formu autorského katalogu, který byl v případě důležitých hesel zdokonalen křížovými odkazy. Po dvou měsících započal s katalogizací Filosofického sálu, při které spolupracovali nejprve 3 bratři, později mu v knihovně pomáhali novicové, kterých tehdy nastupovalo ročně kolem pěti. K jejich povinnostem patřilo pracovat každý den nejméně jednu hodinu v knihovně. Ačkoliv přes léto byla knihovna otevřena veřejnosti, katalogizace probíhala poměrně rychle, protože v klášteře se našlo dost ochotných pomocníků.⁵¹⁾ Jen díky tomu byl Filosofický sál zpracován během čtyř let. Při té příležitosti byly také srovnány knihy podle různých estetických hledisek - barev, velikosti. Ihned poté započal s katalogizací Theologického sálu a dokončil ji v březnu 1913.

Na pomoc kleriků se mohl přes léto spoléhat i nadále, ale jak psal na podzim r. 1913 F. Štědrému do Slavětína, „... budou mít kolej a já budu mít jen jediného novice k výpomoci. Je Pražan a studoval na něm. gymnasiu, ale Čechem je.“⁵²⁾ Tehdy však C. Straka netušil, že s pomocníky při katalogizaci to v následujících letech nebude nijak valné. Na jaře příštího roku si stěžuje: „Co tedy neskatalogizují sám, neubude očividně.“⁵³⁾ Jak již bylo řečeno, hned po vypuknutí války rozjela se řada strahovských premonstrátů na frotu jako polní kuráti. Tím se situace pro Straku zkompplikovala. Domníval se, že třetí sál

- 48) Tamže, Jmenování ze 16.2.1922.
- 49) C. A. Straka - *pozůstalost*, kart. č. 1.
- 50) Nejpozději zprávu o katalogizačních pracích máme z jeho vlastního líčení, které otiskl v Českém časopisu historickém na nalehlání redakce, viz Straka, C.: *Knihovna Strahovského kláštera v Praze*, ČČH 25, 1919, s. 378-381.
- 51) Straka, Knihovna, s. 379, uvádí především Ivana Kitzbergera, Zikmunda Sudka, Isfrida Kubu, Prokopa Pittermana, Heřmana Žáka, Leopolda Zvolánka, Jana Hráčka a Aloise Dušáka.
- 52) ŘP Strahov, kart. č. 1286, Korespondence odeslaná, dopis F. Štědrému z 2. 10. 1914.
- 53) Tamže, dopis F. Štědrému z 20.4.1914. „Letos práce málo pokračuje. Mám jen jednoho novice a ten není valný pracovník. ... Včera mi např. přidělal do katalogu jednoho neznámého autora: Diffamari L. - jednalo se ‚lex diffamari!‘, ale to není jen to, není nař spolehnutí vůbec. Jinak ale človíček hodný a tichý.“

(dnešní oddělení C, které je jediné přístupné veřejnosti), bude dokončen v r. 1915, ale kvůli válce nepřicházelo do kláštera tolik noviců jako dříve. Tím ubylo i pomocníků a ti navíc nepatřili k nejpilnějším.⁵⁴⁾ Konec prací se tedy neustále odsouval. Na podzim roku 1916 byl zkatalogizován i třetí sál, tedy oddělení medicínské a právní.⁵⁵⁾ Katalog veškeré lékařské literatury na Strahově nabídl Straka Akademii, hlavně kvůli početné a cenné sbírce disertací z 16.-19. století, ale když po počáteční ochotě užívala záležitost na mrtvém bodě, nakonec zařadil lístky do generálního katalogu.⁵⁶⁾ Jednotlivé sály byly totiž zpracovávány samostatně a teprve posléze byly jejich lístky vloženy do tohoto katalogu. Proto byla hlavní část definitivně ukončena až v r. 1919, kdy vyšla Strakova zpráva o knihovně.⁵⁷⁾ V ní shrnul svou třináctiletou práci na katalogu. Celkový počet svazků činil 64589. Tehdy dělil jednotlivá oddělení Strahovské knihovny na Filosofický sál, Theologický sál, právnicko-lékařský sál, Dlabačovu sbírku, Comeniana, Praemonstratensia a Pachtovu knihovnu (získanou v r. 1917), k tomu ještě zvlášť uváděl rukopisy a inkunábule. Nicméně počet svazků nezkatalogizovaných odhadoval na dalších 40000.

Bilance zastihla knihovnu v nelehkých časech. V letech 1918-1919 tu díky nedostatku vlastních sil pomáhali i ochotní laici: břevnovský učitel Vyskočil, slečna Schmidtová a spisovatelka slečna Navrátilová.⁵⁸⁾ V červnu 1920 byl Straka jmenován převorem. Opat Zavoral ho přes jeho odpor přiměl k tomu, že úřad přijal, musel se však zavázat, že do knihovny bude určen zástupce, „...který by ex offo a také za jakýsi příplatek k vestiáři přebral aspoň polovici návštěv a výpomoc v knihovně.“ Touto osobou byl jmenován Vít Hůlka, pozdější poslední strahovský knihovník před násilnou likvidací kláštera v r. 1950. „Myslím, že budeme spolu velmi dobře vycházet“, končí svou zprávu Štědrému o něm.⁵⁹⁾

Když se „porevoluční“ náladu poněkud uklidnily, bylo možno pokračovat v pořádání knihovny. V roce 1922 byly zahájena katalogizace tzv. „černé komory“ a alligátorů (přívazků) inkunábulí, které I. Zahradník nezpracoval. Straka postupoval i s generálním katalogem - na jaře 1923 byl u písmene „U“.⁶⁰⁾ Je tedy zřejmé, že katalogizační práce pokračovaly až do Strakovy smrti a poté dále pod vedením Vítěza Hůlkou, přičemž poslední zápis jsou ze čtyřicátých let.⁶¹⁾ Přesto však není katalogizace tehdejší akvizicí získaných fondů dodnes dokončena. Velké množství nesvázanych a nezapsaných ročníků časopisů dodnes svědčí o tom, že na úkor katalogizace byl Straka nucen zanedbávat zpracování nových přírůstků.

- 54) Tamže, dopis F. Štědrému z 3.10.1914.
- 55) Straka, Knihovna, s. 380.
- 56) ŘP Strahov, kart. č. 1286, Korespondence odeslaná, dopis F. Štědrému z 24. 9. 1915: „Myslil jsem, že poslední sál dokončím o prázdninách, ale vidím, že budu rád, budeme-li hotovi s novým rokem. Mladí pracují si, ale aby stále je o to prosil a žádnil: dělejte a nebaťte se! Odpoledne je do knihovny nedostanu za nic.“ Dopis témuž z 24. 3. 1917: „Jeden z mladých není k zádnej vážné práci. Je hodný, ale naříká si na oči, jen ne moc psáti apod.! Tak mu dávám jen takové věci na hraní, jako napichovat lístky.“ Dopis témuž z 18. 8. 1917: „S katalogisací letos se všechno jakо hlemýždi. Letošní páni novici - jinak hodní a mírní lidé - nejsou žádní pracovníci, jen si s tím hrají! Co by mohli udělat při dobré snaze za dva půldny, hrají si s tím třeba tři neděle i více.“ Dopis témuž ze 3. 10. 1918: „Novic byl sice hodný a čilý človíček, mám jej rád, tež vždy ochotný, ale poněvadž byl jediný jen pomocník a často prováděl, tež mnoho neskatalogisoval za celý rok.“
- 57) ŘP Strahov, kart. č. 1286, Korespondence odeslaná, dopis F. Štědrému z 2. 10. 1916.
- 58) Tamže, dopis F. Štědrému z 18.8.1917.
- 59) Tamže, dopis F. Štědrému z 2.10.1919. Tehdy Straka uspořádával v „jednotném“ katalogu teprve písmeno L.
- 60) Straka, Knihovna, s. 381.
- 61) ŘP Strahov, kart. č. 1286, Korespondence odeslaná, dopis F. Štědrému z 7. 6. 1920.
- 62) Tamže, dopis F. Štědrému z 1. 3. 1923.
- 63) Břeňová, V.: *Katalogy Strahovské knihovny*, StK 12-13, 1977, s. 105-119, tam na s. 117.

Objevitel a bibliofil

Je těžké vést dělítko mezi Strakou knihovníkem, Strakou bibliofilem a Strakou historikem, protože vlastně všechny jeho studie tak či onak souvisely s historií a se Strahovskou knihovnou. Straka do ní vstoupil vybaven základní znalostí historiografické práce, ale jeho zkušenosti s prací knihovníka patrně nebyly velké, i když se již brzo zajímal o rukopisné sbírky a čerpal z nich, jak o tom svědčí drobná zpráva v Památkách archeologických o dvou dokumentech z Dlabačova diplomataria.⁶⁴⁾ Pokusím se tedy podat v přehledu jeho nálezy, které mají význam především z hlediska knihovnického; soupis jeho historických prací ponechám do další části.

Své objevy začal publikovat až po nějakém čase. Mezi první můžeme počítat souborné zpracování rukopisních prací Jana Šíchy, strahovského písáře a iluminátora počátku 17. století, otiskněná v roce 1908 v Památkách archeologických. Jedná se o nesporně zajímavou studii, kterou bychom mohli nazvat kodikologickou, kdyby se ovšem kodikologie jako obor nekonstituovala až po druhé světové válce. Straka tu vzal v úvahu obsah a výtvarné zpracování celé řady iluminovaných kodexů i životní osudy jejich autora.

Od následujícího roku vydal Straka řadu krátkých příspěvků, které vyplynuly z objevů při katalogizaci. Jednalo se o zprávy o různých vpiscích a dalších kulturně historických fenoménech publikované tehdejším redaktorem Č. Zíbrtem v Musejníku - o zápisích exulantů, o novém svátku v Plzni, o výstraze zlodějovi knihy, o knize s vpisky Šimona Lomnického z Budče, Jana Mystopola, Tomáš Mitise Limúzského, Troila, o zápisu Tychona Brahe, a především o řadě *libri amicorum*, do kterých si nechali zapisovat Václav Dobřenský, Jindřich Konrád Vencelík z Vrchoviště, Josef Lidl z Myslova, Václav Parmenida Horažďovský, Kryštof Schilling, Karel Materna z Květnic, Matyáš Günther Jihlavský a Sebald Plan. Populárněji laděný souborný článek o památnících vydal v roce 1913 v Ženských listech.

V roce 1910 nalezl v deskách prvtiskové vazby mezi dalšími zlomek Husova traktátu o svatokupectví a jeden list jeho postily. Pečlivý rozbor a srovnání však otiskl až o dva roky později. Někdy v té době narazil při katalogizaci Filosofického sálu na Willenbergovu vedutu Pražského hradu z r. 1610, která ho přiměla k napsání studie, pojednávající o jeho branách a věžích. Ta se stala důležitým příspěvkem k historické topografii Hradu.

Mimořádně důležitým nálezem byl konvolut 13 tisků, který Straka objevil v r. 1911. Šlo o vzácná dílka malého formátu z přelomu 15. a 16. stol. z plzeňské oficíny Mikuláše Bakaláře a staroměstské tiskařské dílny Mikuláše Konáče z Hoděškova. Mezi tituly, z nichž některé jsou unikáty mezi prvtisky a paleotypy, byl „*Spis o nových zemích a novém světě*“, „*Život*

64) Protože není zde možné vyjmenovat a citovat všechny Strakovy zprávy, odkažuji na jeho bibliografii na konci tohoto článku.

Mohamediův,“ překlad Breidenbachova „*Traktátu o zemi svaté*“, „*Lucidár*“, a další.

Rok 1913 přinesl další objev: první vydání spisů J. A. Komenského „*Truchlivý*“ a „*Nedobytedlný hrad*“. O existenci prvního vydání „*Nedobytedlného hradu*“ byla v odborné literatuře povědomost, ale protože nebylo vůbec v evropských knihovnách nalezeno, editor prof. J. V. Novák je vydal r. 1910 podle druhého vydání, o sto let mladšího. V případě „*Truchlivého*“ šlo dokonce o vydání podle vratislavského rukopisu, protože nejenom že se v tisku nedochoval, ale nebylo jisté, zdali vůbec byl vytiskněn. Z toho je patrné, že Strakův zájem se netýkal jen inkunábulí nebo paleotypů, ale že si všímal neznámých nebo pozoruhodných starých tisků. To byl i případ „*Descriptio amplissimae atque ornatissimae regiae urbis Pragensis, metropoli totius Boemiae*“ do kněze Bartoloměje Martinida z r. 1615, o kterém pronesl přednášku na členské schůzi Společnosti přátel starožitnosti českých v r. 1913.

V dalších zprávách seznámil Straka veřejnost s rukopisy. Jednak to byl spis neznámého humanisty Václava Porcia Vodňanského „*Duchovní město*“, v jehož deskách navíc našel autorovu korespondenci z let 1609-1611, tedy 32 dopisů, jednak velice cenný sborník kreseb z majetku Octavia de Strada jr. V druhém případě Straka rozehnal mimořádnou hodnotu díla, nebyl však již schopen identifikovat původce oněch náčrtů uměleckých předmětů renesanční každodennosti, jímž byl Giulio Romano. Stejně jako tento sborník, i několik dalších rukopisních poznámek, především zápisů českého cestovatele do Svaté země Oldřicha Prefáta z Vlkanova, Straka objevil při katalogizaci Filosofického sálu.

Posledním Strakovým významným nálezem se stala někdy na přelomu let 1924/5 nejstarší česká minucí M. Václava Vavřince z Rokycan, vytiskněná r. 1485 Janem Alackrawem ve Vimperku, dochovaná bohužel jen jako torso.⁶⁵⁾

V podobě rukopisu zanechal C. Straka článek „*Poznámky J. V. Zlobnického k Šimkově «Příručce pro učitele české literatury»*“.⁶⁶⁾

Když bylo v prvních letech Československa dokončeno zpracování hlavních fondů Strahovské knihovny, měl již Straka nejen obrovské zkušenosti, ale i dost srovnávacího materiálu v poznámkách k tomu, aby se mohl stát předním československým odborníkem v oblasti historických vazeb. „*Hned na počátku katalogisace strahovské knihovny, kterou jsem začal s pomocí kleriků v červnu 1906, veden jsem byl snahou stopovat vazby knih, zdali podařilo by se mi v ohromné, do tisíců jdoucí spoustě starých vazeb zjistit pravotiny samostatné, původní české výzdoby na knižní vazbě*“, zmiňuje se v úvodu jedné z mnoha studií,⁶⁷⁾ ve kterých se spojil jeho zájem o výtvarné umění, knihařství a historii. C. Straka se projevil jako skutečný bibliofil, pro něhož byla kniha předmětem hlubokého a poučeného zájmu a obdivu, nikoliv snobskou či módní záležitostí.

65) Identifikaci autora umožnil další Strakův nález tentokrát nepoškozené minuci, v době, kdy byl již těžce nemocen; ačkoliv byl objev Hůlkou zveřejněn a celý kus reprodukován (Časopis čsl. knihovníků 7, 1928), minuci se ztratila ještě za Hůlkova života.

66) SUA, ŘP Strahov, kart. č. 1287.

67) Straka, C.: *O českých vazbách v knihovně strahovské do počátku XVII. stol.*, in: Knihiský československý, Praha 1920, s. 87-98.

Série studií zahájená r. 1919 čítá - včetně dvou kapitol v knize „Československé knihovnictví“ - 16 statí. Další dvě pojednání, kratší „Ořzka knih“ a důkladná „O psacích látkách“ jsou v rukopisu uloženy v pozůstatlosti.⁶⁸⁾ Jednotlivé statí pojednávají především o vývoji knižních vazeb a technikách jejich výtvarné úpravy, ale také o knihtiskařích, jejich značkách apod. Těžiště jeho zájmu leželo vždy v období 16. a 17. století. Zdá se, že v oblasti knihovnické dosáhl Straka svého vrcholu právě zde; jeho odborné znalosti přerostly Strahovskou knihovnu, jako věhlasný znalec byl zván do pořadatelských komisí výstav a jiných akcí. Strahovská knihovna se díky Strakovi podílela významnou měrou na výstavě „Praha 1750-1850“ o národním obrození, kterou pořádalo pražské městské museum,⁶⁹⁾ stejně jako na výstavě knižních vazeb pořádané v březnu 1921 Společenstvem knihařů v Praze.⁷⁰⁾

Konečně v roce 1926 se Straka jakožto člen (polkadník) presidia pracovního výboru, předseda výstavního výboru pro výstavu exlibris a předseda finanční komise zapojil do přípravných a výstavních prací Mezinárodního sjezdu knihovníků a přátel knihy v Praze. Část výstavy, kterou navštívili odborníci z celé Evropy a také Afriky a Severní Ameriky, byla umístěná i na Strahově.⁷¹⁾

Ve dvacátých letech vydal Straka dvě knihy, jejichž osud je spjat s neopakovatelnou atmosférou historických knihoven, jejíž všudypřítomnost musela Straku ovlivnit. V roce 1923 mu R. Březina vytiskl „Poklad všech pokladů, elixir mudrcův neboli alchemické pojednání, jak vyrobiti kámen moudrosti na bělo nebo na červeno podle návodu české královny, manželky císaře Karla IV.“ Slo o překlad strahovského rukopisu DH II 11, který Straka publikoval pod pseudonymem C. Astr.⁷²⁾ Patrně považoval tento počin za poněkud neseriózní práci. Na druhé straně ovšem víme, že byl podobnými záležitostmi přitahován již dříve, v r. 1912 psal do Ženských listů o astrologii.⁷³⁾

O tři roky později, v r. 1926, vydal ve Svobodově faksimilové edici „Z prachu knihoven“ strahovský unikát paleotypu „Spis o nových zemích a o novém světě“, které předchází úvod a za níž následovalo vydání českého textu a jeho překlady do angličtiny a španělštiny. Jak bylo řečeno výše, tisk byl jedním z přívazků Strakova nálezu z r. 1911. Překlad zprávy, resp. dopisu Ameriga Vespucciho, který zveřejnil plzeňský tiskař Mikuláš Bakalář v roce 1506,⁷⁴⁾ představoval první (tištěnou) zprávu o objevení Ameriky v českém jazyku. Z toho důvodu se Straka rozhodl přiblížit jej širší veřejnosti.

Průvodce Strahovskou knihovnou, v níž patrně sám - jak napovídá několik do ní zařazených jeho vlastních nálezů - uspořádal stálou výstavku knih, nikdy nevyšel tiskem. Rukopis se zachoval v torsu, které má 42 stran.⁷⁵⁾ Srovnáním s pozdějšími tištěnými průvodci se můžeme snadno přesvědčit, do jaké míry z něj Strakovi nástupci čerpali.

- 68) SUA, ŘP Strahov, kart. č. 1287.
- 69) Straka, Knihovna, s. 380-381.
- 70) Srv. Výstava vazeb knižních starých i moderních, uspořádaná v březnu 1921 Společenstvem knihařů v Praze u příležitosti sjezdu knihařů z republiky Československé, Praha 1921.
- 71) Knižní kultura doby nové i staré (red. A. Dolenský), Praha 1926, s. V-XII.
- 72) Srv. Vopravil, J.: Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře, Praha 1973, s. 1223.
- 73) Straka, C.: Staré astrologické výklady o olivu hvězd na život lidský, Ženské listy 40, 1912, č. 6-10.
- 74) Strakovu dataci (1502-3) opravuje P. Kneidl ve výkladu k textu druhého faksimilového vydání, které pořídil v roce 1981: Kneidl, P. (ed.): Spis o nových zemích a Novém světě. faksimile a výklad plzeňského tisku Mikuláše Bakaláře z roku 1506, Praha 1981.
- 75) C. A. Straka - pozůstalost, kart. č. 1.

Strakovy odborné knihovnické znalosti byly oceněny ministrem školství a národní osvěty Šrobárem, který ho 23. ledna 1922 jmenoval členem Komise při Veřejné a universitní knihovně v Praze pro katalogizaci českých prvotisků a prvotisků na území československé republiky se nalézajících spolu s ředitelem této knihovny J. Boreckým a vrchním knihovníkem J. Eisenmeierem, ředitelem knihovny university Komenského v Bratislavě J. Emllerem, vrchním knihovníkem Zemské a universitní knihovny v Brně J. Sutnarem, ředitelem knihovny Národního shromáždění Z. Tobolkou a vrchním knihovníkem knihovny Národního musea J. Volkem.⁷⁶⁾ Téměř o dva roky později (9. 12. 1923) byla tato komise ministrem téhož resortu Bechyněm transformována do Komise pro knihopisný soupis československých tisků až do konce 18. století. Předsedou byl jmenován Z. Tobolka, jednatelem C. Straka; Č. Zíbrt a B. Vybjral vystřídal J. Eisenmeiera. C. Straka tedy stál u zrodu našeho nejdůležitějšího soupisu historických tisků.

Strahovský historik

Ačkoliv Straka přinesl cenné knihovnické objevy a sepsal o nich důležitá pojednání a tato stránka jeho vědecké činnosti byla vždy zdůrazňována, těžiště jeho životního díla leží v historických studiích. Během svého života byl jinými povinnostmi neustále odváděn od soustavné historické práce, takže nikdy nesepsal dějiny Strahovského kláštera, ač to bylo jeho záměrem,⁷⁷⁾ k němuž učinil řadu přípravných kroků.

V sezóně, kdy bývala knihovna otevřena veřejnosti, to bylo průvodcování pro více či méně důležité a vzácné návštěvy, které ho velmi zaměstnávalo, jak lze soudit z povzdechů v dopisech F. Štědrému.⁷⁸⁾ Později, když měl k ruce pomocníky, byl zase vytěžován svým převorským úřadem a v neposlední řadě členstvím v komisiach a spolcích.

Častým návštěvníkem a pečlivým zpracovatelem strahovského archivu se stal již v letech kaplanování v Radonicích. Tehdy také vznikaly svazky výpisů ze strahovských analů, o-patské korespondence a dalších dokumentů, které se staly základem pro vydání monografických studií.⁷⁹⁾ Po Strakově smrti byly uloženy v rukopisné sbírce Strahovské knihovny a jen díky tomu přežily internaci premonstrátů počátkem 50. let. Zbytek pozůstatosti je dosud torsovitý, část rukopisů je ztracená. Z části byla uložena v Literárním archivu, z části ve fondu Strahovského kláštera v I. oddělení SÚA v Praze.

Osou, z níž se odvídely Strakovy historiografické zájmy, byli strahovští opatové a jejich činy. O tom také svědčí tři Strakovy monografie: „Albrecht z Valdštejna a jeho doba“ (1911), „Svatojanské proudy a splavnění horní Vltavy“ (1924) a „Přenešení ostatků sv. Norberta z Magdeburku na Strahov“ (1927). Nešlo však o nějaký koncepční záměr, vydání dvou posledních bylo podmíněno jinak. Splavnění Vltavy zpraco-

76) Tamže, kart. č. 2. Úkolem této komise bylo pořídit dle mezinárodních katalogizačních zásad katalog kdekoli se nalézajících českých tištěných inkunabulí, dále těch, které mají původ na území Československa a nebo se zde nacházejících.

77) Perlík, Památky Cyrila Straky, s. 146.

78) ŘP Strahov, kart. č. 1286, Korespondence odeslaná, dopis F. Štědrému z 2. 10. 1922.

79) Nemá patrně smysl podrobň se na tomto místě zaobírat Strakovými excerpty. Přesto tu musí být učiněna alespoň drobná zmínka pro bližší představu o jeho heuristicke činnosti. Dělal si rozsáhlé výpisy ze strahovských archiválí a análu, z nejstarších úředních knih pohoreleckého vedejšího práva, z listářů Kašpara Questenberka a Kryšpína Fucka, Václava Mayera a Mila Gruna a také z Balbína, Hammer-schmidta a Paprockého. Kolem dvaceti svazků jeho poznámek a excerpt je uloženo v rukopisné sbírce Strahovské knihovny, viz seznam na konci této stati.

val Straka na žádost odborového přednosti ministerstva veřejných prací ing. E. Zimmlera v souvislosti se stavbou Slapské přehrady. Přenešení ostatků sv. Norberta bylo zcela přirozeně inspirováno třísetletým výročím této události. Jen první z nich, Albrecht z Valdštejna a jeho doba, byla snad původně zamýšlena jako přípravná práce k celkovému sepsání dějin Strahovského kláštera.

Jak již bylo řečeno, hlavní zájem Cyrila Straky ležel ve zpracování dějin Strahovského kláštera. Začal tedy s výzkumem v klášterním archivu, který mu ovšem mohl poskytnout soustavnější informace až od druhé čtvrtiny 17. století. Když domineme drobný novinový článek o Jarlochově kronice z roku 1901, odhodlal se jen k jedné práci ze staršího období. Šlo o výběrovou edici zápisů nejstarší knihy výslechů strahovského vedlejšího práva na Pohořelci z doby opatského úřadu Jana Lohela (1586-1612), kterou publikoval v Zábrtově Českém lidu v roce 1908. Mnohem větší pozornost ale věnoval Lohelovu nástupci Kašparovi Questenberkovi.

Ačkoliv nebyly životní osudy a zásluhy Kašpara Questenberka do doby Strakovy zpracovány, byl tento prelat obecně považován strahovskými premonstráty za jejich nejvýznamnějšího opata, a to i ve srovnání s jeho předchůdcem a pozdějším arcibiskupem Janem Lohelem. Proto Straku pochopitelně tato postava lákala. Začal tedy procházet Questenberkovu korespondenci. Aby výsledek nebyl určen jen zájemcům o klášterní dějiny, obrátil pozornost k politickým zájmům strahovského opata. Ve strahovském archivu měl pro tento případ zajímavý a dosud neznámý materiál, do jehož centra umístil korespondenci mezi bratry Questenberkovými, z nichž Gerard a Heřman měli důležité postavení u dvora. Na tomto „rodinném“ pozadí podal historii Albrechta z Valdštejna, jehož přítelem a zastáncem byl obzvláště Gerard, vojenský dvorský rada. Pětistránková recenze J. Pekaře z r. 1913⁸⁰ vyzdvihla zachycení osobních postojů a názorů, typických pro takovou příbuzenskou korespondenci, a podtrhla v tom tkvíci „její půvab“. Pekař si také povšiml dobrého překladu (část korespondence byla ve studii vydána) z „umělé šroubované humanistické latiny.“ Podotýká, že práce Strakovy byly redakcí ČČH sledovány, všechny tři monografie recenzovány a sám J. Pekař napsal po Strakově smrti do ČČH krátký nekrolog, z něhož jsou cítit značné sympatie.⁸¹

K osobě Kašpara Questenberka se Straka vrátil ještě jednou, ve své poslední knize o translaci ostatků zakladatele řádu sv. Norberta. Již třináct let předtím (1914) začal s výzkumem funerálních památek ve strahovském kostele Nanebevzetí Panny Marie. Zabýval se tehdy náhrobkem sv. Norberta a jeho změnami v průběhu staletí, přičemž - mimo jiné - opět užil písemností z archivu Kašpara Questenberka. O rok později psal o poslední cestě generála Pappenheima,

- 80) ČČH 19, 1913, s. 113-117.
 81) Vzhledem k celkovému dosti speciálnímu zaměření práci pochopitelně nevěnoval J. Pekař Strakovým monografiím tolik prostoru jako některým jiným, sr. Hanzal, J.: *Pekařovy recenze*, ČČH 94, 1996, s. 354-357.

která byla zakončena právě na Strahově, a když byla v r. 1916 otevřena rakev s ostatky sv. Norberta, využil mimořádné příležitosti⁸² doplnění předcházející studie. Výsledkem prohlídky rakve byla podrobná zpráva v Památkách archeologických, která dokumentovala ostatky a náhrobek sv. Norberta a byla doplněna řadou přiložených fotografií a ohledací zprávou antropologů J. Matiegky a J. Pantoflíčka. Do kontextu ostatních náhrobků zařadil ostatky sv. Norberta v při soupisu náhrobků ve strahovském kostele z r. 1924.

Blížící se oslavy třísetletého výročí translace Norbertových ostatků přiměly již těžce nemocného Straku k vydání dvou statí a monografie o sv. Norbertovi. Ve třetím ročníku odborného periodika historické komise premonstrátského řádu mu otiskli jednak soupis literatury, týkající se přenesení ostatků v r. 1627, jednak latinsky psaný článek „Historica evolutio atque exornatio sepulchri S. P. Norberti in aedibus strahoviensibus, Pragae“, který byl v podstatě souhrnem obou českých studií v Památkách archeologických. Straky se tehdy velmi těžce dotklo, že jeho příspěvek, věnovaný zakladateli řádu, nebyl zařazen mezi hlavní články, ale do „miscellaneí“.

Posledním Strakovým větším dílem tedy bylo „Přenešení ostatků sv. Norberta z Magdeburku na Strahov“, vydané u Ladislava Kuncíře v r. 1927. Místo úvodu tu Cyril Straka v první kapitole načrtl dějiny kláštera Matky Boží v Magdeburku, ve kterém byl sv. Norbert pohřben. Těžiště knihy ovšem leží ve vyličení průběhu celé translace, ve kterém se zrcadlí mnohaleté úsilí Kašpara Questenberka (poprvé byl v Magdeburku r. 1605), při němž téměř přišel o život. Pro kulturní historii je velmi cenné a zajímavé popsání dvou barokních oslav: první při dopravení ostatků do Prahy, druhé při příležitosti prvního výročí této události. Straka se zabývá i historickými postavami ze své první knihy: generálem Aldringenem, Albrechtem z Valdštejna, hrabětem Jindřichem Šlikem. Význam studie pro pochopení psychologie protiformační atmosféry Prahy dvacátých let 17. století podtrhl Josef Pekař ve své anotaci v ČČH.⁸³ Jako strahovský převor, jako premonstrát i jako historik se nemohl Cyril Straka vyhnout tomu, aby monografii neuzavřel krátkým esejem o pravosti Norbertových ostatků. Přesvědčivě dokázal, že se mylí polemické stati, které především obviňovaly účastníky translace z toho, že místo Norbertových ostatků vyzvedli a přenesli na Strahov pozůstatky arcibiskupa Jindřicha I.

Třetí kniha byla věnována životnímu dílu Questenberkova nástupce opata Kryšpína Fucka z Hradiště, tedy splavnění Svatojánských proudů na Vltavě. Ačkoliv zájem o zpracování tohoto tématu byl vyvolán zahájením výstavby Slapské přehrady, jejíž údolní nádrž měla navždy zaplavit nejpovětnejší vltavské peřeje, C. Straka nepochyběl znal Fuckovu korespondenci již dříve. Za její pomocí krok po kroku sledoval Kryšpína Fucka a postup splavňovacích prací ve čtvrtém de-

- 82) Rakev sv. Norberta byla otevřána jednou za 50 let při výročí přenesení ostatků, v r. 1916 však byla otevřena za účelem vyzdvižení drobných částí reliktů pro nový hamborský kostel zasvěcený sv. Norbertovi.
 83) ČČH 33, 1927, s. 661.

setletí 17. století. Práce na horním toku Vltavy byly ukončeny již r. 1643 slavností jízdou z Českých Budějovic do Prahy. Straka si povšiml i známého tzv. Altmannova panoramatu, téměř dvaatřicívtřímetrového pruhu papíru, na kterém je zachycen tok Vltavy od Svatojánských proudů ke Karlovu mostu. V druhé polovině čtyřicátých let se Fuck věnoval především přípravným pracím na splavnění dolního toku Vltavy, ale pro pomalý postup a liknavost císařského úřednictva a konečně i díky Fuckově smrti v roce 1653 ke splavnění nedošlo. Druhou půli knihy věnoval Straka především edicím a výkladům zpráv o různých vodních dílech na Vltavě (jezy, mlýny) a dále dalším splavňovacím činnostem, především na podkladě jednoho ze svazků J. K. Bořka uloženého ve Strahovské knihovně, až do 1. čtvrtiny 18. století.

Dějiny Strahova za úřadu Kryšpína Fucka v posledních letech třicetileté války a dobu švédské okupace popsal na základě korespondence a strahovských analýz ve Sborníku Historického kroužku v letech 1917 a 1918. K tomuto období se váže v témže časopisu publikovaný další článek, tentokrát ovšem z prostředí kláštera v Doksanech, jehož probošt Norbert Amoen z Amelunxen popsal osudy panenského konventu. Oba exempláře těchto pamětí nacházející se v archivu Strahovského kláštera Straka použil a nutno mu přiznat značnou zásluhu na poutavosti překladu Amoenova líčení, které je typickým svědectvím o těžkých dobách prvního celoevropského válečného konfliktu.

Době významného strahovského opata Václava Josefa Mayera věnoval Straka článek v ČČH o reformě pražských zednářských loží v r. 1778. Mayer byl členem pražské lože „Pravda a Jednota u tří korunovaných sloupů“ a po jejím rozpuštění snad v r. 1794 mu byly předány patrně bývalým premonstrátem a universitním bibliotékárem Karlem Ungarem některé písemnosti této organizace. Především ale popsal v r. 1920 v „Knihách a knihovnách“ vznik Filosofického sálu, jehož duchovním otcem byl právě opat Mayer. Díky vystavění druhého sálu řadil Straka Mayera mezi nejvýznamnější strahovské osobnosti. S osobou opata Mayera byly spojeny osudy nejvýznamnějšího strahovského knihovníka Bohumíra Jana Dlabače.⁸⁴⁾ Strahovský buditel a předchůdce Cyrila Straky v úřadu strahovského bibliotékáře si vysloužil jeho upřímný obdiv. Nezapomínejme, že Straka vyrůstal v druhé polovině 19. století a na to, že je Čech, byl patřičně hrdý. Dlabač - pamětník a účastník počátků českého obrození - pro něj přestavoval jakýsi vzor. Navíc si Straka jistě povšiml některých až nápadných paralel ve svém i Dlabačově životním běhu: oba dva pocházeli z malého města - Dlabač z Cerhenic, Straka z Milevska, oba jejich otcové byli majitelé hospod, které příliš neprosperovaly, takže oba se z finančních důvodů ucházelí o to, aby byli přijati jako vokalisti na Strahov, oba navštěvovali gymnázium na Malé Straně, oba díky mutování byli

84) Řádové jméno Gottfried (Godefridus) si tento český buditel počešťoval na Bohumír.

nuceni Strahov opustit a oba se stali bibliotékáři Strahovské knihovny. Výročí sta let jeho úmrtí poskytlo Strakovi vítanou příležitost zabývat se některými neznámými stránkami Dlabačovy osobnosti. Vedle vzpomínky v literární příloze Národních listů 8. února 1920 o něm psal jako o knihovníkovi, regenschorim, básníkovi (na základě do té doby neznámé básně Stvoření světa a dalších jej Straka pokládal za prvního novodobého českého básníka), povšiml si jeho kontaktu s Lužicí a Dobrovským a napsal o něm heslo do Slovníku bohovědného. O tom, jakou péči věnoval zpracování Dlabačovy biografie, svědčí četné její rukopisy, které se dochovaly v archivu, i svazek opisů Dlabačovy korespondence s Cerronim, které bohužel Straka nikdy nevydal.⁸⁵⁾

I když psal Straka do nejrůznějších časopisů, leckdy zaměřených k širší veřejnosti, tudíž bez obvyklého poznámkového aparátu, přesto se vždy zabýval neznámým materiélem a jeho zpracování bylo vždy profesionální. Tak tomu bylo i v případě příspěvku pro „Ženské listy“ o návštěvě Napoleonovi choti a princezny rakouské Marie Luisy na Strahově v roce 1812.

Postavení Strahovského kláštera v roce 1848 se stalo tématem článku, který Straka vydal v časopise „Týn“ v r. 1919. Popis revolučních událostí z pera dvou strahovských premonstrátů, opata Jeronýma Zeidlera a podpřevora Gabriela Müllera, který se stal podkladem pro Strakovu stař, je o to zajímavější, že Zeidler byl zároveň rektorem Karlovy univerzity. To poskytlo Strakovi možnost zajímavě srovnat postoje duchovních a studentů a jejich vzájemné vztahy.

Na základě korespondence opata Zeidlera a básníka Boleslava Jablonského (vl. jménem Eugena Tupého) popsal literátovo působení v Polsku. Jablonský byl nejenom strahovským premonstrátem, ale působil i v Radonicích a v r. 1847 stal se farářem a proboštem kláštera premonstrátek ve Zvěřinci, kde zemřel. Straka byl jako dítě svědkem přenesení jeho rakve z Krakova; tímto příspěvkem přesáhl jeho zájem o historii až do jeho současnosti.

K dějinám Strahova se váže ještě několik Strakových historicko-topografických statí. Ty se týkaly především bezprostředního okolí kláštera. V klášterním archivu, který byl pro Straku stálým zdrojem nových informací a objevů, našel neznámou vedutu Petřína, Strahova a Malé Strany, provedenou akvarelem, a datoval jí do let 1659-1665. Dějiny Pohořelce a stař o minulosti strahovské zahrady bohužel tiskem nevyšly. Inspirován vilovou výstavbou na Ořechovce, podal přehled dějin této pražské části v Časopise spolku přátel starozitnosti.

Historie Strahova se ovšem promítla i do těch Strakových studií, které přímo nesouvisely s významnými postavami kláštera. Například Strakový umělecké zájmy - jeho byt prý vypadal jako malé museum - se odrazily i v jeho menších

85) C. A. Straka - pozůstalost, kart. č. 1.; SÚA I., ŘP Strahov, kart. č. 1287.

příspěvcích. V Ženských listech přiblížil čtenářkám některá významná díla nacházející se ve strahovské obrazárně, protože její umístění v prostorách klausury neumožňovalo ženám vstup. V „Týnu“ uveřejnil pojednání o Dürerově „Růžencové slavnosti“, v té době nejvýznamnějším kusu strahovské galerie. Stručný průvodce obrazárnou zůstal v rukopise. Při objevu neznámých, resp. zapomenutých fresek Siarda Noseckého v dolních ambitech kláštera v červenci r. 1913 seznámil v „Českém světě“ veřejnost jak s tímto objevem, tak s osobou jejich autora. O Herigových obrazech, které se týkaly života zakladatele řádu sv. Norberta, umístěných v kostele Navštívení P. Marie v rodém Milevsku, zase psal v místním tisku.

K předcházejícímu „kulturně historickému“ odstavci můžeme přičlenit i sérii tří článků z dějin církevní hudby a dvě takřka národopisné studie století o pověstech a strašidlech v 17. a 18. století. Šíří zájmů dokresluje dlouhý příspěvek - opět do Ženských listů - o pražském kulturním životě mezi polovinami 18. a 19. století.

Praha byla - s ohledem na polohu Strahova - dalším tématem Strakových příspěvků. O jejím popisu od Bartoloměje Martinida a studii o branách a věžích Pražského hradu jsem se zmínil výše. Do „Památek archeologických“ psal o neznámém plánu Starého Města Pražského, který datoval do r. 1641. Dějiny kláštera sv. Kateřiny na Novém Městě Pražském a edici (bohužel nepříliš zdařilou) jejího předhusitského urbáře otiskl v Časopisu katolického duchovenstva v letech 1918-1919. Další dvě práce tiskem nevyšly. Jednak to byl krátký článek o konfliktu kapucínů s císařským astronomem Tychonem Brahe,⁸⁶⁾ jednak připravovaná edice nejstarších dílů jesuitské koleje v Clementinu. I když Straka byl hotov s jejich přepisem již v r. 1917 a chystal se v té době opatřit je komentářem,⁸⁷⁾ nikdy se nedostaly do tisku, což bylo snad způsobeno ideologickými důvody v době vzniku samostatného Československa.

Vedle Strahova a Prahy zajímaly Straku i další lokality, které byly spojeny jak s rádem, tak s jeho osobou. Svému rodišti Milevsku věnoval několik článků, sepsaných především na základě „terénního průzkumu“ (v tomto případě se jednalo o náhrobky a obrazy v milevském kostele) a studia písemných pramenů (dějiny městečka Milevska, popisy strahovského opata Vincence Makaria Franka ze 60. let 17. stol.). Do „Otavanu“ pak přispěl několika drobnostmi, týkajícimi se píseckého regionu. Studie o nejstarším známém vyobrazení Milevska zůstala v rukopisu.

Mezi „radonické“ práce můžeme počítat především již výše popsanou a bohužel nepublikovanou Pamětní knihu, dále několik studií o dnes již neexistujícím románském farním kostele Povýšení sv. Kříže a společně s Fr. Štědrým vydanou

- 86) ŘP Strahov, kart. č. 1287.
87) ŘP Strahov, kart. č. 1286, Korespondence odeslaná, dopis F. Štědrému z 18. 8. 1817. Rkp. ve SK sign. DU II 11 (Rybá 2968).

rozsáhlou studii o školách lounského okresu, kde napsal část o školách v Pátku, Radonicích a Stradonicích.

Z premonstrátských zájmů ještě jmenujme klášter v Doksanech - vedle již zmíněného popisu osudů na základě deníku Norberta Amoena z Amelunxenu byl Straka autorem hesla ve Slovníku bohovědném.

Zcela v duchu své doby byl C. Straka členem mnohých spolků. Šlo jak o spolky odborné (Českolužický spolek „Adolf Černý“, Československý spolek sběratelů a přátel ex libris, Historický spolek v Praze, Krasoumná jednota pro Čechy, Kruh pro pěstování dějin umění, Společnost Musea království Českého, Společnost přátel starožitnosti českých v Praze, Sdružení pro povznesení znalosti památek, Spolek československých knihovníků - tam léta dělal pokladníka), tak podpůrné (Československý červený kříž, Spolek pro domácí ošetřování chudých nemocných, Podporovací spolek čes. katol. gymnasia dívčího na Král. Vinohradech, podporovatelem Ženského výrobního spolku českého), náboženské (Jednota katolického duchovenstva, Sdružení katolické inteligence) a rodáké (Krajinský spolek „Milevsko“ v Praze). Především v těchto organizacích se věnoval přednáškové činnosti. Písemnou podobu přednášek vždy publikoval v odborném tisku.

I když nikdy nedosáhl jakéhokoliv universitního vzdělání v historických vědách (vyjma kursu církevních dějin na teologické fakultě) a byl tudíž samoukem, již 5. prosince 1912 byl zvolen za náhradníka v ředitelstvu Křesťanské akademie (Academia christiana Pragensis),⁸⁸⁾ za zásluhy o vědu se stal 12. ledna 1923 mimořádným členem Královské české společnosti nauk.⁸⁹⁾

Historickou práci C. Straky charakterizuje především zpracování neznámého materiálu. Kulturní zájmy a blízký vztah k výtvarnému umění mu umožňovaly zapojit do výkladu i pohled historika umění, dobrá znalost latiny pořizovat překlady jazykově dosti obtížných pramenů. Smysl pro historický detail mu bohužel na druhé straně zabráňoval napsat dílo širší koncepce, tedy výklad dějin Strahova a rádu, jak by si byl přál. Na jeho práci může současník ocenit především konfesijně nezaujatý pohled. Jako skutečný historik se nikdy nevyhýbal hledání pravdivé odpovědi a ať už byly jeho osobní postoje jakékoli, nikdy nezamlčoval fakta a vždy oceňoval (a tedy interpretoval) stejně spravedlivě přínos katolíků i evangelíků českému národu, který pro něj představoval v duchu doby jednu z nejvyšších hodnot.

Po smrti

Ohlasy na smrt C. Straky byly značné. Vyšla celá řada nekrokologi,⁹⁰⁾ ale trvalo téměř čtyři roky, než sebrali členové Krajinského spolku „Milevsko“ dostatečný obnos od přátel

- 88) ŘP Strahov, kart. č. 1286.
89) C. A. Straka - pozůstalost, kart. č. 2.
90) Především v ČSPS, ČČH od J. Pekáre, ČAŠ, ČKD, Otavanu, Knihaři, Časopisu čsl. knihovníků, Typografii, Ročence Kruhu pro pěstování dějin umění, Vele-slavínu, LF, SHK, NL, Milevském kraji a Českém jihu.

Cyrila Straky i místních organizací a nechali zemřelému strahovskému bibliotékáři odlít pamětní desku, jejímž autorem byl akademický sochař B. Benda. Deska byla vsazena do zdi jeho rodného domu, tehdy „Restaurace u Straků“, 5. července 1931. Při té příležitosti byl vydán drobný tisk „Památce P. Cyrila Straky“, v němž vzpomenuli jeho zásluh přátelé a odborníci (Č. Zíbrt, J. Malý, J. Volf, F. Štědrý) a kde jeho nástupce V. Hůlka otiskl část jeho autobiografie.⁹¹⁾

Teprve v roce 1935 vyšla v „*Analectech*“ bibliografická vzpomínka na C. Straku z pera tepelského premonstráta a řádového historika Alberta Stary, mimochodem dosti nedokonale zpracovaná.⁹²⁾ Strahovský knihovník neměl zkrátká v souvislosti s řádovým časopisem štěstí.

Na Strahově na něj ale nezapomněli. 25. října 1936 byla slavnostně odhalena jeho bronzová busta od akademické sochařky B. Borovičkové-Podpěrové, která je dodnes umístěna ve Filosofickém sále.

Ideologie komunistického režimu se velkou měrou podepsala na tom, že jméno Cyrila Straky postupně upadalo v zapomnění. Jen odborníci přicházející do každodenního kontaktu s výsledky jeho práce dokázali ocenit jeho odkaz. Díky volnějším podmírkám na konci 60. let tak mohl publikovat krátkou vzpomínku P. Kneidl.⁹³⁾ Strakovu podílu na zpracování strahovských fondů a jeho příspěvkům k dějinám knihovničku se věnovala i V. Břeňová v 70. letech. Strakovo jméno se objevilo i v druhém svazku Kutnarových „*Přehledných dějin českého a slovenského dějepisectví*“.⁹⁴⁾ Poslední tři články - krátké vzpomínky na autora radonické pamětní knihy - publikovali letos pátecký kronikář J. Tlustý a autor této stati.⁹⁵⁾

Tím se osudy strahovského převora a knihovníka Cyrila Antonína Straky uzavírají. Jeho zásluhy - a tím myslím především zpřístupnění fondů Strahovské knihovny pro veřejnost - však zůstanou trvalé.

Převor C. A. Straka
ve 20. letech tohoto století.
Strahovský archiv

Výběrová bibliografie C. A. Straky

1898

Archeologický výzkum mohyl na Chlumu u Sepekova, Zpravodaj Okresního hospodářského spolku v Milévsku 13, 1898.

1899

Farní chrám Povýšení sv. Kříže v Radonicích, Method 25, 1899, s. 59-63.

1901

Drobné zprávy historické, PA 19, 1900-1901, s. 229-231. [List Václava Hájka z Libočan a Jakub Codicilla z Tulechova]

O kronice Jarlochově, Zpravodaj Okresního hospodářského spolku v Milévsku 16, 1901.

1906

Náhrobek opata kláštera Milevského Františka z Vepic (1383-1404), PA 21, 1906, 424-430.

O školách okresu Lounského od nejstarších dob až do dnes, SHK 7, 1906, s. 1-6, 130-145; SHK 8, 1907, s. 1-13, 172-179; SHK 9, 1908, s. 1-9, 113-133. (Společně s F. Štědrým, Straka byl autorem pouze části o Pátku, Radonicích a Stradonicích).

1908

Nejstarší kniha výslechů na právě kláštera Strahovského na Pohořelci, ČL 17, 1908, s. 65-67, 116-118, 165-168, 224-228.

Pohled na Menší město Pražské s Petřínem z let 1659-1665, PA 23, 1908, 495-510.

Rukopisné práce a život Jana Václava Šíchy, kapitulára Strahovského, PA 23, 1908, 281-308.

Zbořený kostel Povýšení sv. Kříže v Radonicích nad Ohří, PA 23, 1908, 5-28.

1909

Památník Václava Dobřenského, ČČM 83, 1909, s. 141-145.

Zápisky exulantů v Strahovské bibliothece z r. 1622 a 1628, ČČM 83, 1909, s. 145-146.

1910

Česká skládání při průvodu na neděli květnou a hod boží velikonoční, Cyrill 36, 1910, s. 6-9, 18-20, 37-38, 50-51, 70-72, 82-85; též zvl. otisk z časopisu Cyrill, 1910, 21 s.

1911

Albrecht z Valdštejna a jeho doba. Na základě korespondence opata strahovského Kašpara z Questenberka, Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění č. 44, třída I., Praha 1911, 240 s.

1912

Kdy a jak se šířila v Čechách instrumentální hudba při církevních bohoslužbách?, Cyrill 38, 1912, s. 50-54.

Kniha Šimona Lomnického z Budče, ČČM 86, 1912, s. 174.

Nález dosud nezvěstných pravotisků v knihovně Strahovské, ČČM 86, 1912, s. 209-219.

Návštěva císařovny francouzské Marie Ludoviky na Strahově r. 1812, Ženské listy 40, 1912, č. 3-4.

Nově objevené zlomky spisů M. Jana Husi v knihovně Strahovské, ČČM 86, 1912, s. 417-431; ČČM 87, 1913, s. 46-66, 281-284.

„Nový svátek“ v Plzni 1611, ČČM 86, 1912, s. 172-173.

Výstraha zlodějovi knihy 1642, ČČM 86, 1912, s. 173-174

- Obrazárna král. kanonie Strahovské v Praze, Ženské listy 40, 1912, č. 11.
 Památník Jindřicha Konráda Vencelíka z Vrchovišť, ČČM 86, 1912, s. 272-273.
 Památník Josefa Lidla z Myslova, ČČM 86, 1912, s. 273.
 Památník Karla Materny z Květnic, ČČM 86, 1912, s. 275-276.
 Památník Kryštofa Schillinga, ČČM 86, 1912, s. 274.
 Památník Václava Parmenidy Horažďovského na Strahově, ČČM 86, 1912, s. 273-274.
 Památník z konce 16. stol., ČČM 86, 1912, s. 274-275.
 Staré astrologické výklady o vlivu hvězd na život lidský, Ženské listy 40, 1912, č. 6-10.

1913

- Jan Mystopol, ČČM 87, 1913, s. 173.
 Nově odkryté fresky Siarda Noseckého na Strahově, Český svět 10, 1913, č. 15, s. 7-10.
 O památnících, Ženské listy 41, 1913, č. 1-2.
 Pobyt Boleslava Jablonského v Polsku, Ženské listy 41, 1913, č. 4-12.
 Studie o věžích a branách hradu Pražského, PA 25, 1913, s. 8-26.
 Tomáš Mitis Limúzský, ČČM 87, 1913, s. 173-174.
 Zápis Tychona Brahe v knihovně Strahovské, ČČM 87, 1913, s. 382-384.
 Z knihovny Troilovy, ČČM 87, 1913, s. 452.

1914

- Historický vývin a výzdoba náhrobu sv. Norberta v chrámu strahovském, PA 26, 1914, s. 15-27.
 Prvý vydání Komenského spisu „Truchlivý“ a „Nedobytedlný hrad“ v knihovně strahovské. „Pres Boží a „Antidotum Apostatiae“, ČČM 88, 1914, s. 10-18.

1915

- Heringovy obrazy „Život svatého Norberta“ v klášterním chrámě Navštívení P. Marie v Milévsku, Zpravodaj Okresního hospodářského spolku v Milévsku 30, 1915, s. 2-3, 10-11, 18-19, 26-27, 34-35, 42-43, 50-51.
 Pohřeb a hrob generála Godfrída z Pappenheimu v chrámu strahovském, PA 27, 1915, s. 97-106.
 Pověry a pověsti XVII. věku v Čechách, Ženské listy 43, 1915, č. 3-7.

1916

- Humanista český Václav Porcius Vodňanský, jeho spis „Duchovní město“ a zachovaná korrespondence, LF 43, 1916, s. 27-40, 127-132, 264-271.
 Jak slavilo se Boží tělo v Praze v XVI. a XVII. století, ČKD 57, 1916, s. 161-173, 323-336.
 Jak se Praha bavila v době probuzenské (1750-1850), Ženské listy 44, 1916, č. 4-8, 10-12.
 Jammes Francis: Má dcera Bernadetta, Ženské listy 44, 1916, č. 10. (recenze)
 Ostatky a náhrobek sv. Norberta na Strahově, PA 28, 1916, s. 143-151, též jako zvl. otisk.
 Popis Prahy od Bartoloměje Martinida z r. 1615, ČSPS 24, 1916, s. 123-132.
 Stradové z Rosbergu, PA 28, 1916, s. 18-24.

1917

- Plán Starého města Pražského z r. 1641, PA 29, 1917, s. 242-250.
 Styky Dobrovského se Strahovem, Týn 1, 1917, s. 168-175.
 Švédové na Strahově, SHK 18, 1917, s. 161-170; SHK 19, 1918, s. 36-61, 97-110.

1918

- Dürerova „Růžencová slavnost“ na Strahově, Týn 2, 1918, s. 243-249, 328-334.
 Klášter sv. Kateřiny na Novém městě Pražském, ČKD 59, 1918, s. 22-26, 153-158, 279-283, 351-356, 527-530; ČKD 60, 1919, s. 50-56, 164-169, 230-238.

- K „Rukopisnému jubileu“, Zvon 18, 1918, s. 601-602.

1919

- Knihovna Strahovského kláštera v Praze, ČČH 25, 1919, s. 378-381.
 Studentstvo a duchovenstvo za bouřlivého roku 1848, Týn 3, 1919, s. 76-85, 137-148, 195-203.
 O knihařích a knižních vazbách, zvláště strahovských, Knihomil 2, 1919, s. 68-81.
 Písecko a Táborsko za přepadu švédského r. 1641, Otavan 4 (39), 1919, s. 70-73.
 Příspěvky životopisné, LF 46, 1919, s. 345-354.[I. Zápisky Oldřicha Prefáta z Vlkanova, II. Zápisky mistra Vítá Dentulína, III. Oprava Rváčovského „Knížky zlaté“]
 Záhadná skříňka s Husovým poselstvím, Ženské listy 48, 1919, č. 11-12.

1920

- Bohumír Jan Dlabač jako regenschori (K stoletému výročí úmrtí), Hudební revue 14, 1920, s. 139-141, 211-215.
 Buditel národa Bohumír Jan Dlabač jako knihovník, Knihy a knihovny 1, 1920, s. 49-51.
 K tému výročí úmrtí buditele národa Bohumíra J. Dlabače, Literární příloha Národních listů, 8.2.1920, č. 38.
 O českých vazbách v knihovně strahovské do počátku XVII. stol., in: Knihtisk československý, Praha 1920, s. 87-98.
 Vznik filosofického sálu knihovny strahovské v Praze, Knihy a knihovny 1, 1920, s. 91-106.
 Zaniklá sklárna ve Velké Chyšce, Drobné umění 2, 1920, s. 175-179.

1921

- První novodobý básník český. Literární silueta, Týn 4, 1920-1921, s. 111-114, 153-157, 195-196.
 Přehled historického vývoje knižních vazeb, úvodní slovo katalogu Výstavy vazeb knižních starých i moderních, uspořádaná v březnu 1921 Společenstvem knihařů v Praze u příležitosti sjezdu knihařů z republiky Československé, Praha 1921, s. 3-17. Otištěno téhož roku in: Knihomil, 1921, s. 110-123.
 Šíchův graduál ve Strahovské knihovně, Knihomil, 1921, s. 18-36.
 Založení sboru Českých Bratří v Horažďovicích, Otavan 5 (40), 1920-1921, s. 141-142.

1922

- Literární styky Prahy s Lužicí v době obrozenské. (Bohumír Jan Dlabač), Českolužický věstník 3, 1922, s. 46-49.
 O vzniku knih, Časopis čsl. knihovníků 1, 1922, s. 1-4.

1923

- Elixír mudrců neboli alchemické pojednání jak vyrobiti kámen moudrosti na bělo nebo na červeno, Praha 1923, 117 s. (Pod pseudonymem C. Astr)
 Obrázek zaměstnaneckých poměrů pražských typografů ze XVII. století, Typografia 30, 1923, s. 49-53.

1924

- Náhrobní kameny a epitafy v kostele strahovském, ČSPS 32, 1924, s. 70-90.
 Několik lístků z dějin Milevska, Slavnostní číslo Věstníku hasičské župy Milevska, 1924, s. 2-8. Otištěno též in: Knihovna Milevského kraje. Bezplatná příloha časopisu Milevský kraj. Milevsko 1932, s. 9-16, 1933, 1-2.
 K šedesátinám dra. Čeňka Zíbrta, Časopis čsl. knihovníků 3, 1924, s. 159-169.
 O exlibris klášterů českomoravských, Sborník pro exlibris a jinou užitkovou grafiku 1, 1923, s. 33-47.
 Pře pánu Píseckým s Prachatickými a Horažďovickými o silniční myto z r. 1525, Otavan 8 (43), 1924, s. 116.
 Svatojanské proudy a splavnění horní Vltavy, Rozpravy České akademie věd a umění č. 68, třída I., Praha 1924, 95 s.
 Živnost knihtiskařská v XVI. a XVII. věku, Typografia 31, 1924, s. 105-107, 126-131.

1925

- Česká minucí z roku 1485, Typografia 32, 1925, s. 49-54.
 České vazby knižní, Typografia 32, 1925, s. 117-122. S fr. překladem.
 Milevsko za doby poddanství, Slavnostní list k otevření Sokolovny 15. 8. 1925. Vyšlo též in: Knihovna „Listů Milevského kraje“, s. 37-44.
 Nejstarší minucí česká z r. 1485, Národní listy, 15.2.1925.
 Nově objevený prvotisk z r. 1485, Časopis čsl. knihovníků 4, 1925, s. 25-30.
 Památky po našich knihtiskařích, Typografia 32, 1925, s. 13-21.
 Pověsti strašidelné ze Strahovských letopisů, ČL 25, 1925, s. 15-23.
 Reforma pražských zednářských loží r. 1778, ČČH 31, 1925, s. 113-140.
 Typografická úprava tisků přiležitostních koncem XVI. století, Ročenka českých knihtiskařů 8, 1925, s. 27-45.
 Vazba knih, in: Československé knihovnictví. Red. Z. V. Tobolka, Praha 1925, s. 130-150.
 Zacházení s knihou, in: Československé knihovnictví. Red. Z. V. Tobolka, Praha 1925, s. 114-129.

1926

- Dlabač Bohumír Jan, in: Český slovník bohovědný 3, Praha 1926, s. 532-534.
 Doksanský klášter za třicetileté války v Čechách, SHK 27, 1926, s. 1-19, 81-92. 1927 ???
 Doksany, in: Český slovník bohovědný 3, Praha 1926, s. 551-559.
 Historický vývoj českých vazeb knižních, in: Knižní kultura doby nové i staré (red. A. Dolenský), Praha 1926, s. 49-55.
 Knižní značka knihovny Strahovské, Časopis čsl. knihovníků 5, 1926, s. 135-136.
 O značkách knihtiskařů a knihkupců, Ročenka českých knihtiskařů 9, 1926, s. 59-73.
 Spis o nových zemích a Novém světě, Praha 1926, 94 s. (Editor faksimilové edice, autor předmluvy)

1927

- Historica evolutio atque exornatio sepulchri S. P. Norberti in aedibus strahoviensibus, Pragae, Analecta Praemonstratensis 3, 1927, s. 336-346. Pražská villová čtvrt „Vorěchovka“, ČSPS 35, 1927, s. 23-26.
 Literatura de translatione S. P. Norberti A. 1627 eiusque iubilaeis, Analecta Praemonstratensis 3, 1927, s. 333-335.
 Přenešení ostatků sv. Norberta z Magdeburku na Strahov (1626-1628), Praha 1927, 122 s.
 Typografická ex libris z knihovny kláštera Strahovského v Praze, Typografia 34, 1927, s. 27-36. (Společně s R. Hálou)

Rukopisy C. A. Straky ve Strahovské knihovně:

Pozn: Z následujícího přehledu rukopisů byly vynechány nepodstatné jednotliviny, jako např. latinsko-český glossář, apod. Tituly jsou řazeny abecedně, neboť jejich chronologie je nejasná.

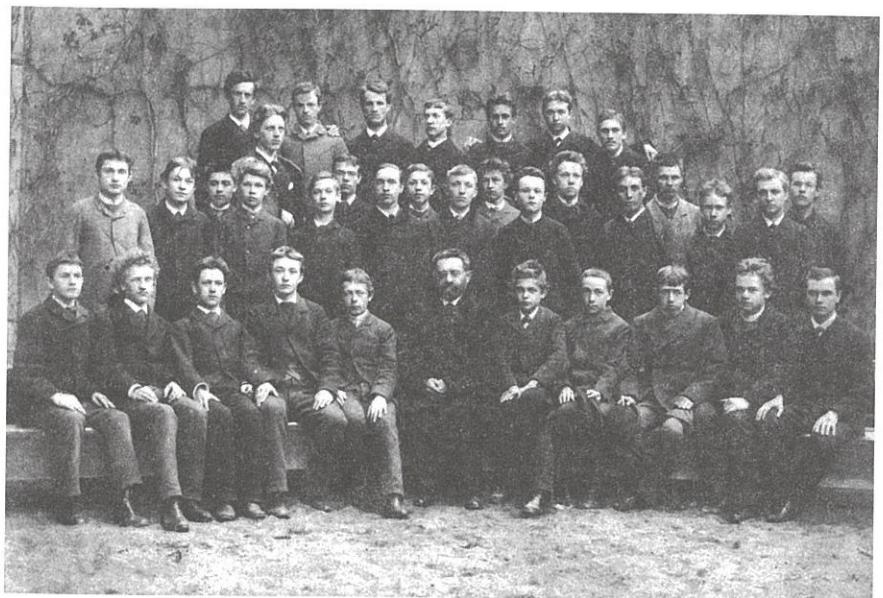
- Diarium Collegii Societatis Jesu Pragensis 1560-1568* (opis strahovských rkp. DC III 16 a DC III 20), konec 10.-poč. 20. let 20. stol (DU II 11)
Genealogické výpisky, poč. 20. století (DJ VI 4)
Index k diáři Vincentia Macaria Francka, Praha 1914-1915 (DJ III 1)
Kázání z r. 1895 a 1897-1898, Pátek n. O. 1895-1898 (DU IV 30)
Kázání z let 1895-1896, Pátek n. O. 1895-1896 (DT III 16)
Kázáníčka, Pátek n. O. - Praha 1898-1908 (DS V 10)
Klíč k poznání erbů I.-IV, 1898-po r. 1906 (DU II 12-15)
Miscellanea (výpis ze strahovského archivu a B. Balbína), 1903-1906 (DJ IV 26)

- Necrologium Doxanense*, 1897- poč. 20. stol. (DJ VI 6)
Vlastivědné výpisky (výpisy z literatury a edic pramenů), přelom 19. a 20. stol. (DT II 23)
Výpisy (z desk dvorských, desk zemských, místodržitelského archivu, apod.), přelom 19. a 20. stol. (DJ VI 8)
Výpisy k dějinám kláštera v Milevsku, 1897- poč. 20. stol. (DJ VI 7)
Výpisy s překlady k dějinám kláštera v Doksanech, 1897- poč. 20. stol. (DJ VI 6)
Výpisy týkající se klášterů rádu premonstrátského v Čechách a na Moravě I.-II., Pátek n. O. 1905 (DT II 31-32)
Výpisy z listů opata Kašpara z Questenberka 1632-1636, Pátek n. O. 1903-1904 (DJ VI 3)
Výpisy z listáře opata Kašpara z Questenberka a Kryšpína Fuka, Pátek n. O. - Praha ? 1901-1906 (DJ VI 2)
Výpisy ze strahovských Annálů I.-III., 1900-1925 (DJ VI 21-23)

Dnes již neexistující rodný dům C. A. Straky. Vedle dveří umístěna pamětní deska.

Fotografie z roku 1931. (Strahovský archiv)

Gymnasiální třída A. Straky, který se nachází na fotografii první zprava v přední řadě.
2. pol. 80. let 19. stol. (Strahovský archiv)

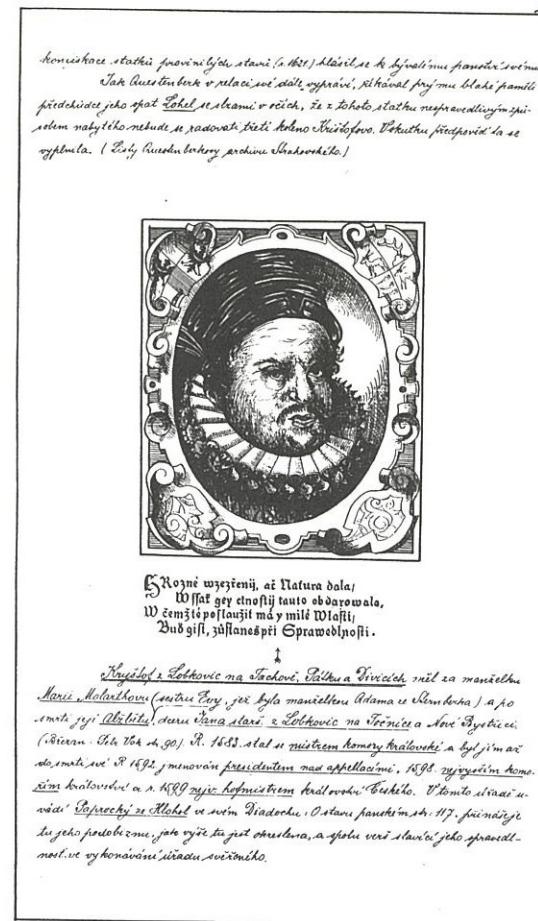

Radonický kaplan C. A. Straka.
Konec 19. stol.
(Strahovský archiv)

C. A. Straka jako katecheta v Radonicích nad Ohří.
Přelom 19. a 20. stol.
(Strahovský archiv)

Stránka z Pamětní knihy
farní osady Radonické.
Dokončeno 1906.
(SOKA Louny)

Náčrtek ze „Zápisíků septimána“.
1885-1886.
(Strahovská knihovna)

Zusammenfassung:

Jan Pařez

Cyril Antonín Straka (1868-1927). Bibliothekar in Strahov.

Die biographische Studie bemüht sich an die Bedeutung Cyril Antonín Strakas für die böhmische Historiographie, die Bibliothekswissenschaft usw. zu erinnern, da in der Zeit des kommunistischen Regimes nur einige kleinere Beiträge darüber veröffentlicht werden konnten.

Cyril Antonín Straka (in Milevsko 1868 geboren, starb in Strahov 1927) war gemeinsam mit G.J. Dlabač der bedeutendste tschechische Historiker im 20. Jh. im Prämonstratenser-Orden und der gebildetste Bibliothekar von Strahov. Nach den Gymnasialstudien in Prag und České Budějovice (Budweis), trat er ins Kloster Strahov ein und absolvierte die Theologische Fakultät der Karlsuniversität (Priesterweihe 1893). 1893-1906 wirkte er als Kaplan auf der Ordenspfarrei in Radonice nad Ohří. Seine erste historische Arbeit war die handschriftliche Bearbeitung der Geschichte des Gutes in Pátek, wo Radonice liegt, das vom Anfang an im Besitz von Strahov war. 1906 wurde er

zum Bibliothekar von Strahov ernannt. In der Bibliothek blieb er bis zu seinem Tode. Sein Verdienst war es, erstmals in der Geschichte der Bibliothek einen Generalkatalog zu erarbeiten, durch den die Bibliothek der Öffentlichkeit zugänglich wurde. Straka schrieb mehr als 100 kleinere Studien, die bis ins Detail mit dem Orden zu tun haben, mit Strahov oder mit den Buchbeständen hier, und fünf Bücher, unter denen die Monographie „Die Übertragung der Gebeine des hl. Norbert 1627 von Magdeburg nach Prag“ die wichtigste ist. Als hervorragender Kenner von Bucheinbändern und alten Drucken wirkte er am Beginn der Verzeichnisse der Tschechischen und Slowakischen Drucke bis von Jahre 1800. 1919 wurde er zum Vizeprior, ein Jahr später zum Prior ernannt. 1927 starb er in Strahov, er wurde im Ordensfriedhof in Nebušice bei Prag begraben.

Deutsch von J. v. H.

•III•

MISCELLANEA

Drobnosti

K stému výročí blahořečení Hroznaty

Milan Hlinomaz

O blahoslaveném Hroznatovi, rytíři z Ovence, fundátoru, velmoži, nešťastném manželu a otci i o neúspěšném křížákovi toho bylo napsáno již mnoho a míra a kvalita napsaného je determinována rozsahem pramenů. Proto je účelem této jubilejní připomínky pouze stručná charakteristika osobnosti, která se v tomto roce stala patronem Plzeňské diecéze. V tomto misijním území, bývalé baště a hrázi socialismu proti Západu, je to událost značného významu, neboť mezi zdejším vykořeněným a převážně ateistickým obyvatelstvem je potřeba neotřesitelného mravního vzoru zvláště veliká.

Čím tedy může být blahoslavený Hroznata, člověk raného středověku, blízký dnešnímu modernímu člověku? Především životními strázněmi, které jsou nadčasové a které jej nezlamili a vůči nimž čestně obstál. Rovněž jeho proměna z rytíře v řeholníka není schématický příběh, ale je to cesta uvědomování si skutečných hodnot. Opuštění bohatství a moci, tedy praktického světa a odchod do světa duchovního, naplněného pokorou. Hroznatův pro dnešek aktuální odkaz lze shrnout do třech bodů:

Za prvé je to jeho nenásilný úděl založit dva duchovní ústavy, (klášter premonstrátů Teplá a premonstrátek Chotěšov) které zkultivovaly rozsáhlá území své působnosti namísto aby se zúčastnil krvavých bitev a celkově problematické křížácké mise v Palestině.

Za druhé pojem „Hroznatova mísa“, který je vzácnou ukázkou důvěry v člověka, kdy si, podle pověsti, z mísy brali mzdu dělníci pracující na stavbě tepelského kláštera podle vlastní úvahy. Tato vzácná památka se uchovává v klášteře jako jeho palácium.

Za třetí nepodlehnutí vydírání tehdejšími teroristy a volba mučednické smrti. Tento moment byl pak úspěšně aktualizován po druhé světové válce tepelským opatem Hermanem Josefem Tylem, který dosáhl uznání bl. Hroznaty za patrona politických vězňů. K výročí Hroznatovy smrti se pak 14.7. konali a dodnes v Teplé konají pouti s účastí politických vezňů, konkrétně obětí politické persekuce z období nacismu a komunismu.

Z přísně historického hlediska je pak Hroznata poměrně dobře doložen prameny. Nejprve diplomatickými¹⁾ a sfragistickým²⁾, pak narrativním³⁾, vzniklým nedlou-

1) „Hroznatova závěť“ z roku 1197, CDB I. č. 357; další dvě listiny potvrzují klášteru statky věnované Hroznatou: CDB I. 358 (III/1197), CDB II. 173 (5.2. 1219). Srov. Haubertová, K.: *O nejstarších tepelských listinách*, Plzeň 1981. (Tendenční vývody.); *Katalog výstavy Minulost tepelského kláštera v dokumentech*. K 800. výročí založení kláštera. Teplá 1994.

2) Hroznatova pečeť přivřešená na zakládací listině kláštera, resp. „Závěti“, je významnou sfragistickou památkou, neboť se jedná o první dochovanou pečeť českého světského feudála jeho jménem vydanou a jeho pečetí zpečetěnou. Srov. Šebánek, J. - Dušková, S.: *Česká listina doby přemyslovské*, SAP 6, 1956, s. 171.

3) *Vita fratris Hroznatae . . .* Knihovna Kláštera premonstrátů Teplá, rkp. Cod. 7, sign. b 4, pergamen 8°, 15 ll (1248 - 1259). Edice FRB I, s. 369-383, Praha 1873; Život blahoslaveného Hroznaty, z latiny přeložil Arnošt Voves O. Praem. Třebíč 1993.

ho po jeho smrti a nakonec antropologickým⁴⁾. Průzkum jeho pozůstatků potvrdil jejich pravost a umožnil dokonce pohlédnout do pravděpodobné podoby Hroznatovy tváře. Takto komplexně a seriózně je dokumentován málokterý světec.

Dalším pozitivem je Hroznatovo češtství, i když je zde třeba brát v úvahu nadnárodní teritorialitu středověku a katolickou univesalitu. Přesto tím, že pocházel z českého rodu, který se pak rozvětvil na pány z Gutštejna, z Vrby, z Krašova a z Krašovic, je nám dodnes bližší. Zároveň je však třeba si uvědomit, že jméno Hroznata bylo oblíbeným řádovým jménem v poněmčelé Teplé, což je doložitelné od počátku 17. století až dodnes. Rovněž tomu tak bylo v ostatních českých premonstrátských klášterech, ale i za hranicemi, např. Geras nebo Pernegg.⁵⁾

Právě tím, že se Hroznatova úcta provozovala v převážně později německém teritoriu, nebyl v českém prostředí příliš znám. Podobně tomu bylo s blahoslavenou Zdislavou z Lemberka. Oba světci byli po dlouhém období úcty beatifikováni velmi pozdě, na prahu 20. století.⁶⁾ O Hroznatovi tak převažuje moderní literatura právě v němčině.⁷⁾ V poslední době se však Hroznatou inspirovali i dva čeští beletristé⁸⁾ a výbor básní věnovaných světců připravuje tepelský konventuál, P. Hroznata Janoušek. Blýská se tak na lepší časy v úsilí o popularizaci tohoto méně známého, nikoli však nevýznamného člena „českého nebe.“⁹⁾

Papežské breve ustanovující bl. Hroznatu patronem Plzeňské diecéze:

IOANNES . PAVLVS . PP . II

ad perpetuam rei memoriam.

Exemplum intercessionisque martyrum qui – vicerunt propter sanquinem Agni et propter verbum testimonii sui – Apc 12, 11 – communitas christifidelium aedificatur. Ideo recte sedes Pilsinensis tamquam fundamentum vivum habet beatam Hroznatam, martyrem, cuius corpus in ecclesia abbatiali Teplensi religiose colitur. Quam ob rem Venerabilis Frater Franciscus Radkovský, episcopus Pilsinensis, communia vota excipiens, electionem beati Hroznata in Patronum apud Deum memoratae dioecesis peregit rite, itemque petivit ut huiusmodi electio ab hac Apostolica Sede confirmaretur. Nos quidem enixis eius Venerabilis Fratris precibus libentissimo animo obsecundantes, comprobatis is, quae Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, factis a Nobis facultatibus, hac in reagit, Apostolica Nostra potestate, harum Litterarum vi perpetuumque in modum beatum Hroznatam, martyrem. Patronum apud Deum dioecesis Pilsinensis confirmamus, omnibus factis iuribus ac liturgicis concessionibus, quae Normis de Patronis constituendis nec non

4) Vlček, E.: *Osudy českých patronů*, Praha 1995, s. 258.

5) Brandl, B.: *Geschichte der Seligsprechung des seligen Hroznata*, in: Zum 700jährigen Todestage des seligen Hroznata. Beiträge zur Geschichte des Stiftes Tepl. I., Marienbad 1917, s. 174 - 175.

6) Vlček, s.227, 249.

7) Graßl, B.: *Der selige Hroznata*, in: Zum 700jährigen Todestage des seligen Hroznata, Marienbad 1917, s. 10-57; Dietl, H.: *Der selige Hroznata und die Anfänge der Abtei Tepl*, Tamtéž, II. Teil, s. 1 - 50. (Tam i další literatura.)

8) Kýr, K.: *Hroznatův slib. Příběh o založení kláštera Teplá*, Plzeň 1996, 81 s. čb. obr. příloha; Koulová, M.: *Příběh rytíře Hroznaty*, Třebíč 1997. 15 s.

9) Na FF UK se dokončuje disertační práce Petra Kubína: Blahoslavený Hroznata (rozbor pramenů) a do tisku bylo odevzdáno materiálové shrnutí hroznatovských pramenů a literatury od autora této připomínky s názvem Blahoslavený Hroznata Tepelský (Informace o patronu Plzeňské diecéze). Má vyjít v MZK 1998.

Instructione – de Calendariis particularibus atque Officiorum et Missarum Propriis recognoscendis –, n. 30, indicantur. Ceterum volumus ut hae Litterae Nostrae religiose serventur suosque plenos effectus sive nunc sive in posterum consequantur. Contrariis quibuslibet rebus non obstandibus. Datum Romae, apud Sanctum Petrum, sub anulo Piscatoris, die IX mensis Januarii, anno MCMXCVII, Pontificatus Nostri undevicesimo.

Angelus Card. Sodano
Secretarius Status

Jan Adámek – Jiří Fröhlich

Torzo náhrobníku milevského opata Františka (+ 1405)

Již celé století uplynulo od nálezu zlomku náhrobní desky¹⁾, která kdysi zakrývala hrob předposledního opata milevského premonstrátského kláštera z doby před jeho zničením v dubnu 1420. Vypovídací hodnota tohoto významného nálezu byla již dříve ze značné části vytěžena. Samotný artefakt byl publikován sice korektně, nikoliv však tak, jak si obdobná památka zaslouží. tato skutečnost, spojená zejména s upřesněním opatova rodového původu, nás opravňuje k publikaci tohoto drobného příspěvku.

Zmíněné torzo, které je dnes provizorně umístěno při stěně jižní boční lodi kostela P. Marie, představuje spodní část v rozsahu přibližně jedné třetiny z původního náhrobníku²⁾. Na fragmentu je dochována spodní část figury opata: vidíme bohatě nařasenou albu s patrným pretem a dále spodní okraj štoly a kasule či pluvialu; zpod záhybů alby vyčnívají trojúhelně špičky pontifikálních střevíčů zdobených do tvaru kříže našítými páskami. Podél pravé nohy opatovy je vyobrazena spodní část berly zakončené bodcem. Pod nohami je umístěn gotický erbovní štít parlérovského typu, jehož spodní hrot dosahuje až téměř k okraji desky, čímž předěluje nápisový pás. V poli štítu spatřujeme vpravo natočenou hlavu psa s vyceněnými zuby a vyplazeným jazykem. Řetězem obepnutý krk psa vyrůstá z koruny, jež obroučka je zdobena pěti trojlisty. Zpoza štítu vybíhá po obou stranách členité listové evokující dojem fafrnochů. Kolem celé plochy náhrobníku obíhal nápis provedený velmi pečlivou gotickou minuskulou s dírkou místy ukončenými téměř vlasovými výběhy. Obraz i opis jsou provedeny na vysoké výtvarné úrovni. Dochovaná část textu zní:

: octobris : obiit : /vene(r)abilis dominus : Fran(ciscus) : abbas^a: XIII(us) : mona[sterii].

a: Bříško prvého „b“ splývá s dírkou následujícího, „s“ je exponentiálně nadepsáno.

1) Fragment byl vykopán v roce 1898 v hloubce asi půl metru jihovýchodně od klášterního kostela P. Marie nedaleko sakristie - viz Straka, C. A.: *Náhrobník opata kláštera Milevského Františka z Vepic (1383-1404)*, PA 21, 1906, s. 423-424. Podle místa nálezu se nejvíce jako nepravděpodobná možnost, že deska zakrývala hrobovou jámu pod podlahou dnes odbouraného presbyteria kapitulní síně.

2) Celá plocha dochovaného torza náhrobníku s výjimkou přiloženého fragmentu je dokonale zachovaná, neošlapaná - to by mohlo nepřímo dosvědčovat rozlučení náhrobníku husity, neboť v té době ležel v podlaze pouhých patnáct let. Šířka náhrobníku činí 136 cm, max. délka (včetně přiložené od-

Náhrobník můžeme jednoznačně připsat třináctému milevskému opatu Františkovi. Ten je ve svém úradu zmíněn poprvé 1. X. 1383³⁾, když jej nedlouho předtím nabyl – ještě 1.V. téhož roku o něj totiž u papežské kurie vedl spor se svým spolubratrem Petrem, řečeným Komárem⁴⁾; naposledy je jako úřadující opat doložen 11. XII. 1404.⁵⁾ Z textu na náhrobní desce vyplývá, že opat zemřel v měsíci říjnu, rok úmrtí se sice zde nedochoval, nicméně v listině ze 16.XI. 1405⁶⁾, jíž je postaven do čela kláštera jeho nástupce Svatomír, je uváděn již jako zemřelý. Z výše vypsaného tedy plyne, že opat František zemřel v říjnu 1405, přičemž svůj úrad zastával 22 let.

Na základě rodového erbu uváděla dosavadní literatura, že opat František pocházel z rodu vladyků z Vepic.⁷⁾ Tato nepřesná interpretace vycházela především ze zmínky o opatu Františkovi v listině Jana ml. z Hradce z 25.VII. 1399, kterou prodává Přibíkovi z Pičína svůj majetek tamtéž.⁸⁾ Ze zkomolené formulace „... k věrné ruce knězi Franciskovi, opatovi z Milevska a Odolenovi z Vepic, jeho bratři ...“ usoudil C. Straka, že František byl Odolenův bratr. Pasáž je však možno chápat i v tom smyslu, že Odolen byl bratrem Přibíka z Pičína – vladykové z Vepice a z Pičína byli totiž stejného rodu.⁹⁾ Závažným argumentem proti Strakově interpretaci je již zmíněná písemnost z 1. V. 1383¹⁰⁾, kde je potomní opat jmenován jako „Franciscus de Podnawicz, canonicus dicti monasterii“ – tedy příslušník rodu Podnavců z Kamenice poblíž Jílového.¹¹⁾ Na pečeti jednoho z členů rodu, kaplického faráře Jana Kameničky, je doloženo zcela totožné erbovní znamení¹²⁾, jaké se nachází na Františkově náhrobníku. Toto znamení se od erbu Vepických navíc podstatně liší přítomností koruny, z níž vyrůstá psí hlava.

Opat František z Podnavce se stal osobností, která výrazně zasáhla do dějin svého kláštera. Byl nejen prvním milevským infulovaným opatem¹³⁾, ale za jeho vlády byl též podstatně přestavěn kostel sv. Jiljí¹⁴⁾, jak dosvědčují i dva kamenné reliéfní exempláře opatových erbů na obou skosených hranách štítu mezi lodí a presbyteriem těsně nad podstřešní římsou.¹⁵⁾ Vznosná chrámová stavba je jedním z nejstarších dokladů použití síťové klenby v Čechách. Kvalitní náhrobník tak význam tohoto opata jen potvrzuje.

lomené části) 105 cm - kompletní délka se pohybovala zřejmě kolem tří metrů, tloušťka je cca 25 cm; písmena nápisu jsou 8 cm vysoká.

- 3) Viz Emler, J. (ed.): *Libri confirmationum III et I*, Pragae 1879, p. 159 (Ruffa). Na tomto místě budí také uvedeno, že žádný údaj z doby před rokem 1383 nelze zcela prokazatelně spojit s Františkovou osobou, jak činí Straka, *Náhrobek*, s. 426.
- 4) Viz Krofta, K. (ed.): *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantis V*, Pragae 1903-05, num. 93, p. 69-71.
- 5) Viz Eršil, J. (ed.): *Acta summorum pontificium res gestas Bohemicas aevi praehussitici et hussitici illustrantia* (*Monumenta Vaticana, tomus VI.*), Pragae 1980, num. 58, p. 45.
- 6) Viz Acta summorum pontificum, num. 177, p. 111.
- 7) Srov. Sedláček, A.: *Hrady, zámky a tvrze Království českého XI*, Praha 1897, s. 79, a Straka, *Náhrobek*, s. 425, podle něho též Kytka, J.: *Milevsko a jeho kraj. Turistika, památky, historie*, Milevsko 1940, passim. Údaje podle Sedláčka opakují též Kašička, F.-Nechvátal, B.: *Hrádky a tvrze na Písecku, Hrady, hrádky a tvrze na Písecku, část II.*, Písek 1995, s. 363.
- 8) Viz Brandl, V. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolarius Moraviae XII. (1391-1399)*, Brünn 1890, Nr. 545, s. 479n.
- 9) Srov. Sedláček, A.: *Českomoravská heraldika 2*, Praha 1925, s. 195.
- 10) Srov. citaci v pozn. 4.
- 11) Viz Sedláček, *Českomoravská heraldika 2*, s. 197 (Podnavec) a zvl. 144 (z Kamenice) a týž: *Hrady, zámky a tvrze Království českého XV*, Praha 1927, s. 214 (Kamenice).
- 12) Sedláček, *Českomoravská heraldika*, s. 144.
- 13) Viz Weyrauch, E. A.: *Dějiny kláštera, města a panství Milevska sepsané léta 1841*, Milevsko 1997, s. 10n.
- 14) Přestavba byla provedena někdy po roce 1390 - viz *Dějiny českého výtvarného umění I/1*, Praha 1984, s. 201n.
- 15) Je zajímavé, že psí hlava na erbu na jižní straně je opačně orientována - pravděpodobně se tak stalo z toho důvodu, aby podobně jako její regulérní protějšek hleděla stejným směrem, tedy na východ k hlavnímu oltáři.

Torzo náhrobnku milevského opata Františka

**Chotěšovský probošt
Zachariáš Mauricius Bandhauer**
(K 340. výročí úmrtí.)

Letos uplyvá 340 let od smrti významného člena tepelského konventu, Zachariáše Bandhauera. Němec rodem ze Saska a konvertita od luteránství se významně zapsal do dějin klášterů Teplá, kde byl převorem a Chotěšov, kde byl jedním z nejvýraznějších postav tamních proboštů.

Není účelem této připomínky opakovat již napsané, neboť publikovaný životopis, vzniklý na podkladě autentických materiálů tepelské knihovny a archivu by bylo těžko překonat.¹⁾ Na tomto základě lze Bandhauera charakterizovat jako člověka velmi činorodého a schopného, o čemž podávají svědectví právě jím napsané rukopisy. Vedle nejznámějšího tzv. „*Diaria*“ zpracoval též životopis svého rovněž významného předchůdce, chotěšovského probošta Pavla Herolta, pro potřeby kláštera pořídil výtah z řádových statut, zpracoval život sv. Norberta, přeložil latinskou legendu o Hroznatovi do němčiny a věnoval se i otázkám církevně právním²⁾. O jeho bibliofilských zájmech vypovídají dochované knižní vazby s jeho iniciálami „Z B“.³⁾

Účelem této stati je vzpomenout na tepelského konventuála, jehož rekatolizační činnost přesáhla regiony Tepelska a Chotěšovska a jejímž dosahem do saského Magdeburku, kde byl převorem a jeho okolí (probošt kláštera Jerichow) se tak stal osobností středoevropských rozměrů. To potvrdil i loňský zájem magdeburských historiků o zapůjčení Bandhauerova rukopisu, tzv. *Diaria*, které je vzácným autentickým pramenem k historii Magdeburku mezi léty 1628 až 1631, kdy byl zničen Tillyho vojskem, čehož byl Bandhauer očitým svědkem,⁴⁾ pro výstavu v tamním klášteře „*Unser Lieben Frauen*“.⁵⁾

Bandhauerova dochovaná podobizna, zřejmě autentická, což zvyšuje její historickou hodnotu, se nachází ve sbírkách tepelského kláštera. Byla součástí „series praepositorum“ v Chotěšově, kterážto skupina obrazů byla po zrušení tohoto kláštera Josefem II., převzata do Teplé. Podobně jako v Teplé, tak i v jiných klášterech byly tzv. „series abbatum“, tedy posloupnosti opatů, které prezentovaly a dodnes mnohdy ještě prezentují (Vyšší Brod, tam i serie zlatokorunská nebo Osek) kontinuitu těchto ve své době významných prelátů. Autentické podoby se však na těchto řadách podobizen vyskytují až od počátku 17. století, takže podobizny předchozí jsou většinou fiktivní. Na posloupnosti tepelských opatů jsou i charakteristiky jednotlivých opatů v podobě jejich osobních hesel a sentencí, což napodobuje i sérii chotěšovská⁶⁾.

- 1) Pietschmann, A. J.: *Zacharias Bandhauer und seine Tätigkeit in Tepl, Magdeburg und Chotieschau*, in: Beiträge zur Geschichte des Stiftes Tepl. 2. Bd., Marienbad 1925, s. 2-82.
- 2) Knihovna Kláštera premonstrátů Teplá, rukopisy sign.: b 2, b 22, a 29, d 10.
- 3) Tamtéž, rkp. sign. c 31; Truhlář 1905, I. č. 1054, 1332, II. č. 2084.
- 4) Bandhauer, Z.: *Diarium in quo Triplex Rebellio & Excidium Civitatis Magdeburgensium continetur ...*, Klášter premonstrátů Teplá, knihovna, rukopis Cod. 62, sign. C 17.
- 5) Prémontré des Ostens. Das Kloster Unser Lieben Frauen Magdeburg vom 11. bis 17. Jahrhundert. Das Katalogbuch begleitet die vom 6.12. 1996 bis 9.3. 1997 gezeigte Ausstellung. Hrsg.: Mathias Puhle, Renate Hagedorn. Katalog anotován v této publikaci na jiném místě.
- 6) Srov. Kaderschafka, R.: *Leben und Wirken der Äbte des Stiftes Tepl dargestellt in 48 lateinischen Wahlsprüchen und Distichen*, in: Beiträge zur Geschichte des Stiftes Tepl. Zum 700jährigen Todestag des seligen Hroznata des Gründers des Klöster Tepl und Chotieschau. Marienbad 1917, s. 209-217.

Ohledně ikonografie obrazu lze konstatovat, že se jedná o standardní zobrazení preláta, nevymykající se z průměru ostatních podobizen zmíněné série. Kniha pod infulí v pravici zřejmě symbolizuje Bandhauerovo autorství výtahu z řádových pravidel. Infule znamená, že se jedná o infulovaného preláta, o čemž svědčí i pektorál na hrudi a berla v levici. Tmavý kvadrální biret na hlavě svědčí o prelátovi a bílý hábit s mozetou o kanovníkovi premonstrátského řádu. Růženec v levici je vyjádřením individuální zbožnosti. Horší už je to s uměleckou úrovní podobizny, která je v obličeji značně schématická a neanatomické řešení levé ruky s růžencem je skutečně k necti autora. Jinak je tato olejomalba cenným antropologickým pramenem o fyzické podobě velmi dobře historicky dokumentované a kategorizovatelné osobnosti.

Nápisy, tvořené latinskou majuskulí, jsou typickou ukázkou nápisového úsu vrcholného baroka v českém prostředí, který lze vymezit zhruba přelomem 17. a 18. století.

Bandhauerova podobizna nese následující nápisy:

Prosopografie:

XXXII¹⁾ / ZACHARIAS / PONTHAVER^a REXIT / ANNIS 18²⁾ OBIIT 1657 / AETATIS SVAE 72.

Heslo:

ZELVS BEATITVDINIS PARAT / CONFIDENTIAM.

Sentence:

ORNATIS TEMPLO, CLAVSTRO, AC ANNALIBVS AVCTIS³⁾ / POST BELLA ATQVE FVGAS ME QVOQVE PARCA FU^bGAT.

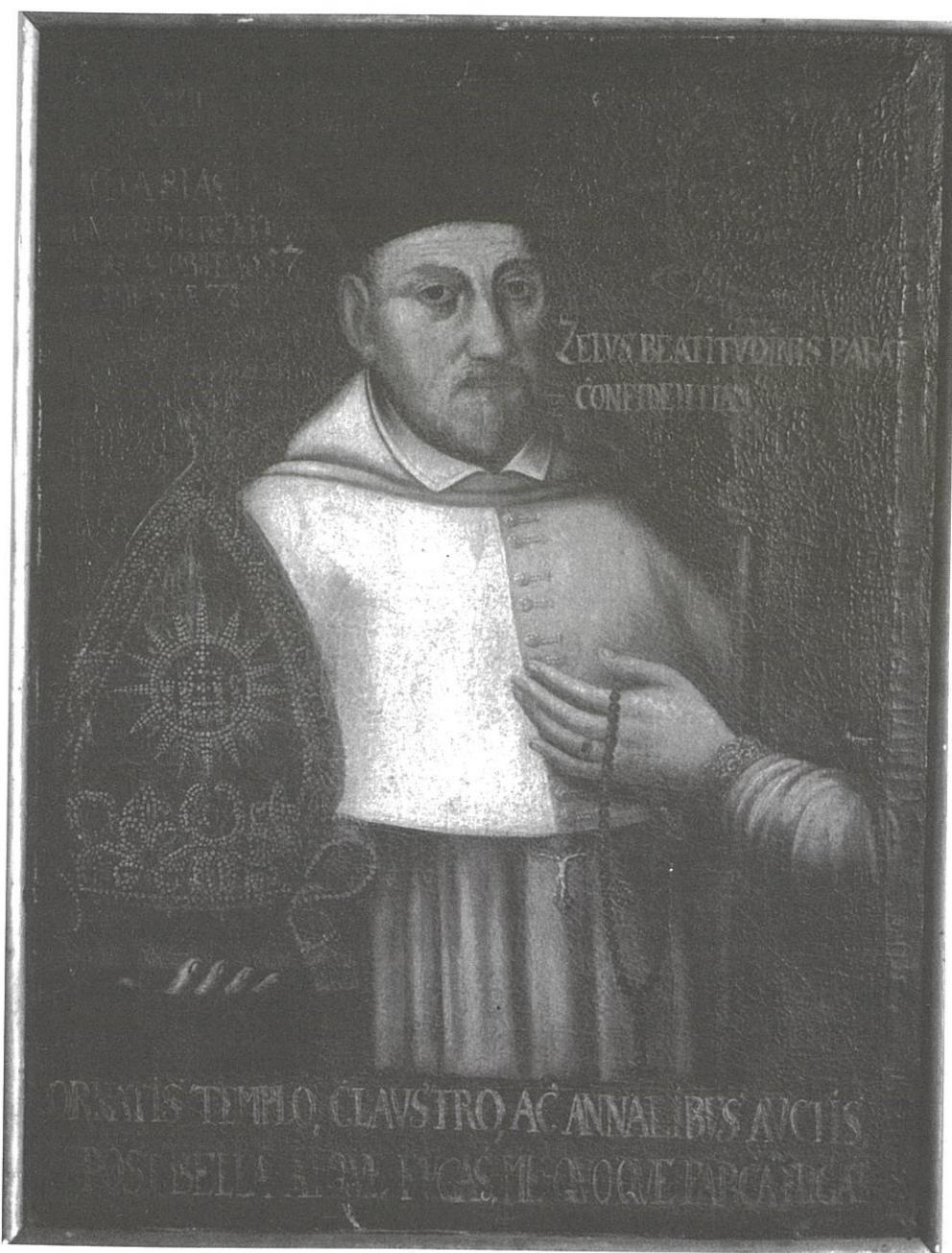
^a Psán též Pauthauer (asi špatné čtení). Písmeno – P – na začátku příjmení svědčí o jihoněmeckém, resp. bavorském úsu němčiny, což napovídá o vzniku obrazu v Chotěšově.

^b Jinak všude jako – u – použito písmeno V.

¹⁾ Bandhauer byl v pořadí chotěšovských proboštů 32. Srv. Köpl, E.: *Das ehemalige Prämonstratenser-Chorfrauen-Stift Chotieschau im Pilsner Kreise Böhmens*, Prag 1840, s. 52-54; *Festschrift zum siebenhundertjährigen Jubiläum der Gründung des Prämonstratenser-Stiftes Tepl*, Marienbad (1893), s. 212.

²⁾ Ve funkci od roku 1639. Tamtéž.

³⁾ Byl autorem dvou svazků chotěšovských letopisů z let 1641-1657. Srv. Truhlář, J.: *Catalogus codicum manu scriptorum Latinorum, qui in c.r. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur*, Pragae 1905. Tom. II., Nr. 2022, 2702.

Chotěšovský probošt Zachariáš Mauricius Bandhauer. Olej. Klášter premonstrátů Teplá.

Zprávy

Jezuité v Čechách

(Seminář ke 440. výročí příchodu jezuitů do Čech)

Jezuité a jejich působení v českých zemích se v posledních létech – po období, které jejich objektivnímu zkoumání rozhodně nepřálo a obestíralo je spíše různými, povětšinou veskrze negativními mýty – stávají pochopitelným středem zájmu. Po záslužných počinech v podobě biografického slovníku z pera Anny Fechtnerové a Ivany Čornejové (Životopisný slovník pražské univerzity v letech 1654-1773, Praha 1986) a zejména užitečné a přínosné monografie Ivany Čornejové Tovaryšstvo Ježíšovo (Praha, Mladá fronta 1995) nyní postupně dochází i na akce další. (Nemám tedy ovšem na mysli nepříliš šťastné příspěvky typu knihy Antonín Koniáš od Jiřího Bílého, vydané v roce 1996.) Pokus o zmapování celé problematiky přinesl seminář nazvaný prostě „Jezuité v Čechách“, který se konal dne 13. listopadu 1996 při příležitosti 440. výročí příchodu jezuitů do Čech v roce 1556, a k jehož uspořádání se spojily Česká křesťanská akademie a Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova se Společností Národní knihovny České republiky a samotnou Národní knihovnou ČR, která také pro jednání nabídla prostor své Zrcadlové kaple – tedy prostor, jenž je, stejně jako celý areál Klementina, s působením jezuitů v Čechách neodlučitelně spojen (a pomohl dodat jednání i v tomto případě nikoli zanedbatelný duchovní rozměr).

Úvodní vystoupení patřilo Ivaně Čornejové, která se zabývala příchodem Tovaryšstva Ježíšova do Prahy v roce 1556 a náboženskou situací v Čechách ve druhé polovině 16. století obecně; shrnula přitom dosavadní stav poznání a zejména upozornila na dosud nedostatečné studium dějin katolické církve v celém 16. století, jímž je na rozdíl od dějin církve podobojí i samotného Tovaryšstva věnována opravdu minimální pozornost. (Rezervy v tomto případě existují i v bližším postižení jednotlivých náboženských proudů v té době – utrakvismu, novoutrakvismu, apod.) – Na I. Čornejovou navázal Jiří K. Kroupa se svým referátem o osudech Tovaryšstva Ježíšova ve druhé polovině 17. století: zmínil oddělení české provincie od rakouské v roce 1623, počet členstva, stavební podniky Tovaryšstva, školskou a publikační činnost, misijní a pastorační činnost v rámci rekatolizace a její prostředky, spolupráci s konzistorii, ale i morální prohřešky včetně tzv. boje s patriotismem, který byl odrazem existujícího napětí mezi českými a německými příslušníky rádu. I J. K. Kroupa poukázal na nutnost dalšího studia, zejména v římských archivech. – Oba referáty doplnila Anna Fechtnerová zprávou o jezuitikách v Národní knihovně. Připomněla, že mít vlastní knihovnu bylo povinností každé jezuitské koleje (dokonce jí byl – podle P. Canisia – přikládán větší význam než vlastnímu chrámu), poukázala na funkci *rectora bibliothecae*, zmínila různé dary a podala informaci o kolejních diářích, zachycujících i získávání knih (pro Prahu z let 1621-36, 1738-48, 1758-67). Upozornila rovněž na dochování programů jezuitských divadelních her a na zájem jezuitů o vlastní minulost, jehož výsledkem byla řada dějin jezuitských kolejí vytvořených již v průběhu 17. a 18. století. – S tímto příspěvkem komponovalo také předvádění digitalizovaného faksimile části jezuitik z fondu Národní knihovny ČR, které probíhalo přímo během semináře v prostoru Zrcadlové kaple.

Přednesené referáty podnítily bohatou diskusi, v níž zazněla řada nových i podnětných poznatků a názorů. Lenka Matušková upozornila na existenci dosud neznámého pramene uloženého ve Státním ústředním archivu v Praze: inventáře hradu a kláštera v hornolužickém Ojvíně z tzv. ojvínské nadace, včetně seznamu knih, které odtud nechal převézt P. Canisius do pražského Klementina. – Lubomír Sršeň podal informaci o osudu trojrozměrných předmětů uchovávaných v tzv. Matematickém muzeu, které bylo zřízeno v Klementinu v roce 1722 (a stalo se tak de facto nejstarším muzeem v Čechách) a bylo i veřejně přístupno, přitom se nezaměřovalo pouze na exponáty „matematické“ – značná část těchto předmětů byla nyní objevena v Oddělení starých českých dějin Národního muzea v Praze. – S reakcí na konstatování I. Čornejové, že se v současné době nerozvíjí jezuitské bádání, vystoupil Martin Svatoš. Připomněl, že právě nastala doba studovat prameny a především je interpretovat (nikoli pouze překládat), poukázal na nutnost studovat všední život jezuitských kolejí i příslušníků rádu, přičemž vyzdvíhl význam korespondence, elegií a *litterae annuae* (v této souvislosti podotkl, že např. právě v poslední, již zmíněné knize o Antonínu Koniášovi zůstala zcela nevyužita korespondence ať již o Koniášovi nebo jeho vlastní korespondence s generálem rádu), poukázal i na problém konfesijního pojetí vědy. – Pavel R. Pokorný připomněl význam jezuitů při boření některých společenských konvencí (jako první např. provázeli od-souzenec na popraviště a ošetřovali nemocné při epidemických apod.) a zmínil otázku obecné obliby či neobliby jednotlivých rádů. – K významu jezuitů pro rozvoj divadla v Čechách po Bílé hoře a pro integraci divadla do české kultury v té době se vyslovil Vojtěch Ron; zdůraznil, že hraní divadla nebylo jen výsadou studentů v kolejích, poukázal na výlučnost jezuitského rádu v tomto směru (kapucíni měli naopak zakázáno vychovávat dorost divadlem) i na rozdíl mezi Prahou a venkovem a připomněl, že jezuity za jejich divadelní činnost pochválil i J. A. Komenský.

Druhá část jednání semináře patřila v prvé řadě hlasu „z vlastních řad“ – příslušníku Tovaryšstva Ježíšova, prof. Tomáši Špidlíkovi, SJ, který proslovil přednášku na téma „Ignaciánská spiritualita a její ohlasy v českém prostředí“. Dotkl se v ní otázek nazírání reality a jejího hledání v lidském nitru, v navázání dialogu s Bohem, zmínil misie jako jeden z prvků křesťanské spirituality a vedle řady dalších momentů se vyslovil i k mnohdy tolik vyzdvihované a současně kritizované jezuitské poslušnosti. Jeho vystoupení tak pomohlo (především pro zcela nezasvěcené) osvětlit zejména některé aspekty činnosti jezuitů a vnitřní motivaci jejich jednání. Stalo se rovněž východiskem a podnětem pro následující panelovou diskusi na téma „Mýty a skutečnost prvního Tovaryšstva“, jejíhož vedení se ujal P. Petr Kolář, SJ. V diskusi zazněla celá řada nejrůznějších názorů a příspěvků, které se věcným a objektivním způsobem zpravidla snažily poukázat spíše na ony skutečnosti a vyvracet mýty. Na tomto místě nelze uvést všechny, za zmínu mezi nimi však stojí alespoň některé. Např. Martin Svatoš se ve svém vystoupení zaměřil na problematiku jezuitských misií v českých zemích v 18. století – objasnil různé typy misií (z nichž tzv. kající byly misiemi mimořádnými), nastínil úkoly misionářů a zvláštní pozornost věnoval tolik citlivé otázce „kacířských“ knih a jejich případného odebírání (kniha byla pojímána jako symbol náboženské identity, z pohledu jezuitů „kniha dělala kacíře“ a její výměna stála tedy na počátku úsilí o proměnu konfese). – K problému zemského patriotismu a vztahu jezuitů k němu se vyslovil Jan Royt. – V. Justl poukázal na vztah jezuitů k barokní literatuře – otázku, která byla v referátu J. K. Kroupy záměrně opomenuta. – Na význam jezuitů pro měšťanskou kulturu upozornil Jaroslav Bužga, Zdeněk Hojda připomněl obsazování far jezuity v 16. sto-

letí. – Úlohu jezuitského *Collegia Germanica* v Římě pro české země zdůraznil Tomislav Volek. – Na významný aspekt spojený s působením jezuitského rádu – rozvoj barokní architektury (projevující se odlišně v katolickém a protestantském prostředí) – poukázala Milada Radová. – Každý z těchto námětů by si jistě zasloužil samostatný referát, na mnohé otázky se pak ani nedostalo. I když diskuse byla velice užitečná a podnětná, je škoda, že natolik závažné téma, související nejen s náboženskými dějinami, ale i s vývojem 16.-18. století obecně, nemohlo být pojednáno ještě komplexněji a s četnějšími mezioborovými přesahy. I to, co stačilo během jednoho jediného dne zaznít, však alespoň naznačilo šíři aspektů spojených s působením jezuitů i množství oborů, které mají k tématu co říci: ať již jsou to dějiny literatury, divadla, umění (a speciellé architektury), dějiny hudby, věd, dějiny knihovnictví i knihoven či mnohé další. Celý seminář tak nepochyběně pomohl zkonkretizovat názory na postavení jezuitů v českých zemích a na jejich úlohu a lze si jen přát, aby se stal podnětem pro další studium, k němuž referáty na něm přednesené několikrát přímo vyzvaly.

© Marie Ryantová

Recenze

P. Vlček - P. Sommer - D. Foltýn: Encyklopedie českých klášterů. Praha, Libri 1997. 782 s.

Rozsáhlým svazkem encyklopedické řady nakladatelství Libri dostává veřejnost do rukou dluho očekávanou a potřebnou publikaci, která nemá dosud v česky psané literatuře srovnatelné obdobu. Svazek je rozdělen do dvou základních oddílů. První poskytuje nutný obecný přehled sledovaného tématu. Po úvodním sledu řeholních institucí následuje rekapitulace domácího řeholnictví v průběhu tisíciletí jeho existence a doplňující stať o vývoji benediktinského kláštera před christianizací Čech. Na ní navazují kapitoly věnované architektonickému vývoji středověkých a novověkých konventů řazené podle jednotlivých řeholí. Potom následuje přehled řádů a kongregací v abecedním pořadí, podávající instituce jako celek, doplněné kresbami jejich znaků. Druhý, rozsáhlější díl oddíl tvoří katalog alfabeticky řazených monografických hesel jednotlivých lokalit na území Čech. Moravě by měl být v budoucnu věnován další svazek. O úplnost se autoři snažili pro období do josefinských reforem. Lokality vzniklé v 19. a 20. století jsou zastoupeny pouze výběrově. Na konci jednotlivých hesel je uvedena literatura a závěr celé publikace tvoří slovník odborných termínů, seznam citovaných titulů a rejstřík umělců, kteří se na výstavbě a výzdobě jednotlivých lokalit podíleli.

Texty hesel jsou neseny výrazně uměleckohistoricky a vlastní dějiny instituce ustupují mnohde do pozadí. Stejně je veden i výběr literatury, kde v řadě případů chybí drobná, ale přesto existující monografická zpracování. Historický horizont je veden zhruba koncem 18. století a novější období je ve výrazné defenzivě. Není chybou autorů, že v konečné podobě nebyly do publikace zařazeny slibované přehledy opatů a jiných řeholních představených. Publikace se tak stává sice cennou, ale přece je úžejí zaměřenou příručkou než slibuje název. Je pochopitelné, že práce takového rozsahu se nemohla vyvarovat nedopatření a či omyleů. V úvodní části je možné připomenout chybu ve znaku obutých karmelitánů, která je mechanicky převzata z předlohy. Závažnější je nedopatření v případě kalasantinů (s. 127), kde sice najdeme údaj, že k nám pronikli jediným domem v Kročehlavech u Kladna, ale na místě samém však tento dům hledáme marně. Stejně tak dům dcer Božské lásky v Jiřetíně pod Jedlovou a některé další v textu zmíněné domy, zejména u mladších institucí. Dále je možné doplnit či opravit některé údaje o premonstrátech. Premonstrátské kláštery byly od počátku „otevřené“, tedy přijímaly příchozí, poutníky a hosty. Měly hospic pro pobyt dočasně i trvale nemocných. Kláštery benediktinské a cisterciácké byly „uzavřené“ a s takovou činností pro venek nepočítaly. Přesné není ani teritoriální vymezení opatství pro západní a proboštství pro východní části říše a střední Evropu. Ve výčtu církáří řádu je mylně uvedena skandinávská místo brabantské (s. 153). Ze Strahova byl v Krakově pouze jediný probošt (Boleslav Jablonský) a nebyli tam tedy za probošty dosazováni strahovští kapitulárové (s. 154). Dnešní církevní právo pojmy II. a III. řád nezná. Premonstrátky jsou právně samostatnou kongregací a s řádem premonstrátrů jsou spojeny pouze duchovně (s. 159). Na Svaté hoře u Příbrami premonstrátky nikdy nebyly. Jde tu o zjevnou záměnu se Svatým Kopečkem u Olomouce! Doksany a Milevsko by měly být správně označeny jako kanonie a druhé z nich pak jako na Strahově závislý konvent.

Přes tyto výhrady je kniha nesporně užitečnou a jistě se stane hojně užívanou příručkou. Lze si jen přát, aby i moravská část brzy spatřila světlo světa.

© Pavel R. Pokorný

Premonstrátsky klášter v Louce. Dějiny - umělecká výzdoba - ikonologie. Okresní úřad Znojmo a Jihomoravské muzeum ve Znojmě, Znojmo 1997. 122 s.

Premonstrátsky klášter v jihomoravské Louce měl se Strahovem ledacos společného. V prvé řadě to byl zakladatelský vztah, neboť Loucký klášter byl osazen ze Strahova, naposled pak ořechový interiér nově vybudované loucké knihovny, který byl po zrušení moravského konventu zakoupen a převezen na Strahov opatem Václavem Mayerem.

Jak píší vydavatelé v úvodu, teprve poslední léta přinesla odborníkům možnost věnovat se hlubšímu výzkumu kláštera, jehož budovy byly od josefinské doby užívány převážně pro vojenské účely, a výsledky bádání publikovat v patřičné podobě. Čekal-li klášter v Louce tak dluho na novější historiografické zpracování, nelze se neptat, proč se tak nestalo za větší autorské péče a pozornosti. To je bohužel vidět již z bibliografického přehledu, kde chybí sice zastaralá a v mnohem nepřesná, stále však do jisté míry platná kniha Dominika Čermáka,¹⁾ a stálo by jistě za to citovat jedinou moderní českou práci o premonstrátech od Tomáše Říhy (pseudonym Tadeáše Z. Řeháka) Svatý Norbert a jeho dílo, Rím 1971. Bylo by také snad vhodné obrátit se do fondů knihovny i archivu Strahovského kláštera, kde lze najít k dějinám kláštera v Louce mnoho užitečného. Vzhledem k tomu, že nejsme historikové umění, necítíme se povoláni jakkoliv kriticky posuzovat části, věnované ikonologii a umělecké výzdobě, rádi bychom se však zastavili alespoň u části o dějinách.

Již v úvodu, nazvaném „*Ad omne bonum opus parati*“ najdeme řadu nepřesností. Např. není pravda, že řád se skládal z opatství, v Německu se jednalo o proboštství. Stejně tak není pravdou, že se čeští a moravští opati neúčastnili generálních kapitol v Prémontré - jejich účast je doložená již od poloviny 12. stol. Též zakladatel Strahovského kláštera do premonstrátského řádu patrně v Jeruzalémě nevstoupil, mnohem pravděpodobnější je, že se tam setkal s řeholními kanovníky Božího hrobu, neboť jedno z jejichž čtyř jeruzalémských sídel se nacházelo právě na Sionu - a Sion je latinské jméno pro Strahov. S premonstráty se setkal nepochyběně až v r. 1142 při svěcení oltářů v premonstrátském klášteře ve Windbergu a toto setkání jej pohnulo k tomu, aby napravil svůj první pokus o fundaci patrně nového domácího řádu a osadil Strahov právě jimi. Spoluzakladatel Strahova král Vladislav sice zemřel r. 1174, na Strahov byl však převezen až o dva roky později. Tvrzení, že se v případě Strahova jednalo zpočátku o dvojklášter, je také přinejmenším sporné, snad by se dalo tvrdit, že jde o ženský protějšek, tak jako to autor napsal o několik řádků dále. Tím méně případná je snaha považovat další premonstrátské kláštery v Čechách za dvojkláštery právě proto, že měly své ženské protějšky. Zavádějící je záměna ter-

1) Čermák, D.: Premonstráti v Čechách a na Moravě, Praha 1877.

mínů „generální kapitula“ a „provinciální kapitula“. Provinciální kapitulu má autor bezesporu na mysli, píše-li, že ... ve střední Evropě se ... v novověku konaly generální (!) kapituly střídavě v domácích klášterech. Zásadní rozhodnutí učiněná na provinciálních kapitulách podléhala samozřejmě schválení generálního opata. Je sice pravdou, že generálními opaty byli i opaté strahovští (Jeroným Josef Zeidler, pouze zvolený, nepotvrzený a Zikmund Starý), ale tak se stalo až v devatenáctém století po definitivním zániku kláštera v Prémontré.

V další kapitole téhož autora, pojednávající o dějinách kláštera v Louce, můžeme téměř exaktн vycítit, že církevní reálie P. Kroupovi nikdy nepřirostly k srdci. Na s. 16 se dočítáme, že „první mniši“ (sic!)²⁾ přišli do Louky z kanonie Monte Sion“. Chceme jen upozornit na to, že s užitím italské formy názvu Strahovského kláštera jsme se nikdy během naší praxe nesetkali, natož v českém textu.

Jak jsme již zalitovali na začátku této statí, autor udělal chybu, že se nepokusil provést alespoň základní rešerši v strahovských fonduch. Tak by se například dozvěděl z listiny Vladislava Jagellonského: „... poněvadž opatové kláštera lúckého v margrabství našem moravském ležící podle zvláštních milostí a vejsad kláštera strahovského od opatuov téhož kláštera jakožto od starších svých nad sebú povýšených potvrzení berú a potvrzeni býti mají podle týchž výsad, kdež podle starodávných navyklostí a chvalitebných obyčejov jim opatuom strahovským za to na znamení té poníženosti a pokory zvláštne poctivosti a pocty činili a dávali sú, chcem tomu a z mocnosti naší královské a jakožto margrabě moravský za takové potvrzení ukládáme, aby tíž opaté kláštera lúckého nynější i budúcí týmž opatuom strahovským nynějiemu i budúcim na pomoc a chování téhož kláštera již napotom v časích budúcích po datum tohoto majestátu našeho počnúce, každý rok dva dreylinky vína dobrého dávali a na svuoj náklad fíru až do téhož kláštera vypravili a neb za takové dreylinky vína pětmescítma kop grošuov českých platili a dávati vypravovati a neb platiti povinni byli bez všelijaké odpornosti a to dotud a tak dlího, dokudž by týž klášter zase reformován a o všem tak, jakož jest někdy prve v svých užitcích a duochodích stál, napraven nebyl. A jakž by k tomu přišlo, tak hned nemají k tomu zavázáni býti ani povinni to více dávati, než toliko při starodávném obyčeji, jakž jest prve bývalo se zachovati a jináče nic.“³⁾

Tam je jasně definován vztah Louky ke Strahovu, tedy vztah dceřínný, netřeba se dovolávat klášterní tradice; ostatně filiace nesporně vyplývá i ze základních zpracování dějin rádu a konečně ji lze najít i v citované literatuře, např. Dolistově a Ardurově v podstatě propaganční brožuře. Dále jsou tu jasně určené finační povinnosti Louky vůči Strahovu - proto se domníváme, že v textu, dosti podrobně zpracovaném po faktografické stránce, by tato informace k 16. století neměla chybět.

Ale i k částečně věnovaných pozdějšímu období nutno dodat, že některé informace poněkud zkreslují celkovou charakteristiku doby, jako v případě loucké školy, kde spíše než Alexandra Hella bylo by lépe zmínit v souvislosti s osobami vyučujícími v Louce Jiřího Bartholda Pontana z Braitenberka, který na přelomu 17. a 18. století nepochybně představoval jednu z nejdůležitějších a nejvlivnějších osob pražského arcibiskupství a který se v Louce stýkal mj. se svým spolužákem, budoucím pražským arcibiskupem Martinem Medkem, jemuž, stejně jako Šebestiánovi Freytagovi z Čepirohu dedikoval oslavné básně.⁴⁾ Pontanus byl totiž také v kontak-

2) V celém textu se nachází řada takových záměn mnich za řeholního kanovníka (dále např. 25, 26).

3) Listina vydaná ve Vídni 25. července 1515. SÚA v Praze I, ŘP Strahov, kniha inv. č. 75.

4) Srv. Rukověť humanistického básnictví 1, s. 139.

tu s mnohými premonstrátskými preláty oné doby, pobýval na Strahově, kde se přátelil s opatem Gehellem, atd. Dále tu najdeme řadu nepřesností v údajích o rytci Janovi Willenbergovi, který je např. opakován uváděn jako Georg Willeneberger. U popisu osudu konce knihovny nás zarází, že autor necitoval Strakovu studii dotkl i Louky.⁵⁾ V této souvislosti zmiňujeme zjednodušující tvrzení ve statí „Dějiny pokroku lidského ducha“: katolické osvícenství v Louce, že strahovský opat Mayer vybudoval nové křídlo ve svém klášteře (tj. tzv. Filosofický sál Strahovské knihovny) podle rozměrů knihovny v Louce; kdyby tomu tak bylo, jistě by nemusel být stavba zamýšleného sálu po nákupu louckých skříní přestavována. V rámci článku by bylo lépe vyjádřit tuto skutečnost zřetelněji.

Poněkud nevěrohodně působí také odstavec věnovaný vědecké činnosti Prokopa Diviše, z něhož by neinformovaný čtenář mohl nabýt dojmu, že se v osobě tohoto louckého premonstráta setkává s dobovým typem poněkud výstředního vynálezce. Bleskosvod však opravdu vynalezl před Benjaminem Franklinem - a věta „Na konci 18. století mu byl omylem přisouzen vynález bleskosvodu, na základě nepochopení funkce jeho železného přístroje na odsávání elektřiny z povětrí“ celou situaci ještě zamotává.

Vzhledem k širším nábožensko-kulturním souvislostem by snad nebylo marné zmínit se o vztazích, které měl k Louce Klement Maria Hofbauer.

Ačkoli nemíníme zpochybňovat fakta uvedená v umělecko-historických studiích, je autorova argumentace pro kolegy z jiných oborů někde poněkud kusá; příkladem budiž jeho konstatování v příspěvku Loucký klášter ve středověku a renesanční - kostel a klášterní budovy, že nejbližší analogii pro architektonické vyřešení louckého chóru lze najít v porýnském benediktinském klášteru Münsterifel. Vzhledem k zeměpisné odlehlosti by si tento zajímavý fakt jistě zasloužil osvětlení pomocí dalších důkazů.

Ale nemá smysl se tu podrobně zabývat všemi menšími či většími omyly⁶⁾ se kterými se můžeme setkat na stránkách této publikace, je jen škoda, opakujeme, že autor nevěnoval větší péči zpracování, ověřování informací a nepokoušel se zasadit vývoj kláštera do obecnějších, širších souvislostí. Z práce je totiž patrné, že i když desetiletí po desetiletí, údaje nepodrobil kritice ani si je neověřil a tak jeho podíl na knížce nevelkého rozsahu nesplňuje to, co si společně s ostatními autory předsevzal v jejím úvodu.

© Jan Pařez
Hedvika Kuchařová

5) Straka, C. A.: Vznik filosofského sálu knihovny Premonstrátů na Strahově (na paměť 800letého jubilea založení tohoto rádu), Knihy a knihovny 1, 1920, s. 91-106.

6) Neodpustím si ještě nakonec kritizovat úroveň anglického resumé, v němž se to nejen hemží pravopisnými chybami, ale jehož překladatel užil i neexistujícího výrazu „premonstrate“ místo „Premonstratensian“.

Sindelář, V. (ed.): Weyrauch, E. A.: Dějiny kláštera, města a panství Milevska sepsané léta 1841. Milevsko 1997. 88 s.

Ervín Antonín Weyrauch (30.9.1803 - 8.3.1865) byl strahovský premonstrát, který od r. 1857 až do své smrti zastával řádovou funkci bibliotékáře ve Strahovské knihovně. Tam vedle pokusu o soupis rukopisů a inkunábulí a dalších katalogizačních prací napsal celou řadu dalších děl, mimo jiné i první dějiny Strahovské knihovny. Jeho tištěná historie Strahovského kláštera však byla pouhou komplikací, již bylo základem Dlabačovo zpracování osudů Strahova.¹⁾ Zabýval se také dějinami české literatury a objevil vzácnou středověkou památku německé literatury *Die Rede von den XV Graden*, psanou středofranským dialektem.

Skoro dvacet let předtím však pořádal strahovský klášterní archiv a jedním z plodů jeho práce bylo zpracování dějin milevského kláštera, města a panství.

Pěcí Vladimíra Sindeláře a ředitelky Milevského muzea Mgr. V. Englichové byla po více než 150 letech vydáno toto Weyrauchovo dílko tiskem. To jen svědčí o nedostatečném modernějším zpracování osudů tohoto městečka. Vydavatelé byli k publikaci vedeni několika důvody. Prvním z nich byla skutečnost, že měli v ruce již za 2. světové války dokončený překlad z pera ing. Jaroslava Růžičky, dalším pak fyzická degradace rukopisu.

Stejně jako vydavatelé se domnívám, že dnes již není potřeba se zabývat chybami tvrzeními Ervína Weyraucha, podívejme se však blíže na celkové pojetí práce.

Typograficky poněkud nepřehledný text začíná přirozeně založením premonstrátského kláštera a je zakončen obdobím opatského úřadu Jerónýma Zeidlera, tedy v době autorově. V textu je celá řada citací z listin i aktového materiálu, z nichž některé nejsou již dnes k mání. Druhou, kratší část, tvoří v té době oblíbený historicko-topografický přehled, popisující přírodní a geografické podmínky a zachycující jakýsi ekonomický popis panství.²⁾ Zajímavé jsou retrospektivní pasáže u jednotlivých položek, často sahající až do 16. století.

Vzhledem k Weyrauchovi i k Milevsku se jedná tedy o čin nesporně záslužný. Jinou stránkou je forma edice, ve které lze editorům vytknout několik momentů.

Vydavatelé se na počátku zmínějí, že nechtěli zasahovat do původní podoby spisu a to z důvodů pochopitelných (nemá smysl opravovat dnes již zastaralé informace) i méně pochopitelných (ponechání původního pravopisu). Tam patrně nejvíce tahá „za oči“ starý pravopis jmen, např. „Dobrowský“ (s. 1), „opath Miliwský“ (s. 30), apod. Pokud se jedná o překlad z několika jazyků v historickém rozmezí ně-

1) O jeho práci a spisech v knihovně Břeňová, V.: *Bibliotekáři Strahovské knihovny*, StK 8, 1973, s. 87-117, zvl. na s. 105-106. Dějiny Strahovské knihovny popsal v *Geschichte und Beschreibung der königl. Stift Strahover Bibliothek*, Prag 1858; strahovské dějiny v *Geschichte des königlichen Prämonstratenser Chorherren-Stift Strahow*, Prag 1863.

2) Weyrauch čerpal asi především z archivních pramenů, neboť Schallerův popis byl v té době již nedostáčející a práce J. G. Sommera, *Das Königreichs Böhmen. Taborer Kreis*, vyšel v Praze až o rok později, tedy r. 1842. Z Weyrauchova úvodu jednoznačně vyplývá, že obě části byly dokončeny již v r. 1841.

3) Několik časových vrstev totíž dokáže zcela zmást ty, které se snaží kriticky materiály využít. Mezi mnoha nadhazují jen otázku, do jaké míry sám Weyrauch respektoval ortografií původních pramenů. Bylo by tu asi nevhodnější vydat celý text podle edičních zásad pro novější české texty. Někdy se totíž buď Weyrauch nebo překladatel jeho díla rozhodli pro spřežkový pravopis originálu, který ovšem kolísá (např. odůmrtní privilegium Vladislava II., s. 13), jindy pro novodobou transkripci (s. 14).

kolika staletí a přepis jak humanistické kurzívy, tak kurentu (novogotické německé kurzívy), je občasné respektování původního pravopisu značně zavádějící.³⁾

A konečně jsem postrádal alespoň nejstručnější kritické poznámky (základní biografické údaje o autorovi, rozepsání zkratek citované literatury, atd.), které by jistě užitečně posloužily nejen čtenářům z řad širšího publika. Ovšem velký časový odstup mezi sepsáním rukopisu, překladem a vydáním je natolik skutečnou kuriozitou, že nelze mít autorům za zlé, že se rozhodli do díla v podstatě nezasahovat a po-nechat mu tak jistý půvab. Na druhou stranu, dílko má skutečně neopakovatelnou atmosféru minulého století i mírně pokoutně pěstované vědy historické. To vynikne zvláště v okamžiku, kdy autor-buduocí strahovský bibliotekář a historik, který měl při malém rozsahu díla zachytit jen podstatné okamžiky milevských dějin, stavěl do stejné roviny důležitá privilegia a poněkud nepodstatné, byť úsměvné informace o sporech měšťanů s vrchností: „...Smrčka [městský soudce] opravdu s jakousi Burešovou odjel do Wíenu a podal u císaře sáhodlouhou supliku, v níž uváděl množství stížností proti vrchnosti, odvolávaje se pošetile na stará privilegia, a uvedl mimo to i takové body, které odporovaly každé historické pravdě ... prý dal opat František v poslední době uvrhnouti do žaláře dva starce ... a ve vězení byli živeni knedlíky se zapečenými žabami.“ A tak na závěr dodávám, že Weyrauchova práce o Milevsku sice v lecčems poučí, ale v mnohem nesporně více pobaví.

© Jan Pařez

800 Jahre Allerheiligen. Kloster und Kultur im Schwarzwald. Red. Dieter Kauss, Karl Maier. Offenburg, Reiff Schwarzwaldverlag 1996. 208 s. Černobílé a barevné ilustrace.

Publikace vydaná k osmistiletému výročí založení premonstrátského kláštera Allerheiligen vzdáleného asi čtyřicet kilometrů jihovýchodně od Štrasburku, spořeňským nákladem měst a obcí v blízkém okolí, sleduje vedle odborné historické linie také oblast poněkud populárnějšího zaměření. Tato skutečnost je jistě určena i významem kláštera, který svým vlivem příliš nepřesáhl úzké hranice regionu a v rámci švábské církáře byl považován za chudý řeholní dům. V roce 1196 ho založila vévodkyně Uta ze Schauenburgu jako proboštství (zakládací listina se nedochovala, pouze vidimát z roku 1441), v roce 1657 byl povýšen na opatství a jeho existence se uzavřela, tak jako v případě mnoha dalších klášterů na říšském území, sekularizací v roce 1803. To jsou základní mezníky historie Allerheiligen, jejíž nejvíce kontury čtenář v koncepcii sborníku občas trochu postrádá.

Úvodní příspěvek *Die Prämonstratenser und ihr Kloster Allerheiligen* Ludgera Horstköttera je určen především čtenářům nezasvěceným do tématu. Poskytuje totiž ucelený a základní přehled o dějinách a spiritualitě premonstrátského rádu, o švábské církáři, a v hrubých rysech načrtává pravidla a zvláštnosti řeholního života v Allerheiligen. V další statí - pochopitelně věnované okolnostem založení kláštera - řeší autor Hansmartin Schwarzmaier několik otázek. Allerheiligen bylo vzhledem k ostatním klášterům církáře založeno poměrně pozdě, dosti překvapivě na pustém a klimaticky nepříznivém místě. Zdá se, že za svůj vznik vděčí dědictvému sporu, který vzplál ještě za života majitelky a budoucí zůstavitelky pan-

ství Schauenburg Uty, vdovy po Velfu VI. (byl strýcem císaře Friedricha I. Barbarosy) mezi rodem Zähringerů, Štaufů a štrasburkým biskupem. Fundace měla vyřešit střet o strategicky důležité území. Ani jedna ze stran si však nepřála dalšího mocenského protivníka, a tím by se dala vysvětlit odlehlá poloha kláštera. Není vyloučeno, že Uta ze Schauenburgu zamýšlela nechat se v Allerheiligen pochřbit, avšak nepodařilo se před její smrtí dokončit stavbu kostela, práce na níž se pak táhly dalších padesát let. Poslední zakládací fázi zrcadlí soubor listin z 20. let 13. století, kdy po vymření Zähringerů znova vypukly staré dědické spory.

Poměrně obtížnou hospodářskou situaci kláštera, neustále zápasícím s různými stupni nedostatku, se zabývají dva příspěvky: Hans-Martin Pillin v *Die Besitzungen des Klosters Allerheiligen und deren rechtliche Stellung in den weltlichen Herrschaftsgebieten* se zaměřuje na kvantitativní stránku majetkových zisků a jejich správy, Hellmut Gnädinger v *Die Versorgung des Klosters, vornehmlich durch die eigene Land- und Waldwirtschaft* spíše na kvalitativní aspekty vlastního klášterního hospodaření, určovaného snahou vytěžit z omezených prostředků co nejvíce.

Těžiště činnosti premonstrátů v Allerheiligen spočívalo v postupně se rozšiřující farní správě, dané již zakládací listinou patronátním právem k faře v Nussbachu (poslední zisk tohoto druhu se datuje k roku 1655). Zvláště ve středověku byly však patronátní fary kláštera spravovány světským klérem; roli hrál nejen nedostatek řeholníků, ale také výše zmínované dědické a vlastnické mocenské spory. Přehled farností kláštera Allerheiligen (do zrušení kláštera jich bylo sedm, bezprostředně poté vznikly další dvě) podává Dieter Kauss, aspekty farní správy vykonávané klášterem v různých obdobích jeho existence se zabývá Heinz G. Huber. Historii mariánských poutí do kostela v Lautenbachu, spravovaného premonstráty, popsal Rudolf Huber. Kunsthistorická tématika je zastoupena brilantním rozbořem pozdněgotického křídlového hlavního oltáře v Lautenbachu od Jeanne Peipersové. Úkol, který si autorka dala, totiž vystopovat v celkové koncepci i jednotlivých znacích díla odkazy na prvky premonstrátského pojednání liturgie a věrouky, splnila zřejmě bez zbytku.

Vztahy kláštera k nepříliš vzdálenému Štrasburku a v baroku oblíbenému lázeňskému místu Peterstal se zabývá Bernhard Huber. Sborník se uzavírá statí Horsta Hoferera *Allerheiligen nach der Klosterauflösung bis heute - Romantik/Tourismus*, v níž autor rozebírá postupnou devastaci budov kláštera i samotného kostela živelními pohromami a především druhotným využíváním stavebního materiálu, která se začala až v polovině 19. století díky „romantickému“ zájmu o malebné ruiny a blízké vodopády. Ve dvacátém století se z oblíbeného výletního místa stala dětská ozdravovna a po různých peripetiích je zde od r. 1990 umístěna centrála Mezinárodního katolického programu pro evangelizaci.

Přes poněkud kolísavou úroveň příspěvků se jedná o pěkně vypravený sborník plnící i propagační funkci. Orientaci usnadňuje chronologický přehled dějin kláštera a výběrový místní rejstřík na konci knihy.

© Hedvika Kuchařová

Prémontré des Ostens. Das Kloster Unser Lieben Frauen Magdeburg vom 11. bis 17. Jahrhundert. Das katalogbuch begleitet die vom 6. Dezember 1996 – 9. März 1997 gezeigte Ausstellung. Hrsg.: Matthias Puhle, Renate Hagedorn.

Výstižný název „Prémontré východu“, pravdivě vystihuje význam magdeburkého kláštera Matky Boží pro řád premonstrátů, ve kterém působil sv. Norbert jako arcibiskup a po jeho smrti tam do roku 1627 odpočívaly jeho ostatky.¹⁾

Silná tradice tohoto místa přetrvala luteránské období i období honeckerovského NDR a lze říci, že mimo částečné zpustošení nálety za druhé světové války nebyl klášter nějak zámerně znesvěcován ani devastován.

Katalog, který je vytiskl na křídovém papíru, zachovává strukturu tohoto druhu publikací. Napřed několik odborných studií, za nimiž následuje skutečný katalog vystavených předmětů, které jsou charakterizovány odborným textem s odkazy na literaturu a mnohé jsou i černobíle zobrazeny. Nevelká, avšak reprezentativní barevná obrazová příloha je pak ozdobou publikace v jejím prostředku.

Ve stručném úvodu Uwe Förstera zaujme příznivce českých klášterů jeho výjmenování sedmi tepelských liturgických kodexů, které nechal v Magdeburku pro Teplou zhotovit opat Zigmund Hausmann. Dále již následuje první odborná stať od Ute Bednarz, *Romanische Bauornamentik an der Liebfrauenkirche zu Magdeburg*, která nás uvádí do problematiky zde užité románské ornamentiky v jejích širších vývojových souvislostech a oceňuje její poměrnou dochovalost. V dalším článku nazvaném *Norbert von Xanten/Magdeburg - eine vielschichtige Persönlichkeit des Mittelalters* nás Dietmar Salewsky seznámuje s šíří osobnosti zakladatele řádu a přestože se jedná o stať spíše kompilační, je nesporně užitečná již souhrnnem citovaných německých pramenů a norbertinské literatury. Třetí studie Jürgena Bohmbacha *Liebfrauen und St. Georg - die Udonen, Magdeburg und Norbert von Xanten*, seznámuje především na základě diplomatického materiálu s konkrétní mocensko-politickou situací v Magdeburku v době působení sv. Norbertha, kdy se zde proplétely zájmy světských vrchností i církve. Nakonec však přece došlo k upěvnění saské cirkárie dalšími založeními: Stade a Jerichow. Na tento příspěvek navazuje další, od Torstena Lüdecke, *St. Georg in Stade - erste archäologische Ergebnisse zur Kirche und Grablege des Bremer Erzbischofs Gottfried*. Ve stručnosti zde nastříňuje rozdíly zdejší svatojiřské basiliky, která již neexistuje a pohřební výbavu z dochovaného komoroforu, který jeví stopy druhotného uložení. Práce Christiana Scholla *Die ehemalige Prämonstratenserstiftskirche St. Marien in Leitzkau* se zabývá bývalým premonstrátským klášterním kostelem, který si uchoval čistou románskou formu, a který byl během druhé světové války silně poškozen. Nastoluje zde rovněž zajímavou problematiku umístění vedlejších chórů, a tzv. „choro minor.“ Potom následuje oddíl několika studií zabývajících se dalšími premonstrátskými kláštery a kostely saské cirkárie: *St. Wiperti in Quedlinburg als Prämonstratenstift*, *Das Kloster Jerichow*, *Das Domstift zu Havelberg*, *Die Wandmalereien von St. Thomas in Pretzien*, *Das Kloster Grobe*, *Das Prämonstratenserkloster Mildenfurth* a *Das Prämonstartenserkloster Broda bei Neubrandenburg*.

Druhá část knihy, samotný katalog vystavených předmětů je uvozena statí Jonase Berana *Das Kloster als Gründung der Magdeburger Erzbischöfe*, která na základě diplomatického materiálu mapuje předpremonstrátskou historii lokality. Klášter

1) Straka, C.: *Přenešení ostatků sv. Norbertha z Magdeburku na Strahov (1626 - 1628)*, Praha 1927.

jako centrum saské církáře přiblížuje následující studie Dietmara Salewskyho, doplněná názornou mapkou církáře s vyznačením filiací klášterů. V dalším oddílu výstavy se zabývá Ludger Horstkötter religiozitou a všedním dnem kanovníků. Poslední část výstavy, dokumentující dramatické období reformace a protireformace uvozuje svým příspěvkem Uwe Förster. V této části narazíme na Balzerovu rytinu (podle podobizny ze Strahovské obrazárny) strahovského opata Questenberga, který prosadil translaci ostatků sv. Norberta do Prahy. Bohužel zde však není zmíněna Strakova kniha, ani antropologická studie o světcových ostatcích od prof. Matiegky.²⁾ Přesvědčujeme se tak u našeho velkého souseda o přetravávající zahleděnosti do sebe. Dalším bohemikem je pak vyštavená zápisníčka „*Diaria*“ tepelského převora a chotěšovského probošta Zachariáše Bandhauera. Toto dílo bylo zapojeno z Kláštera premonstrátů Teplá, neboť je základním pramenem o zničení města roku 1631. V závěrečném soupisu literatury však nenajdeme ani Klimešovu a Kloppovu edici tohoto vzácného pramene, což vzhledem k tomu, že jde o německé edice, skutečně udiví.³⁾ Přesto je možno anotovaný katalog označit za knihu s trvalou dokumentární hodnotou a za sličné premonstratensium.

© Milan Hlinomaz

Herbers, Klaus – Plötz, Robert: Nach Santiago zogen sie.
München, Deutscher Taschenbucher Verlag 1996. 397 s.

Publikace je vlastně antologií textů různých zpráv o poutích k hrobu apoštola Jakuba do Santiaga da Compostella, doplněnou bohatým doprovodným komentářem. Úvodní pasáže jsou věnovány začleňování poutního místa do evropského církevně topografického kontextu. Prvním krokem bylo potvrzení biskupství v Santiagu na sklonku 11. století (původně se totiž biskupství ještě před arabskou invazí nacházelo v nedalekém městě Iria), poté král Alfons VI. posilil svatojakubskou tradici novostavbou katedrály. V polovině 12. století vzniká v návaznosti na šíření kultu tzv. Liber Sancti Jacobi, rozsáhlé dílo obsahující kromě svatojakubské liturgie, vyprávění o zázracích, přenesení těla sv. Jakuba do severního Španělska aj. také prvního „poutnického průvodce“ s popisem nejpoužívanějších čtyř tras do Santiaga.

Těžištěm antologie jsou zprávy z patnáctého a šestnáctého století. Sociální vzorek je dosti pestrý - duchovní, šlechtici, kupci, zbožná žena - a jejich motivace rovněž: apoštoly hrob nebýval vždy jediným a posledním cílem, častěji tvořil jednu z mnoha zastávek kavalírské nebo obchodní cesty. Z pochopitelných důvodů dávají autoři přednost zprávám německých poutníků, ale nalezneme zde i Angličany, arménského biskupa a také příslušné pasáže ze zprávy o diplomatické cestě Lva z Rožmitálu. Použita ovšem byla nikoli oficiální verze z pera Václava Šaška z Bírkova, ale subjektivněji pojaté líčení norimberského patricije Gabriela Tetzela. Jeho rukopis, který se nyní nachází v Bavorské státní knihovně v Mnichově, byl jako anonymní dílo objeven teprve v roce 1837 a Tetzelovo autorství určeno z kontextu. Putování anonymních prostých lidí, jimž chybělo vzdělání, prostředky i potřeba vytvářet zprávy deníkového charakteru, je uvedeno rozšířenou poutnickou písni z 15. století a „klasickým“ německým průvodcem, který se na přelomu 15. a 16. století dočkal několika vydání. V rámci antologie si ho autoři vybrali jako předěl.

Sedmnácté století je zastoupeno podstatně slaběji čtyřmi zprávami; kromě vídeňského duchovního do Santiaga tehdy putovaly i exkluzivnější osobnosti, totiž na začátku století otec budoucího polského krále a přemožitele Turků před Vídni Jakub Sobieski a na konci 60. let jeden z posledních příslušníků rodu Medici Cosimo III. Z osmnáctého století pochází pouze zpráva italského dobrodruha Albaniho. Nejde pouze o výběrové hledisko autorů, ale také o slábnoucí zájem o poutní místo, jak kvůli neklidným poměrům ve Španělsku, tak díky určitým posunům religiogního cítění. Jako paradoxní tečka působí zpráva o ukázněné cestě po zeleznicí, kterou podnikli bavorští poutníci na začátku našeho století.

Rámcem těchto různorodých textů je pojem pouti v širokém kontextu; více než náboženský aspekt zajímá autory putování jako vykrocení z každodennosti do nejistého života člověka na cestě a konfrontace usedlosti a zakořeněnosti s dálkou, cizinou a závěrečným prodléváním u cíle. Tyto dojmy byly samozřejmě různě silné - stěží vystopovatelné u zcestovalých šlechticů nebo obchodníků, intenzivní u méně mobilních skupin obyvatelstva. Dalším vodítkem při sestavování antologie byla snaha podchytit sílící prvky individualismu rodícího se novověkého člověka, což široký časový záběr úryvků dobře umožňuje.

Pasáže z původních textů jsou, pokud byly v jiném než německém jazyce, přeloženy do moderní řeči, jinak editoři respektovali jazykové zvláštnosti podání a zdrojové různé dialekty staré němčiny (jazykový rozbor ostatně tvoří součást kapitoly o „klasickém“ průvodci Hermanna Küniga). Kniha je vybavena rejstříkem a rozsáhlým seznamem pramenů a literatury (33 s.).

© Hedvika Kuchařová

Maria – Ecclesia – Anima. Ke vztahu obrazu a slova ve středověké kultuře

Téma „*Maria – Sponsa Christi*“, „*Panna Marie jako Nevěsta Kristova*“, patří k nejnájemnějším a nejčastěji zmiňovaným tématům středověké mariologie. Na samém počátku devadesátých let vyšly dvě vynikající monografie, věnované interpretaci Písni ve středověku, a podrobně rozebírající zejména její mariánský výklad.¹⁾ Autor tohoto článku se tématem především v jeho vztahu k českému cisterckému prostředí zabýval na konferenci věnované cisterciákům v českém středověkém státě, která se konala v roce 1992 v Kutně Hoře.²⁾ V roce 1995 pak Národní galerie v Praze uspořádala výstavu, věnovanou tématu Panny Marie jako Nevěsty Kristovy v českém umění pozdního středověku.³⁾ V tomto textu bych se chtěl zamyslet nad některými problémy, dotčenými v katalogu této výstavy, jakož i nad některými obecnějšími problémy studia středověké vizuální kultury.

- 1) Matter, E. A.: *The Voice of My Beloved. The Song of Songs in Western Medieval Christianity*, Philadelphia 1990.; Astell, A. W.: *The Song of Songs in the Middle Ages*, Ithaca 1990.
- 2) Kalina, P.: *Mater et Sponsa. Einige Bemerkungen zur Kunst der Zisterzienser in Böhmen*, Citeaux. Commentarii cistercienses 47, 1996 (Les cisterciens dans le royaume médiéval de Bohême. Actes du colloque de Kutná Hora, 9-13 juin 1992), s. 313-327.
- 3) Zlatohlávek, M. (ed.): *Nevěsta v zavřené zahrádce*, kat. výst. Praha 1995.

Úvodní stránka katalogu se snažila „postihnout alespoň na některých motivech z Písni písni jejich výtvarně formální zpracování a jeho proměnu během několika století“. Jinými slovy, její autor (Martin Zlatohlávek) se zabýval ztvárněním motivů z Písni písni v rukopisech 12.století, jež zřejmě chápal jako určité silové pole, v němž se vytvořila schémata, která potom ovlivnila evropskou produkci až k architektonické skulptuře, plastikám, deskovým obrazům a rukopisům 14. a 15. století, tvořícím vlastní náplň výstavy. V katalogu se tak vedle sebe ocitly Strakonická a Rouchovanská madona, Madona zbraslavská, Březnická a Madona z Říma, deskové Zvěstování Panně Marii z Národní galerie spolu s Oltářem z Jeníkova a s Madonou v uzavřené zahradě připisovanou Mistru Tiburtinské Sibylly, iluminace z Pasionálu abatyše Kunhy, Breviře velmistra Lva, Klementinského sborníku Tomáše ze Štítného a Mladoboleslavského graduálu. Už z uvedeného výčtu je patrná flexibilita sledovaného motivu, prolínajícího prakticky všemi vizuálními médii a zároveň těsně spojeného s psaným textem.

V široce koncipovaném úvodním textu katalogu výstavy, místy značně závislém na citované literatuře, bych postrádal zejména zhodnocení významu hymnu Akathistos pro šíření motivu Maria-Nevěsta Kristova v latinské literatuře.⁴⁾ I přes rozsah autorem citované literatury se dále nelze zbavit dojmu, že autor nedokázal a snad ani nechtěl spojit tyto obecnější, odborníkům důvěrně známé poznatky s konkrétní situací v daném regionu. Je především škoda, že se autor nepokusil sledovat šíření komentářů k textu Písni písni v Evropě od poloviny 12.století výše, sledovat jeho překlady do národních jazyků, které měly nesporný význam pro jeho širší rezonanci.⁵⁾ Postrádám zde zmínku o místu Písni písni zejména v německé středověké literatuře a dramatu.⁶⁾ Pozornosti nemělo ujít šíření myšlenek Bernarda z Clairvaux, jehož kázání na text Písni tak významně ovlivnila zejména tu linii jejího výkladu, jež Nevěstu ztotožňuje s Církví či duší křesťana, v českém prostředí.⁷⁾ V této souvislosti rovněž překvapí, že autoři katalogu neseznámili čtenáře např. s obsahem knihovny Vyšebrodského kláštera na konci 13. století⁸⁾, kde četli jak Bernardovy texty, tak Píseň písni. Musíme si uvědomit, že znalost děl např. Ruperta

- 4) Viz Meersemann O. P., G. G.: *Der Hymnos Akathistos im Abendland I-II*, Freiburg / Schweiz 1958-1960.
- 5) Někdy kol. r. 1160 překládá neznámý duchovní snad v klášteře Admont Píseň písni, patrně pro potřebu jeptišek, v textu běžně známém jako Píseň písni ze St.Trudpert, odkud pochází jeho nejstarší rukopis. Srv. Spitz, H. J.: *Spiegel der Bräute Gottes. Das Modell der vita activa und vita contemplativa als strukturierendes Prinzip im St.Trudperter Hohen Lied*, in: Ruh, K. (ed.): *Abendländische Mystik im Mittelalter. Symposium Kloster Engelberg 1984*, Stuttgart 1986, s. 481. Oproti staršímu německému komentáři Písni od Wilirama van Ebersberg (zem. 1085) zde lze sledovat vliv nové mystiky 12. století. Kritické vydání St.Trudpertské Písni písni pořídil Menhardt, H. (ed.): *Das St.Trudperter Hohe Lied. Kritische Ausgabe I-II*, Halle a. d. Saale 1934. Nuptiální symbolika se v rámci německy psané literatury 12. století výrazně uplatnila ve skladbě Die Hochzeit (viz Waag, A. (ed.): *Kleinere Deutsche Gedichte des XI. und XII. Jahrhunderts*, Halle a. S. 1890, s. 82-115).
- 6) Ehrismann, G.: *Geschichte der deutschen Literatur bis zum Ausgang des Mittelalters II. Schlussband*, München 1935, s.426-428; Meier, T.: *Die Gestalt Marias im geistlichen Schauspiel des deutschen Mittelalters*, Dis. Freiburg im Uechtland 1959, s. 87-90.
- 7) Myšlenky sv. Bernarda z Clairvaux nebyly šířeny jen prostřednictvím cisterckých klášterů, ale byly zřejmě předávány i premonstrátskými kanoniemi, viz Kuthan, J.: *Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století*, České Budějovice 1976, s. 34. Obdobná byla situace i v sousedním Bavorsku, svr. Rommens, R.: *Gebhard, Propst und erster Abt von Windberg (+1191). Skizzen zur Frühgeschichte einer Prämonstratenserabtei*, in: *850 Jahre Prämonstratenserabtei Windberg*, München - Zürich 1993, s. 110.
- 8) Nejstarší seznam rukopisů vyšebrodské klášterní knihovny publikoval již Friedl, A.: *Iluminované rukopisy vyšebrodské*, České Budějovice 1965, s. 20. K vyšebrodské knihovně viz Xenia Bernardina. *Die Handschriften der Cistercienser-Stiften II*. Wilhering-Schlierbach-Osegg-Hohenfurth-Stams, Wien 1891, s. 165-461.

z Deutzu, dalšího významného vykladače Písni, jehož výklad je narozený od Bernardova mariánský zaměřený, či vůbec všech biblických textů, nebyla ve středověku něčím samozřejmým. V podobně koncipovaném katalogu bych tedy očekával přehled středověkých textů Písni a jejich komentářů na daném území.

Trpí-li tedy úvodní text katalogu jistou odtažitostí od českého či jakéhokoli jiného konkrétního prostředí, postrádá na druhou stranu i hlubší oporu v moderní literatuře. Vstupní text začíná kapitolou nazvanou Slovo a obraz. V jejím závěru se autor dostává k nesmírně důležitému tématu středověkého ikonoklasmu, jehož problematiku blíže nezkoumá, ale odkazuje na přehledovou práci Helmuta Felda. Ta ovšem v rozporu s autorovým tvrzením nezmíňuje „nejdůležitější předcházející literaturu“.⁹⁾ V textu samém by pak měly být zmíněny některé novější práce, zabývající se významem Písni pro umění pozdního středověku. Mám zejména na mysli článek Martina Schaweho¹⁰⁾, věnovaný významu Písni pro zobrazování scén Piety a Oplakávání Krista, dále pak zásadní článek Roberta Suckala věnovaný Madoně z Kladska, jenž ji interpretuje též jako Nevěstu z Písni písni.¹¹⁾

Za nejnápadnější rozpor výstavního katalogu pokládám nesoulad mezi úvodním, značně nepůvodním textem a katalogovými hesly, jež zejména v partiích věnovaných rukopisů zjevně přinášejí výsledky přímého studia pramenů. Je škoda, že právě katalogová hesla postrádají poznámkový aparát, který by umožnil ověřit některá v nich obsažená tvrzení. I vzhledem k tomu se omezím pouze na několik připomínek k některým heslům.

Patrně nejstarší „volnou“ plastikou představenou na výstavě byla Madona strakonická. Autoři hesla (Jiří Fajt a Jan Royt) přejali rané datování této plastiky i její odvození ze západního monumentálního sochařství. O vztahu Strakonické madony ke katedrálnímu sochařství by, myslím, bylo možné polemizovat. Sám motiv dítěte, laskajícího Mariinu bradu, a umožňující její interpretaci jako Nevěsty, však v tomto směru není relevantní. Jednotlivé motivy totiž v této době přirozeně migrovaly a vůbec nemusely být omezeny na jedno médium či oblast. Zmíněný motiv známe již z románské skulptury (u nás se vyskytuje u Madony z tympanonu kostela v Měříně) a dále z italského deskového malířství¹²⁾ i z kolínského malířství počátku 14.století.¹³⁾ Ještě na sklonku 13.stol. se vyskytne u Sedící madony neznámého původu z Burrellovy sbírky.¹⁴⁾ Toto gesto známe rovněž z proslulé Madony Jeanne d'Evreux (1324-1339)¹⁵⁾, přičemž se vyskytuje i na Madoně z triptychu Thomase Bazina, jenž s ní bývá dáván do souvislosti.¹⁶⁾ To vše uvádí proto, že au-

- 9) Feld, H.: *Der Ikonoklasmus des Westens*, Leiden 1990. Středověku jsou věnovány s.11-104. Pokud jde o literaturu týkající se např. lollardského a husitského ikonoklasmu, Feld nezná a necituje nejen český psané studie, ale ani naprostě základní statě Margaret Astonové, věnované lollardům. Viz. zejm. Aston, M.: *Lollards and Reformers: Images and Literacy in Late Medieval Religion*, London 1984; táz: England's Iconoclasts. Laws Against Images, London 1988.
- 10) Schawe, M.: *Fasciculus myrrhae - Pietà und Hoheslied*, Jahrbuch des Zentralinstitutes für Kunstgeschichte 5/6, 1989/1990, s. 161-212.
- 11) Suckale, R.: *Die Glatzer Madonnenafel des Prager Erzbischofs Ernst von Pardubitz als gemalter Marienhymnus. Zur Frühzeit der böhmischen Tafelmalerei, mit einem Beitrag zur Einordnung der Kaufmannischen Kreuzigung*, Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte 46/47, 1993/1994, s. 737-756.
- 12) Shorr, D.C.: *The Christ Child in Devotional Images in Italy During the XIV Century*, New York 1954, s. 52 ad., tab. 7, 8.
- 13) Budde, R.: *Köln und seine Maler 1300-1500*, Köln 1986, č. k. 3, obr. 7.
- 14) Gibbs, R.: *Rarer Gifts than Gold: Fourteenth-Century Art in Scottish Collections. The Burrell Collection*, kat. výst. Glasgow 1988, č. k. 6.
- 15) Baron, F.: *Les Fastes du Gothique. Le siècle de Charles V.*, kat. výst. Paris 1985, č.k.186.
- 16) Baron, *Les Fastes*, č. k. 187.

toří sice tvrdí, že se toto gesto vyskytuje u řady madon, citují z nich však pouze Madonu z Králík, jež nemá s Madonou ze Strakonic vůbec nic společného. Myslím, že za zmínku by zde stála spíš Madonna z Rudolfova, jež se tímto gestem rovněž vyznačuje, a je strakonické soše geograficky i časově blízko.¹⁷⁾

Pokud jde o datování obou jihočeských plastik, domnívám se, že rudolfovská plastika by mohla být starší než strakonická. Příkláněl bych se k jejímu datovaní ještě do 13. století.¹⁸⁾ Za pravděpodobnou dobu vzniku obou soch bych pokládal období před nebo kolem 1300 pro rudolfovskou sochu a 20. léta 14. stol. pro Strakonickou madonu. Z četných komparací, které ve své základní studii provedl Vincenc Kramář¹⁹⁾, bych zdůraznil plastiky jako je nevelká světice Schnütgenova muzea v Kolíně nad Rýnem, kterou Ulrike Bergmannová datovala 1330²⁰⁾ či světice Suermontdova muzea v Cächách, datovanou do počátku 14. století.²¹⁾ Typově a patrně též slohově je Strakonické madoně blízká též Madonna z Münstereifel, datovaná 1320-30.²²⁾ Dal bych za pravdu Hildě Bachmannové, která hledala komparace pro Strakonickou madonu spíše ve střední Evropě než ve Francii.²³⁾ Analogie bych shledával jak v oblasti Řezna²⁴⁾, tak v sochách severní a střední lodi albertinského chóru Svatoštěpánského dómu ve Vídni.²⁵⁾

Je ovšem otázkou, zda gesto dítěte u Rudolfovské a Rouchovanské Madony mělo naznačovat, že jeho matka je Nevěstou z Písni písni, protože tento motiv mohl být mechanicky převzat z předlohy, aniž mu byl přičítán nějaký hlubší význam. Pro srovnání: identické gesto známe z trůní sv. Anny s Pannou Marií z mariánského chóru Svatoštěpánského dómu ve Vídni, datované do let 1325-1330²⁶⁾, přičemž je nepravděpodobné že by zde toto gesto bylo nositelem jakéhokoli významu. Problém, do jaké míry lze interpretovat motivy středověkých plastik na základě nějakého předem daného konceptu je problémem obecnějším a budeme se jím zabývat výše.

V roce 1992 jsem poprvé poukázal na to, že prsten na ruce Rouchovanské Madony by ji mohl charakterizovat jako nevěstu z Písni.²⁷⁾ Stejný názor zastávají i autoři příslušného hesla. Mylná je však jejich představa, že by se v Rouchovanech někdy nacházel cistercký klášter. Faktem je, že rouchovanský farní kostel byl, jak

17) Srv. *Umění doby posledních Přemyslovců*, Praha 1982, s. 115 (Rudolfov) a s. 111-113 (Strakonice), s uvedením starší literatury.

18) Srv. Rulíšek, H.: *Gotické umění jižních Čech*, kat. výst. Praha 1989, č. k. 1. Již elementární srovnání obou soch prozradí, o kolik je robustní tvar Rudolfovské sochy bližší vzorům 13. století, v daném případě Madoně z trumeau středního západního portálu katedrály v Remesi, datované kol. r. 1240 (Reinhardt, H.: *La Cathédrale de Reims*, Paříž 1963, tab. 35), než vertikálně vytažená Strakonická madona. Jinak bych se příkláněl ke starší literatuře, jež u rudolfovské plastiky předpokládala vztah k bavorskému sochařství konce 13. a počátku 14. století.

19) Kramář, V.: *Strakonická gotická madona*, in: O obrazech a galerích, Praha 1983 (pův. 1935), s. 215-229

20) Bergmann, U.: *Schnütgen-Museum. Die Holzskulpturen des Mittelalters (1000-1400)*, Köln 1989, č. k. 67.

21) *Rhein und Maas. Kunst und Kultur 800-1400 I*, kat. výst. Köln 1972, č. k. N. 1.

22) Beeh, W.: *Die Muttergottes von Münstereifel*, Jahrbuch der rheinischen Denkmalpflege 23, 1960, s. 167-178.

23) Bachmann, H.: *Gotische Plastik in den Sudetenländern vor Peter Parler*, Brünn-München-Leipzig 1943, s. 16-20; též: *Plastik bis zu den Hussitenkriegen*, in: Swoboda, K. (ed.): *Gotik in Böhmen*, München 1969, s. 115.

24) Srv. zejm. sv. Kunhuta z Rupertova oltáře v Řezenském dómu, již Hubel, A.: *Studien zu einer Chronologie der Regensburger Steinplastik im 14. Jahrhundert*, Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums Nürnberg 1977, obr. 5, 9, datované do let 1320-30.

25) K jejich datování do 20. let 14. stol. srov. nejnověji Wlattnig, R.: *Sochařský program Albertinského chóru. Ikonografická a slohové úvahy k sochařské výzdobě Sv. Štěpána v 1. polovině 14. století*, in: *Vídeňská gotika. Sochy, sklo malby a architektonická plastika z dómu Sv. Štěpána ve Vídni*, kat. výst. Praha 1992, s. 57-73.

26) Wlattnig, *Sochařský program*, s. 61.

27) Kalina, *Mater et Sponsa*, s. 315 ad.

jsem na to v roce 1992 upozornil, roku 1325 inkorporován zbraslavskému cisterciému klášteru, jehož tehdejší opat Petr Žitavský mariánský výklad Písni znal a používal. Petr sám rouchovanský kostel opakovaně zmiňuje ve své slavné kronice, takže není nepravděpodobné, že donátorem sochy byl on sám. Zobrazení Madony s prstenem na ruce nebylo sice v této době zcela ojedinělé²⁸⁾, geografická vzdálenost ostatních mně známých příkladů by však nasvědčovala tomu, že použití tohoto motivu bylo u rouchovanské sochy zcela intenční.

V roce 1992 jsem dále poukázal na možnou souvislost zbraslavské klášterní spirituality nejen s rouchovanskou sochou, ale též se Zbraslavskou madonou, případně Madonou z Říma, jež obě, jak na to upozornil již Jaroslav Pešina²⁹⁾, nesou prsten, jenž by je mohl legitimovat jako Nevěsty Kristovy. Katalogová hesla o obou Madonách se nesou zcela v tomto duchu. Přesto bych chtěl upozornit na to, že při interpretacích těchto děl je třeba zachovat jistou rezervu a vyvarovat se kategorických tvrzení. Tvrdí-li autorka (Milena Bartlová) o polofiguře Panny Marie, že je to „typický symbolický obraz, jehož naturalistické prvky vždy tvořily součást teologicky podložené výpovědi“, pak i přes to nebo právě proto že jsem se sám nejdennou pokoušel o dešifrování oněch „teologicky podložených výpovědí“ nemohu souhlasit se slůvkem „vždy“. Nemuselo to být vždy. Varujme se vnašení teologických či jiných významů tam, kde nejsou. Navíc bychom se v podobných případech asi měli zamyslet, zda ony „naturalistické prvky“ samy o sobě nejsou natolik závažné, že bychom se jimi měli zabývat i pro ně samotné, ne z nich činit pouze pasivní nositele významů. Zadíváme-li se na Madonu z Niedermünsterkirche v Řezně³⁰⁾, vidíme, jak se pravice Madony dotýká nožičky dítěte. Budeme tu snad také hledat „teologicky podloženou výpověď“? Anebo připustíme, že i samo emočně zbarvené zobrazení matky s dítětem by mohlo korelovat s afektivní spiritualitou kladoucí důraz na lidství Kristovo a vybízející k identifikaci se zobrazeným?

Interpretaci zdvojení diadému a koruny Mariiny jako narážky na dvojí korunu Karla IV. bych rád odkázal mezi nepodložené dohadů: kdyby tomu tak bylo, musely by všechny takto vybavené Madony vzniknout po roce 1346, kdy Karel získal titul římského a českého krále, což není pravděpodobné, nemluvě ani o podivné logice takové úvahy. Korunu českých deskových Madon ze 14. století by snad bylo možné spíše vykládat v duchu jemných scholastických rozlišení jako vizualizaci Mariiny aureoly mučednice nadřazené „standardní“ auře světice³¹⁾, než hledat zde projekci panovnické ideologie.

28) Srv. např. tzv. Milánskou madonu Kolínského dómu (*Rhein und Maas. Kunst und Kultur 800-1400 II*, kat. výst. Köln 1972, s. 443), Madonu z kláštera Sonnenburg v Tyrolsku (Müller, T.: *Gotische Skulptur in Tirol*, Bozen-Wien 1976, tab. II, obr. 7) či Madony z Lutychu (*Rhein und Maas. Kunst und Kultur 800-1400 I*, kat. výst. Köln 1972, č. k. 0 7) a Narbonne (Baron, *Les Fastes*, č. k. 73). Jako Nevěsta Kristova je traktována též Madona z Maxéville (op. cit., č. k. 4), již dítě navléká na prst prsten. Tento motiv byl v lotrinském sochařství poměrně rozšířen, jak o tom svědčí Madony z Baronville (Schmoll gen. Eisenwerth, J. A.: *Neue Ausblicke zur hochgotischen Skulptur Lothringens und Champagne*, Aachener Kunstblätter 30, 1965, obr. 15), Hargarten (tamže, obr. 47) a Madona z Musée de Cluny (Hamann, R.: *Die Plastik der Elisabethkirche zu Marburg und ihre künstlerische Nachfolge*, Marburg a. d. Lahn 1929, obr. 229).

29) Pešina, J.: *Studie k ikonografii a typologii obrazu Madony s dítětem v českém deskovém malířství kolem poloviny 14. století*, Umění 25, 1977, s. 143 a pozn. 100 na s. 154. Zdá se, že po smrti Petra Žitavského Zbraslavský klášter ztrácí na rouchovanském kostele bezprostřední zájem. V letech 1340 a 1347 mu Karel IV. opakovaně zakazuje prodávat nebo zastavovat desátky rouchovanského kostela, viz Tadra, F. (ed.): *Listy kláštera zbraslavského*, Praha 1903, s. 42, 54.

30) Hubel, Studien zu einer Chronologie, obr. 1, 2.

31) Hall, E.-Uhr, E.: *Aureola and Fructus: Distinctions of Beatitude in Scholastic Thought and the Meaning of Some Crowns in Early Flemish Painting*, The Art Bulletin 60, 1978, s. 249-270; Tíž: *Aureola super Auream*:

In margine budiž připomenuto, že motiv prstenu nebyl jedinou možností, jak zobrazit Pannu Marii jako Nevěstu z Písni písni. Jinou variantou byl motiv granátového jablka, aludující Cant 8, 2, s nímž se setkáváme např. u sedící Madony ze Suermondtova muzea v Cáchách.³²⁾ Další možností byl typ Černé Matky Boží, jenž může být chápán jako aluze Cant 1, 5, vyskytující se např. na přenosném oltářku, vytvořeném patrně pro anjouovský dvůr v Neapolu³³⁾, jenž se dnes nachází jako zápuťka v Národní galerii v Praze. Téma prstenu má na druhé straně mnohem širší kulturní platnost. Prsten ve středověké kultuře fungoval jako polyvalentní symbol, právě tak jako motiv mystického sňatku. Tak například v textech Coly di Rienzo vystupuje Roma jako nevěsta, volající svého ženicha.³⁴⁾ Na opačném pólu duchovního života byl ve 14.století (právě tak jako dříve i později) vstup do rádu vykládání jako zasnoubení mnichů a jeptišek Kristu, jak tomu je v duchovní poezii Petra Žitavského³⁵⁾ a jak o tom správně píší autoři hesla o Pasionálu abatyše Kunhuty. Šlo tehdy o typický transmediální motiv, jdoucí napříč literaturou i vizuálními médií. Příkladem jeho rozšíření může být nejen zmíněný Pasionál³⁶⁾, ale též mystické krušifixy čtrnáctého století³⁷⁾, kde široké rozpjetí Kristových paží mohlo být vykládáno jako rozpřažení k mystickému objetí. Nezapomínejme, že podle sv. Bernarda je Nevěstou z Písni jak Ecclesia-Církve jako universální společenství věřících, tak lidská duše-anima. Lze se tedy ptát, zda Madony s prstem na prstě neměly symbolizovat nejen mystický sňatek Marie-Ecclesie s Kristem, ale též mystické sjednocení duše s Kristem.

Na konci 14. století se motiv mystického sňatku mnohoznačně promítl do ikonografie Wiltonského diptychu³⁸⁾, a ovlivnil i ikonografii Madon krásného slohu³⁹⁾. Pro posouzení motivu mystického sňatku v nové nizozemské malbě první poloviny 15.století je zajímavá polemika mezi Jozefem de Coo a Carlou Gottliebovou ohledně interpretace Mérodošského triptychu.⁴⁰⁾ De Coo odmítal aplikovat na Mérodošské Zvěstování mariánský výklad Písni, protože tento výklad nebyl v nizozemské literatuře počátku 15.století užíván: dominovala zde eklesiologická interpretace Písni. I když z hermeneutického hlediska nelze než přitakat argumentaci Jozefa de Coo, je třeba poukázat na poměrně častý výskyt prstenu na prstech Madon zakladatelských osobnosti „nové“ nizozemské malby 15.století. Robert

Crowns and Symbols of Special Distinctions for Saints in Late Gothic and Renaissance Iconography, The Art Bulletin 67, 1985, s. 567-603; Tíž: Das Kronenmotiv bei Maria und anderen Heiligen in der Altkölnner Malerei, Wallraf-Richartz-Jahrbuch 56, 1995, s. 101-126.

32) Grimme, E.G.: Neuzugänge zu den Sammlungen des Suermondt-Musuems, Aachener Kunstblätter 30, 1965, s. 8-10.

33) Pujmanová, O.: Neznámý oltářek Roberta z Anjou z Moravské galeire v Brně, Umění 26, 1978, s. 12-23.

34) Srv. Burdach, K.: Rienzo und die geistliche Wandlung seiner Zeit, Berlin 1928, s. 41-46.

35) Srv. Loserth, J.: Ein religiöses Gedicht Peters von Zittau, Mitteilungen des Vereines für die Geschichte der Deutschen in Böhmen 14, 1876, s. 149-155.

36) Kromě příslušného hesla v katalogu srv. zejm. Stejskal, K.-Urbánková, E.: Pasionál Přemyslovny Kunhuty, Praha 1975, s. 32 ad.

37) Kyzourová, I.-Kalina, P.: The „Přemyslovský“ Crucifix of Jihlava. Stylistic Character and Meaning of a Crucifixus dolorosus, Wallraf-Richartz-Jahrbuch 57, 1996, s. 56, s odkazem na dobovou mystickou lyriku.

38) K němu naposledy Wilkins Sullivan, R.: The Wilton Diptych: Mysteries, Majesty and a Complex Exchange of Faith and Power, Gazette des Beaux-Arts 139, 1997, s. 1-18, s uvedením obsáhlé starší literatury.

39) Holböck, F.: Theologischer Hintergrund und theologische Aussage der „Schönen Madonnen“, in: Schöne Madonnen, kat. výst. Salzburg 1965, s. 51.

40) Viz Gottlieb, C.: Respiciens per Fenestras: The Symbolism of the Mérode Altarpiece, Oud Holland 85, 1970, s. 75-84; de Coo, J.: A Medieval Look at the Mérode Annunciation, Zeitschrift für Kunstgeschichte 44, 1981, s. 114-132.

Campin jej použil na stojící Madoně ze Städel-Institutu ve Frankfurtu, Madoně z Museum of Art ve Philadelphii, či Madoně u krku v londýnské Národní galerii, zatímco Jan van Eyck jej má na van der Paeleho Madoně v Stedelijk Museum v Brugách a na Madoně z Luccy⁴¹⁾ ve Städel-Institutu ve Frankfurtu. Zdá se tedy že motiv Maria-Sponsa Christi byl v této době aktuální i v Nizozemí. Znovu spíše na okraj připomeňme, že hlouběji v 15.století nabývají interpretace Písni poměrně složitých forem, jak dokazuje skupina rukopisů typu Biblia pauperum ze druhé třetiny 15.století⁴²⁾, kde je zmučenému tělu Krista svlékaného před Ukřižováním, ztotožněnému s jeho „mystickým tělem“-Církvi, typologicky přiřazena Nevěsta z Písni v narázce na Cant 5, 7, či reliéf se Zasnoubením Panny Marie z krakovského mariánského oltáře Veita Stosse⁴³⁾, kde je Panna Maria znázorněna jako Nevěsta Krista-preexistujícího Logu.

Jak tedy budeme číst ony Madony 14. a 15.století, které zřejmě mají aludovat slova Písni písni? Je zřejmé, že byly středem složitého významového pole, v němž se prolínala identifikace Panny Marie s Nevěstou z Písni písni, a dále ztotožnění Panny Marie s Církví, universálním společenstvím věřících, ale též s lidskou duší, jež se spojuje s Bohem. Lze však vystačit s tímto převedením výtvarného artefaktu na jeho verbální ekvivalent? Jak bylo ukázáno výše, ani úporná snaha verbalizovat obsahy vizuálních znaků nevede k cíli, zejména není-li opřena o dostatečnou znalost pramenů a soudobé literatury. Musíme se ovšem dále ptát, má-li tato snaha vůbec smysl, a není-li čistě literární výklad výtvarných děl nebezpečně omezující.

Nedávno zemřelý historik umění Meyer Shapiro poukázal už před desetiletími na existenci církevního umění s necírkevními obsahy, položil důraz na individualismus a osobnost autora, zdůraznil, že jeho výtvořům se nezřídka dostávalo ryze estetické hodnocení, hodnocení založeného na bezprostředním ocenění kvality jeho práce.⁴⁴⁾ Popřel tedy, že by symbolické čtení středověkého umění mělo být jeho jedinou, závaznou interpretací. Teoretickým aspektům díla Meyera Shapiro se v posledních letech dostalo nemálo pozornosti: příkladem mohou být texty z jemu věnované konference, otištěné v prvním čísle letošního The Journal of Aesthetics and Art Criticism (roč. 55, 1997, č. 1). Jiné významné periodikum, Oxford Art Journal, věnovalo Meyerovi Shapiro jedno číslo (roč. 17, 1994, č. 1) při příležitosti jeho devadesátin. Z textů, které tehdy byly publikovány, třeba zmínit zejména článek, jež ho autorem byl Michael Camille.⁴⁵⁾ Camille pokázal na několik závažných rovin Shapirových interpretací děl středověkého umění. Pro nás je zde důležitý důraz na konkrétní, materiálovou stránku artefaktu. Texty v katalogu Nevěsta v uzavřené zahradě často jako by ani nedoprovázely konkrétní trojdimenziorní plastiky či deskové obrazy, ale jakési abstraktní konstrukty, vývěsní štíty teologických spekulací. Camille rovněž zdůraznil Shapirovu snahu čist ve středověkém artefaktu nejen explicitní významy, ale i podvědomé obsahy, jež autor do díla promítl.⁴⁶⁾

41) Friedländer, M. J.: Rogier van der Weyden and the Master of Flémalle, Leyden-Brussels 1967, tab. 81, 58, 89; týž: The van Eycks-Petrus Christus, Leyden-Brussels 1967, tab. 23, 52.

K autorství Madony před krkem v londýnské Národní galerii viz Cambell, L. - Bomford, D. - Ray, A. - White, R.: The Virgin and Child before a Firescreen: History, Examination and Treatment, in: Foister, S. - Nash, S.: Robert Campin. New Directions of Scholarship, London 1996, s. 37-54.

42) Smith, S. L.: The Bride Stripped Bare: A Rare Type of the Disrobing of Christ, Gesta 34, 1995, s. 126-146.

43) Dobrzeniecki, T.: Prezentacja Marii w Swiatyni według Wita Stwosza w krakovskim oltáři Mariackim, Buletyn historii sztuki 36, 1974, s. 3-21.

44) Srv. zejm. Shapiro, M.: On the Aesthetic Attitude in Romanesque Art, in: Selected Papers. Volume I. Romanesque Art, London 1977 (pův. 1947), s. 1-27.

45) Camille, M.: How New York Stole the Idea of Romanesque Art: Medieval, Modern and Postmodern in Meyer Shapiro, Oxford Art Journal 17, 1994, č. 1, s. 65-75.

Stručné poznámky na okraj výstavy pořádané pražskou Národní galerií tedy můžeme uzavřít přesvědčením, že interpretace středověkých děl by se v budoucnu měly ubírat právě směrem k jejich všeobecnému, vícevrstevnatému čtení. Skutečnost, a tedy ani sféra artefaktů, není racionálně uspořádaným systémem, jež by bylo možné bez zbytku verbalizovat. Při interpretaci jakéhokoli produktu (nejen) středověké kultury by se měl historik snažit postihnout nejen jeho symbolickou rovinu, ale uchopit jej v jeho materialitě, s uvědoměním si všech obsahů, jež do něj mohly být projektovány.

© Pavel Kalina

Jiří Roháček: Nápisy města Kutné Hory.

Fontes historiae artium III. Corpus inscriptionum Bohemiae I. Praha 1996, vydalo ARTEFACTUM, nakladatelství Ústavu dějin umění AV ČR. 297 s. 65 čb. obr.

Málokterou publikaci lze v dnešní době, kdy kvantita převyšuje kvalitu, dokonale. Důkazem, že to ještě lze, je anotovaná kniha. Autor je renomovaný znalec epigrafiky, oboru u nás ne příliš frekventovaného a odborně dostatečně zvládaného. Výsledkem autorova soustavného studia této problematiky je zmíněná vzorová monografie, která by měla nadále sloužit jako vodítko každému, kdo se bude problematikou zpracování nápisů zabývat.

Jedná se o podrobné zpracování lokalit Kutná Hora, Kaňk, Malín a Sedlec s bývalým cisterciáckým klášterem. Autor nejprve čtenáře seznamuje s vývojem oboru u nás i v odborném světě a s edičními zásadami. Dále komentuje prameny a příslušnou literaturu. Následuje hlavní oddíl monografie, a to jednotlivé katalogizační záznamy, které velmi podrobně zachycují a hodnotí příslušné nápisové památky. Text je podrobně komentován podle nejnovějších platných vědeckých zásad, jichž je autor u nás spolutvůrcem. Podařilo se mu zachytit 227 nápisových položek, z nichž je 65 zobrazeno v kvalitní černobílé obrazové příloze.

Největší ozdobou monografie jsou však podrobné rejstříky: stanoviště nápisů, nositelé nápisů, místní a osobní jména, umělci a řemeslníci, iniciály a monogramy, stav, povolání, tituly, čestné tituly, příslušnost k řádu, příbuzenské vztahy, svatí a biblické osoby, citáty biblické, citáty církevních otců a klasických autorů, rčení, dekvizity, datace, písma, znaky, ikonografie, dochování a chronologie. Nápisy jsou zde tedy velmi podrobně rozebrány z mnoha odborných hledisek, takže přestože je to studie především uměleckohistorická s akcentací epigrafiky, pojednává je hluboce interdisciplinární, umožňující i široké pomocněvědné využití.. Dále následuje mohutný soupis odborné literatury a německé resumé. Závěrem je třeba složit poklonu autorově příli a pečlivosti.

© Milan Hlinomaz

46) Shapiro, M.: *Muscipula Diaboli, the Symbolism of the Mérode Altarpiece*, in: *Selected Papers. Volume II. Late Antique, Early Christian and Mediaeval Art*, New York 1979 (pův. 1945), s. 1-11.

Zdenko C. Alexy: Ehrenzeichen der Kapitel in vormalen Habsburgischen Ländern.

Wien-Köln -Weimar, Böhlau Verlag 1996. 218 s.

Známý slovenský heraldik vydává ve velmi kvalitním provedení po léta připravovanou publikaci věnovanou nákrčním dekoracím kapitol z území habsburské monarchie. Sledované teritorium zahrnuje nejen historické území Rakous, Čech a Uher, ale i habsburského Polska, Haliče, Benátska, Lombardska, Dalmácie a habsburského Nizozemí. Mimo tento územní celek je zahrnuta i kapitula v Cachách, korunovačním městě římských králů, kde dekorace zřídil císař Josef II. V první části věnuje autor pozornost kapitulním insigniím z hlediska faleristiky, z pohledu církevních potřeb či zvyklostí a církevního práva. Pak následuje nástin postavení katedrálních a kolegiátních kapitol. Dále si kniha všímá porovnání dekorací se záslužnými rády, vzniku dekorací v habsburské monarchii a zemích sousedních, jejich formě a heraldickým prvkům v nich. Další oddíl je věnován jednotlivým kapitulám podle územních celků (Rakouské země, země koruny České, Uheršké, Halič a Vladiměrsko, Lombardsko a Benátsko, Přímoří a Dalmácie). Kapitulní insignie sledované od konce 17. do 20. století bývaly přijímány různými způsoby. Z iniciativy kapituly samé nebo uděleny privilegiem. I zde se vydavatelé různí. Vedle Svatého stolce jsou jimi diecézní biskupové, habsburští či cízí panovníci. Rozsáhlost sledovaného regionu přináší i rozdíly ritu. Ze 139 kapitol je 130, tedy drtivá většina, římskokatolických. Vedle toho 8 řeckokatolických a 1 arménská. U jednotlivých míst je latinský název instituce doplněn současným jménem místa a případně i jeho dalšími jazykovými podobami. Pak následují údaje a data ke vzniku dekorace, její případný vývoj, prameny a popis. Ten doprovází kvalitní barevné fotografie originálů pořízené autorem. Často jsou reprodukována i historická vyobrazení. Z těch jsou zvláště zajímavé případy, kdy dekorace kapitol byly uděleny diplomem s obrazovou miniaturou, obdobným erbovním listinám (např. Banská Bystrica nebo Spiš). Ilustrace doplňují i příklady užívání kapitulních odznaků v praxi, ať již fotografie a vyobrazení kanovníků nebo dekorace jako součást jejich znaků. V závěru publikace jsou otiskeny některé autentické texty týkající se udělení kapitulních insignií. Jde tu ovšem o pouhý výběr, který je ukázkou jednotlivých typů písemnosti. Knihu doplňuje bohatý seznam literatury a souhrnná anglická resumé u jednotlivých oddílů.

Je ovšem třeba upozornit i na omyl, k němuž došlo v případě dekorace připisované pražské Metropolitní kapitule (B11, s. 78). Jde o oválnou insignii posázenou českými granáty, v jejímž středu je prý obraz sv. Václava(!). Ve skutečnosti se jedná nesporně o sv. Prokopa a kus je tak třeba situovat ke kapitule Všech svatých na Pražském hradě. V případě dalšího svatovítského exempláře (B15, s. 79) je pak možné zobrazeného světce určit jako sv. Jana Evangelisty. Přes tento nepříjemný omyl a nepřesnost je nutno konstatovat, že publikace jako celek představuje jedinečný počin. Uživatel v ní dostává poprvé do rukou ucelený přehled provázený důležitým ilustračním doprovodem. Práce je cenná nejen pro faleristu, ale i církevního historika či badatele v oboru dějin umění, řemesel a drobné plastiky. Zejména z pohledu církevních dějin přináší nové skutečnosti a prakticky objevuje kapitulní insignie jako takové. Ty byly až dosud a to celkem výjimečně předmětem zájmu faleristů, i když jejich důležitosti si byl vědom již Antonín Rybička v roce 1862 (O erbích, pečetech a znacích stavu kněžského).

© Pavel R. Pokorný

Seznam zkratek

APraem	Analecta Praemonstratensia
BS	Bibliotheca Strahoviensis
č. kat.	číslo katalogu
ČAŠ	Časopis Archivní školy
ČČH	Český časopis historický
ČČM	Časopis Českého musea
ČDK	Česká dvorská kancelář
ČKD	Časopis katolického duchovenstva
ČL	Český lid
ČNM	Časopis Národního muzea
ČSPS	Časopis Společnosti přátel starožitností (českých)
DP	Documenta Pragensia
FF	Filosofická fakulta
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
JSH	Jihočeský sborník historický
KNM	Knihovna Národního muzea
MVGDB	Mitteilungen des Vereins für Deutsche in Böhmen
MZK	Minulostí Západočeského kraje
NL	Národní listy
OSN	Ottův slovník naučný
PA	Památky archeologické a místopisné
ŘP	Řád premonstrátů
SAP	Sborník archivních prací
SH	Sborník historický
SHK	Slovnik Historického kroužku
SK	Strahovská knihovna (instituce)
SNM	Sborník Národního muzea
SPDMHP	Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
StK	Strahovská knihovna (sborník)
SÚA	Státní ústřední archiv
Thieme-Becker	Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart
UK	Universita Karlova
Vs	Velkostatek
ZDVGMS	Zeitschrift des Deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens

Adresy autorů:

PhDr. Luboš Antonín	Mgr. Marcela Sýkorová
Národní muzeum	Národní galerie v Praze
Odd. zámeckých knihoven	Klášter sv. Anežky České
Václavské nám. 68	U Milosrdných 17
Praha 1	Praha 1
Prof. PhDr. Václav Bok, CSc.	Mgr. Soňa Tomková
Prachatická 8	Ústav pro klasická studia
České Budějovice	Akademie věd ČR
Herman Kólln, M. A.	Mácha 7
Patočkova 97	Praha 2
Praha 6	
Doc. PhDr. ing. Jan Royt	Mgr. Hedvika Kuchařová
Katedra dějin umění	Reginald O. Mokrý, O. Praem.
Filozofická fakulta University Karlovy	Mgr. Jan Pařez
Celetná 20	PhDr. Pavel R. Pokorný
Praha 1	Strahovská knihovna
	Klášter premonstrátů na Strahově, Strahovské nádvoří 1, Praha 1.